

Универзитет Сингидунум
Факултет за медије и комуникације
Докторске студије – Трансдисциплинарне студије
савремених уметности и медија

Докторска дисертација

КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА КАО ЧИНИЛАЦ
ПРОМЕНЕ ИМИЦА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Кандидат: Вјера Мујовић Прајс

Ментор: др Миодраг Шуваковић, редован професор
Коментор: др Нада Поповић Перишић, professor emeritus

Београд, 2019.

Култура је за Грчку тешка индустрија, рекла је давно Мелина Меркури, прослављена глумица и министар културе Грчке.

Као уметник, а некада и организатор културних акција, гостовала сам и наступала у иностранству – и за наше људе у расејању, и за странце. Са нашом публиком делила сам једне теме, а са странцима друге. Највише су ме питали за Кустурицу и за - *Битеф*. Најчешће сам поклањала *Водич кроз српски менталитет*, књигу Моме Капора, на енглеском језику, понекад Андрићев роман *На Дрини ћуприја* (кад би ми се посрећило да нађем дело преведено на, у том тренутку, мени потребан језик), музику Светислава Божића, Павла Аксентијевића, нашу црквену...

Заједничка је била забринутост за моју земљу, за ратна догађања, за страдања. Али, заједничка је била и лепота уметничког доживљаја и достигнућа, потреба за културом и лепотом.

Подгорица, Никшић, Беране, Будва, Котор, Херцег-Нови, Бијело Поље, Пљевља, Пула, Лабин, Загреб, Сарајево, Бјељина, Скопје, Струмица, Битола, Преспа... градови моје земље, какве год, једине...

Мурманск, северни поларни круг, фестивал *Поларна звезда*, Украјина, Киев, *Сузирја*, Москва, *Тјуз*, Хановер, Минхен, *Гастајг*, Јерменија, Јереван, *Арммоно*, Москва, Лобња, *Фестивал руске класике*, *Златни витез*, Париз, *Културни центар*, Рига, Летонија, *Зваигзне*, Лондон, Норвешка, Берген, Осло, Шведска, Линчепинг, Гетеборг, Штокхолм, Јенчепинг, Санкт Петербург, Пољска, *Вростја*, Варшава, Вроцлав, Торун, Аустрија, Беч, Салцбург, Браунау, Канада, Торонто, Монтреал,

Будимпешта, *Текелианум*, Грчка, Атина, Крф, Видо, Грузија, Куба, Хавана, Монголија, *Света Муза*...

То су места којих се сећам, у којима сам боравила својим глумачким послом. Сама, или са Соњечком, хероином коју сам тумачила на руском и српском, са мојом најдражом колегиницом Радом Ђуричин, са композитором Радетом Радивојевићем, говорећи Андрића и друге великане српске књижевности. Добила сам петнаестак награда - за Соњечку. *У школи сам највише волела географију. Јер, у свакој тачки ове Земље, Земља је само наизглед тако малена, и тачка је само наизглед тачка - у свакој тачки ове Земље има безброј оних које бих могла да волим*, тако пише Цветајева кроз своју јунакињу Соњечку Холидеј која ми је омогућила бројна гостовања у иностранству.

Много доживљаја остаје за вечност, у мени. Многа искуства, такође. Али, имала сам потребу да нека своја сазнања и искуства формулишем, систематизујем, уредим и уопштим, да бих дошла до препорука за себе и друге – колеге, институције, своју домовину. Зато ми је требало много теоријског и практичног истраживања у областима које нису тако далеко од мог посла, али су много егзактније. Ово што следи је резултат десетогодишњег читања и истраживања и скоро тридесетогодишње уметничке праксе.

Најпре се захваљујем свом ментору, проф. Миодрагу Шуваковићу, као и коментору, проф. Нади Поповић Перишић - на вођењу, поверењу и саветима. Захваљујем се госпођи Драгани Вујић из МСП, што ми је учинила доступним податке неопходне за овај рад, министру иностраних послова РС, Ивици Дачићу, што је озваничио моје истраживање и, на тај начин ми, омогућио да обавим интервјуе са домаћим и страним амбасадорима, захваљујем амбасадорима и дипломатама на издвојеном времену и изреченим ставовима у интервјуима, уметницима који су ми одговорили на упитник и изнели своја искуства и препоруке. Неизмерну захвалност дугујем и господину Јану Марчеку на помоћи у обради статистичких података. Захвална сам и Марици Мујовић за превођење неких делова литературе. На крају, захваљујем својим најближима на подршци сваке врсте.

Вјера Мујовић Прајс

САДРЖАЈ:

Сажетак - 10

Abstract - 11

I УВОД - 13

1. Приступ проблему истраживања - 17

2. Предмет истраживања - 18

3. Циљеви и задаци истраживања - 19

4. Варијабле и индикатори истраживања - 20

5. Хипотезе истраживања - 22

6. Методе, технике и инструменти истраживања - 23

7. Узорак истраживања - 26

8. Статистичка обрада података - 27

9. Научни и друштвени допринос дисертације - 28

II ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ИСТРАЖИВАЊА - 29

1. Културна дипломатија и међународна културна сарадња - 33

1.1. Јавна дипломатија као оквир културне дипломатије - 33

1.2. Појам културне дипломатије - 36

1.3. Надлежности државних органа Републике Србије у културној дипломатији - 45

1.3.1. Министарство спољних послова - међународна културна сарадња - 45

1.3.2. Министарство културе и информисања – међународна културна сарадња - 47

1.4. Облици и субјекти међународне културне сарадње - 47

1.4.1. Билатерална културна сарадња - 50

1.4.2. Мултиратерална културна сарадња - 52

1.5. Организација и трендови међународне културне сарадње - 59

1.6. Културно-информативни центар у Паризу као инструмент културне дипломатије Србије - 64

<i>1.7. Значај лектората у међународним културно-просветним активностима Србије</i>	70
<i>1.8. Културно наслеђе Србије у функцији културне дипломатије</i>	73
<i>1.9. Улога и значај дијаспоре у културној дипломатији</i>	81
<i>1.9.1. Институционални оквири Републике Србије за сарадњу са дијаспором</i>	86
<i>1.10. Интеркултурни дијалог у међународним односима</i>	89
2. Културна политика као фундамент културне дипломатије	92
<i>2.1. Модели културне политике</i>	96
<i>2.2. Национални савет за културу Републике Србије</i>	97
<i>2.3. Стратегија развоја културе Републике Србије у контексту међународне културне сарадње</i>	99
<i>2.4. Културна политика у контексту транснационалних кретања у Европи</i>	102
3. Идентитет и имиџ Републике Србије	105
<i>3.1. Конструкција идентитета државе</i>	105
<i>3.1.1. Национални и културни идентитет</i>	107
<i>3.1.2. Европски (културни) идентитет</i>	109
<i>3.1.3. Конструкција идентитета – Балкан и Србија</i>	115
<i>3.2. Имиџ и брендирање</i>	118
<i>3.2.1. Имиџ државе</i>	118
<i>3.2.2. Брендирање државе</i>	124
4. Медијско представљање у функцији културне дипломатије	129
<i>4.1. Медијско представљање културног идентитета</i>	131
<i>4.2. Односи с јавношћу у контексту представљања културног идентитета и промене имиџа</i>	133
III РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	135
1. Сарадња Републике Србије са светом у области културе од 2001. до 2015. године	135
<i>1.1. Хронологија остваривања културних активности Р. Србије са светом у области културе</i>	136
<i>1.1.1. Анализа хронологије остваривања културних активности Републике Србије по појединим континентима и државама</i>	136

1.1.2. Анализа хронологије остваривања културних активности Републике Србије по годинама реализације - 140

1.2. Облици културне сарадње Републике Србије са светом - 141

1.2.1. Изложбе - 144

1.2.1.1. Уметничке изложбе (визуелне уметности) - 147

1.2.1.2. Културолошко-документарне изложбе - 153

1.2.1.3. Пропагандно-анимационе изложбе - 157

1.2.1.4. Фестивали и такмичења уметничких изложби - 158

1.2.2. Сценски програми - 160

1.2.2.1. Представе у иностранству - 163

1.2.2.2. Концерти у иностранству - 167

1.2.2.3. Фестивали и такмичења сценских програма у иностранству - 177

1.2.3. Филмске манифестације у иностранству - 188

1.2.3.1. Међународни филмски фестивали - 190

1.2.3.2. Регионалне филмске манифестације - 191

1.2.3.3. Ревије и пројекције филмова српске продукције – 192

1.2.3.4. Награде на филмским фестивалима - 193

1.2.4. Књижевне манифестације у иностранству - 196

1.2.4.1. Награде за књижевност и преводаштво - 200

1.2.5. Пригодне манифестације у иностранству - 202

1.2.5.1. Манифестације српске културе и иностранству - 203

1.2.5.2. Обележавање значајних годишњица из историје и културе Србије и Републике Србије - 205

2. Ставови наших и страних амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије - 213

2.1. Ставови наших амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету - 213

2.2. Ставови страних амбасадора у Србији о културној дипломатији и имицу Републике Србије - 241

3. Процена истакнутих уметника који су боравили у иностранству о културној дипломатији и њеном утицају на промовисање српског идентитета и имица Републике Србије у иностранству - 270

3.1. Процена активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе - 281

3.1.1. Дескриптивна анализа процена квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству - 282

3.1.2. Факторска анализа процена квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе - 303

3.2. Процена доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Р. Србије у свету - 310

3.2.1. Дескриптивна анализа процена доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије - 310

3.2.2. Факторска анализа процена доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије у свету - 327

3.3. Повезаност између активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе и промоције српског културног идентитета и побољшања имица Републике Србије у свету - 349

3.3.1. Повезаност између манифестних варијабли активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе и манифестних варијабли промоције српског културног идентитета и побољшања имица Републике Србије у свету - 349

3.3.2. Повезаност између латентних варијабли активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе и латентних варијабли промоције српског културног идентитета и побољшања имиџа Републике Србије у свету - 359

IV Закључна разматрања - 373

V Литература - 409

Прилози - 427

Сажетак:

Предмет истраживања дисертације односи се на културну дипломатију као чиниоца у промени имица Републике Србије у свету. Међународни културни односи представљају значајан сегмент укупних међународних односа, па се, у сложеним друштвеним околностима, поставља питање каква је њихова улога за побољшање имица Републике Србије у свету.

У оквиру теоријског дела рада, образложена су научна сазнања о културној дипломатији и о имицу, анализирани облици и субјекти међународне културне сарадње, надлежности државних органа Републике Србије у културној дипломатији, интеркултурни дијалог и сарадња, културно наслеђе Србије у функцији културне дипломатије, као и улога и значај српске дијаспоре у културној дипломатији. Културна политика, као фундамент културне дипломатије, сагледана је у контексту транснационалних кретања у Европи. Разматрани су аспекти културног идентитета, имица и брендирања Србије, а такође и улога медијског представљања културног идентитета у промени имица Србије.

У емпиријском делу дисертације, анализирана је међународна културна сарадња Републике Србије у периоду 2000-2015. године - носиоци, садржаји, учесталост културних активности, као и њихови ефекти у побољшању имица Републике Србије. Прикупљена су мишљења српских и иностраних дипломата о питањима културе дипломатије и о њеном утицају на промену имица Србије у свету. Ради сагледавања исте проблематике, сакупљени су и ставови наших уметника који гостују у иностранству - о иницијаторима гостовања, садржајима програма који су представљени у иностранству, начину финансирања, персоналном аспекту културне дипломатије, а нарочито о ефектима гостовања на промену слике о Србији. У оквиру приказа резултата истраживања обављено је тестирање појединачних, посебних и опште хипотезе и изнети су закључци о резултатима истраживања, као и препоруке за будуће иницијативе и подухвате.

У свим сегментима рада, утврђено је да је заједничка тачка ослоњања побољшања имица Србије управо држава, која мора да буде носилац културне дипломатије и спроводи кулурну политику у домену међународних односа. За Србију, која је *одувек била и јесте у Европи, али која на различите начине то мора да потврди*, императив је организовање глобалније презентације српске културе у иностранству, да би Србија засјала пред лицем света.

Кључне речи:

Културна дипломатија, Држава, Имиц, Србија, Идентитет, Међународна културна политика, Дипломата, Уметник.

Abstract:

The subject of this dissertation is cultural diplomacy as a factor in changing the image of Republic of Serbia in the world. International cultural relations are an important part of the overall international relations, and, in complex societal circumstances the questions is what is their role in improving the image of Republic of Serbia in the world.

Within the theoretical part of the piece, scientific knowledge on cultural diplomacy and the image are presented, forms and subjects of international cultural cooperation are analysed, as well as the jurisdiction of the state institution of Republic of Serbia in cultural diplomacy, intercultural dialogue and cooperation, cultural heritage of Serbia in the function of cultural diplomacy, and the role of Serbian diaspora in cultural diplomacy. Cultural policy, as a fundamental piece of cultural diplomacy, has been assessed in the context of transnational movements in Europe. Aspects of cultural identity, image and branding of Serbia have been assessed, as well as the role of media presentation of cultural identity in changing the image of Serbia.

In the empirical part of the dissertation, international cultural cooperation of Republic of Serbia in period 2000-2015 is analysed - duty bearers, its content, frequency of cultural activities, as well as their effects in improving the image of Republic of Serbia. Opinions of Serbian and foreign diplomats on the issue of cultural diplomacy and its influence to changing the image of Serbia in the world. In order to assess the subject, attitudes of our artists that are performing abroad are gathered - on the persons who

initiated the performance abroad, content of the program presented abroad, way of financing, personal aspect of cultural diplomacy, and especially what effects the performance had on changing the image of Serbia. Within the presentation of results of the research, testing was done to evaluate individual, specific and general hypothesis and presented are the conclusions on the research outcomes, as well as recommendations for future initiatives and endeavours.

In all parts of the research, it has been concluded that the most common point for improving the image of Serbia is the state, that needs to be the driver of cultural diplomacy and needs to implement cultural policy in international relations domain. For Serbia, that has been and is in Europe, but that needs to reconfirm this in different ways, essential is to organize global presentations of Serbian culture abroad, so that Serbia shines bright in the face of the world.

Key words: Cultural diplomacy, State, Image, Serbia, Identity, International cultural policy, Diplomat, Artist.

I УВОД

Процес глобализације на пољу културе на простору Европске уније (ЕУ) и целог света неизбежно захтева редефинисање националних култура и културних политика, као и очување културног идентитета једног народа и једне државе. У процесу европских интеграција за Србију се постављају бројна питања, па најпре – како и којим мерама културне политике дефинисати културни идентитет, у ком степену појединачни културни идентитети у ЕУ доживљавају асимилацију и губитак особености, а колико се обогаћују и интегришу, као и којим моделима и инструментима културне политике интензивирати позитивне елементе културног идентитета који може да допринесе и националном идентитету, и како их медијски позиционирати и представити европској и светској јавности? Културни идентитет свакако треба да доминира у односу на тренутно-политички идентитет, али, према неким тумачењима, српски идентитет је у периоду транзиције изгубио своје главне ослоњце. Тако, на пример, историчар Предраг Марковић сматра да је важно *најпре постићи консензус око десет најважнијих тачака ослоњца у нашој културној традицији на којима ћемо градити национални идентитет* (Марковић: 2009). То није специфично само за Србију у датим политичким и културним околностима. За Србију, која је *одувек била и јесте у Европи, али која на различите начине то мора да потврди, испуњавајући бројне услове у процесу придруживања ЕУ* (Ибид), императив је управо организовање глобалније презентације српске културе на европском тлу. Да бисмо били равноправни и интегрални део европског културног идентитета, Европи морамо да представимо како оригинална дела традиционалне културе, наше културне баштине, тако и дела светске културне баштине која се налазе на нашем тлу, а затим и врхунске домете савремене културе, као и особене уметничке личности – Доситеја, Вука, Стерију, Андрића, Црњанског, Киша, Теслу, Пупина, Миланковића, а сада и Кустурицу, Исидору Жебељан, Немању Радуловића и друге. Снажне уметничке личности и културна баштина збирно дају печат

културном идентитету Србије и мењају имиџ Србије. Композиторка Исидора Жебељан, тако, заступа став да само *висока уметност, као репрезент српског идентитета, гарантује равноправност у времену европских интеграција*, при чему је кључ у медијском представљању домета високе културе, чиме се формира високо профилисан културни идентитет и мења негативни имиџ Србије. На овај начин ће и Европа исказати потребу да интегрише најбоља достигнућа српске високе културе (Жебељан, 2009).

Менаџмент и политика људских ресурса од непроцењивог су значаја у међународним односима, политици, дипломатији, култури и уметности. Коначно, с обзиром на двадесетогодишњи пољуљани углед Србије у свету, култура је *фундамент*, а медији *инструмент* у дипломатским стратегијама побољшања имиџа, што је теза коју ћемо следити у овом раду. Без међусекторске сарадње, без развоја и подстицања система комуникација, немогуће је реализовати целовите и значајне промене и унапредити акције у комплексним и поливалентним системима – држави, дипломатији, медијима и култури. Ваљана и запажена презентација културе Србије у циљу промене имиџа Србије захтева планско, дугорочно и надасве свеобухватно (ре)дефинисање и формирање платформе културне политике, као дела културне дипломатије.

Србија као држава тражи начине и моделе (и медијског) партиципирања у шире наднационално конципираним „заједницама”, не жртвујући при том свој, овако или онако схваћени, идентитет, при чему и појединци српског порекла расејани широм света потврђују свој идентитет и разним начинима се боре да промене негативан имиџ Србије у свету. Културни плурализам представља „становиште о подједнакој вредности различитих култура” и основу права на културни идентитет, на право „на особеност и самосвојност у испољавању културе сваке људске заједнице”. Отуда следи да је „право на националну културу једно од основних људских права” (Драгићевић Шеших, Стојковић, 2007: 317). За адекватне стратегије културне дипломатије, у циљу побољшања имиџа, за промену угледа и репутације, важно је да Србија „буде свесна *међународне димензије своје културне политике*” (Ибид: 323) и представи свету аутентичне културне и уметничке вредности, у складу са традицијом и духом времена.

Ради откривања одређеног нивоа научног сазнања, докторска дисертација је конципирана тако да се састоји од четири тематске целине. Након увода, следи методолошко-хипотетички оквир истраживања, као прва тематска целина која обухвата приступ проблему истраживања. Ради адекватног образложења проблема истраживања, коришћена су научна сазнања у вези са културном дипломатијом и имицом државе. После образложења проблема, приступило се дефинисању предмета истраживања. У овом делу рада обављено је теоријско и операционално одређење предмета истраживања. Приликом одређивања теоријског дела предмета истраживања дефинисани су основни појмови, а затим је обављено операционално одређење предмета истраживања (временско, просторно и дисциплинарно). Потом су одређени научни и друштвени циљеви, као и основни задаци истраживања, дефинисане независне и зависне варијабле истраживања, као и одговарајући индикатори који су коришћени у емпиријском делу истраживања. Сходно теоријском и операционалном одређењу предмета истраживања, постављеним циљевима и задацима истраживања, као и дефинисаним варијаблама истраживања, одређене су општа, посебне и појединачне хипотезе. У наставку ове тематске целине, која се односи на начин истраживања, приказане су методе, технике и инструменти, узорак истраживања и статистичка обрада података која је коришћена у истраживању. На крају ове целине, дефинисан је научни и друштвени допринос истраживања.

У другој тематској целини под називом *Теоријске основе истраживања*, образложена су најновија научна сазнања о културној дипломатији и о имици Србије. Прво поглавље ове целине под називом *Културна дипломатија и међународна културна сарадња*, обухвата појмовно одређење културне дипломатије; облике и субјекте међународне културне сарадње; надлежности државних органа Републике Србије у културној дипломатији; интеркултурни дијалог и сарадњу; културно наслеђе Србије у функцији културне дипломатије, као и улогу и значај српске дијаспоре у културној дипломатији. Друго поглавље исте целине обухвата анализу појмовног одређења културне политике као фундамента културне дипломатије (појам, модели, инструменти, стратегије и културна политика у контексту транснационалних кретања у Европи). У трећем поглављу разматра се културни идентитет (и национални, европски, балкански...) и појам

имица Републике Србије у свету, а такође и перцепција идентитета у уметности и медијима. Четврто поглавље разматра медијско представљање културног идентитета Србије и односе с јавношћу у контексту презентације културног идентитета и промене имица Србије.

Трећа тематска целина под називом *Резултати истраживања* садржи три поглавља. Прво поглавље обухвата анализу културних активности Србије у свету у периоду од 2001. до 2015. године - сценски програми, изложбе, филмске и књижевне и пригодне манифестације чине културне активности којима је Република Србија остварила значајан аспект међународних културних односа (2843 програма). Друго поглавље садржи анализу ставова српских дипломата о културној дипломатији и њеном утицају на побољшање имица Републике Србије у свету и анализу ставова иностраних дипломата у Београду о културној дипломатији и њеном утицају на побољшање имица Републике Србије у свету. Треће поглавље ове тематске целине представља анализу ставова стотину српских уметника о културној дипломатији и њеном утицају на промену имица Републике Србије у свету. У првом делу овог поглавља разматрани су резултати дескриптивне и факторске анализе активности наших дипломатских представништава у међународној сарадњи из области културе и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству у програмима из области културе, са становишта процене истакнутих уметника који су гостовали у иностранству. Други део обухвата дескриптивну и факторску анализу утицаја активности наших дипломатских представништава у међународној сарадњи из области културе и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству у програмима из области културе, као и утицај делатности из области културе међународног карактера у нашој земљи на промовисање српског идентитета и имица Републике Србије у иностранству, са становишта процене наших истакнутих уметника који су боравили у иностранству. Трећи део поглавља садржи анализу корелација између независних (активност наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству) и зависних варијабли (промовисање српског културног идентитета и јачање имица Републике Србије у свету), односно анализу утицаја културне дипломатије на промовисање српског идентитета и јачање имица Републике Србије

у свету. У оквиру приказа резултата истраживања обављено је тестирање појединачних, посебних и опште хипотезе. У четвртој тематској целини под називом *Закључна разматрања* најпре су изнети закључци о резултатима истраживања презентованим у прва три дела и на крају су изнети закључци о појединачним, посебним и о општој хипотези овог истраживања. На крају, наведени су прилози и литература коришћена у обради теме докторске дисертације.

1. Приступ проблему истраживања

Међународни културни односи представљају значајан сегмент укупних међународних односа. Они се карактеришу бројним и веома развијеним релацијама у којима се „укрштају различити феномени савременог друштва, од глобализације, преко вишеструких идентитета, до изазова интеркултурне комуникације” (Рогач, 2011: 188). У таквим сложеним друштвеним околностима поставља се питање каква је улога међународних културних односа на побољшање имица Републике Србије у свету, а с обзиром на то да у оквиру међународних културних односа егзистирају бројни чиниоци који учествују у њиховом остваривању, као и какав је њихов утицај на јачање имица Републике Србије у Европи и свету.

У оквиру овог проблема, потребно је да се испитају културни садржаји који су доминирали у међународној културној сарадњи Републике Србије са светом у периоду 2000-2015. године; ко су били носиоци, каква је била учесталост културних активности, коме су били намењени културни програми и какви су били њихови ефекти у побољшању имица Републике Србије у свету. Такође је било неопходно да се прикупе мишљења и ставови наших и иностраних дипломата, са становишта њиховог искуства у дипломатској служби, каква је државна стратегија у домену културе дипломатије и о њеном утицају на промену имица Републике Србије у свету. Ради сагледавања овог проблема, веома је значајно да се прикупе мишљења и ставови наших уметника који гостују у иностранству - о иницијаторима њиховог гостовања и о програмима с којима се представљају иностранству, начину финансирања, персоналном аспекту културне дипломатије; улози дијаспоре у културној дипломатији, а нарочито о перцепцији ефеката њиховог гостовања на промену слике о Србији у свету. Даље, постојала је потреба

да се обави истраживање како медији, као најважнији инструмент комуникације и утицаја, могу позитивно да представе Републику Србију на међународном плану.

Валидна презентација културе Србије у иностранству, у циљу промене имица Србије захтева планско, дугорочно и напредне свеобухватно (ре)дефинисање и формирање платформе културне политике, као дела културне дипломатије. Такође, недостатак платформе културне политике и дугорочне стратегије културног развоја Србије за односе са иностранством и дијаспором, упућују на то да треба оформити стручно координационо и стратешко тело, на државном нивоу, које би имало национални програм, али би радило уз равноправно учешће невладиног сектора, са стручњацима из области културе, спољне политике и медија.

2. Предмет истраживања

Распад СФР Југославије и стварање нових самосталних држава, ратови на простору бивше СФРЈ, санкције према Републици Србији, агресија НАТО на СР Југославију, признање Косова и Метохије као самосталне државе од дела међународне заједнице, неки су од чинилаца који су утицали на имиц Републике Србије у свету. Овакав след догађаја имплицитно је постављао захтев за усвајањем стратегија на државном нивоу усмерених на побољшање слике о Србији у иностранству путем дипломатских и медијских активности. Сходно томе, **предмет истраживања** докторске дисертације односи се на културну дипломатију као чиниоца у промени имица Републике Србије у свету.

Под првим појмом **културна дипломатија**, неки аутори подразумевају такозвану *меку силу* или *благу моћ* путем које се обликује позитивно мишљење о некој земљи и потиरे њен лош имиц. Културна дипломатија дефинисана је и као „размена идеја, информација, уметности и других аспеката културе између држава и њихових народа, у циљу подстицања међусобног разумевања” (Cumplings, 2009: 1). Културна дипломатија обухвата и „свесна настојања неке државе да утиче на свој имиц у свету”, те се може „сматрати подсистемом јавне дипломатије” и све је „важнија компонента средстава неке земље у вођењу њених спољних послова” (Визомирски, Шнајдер, 2003: 5,10).

Други појам у предмету овог истраживања представља **имиц Србије**, који се темељи се на основним научним сазнањима о имицу уопште. Појам имица, потекао

је од латинске речи *imago, -nis, f.* која означава „слику, лик”. Овај термин, као *image*, на француском и енглеском језику, означава „јавношћу формирану представу или идеју о некоме или нечему”, а такође и „нечију слику у јавности”. Имиц је „категорија којом се управља и која може да се конструише и трансформише према нашим жељама, првенствено преко медија и разним формама манипулације“ (Галумов, 2005: 10). Елементи конструкције имица могу бити позитивни, али и негативни. Међународни аспект имица представља инструмент решавања конкурентских међународних задатака. Имиц државе је многострука категорија у чију конструкцију улазе историјске, политичке, економске, социолошке и уметничке категорије. „Уметност и култура, као и медији који шире слике о свакодневном животу и вредностима широм планете, у данашње време имају све већи утицај на имиц појединачних нација у свету и, самим тим, представљају све важнији чинилац контекста у ком се развијају званични дипломатски односи” (Визомирски, Шнајдер, 2003: 5).

У епиријском делу овог рада, појам **културне дипломатије** је операционализован преко појмова, с ужим значењем, као што су *активност наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству*, док је **имици Републике Србије** операционализован преко два појма: *промоција српског културног идентитета и побољшање имица Републике у свету*.

С обзиром на то да тема дисертације захтева историјски преглед функционисања културне политике као сегмента културне дипломатије, активности наших дипломатско-конзуларних представништава у иностранству и преглед програма с којима су наши уметници гостовали у иностранству, укључујући и утицај медија на јачање српског идентитета и промену имица Републике Србије у свету, *временско одређење предмета истраживања* обухвата период од 2001. - 2015. године.

Просторно одређење предмета истраживања обухвата Републику Србију и земље у којима Србија има дипломатско-конзуларна представништва.

Истраживање има *интердисциплинарни карактер* и односи се на културологију, комуникологију, социологију, историју и менаџмент уметности.

3. Циљеви и задаци истраживања

Општи **циљ** истраживања значаја културне дипломатије за промену имица Републике Србије у свету је да се, на основу постојећих теоријских ставова и уопштавања искуствених сазнања, као и применом научних метода, идентификују релевантни параметри за дефинисање културне дипломатије као чиниоца промене имица Републике Србије у свету.

Научни циљеви који се намеравају достићи у овој докторској дисертацији су: *научна дескрипција и класификација облика* сарадње Републике Србије са светом у области културе и *научно објашњење* структуралних и функционалних елемената и система односа и веза између чинилаца културне дипломатије и побољшања имица Републике Србије у свету.

Друштвени циљеви докторске дисертације су усмерени ка практичној провери научних сазнања операционализованих у стратегијским докуменатима о међународној културној сарадњи. Практични циљеви овог истраживања били би креирање функционалних и примењивих препорука за успешно представљање нашег националног културног идентитета у европским и светским оквирима, као и утврђивање мера и системских акција које би Србија требало да предузме да би се успоставило организовано, ефикасно и продуктивно функционисање државних институција и институција културе, као и њиховој међусобној сарадњи и сарадњи са међународним институцијама; означавање неопходности повезивања и умрежавања са субјектима међународне културне сарадње, од којих су кључни УНЕСКО и Савет Европе са својим фондовима и поливалентним активностима.

У складу са истакнутим циљевима истраживања, овим истраживањем је требало реализовати следеће **здатке** истраживања:

1) Обавити анализу садржаја извештаја о међународној културној сарадњи Србије са светом у периоду од 2001. до 2015. године са становишта њихових носилаца, програма, и држава са којима је одржавана сарадња;

2) Утврдити ставове српских дипломата о културној дипломатији и њеном утицају на побољшање имица Републике Србије у свету;

3) Утврдити ставове иностраних дипломата у Србији о културној дипломатији и њеном утицају на побољшање имица државе и

4) Утврдити ставове српских уметника о културној дипломатији и њеном утицају на промену имица Републике Србије у свету.

4. Варијабле и индикатори истраживања

У емпиријском делу истраживања дефинисане су и операционализоване независне и зависне варијабле са одговарајућим индикаторима. Независна варијабла је дефинисана као *активност наших дипломатских представништва у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству*, а зависна варијабла је одређена као *промовисање српског идентитета и јачање имица Републике Србије у свету*.

Независна варијабла - *активност наших дипломатских представништва у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству*, има осам врста индикатора, а то су: 1) дефинисање оквира и садржаја међународне културне сарадње путем културне политике и умрежавања и партнерство у културној дипломатији (два индикатора); 2) избор адекватног стручног кадра у нашим дипломатским представништвима за остваривање међународне културне сарадње (два индикатора); 3) адекватност ангажовања наших истакнутих уметника у културној дипломатији (два индикатора); 4) избор програма из области културе за гостовања наших уметника у иностранству (четири индикатора); 5) сарадња са нашим дипломатама, дијаспором и страним уметницима приликом реализације програма у иностранству (шест индикатора); 6) карактеристике дела која су извођена у иностранству (намена, врсте, језик на коме су извођена) и највећа пријемчивост појединих врста програма за публику (четири индикатора); 7) организација књижевних вечери у иностранству, учешће на међународним сајмовима књига и преводи наших дела на светске језике и њихов утицај на представљање наше културе у свету (три индикатора) и 8) медијска презентација гостовања наших истакнутих уметника у земљи пријема и у домаћим медијима (два индикатора). Према томе, група независних варијабли чини укупно 25 индикатора.

Зависна варијабла дефинисана као *промовисање српског идентитета и јачање имица Републике Србије у свету* операционализована је путем следеће четири групе индикатора: 1) утицај појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету (пет индикатора); 2) допринос појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству (14 индикатора); 3) допринос појединих врста програма из културе побољшању имица Републике

Србије у свету (17 индикатора); 4) утицај појединих културних манифестација међународног значаја које се одржавају у Републици Србији на њен имиц у свету (28 индикатора): *музичких фестивала у Србији* (седам индикатора); *позоришних и плесних фестивала у Србији* (седам индикатора); *филмских фестивала у Србији* (седам индикатора); *манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера* (четири индикатора); *манифестација из области књижевности и преводаштва међународног карактера* (три индикатора). Ова врста варијабли има укупно 64 индикатора.

5. Хипотезе истраживања

Хипотетички оквир истраживања у овој дисертацији чинила је једна генерална (општа) хипотеза и четири посебне хипотезе са њима одговарајућим појединачним хипотезама и индикаторима истраживања.

Генерална (општа) хипотеза истраживања је гласила: „Што се придаје већи значај културној дипломатији, то ће и имиц Србије у свету бити бољи, и обратно”.

Посебне и појединачне хипотезе у овом делу рада дефинисане су као:

X₁: Међународни културни односи Србије са светом, засновани на аутентичној интеркултурној комуникацији, доприносе унапређењу међународних културних веза и побољшању имица Републике Србије у свету;

X₂: Српске и иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица Републике Србије, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у нашој земљи (X₂₁: Српске дипломате са различитим дипломатским искуством указују на могућност утицаја културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету, у зависности од кадровског потенцијала и осмишљење стратегије остваривања међународне културне сарадње); X₂₂: Иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица државе, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у властитој земљи);

X₃: Што се придаје већи значај персоналном аспекту у културној дипломатији, то су веће могућности за промену негативне слике Србије у свету (X₁₁: Што се придаје већи значај кадровској политици у културној дипломатији, то ће и међународна културна сарадња бити продуктивнија и супротно; X₁₂: Што је

веће учешће истакнутих уметника у културној дипломатији, то су и интеркултурни дијалог и умрежавање на европском и глобалном нивоу већи);

X₄: Што су јасније стратегије културне политике и културне дипломатије, то ће се медијска слика Србије у иностранству брже мењати и супротно (X₂₁: Што су турбулентнији политички односи у самој Србији, то ће бити тежа промена слике Србије у свету; X₂₂: Што се боље презентује културно наслеђе Србије, то ће и слика о Србији бити позитивнија и X₂₃: Што је боља медијска кампања културе Србије у иностранству, то ће и ефекат побољшања имиџа бити већи.)

6. Методе, технике и инструменти истраживања

У складу са операционализацијом предмета истраживања и постављеним циљевима, задацима и хипотезама, у овом истраживању коришћене су различите методе, технике и инструменти истраживања.

На основу дефинисаног предмета, циљева и хипотеза истраживања, у овом раду примењене су научноистраживачке методе - метода анализе садржаја и дескриптивна и аналитичка Survey метода.

Метода анализе садржаја јесте метода која се „заснива на техници прикупљања података о различитим облицима садржаја и форме симболичког, друштвеног комуницирања, са циљем откривања објективне природе тих садржаја и њиховог утицаја на учеснике друштвених комуникација” (Михаиловић, 1999: 200). Иако се ова истраживачка метода односи на истраживања комуникација у најширем смислу, у „ужем смислу предмет ове анализе су документи којима се означава некакав визуелни, аудитивни или комбиновани извор података” (Ибид: 200). Ова метода се састоји од два различита поступка, и то: квалитативне и квантитативне анализе садржаја. Квалитативна анализа садржаја евидентира присуство одређених садржаја и одређује њихова квалитативна својства одговарајући на питања „шта” и „како” је нека порука саопштена. То је, у суштини, претходни поступак којим се утврђује припадност неког садржаја предмету истраживања, чиме се стварају предуслови за извођење квантитативне анализе. Поступак квантитативне анализе се изводи кроз: „разврставање у категорије елемената и карактеристика анализираних садржаја, разлагање њиховог садржаја у циљу њиховог кодирања и квантитативног исказивања, контингентирање (групно исказивање) сродних елемената садржаја и омогућавање закључивања о

садржајима у оквиру контингента, и стварање могућности научне систематизације и типологизације садржаја са његовим карактеристикама и својствима” (Ибид: 203).

Ова метода је омогућила систематско, квантитативно и квалитативно описивање манифестног садржаја међународне сарадње Републике Србије са светом у области културе. Примена ове методе је захтевала прецизност у одређивању категорија и релевантност у одређивању садржаја анализе. Основна јединица анализе је културни програм, односно „облик дифузије културе, који је у форми описног текстуалног записа. Тако дефинисана јединица анализе садржи неколико компоненти: носиоце значења – назив, облик и тип културног програма, годину и земљу реализације, аутора/иницијатора програма, као и информације о поводу, успешности и публици програма” (Рогач, 2011а: 335).

Дескриптивна и аналитичка Survey метода означава истраживање које се предузима „са циљем да се испитивањем узорка одређеног подскупа основног скупа дознају својства дистрибуција и односа између променљивих у основном скуп” (Ристић, 1995: 357). Према неким методолозима, ова истраживања се деле у две групе, групу дескриптивних и групу аналитичких или експлораторних истраживања (Hughes, према: Ристић, 1995: 357). Дескриптивном варијантом ове анализе обављају се описи дистрибуција проучаваних појава и односа између тих појава, док аналитичка варијанта ове методе подразумева манипулисање варијаблама, уз примену поступака мултиваријационе анализе ради утврђивања односа између тих појава. Међу позитивна својства ових истраживања, између осталог, спадају налази помоћу којих је омогућено проверавање постављених хипотеза.

Као **технике истраживања** коришћене су интервјуисање и анкетирање, а за прикупљање података коришћени су следећи **истраживачки инструменти**: *Арак за анализу садржаја међународних културних односа Србије са светом; Протокол интервјуа за српске дипломате, Протокол интервјуа за стране дипломате у Републици Србији;* и *Упитник за уметнике. Протоколима интервјуа* прикупљена су мишљења наших амбасадора у страним земљама и дипломатских представника иностраних земаља акредитованих у нашој земљи о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије. Анкетним упитником прикупљена су

мишљења српских уметника о утицају културне дипломатије на побољшање имица Републике Србије у свету.

Арак за анализу садржаја послужио је за анализу културних делатности Републике Србије у свету у периоду од 2001. до 2015. године, а анализа је обављена на основу *Извештаја Министарства иностраних послова Републике Србије о међународној културној сарадњи Републике Србије са светом*. У овом периоду Република Србије је реализовала укупно 2843 културне активности са државама на шест континената и са 74 државе у свету. Овом анализом су утврђени облици, типови и врсте сарадње Републике Србије са светом.

Ставови наших амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету прикупљени су помоћу посебног *Протокола интервјуа* (Прилог 1). Овај Протокол се састоји од две целине. У првој целини испитаници су давали неке основне податке о себи и дужности коју обављају, и то: 1) дужина стажа у дипломатији; 2) образовање; 3) страни језици које говоре; 4) земље у којима су били у дипломатској мисији и 5) какав је био имиц Републике Србије у земљама пријема. Други део *Протокола интервјуа* обухвата питања о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету. Он обухвата 13 питања са одговарајућим потпитањима која се односе на садржај одређеног питања.

Ставови страних амбасадора у нашој земљи о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету прикупљени су помоћу посебног *Протокола интервјуа* (Прилог 2). Овај Протокол обухвата, такође, два дела. У првом делу, испитаници су замољени да нам дају неке основне податке о себи и дужности коју обављају, и то: 1) земља коју представљају; 2) дужина стажа у дипломатији; 3) образовање; 4) језици које говоре и 5) земље у којима су били у дипломатској мисији. Други део Протокола обухвата 12 питања у вези утицаја културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету.

Анкетни упитник за уметнике (Прилог 3) састоји се од два дела. Помоћу *Упитника за испитивање статусних и персоналних обележја испитаника*, односно општих података о нашим врхунским уметницима, обављено је прикупљање следећих података: 1) Пол; 2) образовање; 3) Културна делатност или уметност којом се баве; 4) Колико страних језика говоре (не рачунајући језике земаља бивше

СФРЈ)?; 5) Колико пута су гостовали у иностранству?; 6) У којим су земљама најчешће гостовали?; 7) Да ли су учествовали на неком фестивалу културе у иностранству?; 8) Како су најчешће гостовали у иностранству?; 9) На чији позив, односно у чијој организацији су најчешће гостовали у иностранству?

Најзначајнији део Анкетног упитника представља *Скала за мерење ставова о културној дипломатији и њеном утицају на имиџ Републике Србије у свету* која се састоји од 81 индикатора (питања, тврдњи, ајтема) на петостепеној скали Ликертовог типа. Ова скала се састоји од две субскеле: прве, за испитивање ставова о активностима наших дипломатских представништава у међународној сарадњи из области културе и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе, са 17 индикатора (питања, тврдњи, ајтема), и друге, за испитивање ставова испитаника о утицају појединих врста делатности из области културе у иностранству и делатности из области културе међународног карактера које се одржавају у нашој земљи на имиџ Републике Србије у свету, са 64 индикатора (питања, тврдњи, ајтема). Ова скала је конструисана за потребе овог истраживања, па су израчунате основне метријске карактеристике овог инструмента: ваљаност и поузданост. Ваљаност је испитана помоћу факторске анализе, а њени резултати су приказани у оквиру поглавља о резултатима истраживања. Поузданост скале (81 индикатор) мерена помоћу Кронбаховог алфа коефицијента базираног на стандардизованим ајтемима износи 0,946¹. Када је реч о субскали за мерење зависних варијабли, односно *промовисање српског идентитета и јачање имиџа Републике Србије у свету*, поузданост ове субскеле мерена Кронбаховим алфа коефицијентом (Cronbach's Alpha) износи 0,953, а Кронбаховим алфа коефицијентом базираним на стандардизованим ајтемима износи 0,952. На основу приказаних вредности може се закључити да су ови коефицијенти поузданости изнад граничних вредности за високу поузданост инструмента.

7. Узорак истраживања

Као *истраживачки узорак културних програма* коришћен је *Извештај министарства спољних послова о сарадњи Републике Србије са светом у области*

¹ Cronbach's Alpha Based on Standardized Items

културе у периоду од 2001. до 2015. године (око 2843 програма). Неки ванинституционални програми, посебно програми самосталне уметничке иницијативе, нису, нажалост, евидентирани у овом *Извештају*, те није било могуће да се обраде и укључе у ово истраживање.

Као што је истакнуто, ставови наших амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету прикупљени су помоћу посебног интервјуа. Ради овог дела истраживања коришћен је ***пригодан узорак од 10 наших амбасадора*** који имају значајно искуство у дипломатској служби, па се и њихово учешће у истраживању може сматрати својеврсним експертским мишљењем о испитиваној појави. У истраживању су учествовали амбасадори који су били акредитовани у иностранству или већ дуже време раде у дипломатској служби наше земље.

Ради испитивања ставова иностраних амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету, коришћен је ***пригодан узорак од 10 иностраних амбасадора*** који су, осим у нашој земљи, службовали у различитим земљама, па се њихово учешће у истраживању може окарактерисати, такође, као својеврсно изношење експертског мишљења о испитиваној појави. У истраживању су, дакле, учествовали инострани амбасадори из различитих земаља света који су краће или дуже време акредитовани у Републици Србији.

Осим тога, испитивање ставова наших истакнутих уметника о утицају културне дипломатије на побољшање имица Србије у свету обављено је на ***пригодном узорку*** од 100 истакнутих уметника различитог профила, што га чини високо селекционираним узорком.

8. Статистичка обрада података

Статистичка обрада података обављена је помоћу метода мултиваријационе анализе, уз коришћење статистичког пакета програма СПСС. Сходно испитиваним варијаблама и њиховим релацијама, обрадом података утврђени су основни статистички показатељи (фреквенција и проценти), а ради потврђивања појединачних, посебних и опште хипотезе у обради података коришћене су факторска и корелациона анализа.

Факторска анализа коришћена је за анализу међусобне повезаности већег броја манифестних варијабли (индикатора) употребом мањег броја основних

(латентних) димензија (фактора) којима се може објаснити највећи део заједничке варијансе манифестних варијабли (индикатора). Компонентним моделом факторске анализе утврђена је „латентна структура која стоји иза директно измерених варијабли и која је одговорна за добијена варирања на тим варијаблама” (Тењовић, 2000: 225). За утврђивање броја значајних фактора у анализи примењен је Гутман-Кајзеров критеријум јединичног корена помоћу којег се у наредном кораку факторске анализе задржава онолико заједничких компоненти (фактора) код којих је вредност карактеристичних коренова већа или једнака јединици. Тако одређени фактори ротирани су у правцу једноставне структуре помоћу тзв. варимакс критеријума као аналитичког модела ортогоналне ротације. Применом овог критеријума међусобни однос између факторских оса остаје ортогоналан, што значи да нема значајне повезаности међу овим факторима. У завршној фази факторске анализе израчунате су вредности факторских скорова који су послужили као полазна основа за корелацијску анализу латентних димензија (фактора) независних и зависних варијабли.

Помоћу *корелационе анализе* утврђено је да ли постоји повезаност између појединих манифестних и латентних варијабли (фактора) из скупа независних (*активност наших дипломатских представништава у међународној сарадњи из области културе и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству у програмима из области културе*) и зависних варијабли (*промоција српског идентитета у иностранству и имици Републике Србије у свету*). Као метод корелационе анализе коришћен је тзв. биваријантни метод, а за утврђивање степена повезаности између независних и зависне варијабле примењен је Пирсонов коефицијент корелације за ниво значајности 0,05 и 0,01.

9. Научни и друштвени допринос дисертације

Научни допринос дисертације огледа се у потврди и проширењу постојећих научних сазнања о културној дипломатији и имицу уопште. Такође, посебан допринос се огледа и у објашњењу научних сазнања о узрочно-последичним односима културне дипломатије и имица Србије у свету. имица Републике Србије.

Друштвени допринос се огледа у постављању емпиријске верификоване основе за: унапређења културне дипломатије, културне политике, међународне културне сарадње, утицаја медија на промену имица Републике Србије, стратешког

планирања у култури и дипломатији, проналажења и дефинисања практичних препорука за спровођење иновативних, али и алтернативних проактивних модела културног деловања у правцу промене имица Републике Србије у свету.

II ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ИСТРАЖИВАЊА

У свету, а све више и код нас, значајан је пораст теоријских научних радова посвећених културној дипломатији, идентитету и имицу. Када је реч о ауторима са наших простора, осим Милене Драгићевић Шешић, Бранимира Стојковића, Сањина Драгојевића и Весне Ђукић, издвојићемо још неколико аутора и радова. Истраживања, реализована у оквиру докторске дисертације под називом „Међународни културни односи и интеркултурна комуникација у функцији (ре)позиционирања Србије у европској и светској јавности” (Рогач, 2011), била су усмерена на то да се „научно опишу и објасне међународни културни односи, и да се, на примеру Србије сагледају значај и могућности политика и менаџмента међународних културних односа у процесима симболичког идентитетског позиционирања, према међународној и глобалној заједници” (Рогач, 2011: 188). У овој дисертацији су реализовани следећи истраживачки циљеви: први, формулативни циљ је обухватао „прецизније дефинисање поља међународних културних односа, имајући у виду интензитет трансформација које се у њему дешавају под утицајем глобализације”; други циљ је обухватао „преглед и критичку анализу постојећих структура, процеса, пракси који се тичу међународних културних односа Србије” (анализа је указала на „слабост институционалних капацитета Србије за међународне односе”); трећим, каузално-хипотетичким циљем утврђено је „постојање везе између концепције и пракси међународних културних односа и симболичког позиционирања држава, на примеру Србије” (анализом је утврђено у којој мери „стереотипи преовлађују у

позиционирању Србије у међународном контексту”); четврти, пројектно-моделски циљ обухватао је „дефинисање стратешких праваца и оквира за развој међународних културних односа Србије” који обухвата „низ критичких запажања о могућим правцима промене јавних политика” (Ибид: 188,189). Осим тога, у оквиру ове дисертације, израђена је „мултиперспективна студија међународних културних односа” која је требало да омогући „свеобухватније истраживање улоге културе у савременим међународним односима” (Ибид: 189,190). Ова студија се може применити у „истраживањима у културном менаџменту и културној политици”, јер је проширила појмовни и категоријални апарат у овим областима у односу на кључне појмове, као што су: култура, идентитет и глобализација. Осим проширивања семантичког поља референтних појмова и концепата, истраживање „отвара нове начине истраживања културе и политике у интердисциплинарном оквиру” и откривајући „друге теорије и праксе, укључује их у теорију међународних културних односа”. И на крају, ова студија може да допринесе „савременим теоријама међународних односа” (Ибид: 189,190).

Ксенија Граовац је у свом раду под називом „Културна дипломатија – облици и форме постојеће међународне сарадње и стратегије развоја”, након анализе стања по питању културне дипломатије, навела следеће предуслове за њено ефикасно функционисање:

- 1) постојање законског оквира за функционисање културне политике и културне дипломатије;
- 2) планирање кадрова за рад у културној дипломатији;
- 3) обука и адекватан тренинг кадрова;
- 4) усвајање квалитетних решења других земаља (под условом да су примењива у домаћим условима);
- 5) активна сарадња међу министарствима (културе, рада и социјалних питања, образовања, науке);
- 6) јачање везе између владиних и невладиних организација;
- 7) именовање тимова и стручњака за рад у културној дипломатији;
- 8) одређивање одговорних лица, планова и конкретних задатака;
- 9) избор културне и уметничке понуде;

10) помоћ институцијама културе и организацијама из чијих програма се прави понуда (пре свега Министарства културе);

11) подржати организације и практичаре да уђу у међународне пројекте или своје програме понуде иностраним организацијама;

12) подржати организације да активно сарађују са тимом који води културну дипломатију – помаже бољем међусобном разумевању и унапређењу сарадње и понуде;

13) стварање информационог центра где би сви заинтересовани могли да добију конкретне информације о томе како понудити своје програме, које су смернице културне дипломатије и слично, а у циљу превазилажења баријера у сарадњи;

14) развијање менаџмента људских ресурса у циљу одабира професионалаца који ће се и ван земље (у амбасадама, представништвима и слично) бавити културном дипломатијом и образовањем кадра;

15) стварање фонда за обуку кадра који ће радити у културној дипломатији;

16) стварање фондова за акције културне дипломатије (посебно према оним земљама које су одређене као циљне и приоритетне);

17) стварање фонда који би подржао истраживања у области културне дипломатије и путовања у циљу истраживања делегација које раде у овој области;

18) стварање Акционог плана за развој културне дипломатије на релацији Министарство културе Србије – Министарство спољних послова Србије (Граовац, 2007: 86,87).

У раду Љ. Рогач, „Рedefинисање и трансформација идентитета и имица Србије у контексту европских интеграција”, између осталог, су „идентификовани основни елементи идентитета и имица Србије, који заједно чине комплексност феномена, релација и процеса везаних за актуелно стање. Криза која је захватила Србију на свим нивоима друштва, довела је до бројних противречности у одређењу њеног идентитета, имица и самопоимања уопште, који су нејасни, контрадикторни и готово маргинални у односу на остатак Европе” (Рогач, 2007: 85). Сходно томе, култура и медији добијају на све већем значају у односу на идентитет и имиц Србије. Према добијеним резултатима, медијска слика Србије и њен „лош имиц у значајној мери били су резултат бројних предрасуда и

стереотипа”, па су „овакве симплификације присутне и у самопоимању самих грађана”. Узимајући у обзир наведене дискурсе, имиџ Србије би, по мишљењу аутора, „требало позиционирати између позитивног хиперболисања и пејоративног оспоравања” (Ибид: 88). Ради редефинисања идентитета и имиџа Србије, ауторка предлаже следеће: „мењање система вредности и доминантних културних образаца; ревизија националних митова; наставак процеса модернизације уз уважавање традиција и наслеђа; ‘дебалканизација’ и европеизација; промена слике о себи (аутостереотипи) и слике о другима (стереотипи); препознавање значаја културе и активно бављење уобличавањем имиџа” (Ибид: 88). У процесу трансформације идентитета и имиџа Србије, у контексту европских интеграција, предлаже се „стратешки процес уобличавања вредносно-културних и институционалних образаца”, а на нивоу културне политике, између осталог, предлаже се „јачање међународних веза и међународне културне сарадње”, при чему је „стратешки осмишљена комуникација” ...”кључ за разумевање и осмишљавање елемената за репозиционирање Србије у домаћој и страним јавностима” (Ибид: 88).

Осим утицаја на побољшање угледа и имиџа држава, културна дипломатија има значајан утицај на превладавање међународне кризе у процесу глобализације. Тако је, на пример, Сандра Сантрач у свом раду „Улога културне дипломатије у превладавању међународне кризе у процесу глобализације”, указала на „укљученост великог броја актера и њихових активности широког спектра што утиче на вишедимензионалне принципе упорабе, а тим потребу редизајнирања културне дипломатије, што доноси нове парадигме програмирања културе у планирању активности ради постизања циљева. Они могу имати прикривене намјере и додатне активности, поготово приликом активности на превазилажењу евентуалних криза у појединим земљама, као и међудржавним тензијама које имају тенденцију развоја у озбиљну кризну ситуацију” (Сантрач, 2014: 897). По њеном мишљењу, „широк спектар активности није више ограничен на високе културе, већ у програмирање културних дјелатности укључује нове актере усмјерене на поменуте вишедимензионалне активности у глобалном виртуелном простору. Шири опсег културне дипломатије укључује размјену знанственика, интелектуалаца, образовне стипендије, те извођачке умјетности различитог домена, под организацијом

фондација, министарства културе, представништва у иноземству, те приватног сектора” (Ибид: 897). Сантрач сматра да културном дипломатијом комуникациони канали између држава остају отворени и онда када није могуће применити мере и поступке традиционалне дипломатије, што захтева „софистицирано прикупљање и анализу података о интелектуалној разноликости за планирање учинковите стратегије [...] у превладавању кризе” (Ибид: 897).

Када је реч о истраживањима код нас, треба поменути и међународну конференцију „Битеф и културна дипломатија” одржану октобра 2016. у оквиру педесетог фестивала *Битеф*².

Имајући у виду наведене резултате истраживања, као и објективне могућности за реализовање истраживања, чини нам се оправданим покушај да се приступи испитивању утицаја културне дипломатије на побољшање имица Републике Србије у свету, како са становишта анализе садржаја међународних културних веза Србије са светом, тако и са становишта процене српских и иностраних дипломатских представника и српских уметника о утицају културне дипломатије на промену имица Србије у свету.

1. Културна дипломатија и међународна културна сарадња

1.1. Јавна дипломатија као оквир културне дипломатије

Државе се, у међународним дипломатским односима, руководе тачкама сагласја, као и својим угледом и репутацијом у одређеној средини, што потенцира улогу представљања културе и уметности. Према схватању Џозефа Наја, у међународним односима ће бити „привлачније оне земље чије су идеје и култура ближи важећим међународним нормама, које јачају свој кредибилитет у иностранству путем својих вредности и политика и које помажу да се уоквире одређена питања и теме од значаја” (Нје, 2004: 31,32).

У књизи *Дипломатија и култура*, Мирослав Перишић је анализирао „у којој мери култура јача међународну позицију земље, а самим тим и њену дипломатију чини успешнијом”, као и „питање историјског искуства како једна земља себе представља или које јој све могућности стоје на располагању за афирмацију својих

² Конференција се бавила значајем *Битефа* у културној политици Југославије и лидерске улоге Мире Траиловић шездесетих и седамдесетих година двадесетог века, а, такође, издат је и зборник на енглеском језику под називом: *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts, Belgrade, 2017).

вредности, како се гради идентитет и пласира ван граница земље, колико је спољна политика важан фактор државне политике, а колико је култура значајан чинилац спољне политике и колико све то повратно утиче на унутрашње прилике и друштво” (Перишић, 2013: 11).

По мишљењу Љиљане Рогач Мијатовић, веома је значајно „препознавање јавне и културне дипломатије као дугорочно ефективних средстава у јачању угледа и позиције Републике Србије у међународним односима” (Рогач Мијатовић, 2013: 159). То имплицира потребу дефинисања основних циљева и концепције јавне и културне дипломатије, у оквиру спољне и културне политике Републике Србије. „Афирмација и промоција идентитета, представљање културне баштине, али и креативности и научних иновација као дела културног капитала земље, могу бити значајни фактори како за побољшање угледа и имиџа Србије, тако и за успостављање поверења и поштовања у међународним односима” (Ибид: 159).

Под термином *дипломатија* подразумева се традиционална дипломатија првенствено усмерена на спољнополитичке делатности у међународним оквирима, док новији термин *јавна дипломатија* представља „процес комуникације који иницирају и/или спроводе владе са страним јавностима у покушају да успоставе разумевање за своје националне идеје и идеале, своје институције и културу, као и националне циљеве” (Tuch, 1990: 3). Према Џозефу Нају, „значај јавне дипломатије се повећава у складу са јачањем *soft power*-а на основу домаћих вредности културе, политика, као и спољне политике” (Nye, 2004: 259). *Јавна дипломатија* има много чинилаца, почевши од личних међународних контаката, неформалних међународних односа и званичних настојања да се допре до широких народних маса у другим земљама, при чему, уметност и култура играју значајну улогу у обликовању међународног имиџа.

Јавна дипломатија отвара могућности за остваривање дуготрајнијих међународних односа, чак и у условима када се, због различитих политичких и економских противречности веома ретко може очекивати развијање дугорочнијих међународних односа. Имајући ово у виду, историчар дипломатије Френк Нинкович примећује да јавна дипломатија представља „унапређивање комуникације међу народима за разлику од комуникације међу владама” и

намењена је „да гради споразуме засноване на заједничким вредностима” (Ninkovich, 1996: 3).

Јавна дипломатија, према америчком дипломати Едмонду Гулиону, који ју је први употребио овај термин, представља „улогу штампе и других невладиних интеракција приватних група и интереса у једној земљи са онима у другим земљама, као и утицај ових транснационалних процеса на формулисање политике и вођење спољне политике” (Gullion; према: Tuch, 1990: 8). Међутим, још пре 40 година Ед Мароу је настојао да прикаже разлику између јавне и традиционалне дипломатије, тиме што је показао да јавна дипломатија „укључује интеракцију не само са владама држава већ, пре свега, са актерима невладиних организација и појединаца” (Mugow; према: Зечевић, 2010: 10). Да је јавна дипломатија „премашила границе традиционалне, званичне дипломатије”, истакле су и Маргарет Визомирски и Синтија Шнајдер, поткрепљујући чињеницом да је „настојала да утиче на своју слику у свету и ставове јавности у другим земљама, а самим тим, да индиректно изврши позитиван утицај на обликовање спољне политике и на вођење међународних односа између влада” (Визомирски, Шнајдер, 2003: 6).

Што се тиче термина јавна дипломатија, Ђорђе Томић наводи одређење које је предложио Вотсон да је јавна дипломатија „делатност која утиче на јавно мњење у страним земљама” и „средство утицаја на друге владе” (Watson, 2005, према: Томић, 2011: 67). Значење овог термина је разрадила Ненси Сноу, која разматра „три варијанте дипломатског дјеловања у зависности од актера, тј. од учесника у дипломатској комуникацији”. Те три врсте су означене као: а) „влада према влади” (традиционални начин по вестфалском моделу); б) „влада према јавности” (онако како Вотсон види јавну дипломатију); и в) „јавност према јавности”, што одговара значењу културне дипломатије које предлаже Милтон Камингс (Snow, 2009: 6; према: Томић, 2011: 67,68).

Јавна дипломатија подразумева интердисциплинарну активност државе у економској, културној, образовној, информационој и другим сферама ради обликовања јавног мњења у држави пријема, као и „глобално наметање културних вредности преко мреже културних центара које су саставни део дипломатских мрежа широм света, како би се створиле претпоставке за доношење политичких

одлука које би биле у интересу државе која предузима ‘јавну’ дипломатску активност” (McClellan, 2006; према: Никшић, 2012: 25). Сходно томе, основне врсте савремене јавне дипломатије јесу: економска, културна, информативна и просветна, док се њени модели односе на њихове посебне карактеристике у оперативној пракси одређених земаља. У својој књизи *Јавна дипломатија*, Леонард наводи нове форме јавне дипломатије, као што су: *NGO-дипломатија*, *пословна дипломатија*, *дијаспора дипломатија* и *бренд-дипломатија* (Leonard, 2002; према: Зечевић, 2010: 10).

1.2. Појам културне дипломатије

Термин *културна дипломатија* означавају и синоними - *међународна културна сарадња*, *међународна културна политика* или *међународни културни односи*. Термин *културна дипломатија* (Cultural Diplomacy) се користи од 1948. године, када је употребљен у *Декларацији о људским правима Уједињених нација*, члан 27 (1). Међутим, међународно-правни статус културне дипломатије регулисан је *Бечком конвенцијом о дипломатским (1961) и конзуларним (1963) односима*, *Конвенцијом УНЕСКО-а о заштити и унапређењу разноликости културних израза*, *Резолуцијама Европског парламента* из 1974. и 2007. године, *Уговорима о ЕУ* из Мастрихта 1992, као и заједничком културном политиком ЕУ (Никшић, 2012а: 5). Попут јавне дипломатије, и културна дипломатија представља тзв. меку компоненту државне моћи која се ослања на остале компоненте државе, попут економских, безбедносних и војних ресурса. Она прати циљеве спољне политике једне државе и, у складу с тим, дефинише своје стратегије, акционе планове и програме. Маргарет Визомирски и Ситнија Шнајдер сматрају да „уметност и култура могу да дају јединствени допринос јавној дипломатији” (Визомирски, Шнајдер, 2003: 7). Тај допринос се огледа како у потпомагању размене у циљу образовања и дипломатије образовања, тако и у пружању запажених резултата у сопственом домену. По њиховом мишљењу, културна дипломатија ставља „акцент на размену појединаца и идеја, која непосредно укључује релативно мали број људи и залаже се за промовисање дугорочног међусобног разумевања међу народима” (Ибид: 9).

Културна дипломатија подразумева и настојање неке државе да утиче на свој имиџ у свету, па се културна дипломатија може сматрати подкатегијом јавне

дипломатије. „Уметност и култура, као и медији који шире слике о свакодневном животу и вредностима широм планете”, у савремено доба „имају све већи утицај на имиџ појединачних нација у свету и, самим тим, представљају све важнији чинилац контекста у коме се развијају званични дипломатски односи” (Визомирски, Шнајдер, 2003: 5). Допринос културне дипломатије, према схватању М. Визомирски и С. Шнајдер, је вишеструк, будући да уметност, један од њених инструмената, говори универзалним језиком, превазилазећи границе и језичке разлике; уметност и култура се обраћају и оном емотивном у човеку, не само његовом рационалном; уметност се увек обраћа јавности и тиме залаже за међусобно разумевање, представљајући „одбрамбени механизам против сила глобализације и културног империјализма” (Ибид: 7).

Треба напоменути да један број аутора експлицитно посматра међународне културне односе као саставни део спољне политике. Културна дипломатија је, најчешће, део званичне државне дипломатије, део спољне политике. „Међународни културни односи вођени су политичким циљевима, као што су јачање утицаја у другој земљи или региону, изградња националног имиџа и репрезентација националног идентитета, тако да ће користити све позитивне резултате националних културних политика у циљу постизања тих политичких циљева” (Рогач Мијатовић, 2013: 147). Културна дипломатија би требало да буде важан чинилац у вођењу спољних послова. У вези с тим, Љиљана Никшић одређује културну дипломатију као „вештину уверавања јавних актера у земљи пријема у културни ниво и културни капитал земље која се представља у иностранству, обезбеђујући јој на тај начин поштовање међународних актера и позиционирање међу њима” (Никшић, 2012а: 14). Циљ културне дипломатије јесте „да сопствени културни идентитет промовише и утемељи као сегмент вредан поштовања цивилизацијског достигнућа нације из које потичу и настоје да *културно достигнуће народа* буде чинилац међународних (културних) односа и сарадње”, што се реализује кроз дипломатску мрежу путем мултимедијалног представљања широј популацији у земљи пријема. Она сматра да се помоћу културне дипломатије „афирмише и профилише имиџ своје земље кроз пласирања идеја, пројеката из области уметности, кроз културне манифестације и вредносне системе” (Ибид: 14). Ради обављања тих послова МСП има „мрежу и деташиране дипломате, а

Министарство културе осмишљава националну стратегију и културну политику. Ниједна маркетиншка агенција не може да брендира Србију као српска дипломатска мрежа која постоји у више од 178 земаља света”, каже Никшић и подсећа на речи америчког политиколога Хантингтона: „Ми знамо ко јесмо када знамо ко нисмо, и то одређује наш идентитет” (Никшић, према: Сретеновић, 2013).

Према Јагоди Стаменковић, вишем саветнику у Министарству културе и некадашњој директорки Културног центра РС у Паризу, културна дипломатија представља „прави и сигуран начин за сваку државу да промовише културни идентитет и представи своју баштину свету а истовремено отвори врата и другим областима друштва и ојача међународну сарадњу”, док њен циљ „није само једнократни догађај, већ грађење позитивне репутације једне земље у свету, при чему се инсистира на континуитету”. И „док класична дипломатија представља и даље инструмент државе”, по њеном мишљењу „култура излази из стега конвенционалности и својим флексибилним приступом пружа већу могућност комуникације, па и утицаја на боље међусобно разумевање у међународним односима”. При томе, она говори о проактивној улози Министарства културе и информисања, које „креира циљане програме, последњих година првенствено у метрополама ЕУ, чинећи покушај приближавања и представљања заједничких европских вредности” и сматра да би српску културу требало промовисати првенствено у мултикултуралним срединама и у значајним организацијама, као што су Европска Комисија и Европски Парламент у Бриселу, УНЕСКО у Паризу, Уједињене нације у Женеви и Њујорку, Савет Европе у Стразбуру, али и на бијеналима у Венецији, Пекингу, Истанбулу и осталим најзначајнијим фестивалима. Кад су у питању програми из области културе, истиче да се „води рачуна о томе да програми кореспондирају с годишњицама и другим значајним датумима везаним за српску културу, или сличним програмима у земљама пријема” (Стаменковић; према: Сретеновић, 2013)³. Ксенија Граовац истиче да је

³ Као примере успешних међународних програма, Стаменковић издваја обележавање годишњице Милене Павловић Барили, изложбе у Риму, Болоњи, Паризу, Бриселу; годишњицу Љубице Марић, концерте у Паризу и Прагу; изложбе фотографија Д. Боснића и Д. Замуровића „Serbian Landscapes” на манифестацијама (Брисел, Лион, Стразбур, Белфор, Бордо, Париз), поставку „Тврђаве на Дунаву” (Европски парламент, Европска комисија, УНЕСКО у Паризу, Минхен, Франкфурт, Видин, седам општина на Дунаву у Србији); поставку „Иво Андрић, књижевник и/или дипломата”, која је 2011–

културна дипломатија „често одређена као део јавне дипломатије и представља дипломатски утицај извршен на иностране земље без употребе силе – користећи мирољубиви дијалог, међусобно разумевање, информисање и учење”. По њеном схватању, културна дипломатија „врши позитиван утицај на обликовање спољне политике и вођење међународних односа [...] јачајући идентитет државе упркос глобализацији и империјализму у култури.” (Граовац, 2007: 15).

Лоренс Рандеркамп под културном дипломатијом подразумева „продужетак идеја, информација, уметности и других аспеката културе међу народима ради подстицања међусобног разумевања” (Runderkamp, 2008: 6). Културном дипломатијом, наводи Петер Каценштајн, „владе настоје да представе специфичне слике да би подржале или промениле постојеће идентитете држава” (Katzenstein, 2005: 38; према: Рогач, 2011: 32). Насупрот томе, Драган Клаић изражава сумњу у погледу „могућности које културна дипломатија може да понуди сектору културе, нарочито у смислу недостатка неговања континуитета веза између различитих нација” (Klaić, 2007: 41-42; према: Зечевић, 2010: 9). У погледу домета културне дипломатије, Ивана Зечевић у свом раду „Мултилатерална културна сарадња у оквиру Програма деловања Министарства културе Републике Србије”, истиче да „активности културне дипломатије имају, пре свега, за циљ дугорочни аспект у односима са другим земљама” (Зечевић, 2010: 9). Рогач Мијатовић сматра да „култура може да допринесе стицању кредибилитета у презентацији према свету, тако да су потребе за променама у концептуализацији и стратешкој организацији културне дипломатије Србије чак још важније” (Rogač Mijatović, 2017: 203).

Разматрајући културну дипломатију са становишта медија, Тејлор сматра да су од краја XIX века, Французи креатори овог појма. „Ово је политичка делатност која служи националним интересима под окриљем културе” (Taylor, 1978: 235; према: Сантрач, 2014: 899,900). Слично томе, Сандра Сантрач сматра да у „академским круговима преовладава мишљење да је културна дипломатија само дио алата и у дубокој сјени јавне дипломатије. Прво, политичари и дипломате, сматрају културну дипломатију као дио обичног алата јавне дипломатије, који је са своје стране код неких и дио обичног оруђа вањске политике” (Сантрач, 2014: 900).

2012. обишла градове у којима је овај аутор стварао и боравио као дипломата (Париз, Мадрид, Женева, Берлин, Минхен, Трст, Тревизо, Темишвар, Рим, Ватикан, Марсеј, Херцег Нови).

По њеном мишљењу, културна дипломатија даје допринос „формирању међународних мостова и интеракцију успостављеног умрежавања и снажног домена унутар култура што надилази националне и културне границе” (Ибид: 899). Осим тога, културна дипломатија се често користи и у превазилажењу политичких криза. У вези с тим, Сантрач истиче да се предност културне дипломатије у превазилажењу криза огледа у томе да „може поправити политичке грешке јавне дипломатије, стварати интимнији однос између култура и политика, те омогућити и организовати одређену врсту форума који ће садржавати и послати неформалне политичке поруке, што чини неслужбену политичку комуникацију. Таква комуникација омогућује јавној дипломатији одшкринута врата комуникације у случају кризних ситуација и нарушених политичких односа” (Ибид: 907). Говорећи о томе колико култура утиче на обликовање слике једне земље у свету и на међународне односе, Маја Вукадиновић, напомиње да је „стратешки приступ изградњи добрих културних односа предуслов за успешну дипломатију, а култура и политика се на овом пољу преплићу”, и истиче: „Мудро постављена и спроведена културна дипломатија посебно је важна за мале земље и државе које су имале турбулентну прошлост, као што је Србија. Првенствено малим земљама недостаје видљивост и препознавање глобалне јавности. Недовољно информација, а посебно циркулисање информација погодних за стварање предрасуда, може дугорочно да утиче на негативну слику једне земље.” (Вукадиновић, према: Стругар, 2017). У свом раду под називом *Културна дипломатија као политичко средство европске интеграције*, Ђорђе Томић везује овај термин са делокругом односа с јавношћу, па је за њега „културна дипломатија државна дјелатност којој је циљ промоција, чак и пропаганда у иностранству” (Томић, 2017: 67).

Уз неоспорну чињеницу да је културна дипломатија стара колико је стара и сама дипломатија, В. Шутаров је у свом делу *Концепти на јавната дипломатија, со посебен осврт на културната дипломатија* истакао да је културна дипломатија један од новијих концепата у проучавању спољне политике и међународних односа. У концептуализацији културе у спољној политици, сматра Шутаров, мора се приступити са два аспекта: 1) као чиниоцу домаћег (унутрашњег, интерног) окружења, које утиче на дизајнирање и доношење одлука у спољној политици и 2) као средству спољне политике, које држава свесно експлоатише за постизање свог

утицаја у спољњем окружењу, тј. међународној заједници (Шутаров, 2013: 22). Културна дипломатија, кад се примени на више нивоа, поседује јединствену способност да утиче на глобално јавно мњење и идеологију појединаца и заједнице, на културу и на науку, што може да се изрази преко пет значајних начела које је дефинисао Милтон Камингс, а то су: 1) поштовање и признавање културних разлика и културног наслеђа; 2) глобални међукултурни дијалог; 3) правда, једнакост и међузависност; 4) заштита међународних људских права и 5) глобални мир и стабилност (Cummins, 2003: 1; према: Шутаров, 2013: 23).

Миховил Готал, у теоријском приступу разматрању културне дипломатије Републике Хрватске, истакао је да културна дипломатија као „конкретна дјелатност и подручје знанственог интереса на специфичан начин обухваћа и повезује вањску и унутарњу политику с културом, односно питањима везаним уз културне односе и разне друштвене идентитете” (Gotal, 2015: 141). Према овом аутору, култура је одувек била део међународне политике и дипломатије и упркос томе, ово подручје се често занемаривало и у дипломатској пракси и у науци. Међутим, последњих десетак година интерес за овим подручјем је порастао, а нарочито откако је амерички теоретичар међународних односа Џозеф Нај промовисао концепт *меке моћи* (Nye, 2004; према: Gotal, 2015: 141). Готал разматра културну дипломатију кроз две темељне функције у зависности од тога шта се одређује као њен референтни објекат и како посматрамо улогу културе у том подручју. Прва функција се везује за тзв. *меку моћ* којом одређени субјекти власти „државенације, унилатерално спроводе спољнополитичке циљеве“, друга се везује за међународну сарадњу. По његовом мишљењу, код обе функције „култура постаје средство за остварење интереса“, с тим да се у „првом случају проматра као власништво поједине државе, којим се она представља другим актерима у међународном простору, а у другом случају служи као мост за сарадњу и најчешће се представља као заједничко власништво више укључених страна” (Ибид: 143).

Политиколог Џозеф Нај уводи термин *soft power* или мека моћ. Насупрот тврдој моћи, која је „заснована на принуди и потиче од војне и економске моћи”, мека моћ је заснована на „способности једне државе да спроводи своју вољу у координацији са другим државама, користећи се атрактивностима своје културе и својих вредности, идеја и институција” (Nay: 8,9; према: Шутаров, 2013: 23,24).

Помоћу концепта *меке моћи*, користећи ресурсе културе, политичких вредности, унутрашње и спољне политике, Нај сматра да једна држава може да постане узор другима и да придобија значајан утицај (Nye, 2004). Културна дипломатија користи ресурсе културе у обликовању *меке моћи*, али, такође, и елементе спољне и унутрашње политике. Упркос томе што Нај у својим ставовима експлицитно не спомиње културну дипломатију, Готал сматра да се она јасно уочава као подручје јавне дипломатије (Nye, 2004: 108-111; према: Готал, 2015: 143).

Џонатан Викери у чланку *Пре интернационализма: дипломатија, идеологија и политичка агентура за културу*, истиче да данас културну дипломатију „карактерише је оно што Роберт Албро назива *културна политика екрана – показивања и представљања нације кроз културни спектакл*” (Albro, 2015: 384; према: Vickery, 2017: 37). Серхан Ада пише да је културна дипломатија „усвојено дете државе-нације” (Ada, 2017: 51), док Гоф истиче да „културна дипломатија може да прича другу причу о једној земљи” (Goff, 2013; према: Ada, 2017: 51). Данас, културна дипломатија је неопходна компонента у организационој шеми министарстава спољних послова, и она је, у највећем делу, планирана и спровођена од стране дипломата, у сагласности са политиком и трендовима успостављеним овим министарствима. Ада издваја три модела праксе културне дипломатије: први, са директном супервизијом државе (Француска, са француским институтима који су везани са МСП, Кина, са кинеским културним центрима везаним за кинеско МСП), други, са „недржавном” агенцијом (Британски савети) и трећи, између ова два модела (холандски *DutchCulture* који прима подршку и од европске комисије). Као додатак овим моделима, Ада наводи и главни орган немачке културне дипломатије – *Гете институт*, чији су главни принципи прецизирани као „спољни културни односи” од стране МСП, али Немачка се издваја својом „галаксијом културне дипломатије” у којој многе институције и приватне фондације учествују диверсификованим начинима. Над-државни и суб-национални ниво представља модел функционисања културне дипломатије у канадској држави Квебек. У сваком случају, Ада аргументује да је културна дипломатија „посао државе” (Ada, 2017: 53).

С друге стране, Ада наводи да неки аутори имају противречне ставове у вези пропаганде и дипломатије, док други истичу дипломатију као инструмент

искључивања политике, а трећи дефинишу културну дипломатију као област изнад државе (Hecht, Donfried, 2010: 9,10; према: Ada, 2017: 53). Мелиса Низбет истиче да нас теоретичари међународних односа подсећају да међународни систем укључује ланац државних и недржавних актера, као што су државне и недржавне организације, мултинационалне корпорације, медији, културне институције, итд. (Nisbett, 2017: 108). На почетку овог рада извојена је дефиниција политиколога Милтона Камингса, за кога је културна дипломатија „размена идеја, информација, уметности и других аспеката културе између држава и њихових народа, у циљу подстицања међусобног разумевања” (Cumings, 2009: 1). Ова дефиниција не сугерише да је културна дипломатија државна ствар, нити да је њена сврха политичка. Ипак, „дипломатија” садржи конотацију преговора, очувања мира и међународних односа, а држава директно и индиректно финансира културну дипломатију. Различити аутори се слажу да културна дипломатија не може да реши политичке проблеме, али може да допринесе разумевању и поштовању. И академска литература је већ неко време заокупљена различитим тумачењима термина културне дипломатије, културних односа, „меке моћи”, пропаганде и културног империјализма. Мичелов предлог континуума је пропаганда на једном крају, културна дипломатија у средини и културни односи на другом крају (Nisbett, 2017: 106). Низбет је 2017. године спровела истраживање са 150 америчких дипломата о томе како они користе уметност у својим преговорима. У овом раду она пише и о проблемима који се тичу недостатка сагласности ставова субјеката културне дипломатије (министарстава, институција, ОЦД, индивидуалних уметника) по разним питањима: садржаја програма, стратегија, финансирања... Такође, она наводи термине „плесна дипломатија”, „јога дипломатија”, „гастродипломатија”, „твитер дипломатија”, „дигитална дипломатија”, говори и о померању културне дипломатије од формалних дипломатских представништава на обичне грађане. Хил и Бидл одређују да је *мека моћ* одговорност свих и да смо сви ми део пројекције своје земље у иностранству (Ибид: 111).

Биљана Тануровска Кјулавковски у чланку *Културна дипломатија, дијалог са цивилним друштвом* истиче значај јавног, приватног и цивилног сектора кроз акције културне дипломатије. Цивилни сектор, такође, посредује, учествује и преговара, а ствара и могућности за дијалог између уметника, културних

сарадника, публике, институција итд. Културна дипломатија може да се артикулише само у дијалогу свих сектора који представљају једну државу (Tanurovska Kjulavkovski, 2017: 221-225). И Швоб Ђокић види институције инертним, „док неинституционални актери културе показују више и динамичније нивое међународног умрежавања, сарадње и адаптивности” (Švob Đokić, 2010: 163; према: Žuvela, 2017: 176).

Ана Жувела не приступа културној дипломатији као субпростору јавне дипломатије који се дефинише као метод промоције националне културе и грађења интегритета и кредибилитета кроз културну размену (Хонг, 2011; Ким, 2011; према: Žuvela, 2017: 173). Однос између културе и јавне дипломатије је објашњен кроз концепт моћи, који је суштинско питање репрезентације, а питање репрезентације је постало „дискурс и пракса културне политике” (Žuvela, 2017: 174). Дубровачки летњи фестивал је „некада имао циљ да покаже свету да Југославија није назадна комунистичка земља, већ нација отворена ка свету, уметности и културној сцени. Очигледно, ове амбиције продорне спољне политике и грађење имица културне свести, биле су издашно подржаване од стране јавних фондова и политичког патроната” (Ибид: 180).

1.3. Надлежности државних органа Р. Србије у културној дипломатији

Главни актери у области међународне културне сарадње Републике Србије, несумњиво, су Министарство спољних послова и Министарство културе и информисања.

1.3.1. Министарство спољних послова

Министарство спољних послова Републике Србије чине следеће организационе јединице: 1) Сектор за билатералу; 2) Сектор за мултиратералу; 3) Сектор за Европску унију; 4) Сектор за безбедносну политику; 5) Сектор за конзуларне послове; 6) Генерални секретаријат и 7) Комисија за међународно хуманитарно право⁴.

Сектор за билатералну сарадњу обавља послове везане и за „међународну сарадњу Републике Србије са другим државама у циљу унапређења билатералних односа и јачања њеног међународног положја”. У *Сектору за билатералну сарадњу*

⁴ <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/organizacione-jedinice/> - приступљено 15. 11. 2017.

делује *Одељење за међународну културну, просветну, научну, технолошку и спортску сарадњу*, које врши делатности усмерене на: „развој просветне, културне, научне, технолошке и спортске сарадње Републике Србије са другим државама; припрему, закључивање и спровођење споразума, програма и других уговора са државама и међународним организацијама у овим областима - ослобађање од царина робе која је културно-просветног или научно-технолошког садржаја и координацију послова у вези с доделом стипендија домаћим и страним студентима и друге послове из делокруга Одељења.” Ово је једини организациона јединица која се експлицитно бави делатностима међународне културне сарадње. Наравно, у Министарству делује и Национална Комисија за Унеско, а у Паризу стална мисија Републике Србије при УНЕСКО-у.

Поменућемо да у *Сектору за мултилатералну сарадњу* делују, између осталог и: *Одељење за Уједињене нације* (у оквиру овог одељена формирана је и Група са УНЕСКО); *Одељење за Организацију за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС)* и *Савет Европе*; *Одсек за Покрет несврстаних земаља*, док у *Сектору за ЕУ* функционишу и *Одељење за институције ЕУ*, као и *Одељење за регионалне иницијативе*. Активности наведених организационих јединица Министарства, могу и на посредан начин да буду везане за културну дипломатију.

Важно је поменути да, у оквиру *Генералног директората*, ради *Одсек за јавну дипломатију* који обавља послове везане за: „припрему дневних и недељних информативних билтена за потребе Министарства и дипломатско-конзуларних представништава са најважнијим информацијама из области спољне политике Републике Србије; помоћ Прес-служби у организацији медијских догађаја; припрему и одржавање интернет презентације Министарства спољних послова”. Садржаји интернет презентација Министарства су, неретко, догађаји из области српске културе и уметности у иностранству, у нашим ДКП-има.

Када је о иностранству реч, Република Србија има амбасаде (са конзулатима) у 69 држава, на нерезиденцијалној основи покрива још 118 земаља, 24 засебна конзулата, као и седам сталних мисија – УН у Њујорку и Женеви, УНЕСКО у Паризу, ОЕБС у Бечу, ЕУ и НАТО у Бриселу, као и Савет Европе у Стразбуру. ДКП и мисије Републике Србије обављају активности културне дипломатије – у различитом обиму и формама, а „уколико у страниј држави нема

амбасаде Републике Србије или она није у могућности да обавља своје дужности, конзуларно представништво, по овлашћењу министра, а на основу споразума са државом пријема, може да преузме одређене дипломатске функције”⁵.

У иностранству, Република Србија има само један културно-информативни центар, и то у Француској, у Паризу, о коме ће бити рећи у посебном поглављу. На сајту Министарства спољних послова стоји: „Културно-информативни центар обавља послове јавне дипломатије из делокруга Министарства и других органа државне управе из области културе, у циљу повећања угледа Републике Србије. У обављању послова из свог делокруга, културно-информативни центар дужан је да поступа у складу са Уставом, законима, општеприхваћеним правилима међународног права и потврђеним међународним уговорима и подзаконским општим актима, а по директивама министра и у складу са тим директивама датим инструкцијама и упутствима руководиоца надлежних унутрашњих јединица Министарства, као и амбасадора акредитованог у држави пријема”⁶.

1.3.2. Министарство културе и информисања

У Министарству културе и информисања, након систематизације извршене 2016. године, постоје следеће основне организационе јединице: 1) Сектор за културно наслеђе⁷; 2) Сектор за савремено стваралаштво и креативне индустрије; 3) Сектор за информисање и медије; 4) Сектор за међународне односе и европске интеграције у области културе; 5) Сектор за развој дигиталне истраживачке инфраструктуре у области културе и уметности и 6) Сектор за економско-финансијске послове⁸. У Сектору за међународну сарадњу, европске интеграције и пројекте (Сектор за међународне односе и европске интеграције у области културе), између осталих, „обављају се послови који се односе на: међународну сарадњу у области савременог стваралаштва и креативних индустрија; праћење и иницирање међународних културних манифестација у области савременог стваралаштва; сарадњу у области културног стваралаштва на језику и писму припадника српског народа у иностранству; праћење и иницирање међународне билатералне и мултилатералне сарадње у области културе; предлагање и

⁵ Ибид

⁶ Ибид

⁷ О културном наслеђу биће више речи у посебном поглављу.

⁸ <http://www.kultura.gov.rs/cyr/организациона-структура> - приступљено 12. 11. 2017.

реализацију програма за прикупљање и распоређивање међународне помоћи, праћење њиховог остваривања посебно у складу са програмима Унеска и Савета Европе; процес хармонизације политика и прописа са правном тековином Европске уније; сарадњу са релевантним институцијама ЕУ; обраду свих квантитативних и квалитативних параметара релевантних за коришћење средстава из фондова ЕУ; припрему стратешких и програмских докумената за финансирање из фондова ЕУ у области електронских комуникација, поштанског саобраћаја и информационог друштва; усклађивање и надгледање активности других субјеката из делокруга рада министарства током планирања, припреме, спровођења и праћења спровођења пројеката; координацију активности неопходне за обезбеђивање потребног националног суфинансирања ЕУ пројеката; спровођење мера за успостављање, функционисање и одрживост децентрализованог система управљања фондовима ЕУ, у складу са релевантним процедурама...”⁹ У оквиру Сектора за информисање и медије делује Група за европске интеграције, међународну сарадњу и спровођење програма и пројеката финансираних из међународних фондова у области јавног информисања. Такође, Министарство културе и информисања, инструментом конкурса подржава, подстиче и суфинансира међународну културну сарадњу. То су: *Конкурс за суфинансирање мобилности уметника и професионалаца у области културе и уметности; Конкурс за предлагање програма-пројеката из области културе и уметности за Културни центар Србије у Паризу; Конкурс за суфинансирање пројеката из области културе и уметности који су подржани кроз међународне фондове; Конкурс за суфинансирање пројеката у области превођења репрезентативних дела српске књижевности у иностранству; Конкурс за суфинансирање представљања српске књижевности и издаваштва на међународним сајмовима књига; Конкурс за представљање нашег сликарства и архитектуре у Венецији и др.*

1.4. Облици и субјекти међународне културне сарадње

Културна дипломатија или међународна културна сарадња може да буде билатерална (са једном земљом) и мултилатерална (са више земаља). „Билатерална сарадња са појединим страним земљама остварује се на основу међудржавних

⁹ http://www.kultura.gov.rs/cyr/medjunarodna-saradnja/o_sektoru - приступљено 12.11. 2017.

уговора и споразума (са дугорочним важењем) или на основу двогодишњих програма међудржавне културно-просветне сарадње. Мултилатерална културна сарадња остварује се, најчешће, посредством међународних организација за културу” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 324). Осим тога, међународна културна сарадња може да буде и регионална, као и да се одвија кроз умрежавање међународних културних активности.

Билатерална и мултилатерална међународна културна сарадња припада домену делатности министарства иностраних послова и министарства културе преко дипломатских представништава и културно-информативних центара у иностранству. Билатерална и мултилатерална сарадња озваничава се потписивањем билатералних и мултилатералних споразума.

Регионална сарадња подразумева облик међународне сарадње између држава у једном региону (сарадња подунавских градова, сарадња земаља балканског региона итд.), али такође и сарадњу између субнационалних региона унутар једне државе. Поред овога, постоји и сарадња градова, која у контексту међународне сарадње подразумева различите облике сарадње између локалних заједница унутар различитих држава (братимљење градова, међународни и транснационални културни пројекти, међународне конференције, манифестације).

„*Умрежавање* као облик међународне сарадње подразумева чланство у међународним мрежама“, [...] „док чланство у међународним асоцијацијама представља удруживање које има своја представничка тела (комитете, савете) и одржава редовне годишње скупштине (EFAH – European Forum for the Arts and Heritage, ICOM – International Committee of Museums, ICOMOS – International Council of Heritage and Sites, итд)“ (Ђукић, 2010: 162,163).

Међународни културни односи остварују се и кроз директну институционалну сарадњу актера културе која није посредована од стране државе или транснационалне организације - кроз копродукције, организацију међународних догађаја, истраживачке пројекте, образовне програме, као и кроз непосредну сарадњу између уметника кроз учешће у транснационалним пројектима појединаца и неформалних уметничких група. Угледни и познати уметници и спортисти, „могу постати амбасадори културе УН“ [...] „или културне дипломате и

представници своје земље у иностранству (Кустурица као вишеструког добитника награда на Филмском фестивалу у Кану итд.)” (Ибид: 162-163).

Поред посматрања културне дипломатије и међународне културне сарадње са становишта комуникације, треба „правити разлику између међукултурног и међународног комуницирања”, при чему прво представља „однос између група/појединаца које могу да припадају истом или различитом друштву”, док је друго „резервисано само за односе између нација/држава” (Стојковић, 2002: 40). При томе, важно је схватити и искористити улогу нових технологија, нарочито информационих технологија у културној политици и у домену културне дипломатије, имајући у виду да „истраживања показују да су дигитализација и нове технологије део структуре културне политике као алати којима наслеђе и знање постају доступнији; највише података на већини профила земаља односи се на дигитализацију наслеђа, архива, музеја, библиотека”, што „повећава интерактивну комуникацију са ресурсима културних сектора” (Драгићевић Шешић, 2008: 224).

Наравно, изузетно је тешко постићи реципроцитет у међународној културној сарадњи између држава међу којима постоји значајна разлика у економској и политичкој, па и медијској моћи. Држава је „један од основних агенаса информационо-комуникационог система, јер све њене наведене функције у знатној мери утичу најпре на његово обликовање, а затим и на функционисање”, при чему је на првом месту „њена улога у нормативно-правном обликовању односа између институција, група и канала који чине информационо-комуникациони систем” (Радојковић, Стојковић, 2009: 44), што је од највећег могућег значаја када је културна дипломатија у питању.

Дипломатско-конзуларна представништва, у основи, настоје да изграде што повољнију представу о својој земљи, при чему њихове активности не спадају у масовне и јавне, „што би их чинило делом националног информационо-комуникационог система земље домаћина” (Ибид: 71). Управо с обзиром на ограничења која су наметнута информативно-пропагандном деловању дипломатско-конзуларних представништава, „постају јаснији разлози из којих све већи број земаља настоји да те баријере максимално смањи тако што успоставља и посебне информативно-пропагандне установе, које, најчешће, у прави план стављају културне, научне и образовне активности и настоје да искористе све

могућности повезивања и сарадње са медијима, институцијама и циљним групама грађана земље домаћина”, при чему „положај и улога оваквих информативно-пропагандних установа премашују оквир дипломатских активности прописаних *Бечком конвенцијом*, па се зато уређују посебним билатералним споразумом заинтересованих држава, и то на основу реципроцитета”, што значи да „земља која прихвати отварање иностраног културно-информативног центра, аутоматски стиче право да код друге стране оснује истоветну установу”. У пракси, принцип реципроцитета „често није сам по себи довољан да би се остварила равнотежа у комуницирању између неколико најразвијенијих земаља и оних других, много бројнијих земаља која најчешће немају средстава да искористе могућности које им по начелу реципроцитета припадају”, па зато „неколико најразвијенијих земаља има културно-информативне центре у многим земљама широм света, док су много ређи културно-информативни центри неразвијених земаља” (Ибид: 71).

Како међународна културна сарадња најчешће полази од основних начела спољне политике једне земље, то би требало да важи и у случају Србије, па она треба да се заснива на принципима равноправне сарадње са свима који то желе и немешању у унутрашње послове других, при чему је неопходно да државни органи подједнако воде рачуна о развоју националног идентитета и националне културе, са једне стране, и развоју међународних односа, с друге стране (Драгићевић Шеших, Стојковић, 2007: 323-327).

1.4.1. Билатерална културна сарадња

У оквиру билатералне културне сарадње се углавном склапају међудржавни уговори о културној, образовној, научној и спортској сарадњи којима се утврђују основе за непосредну сарадњу одређених културних, образовних, научних и спортских институција две државе. На основу потписаних међудржавних уговора, утврђују се протоколи, односно програми билатералне сарадње у културној, образовној, научној и спортској области за одређено време. Овим протоколима се ближе одређују облици и начини спровођења сарадње између земаља потписница. Споразуми о међудржавној сарадњи и њима усаглашени протоколи представљају основни облик традиционално конципиране билатералне сарадње Републике Србије. Други значајан сегмент традиционално конципиране међународне културне сарадње јесу Споразуми којима се регулише оснивање и статус културних

институција, као што су културно-информациони центри, институти, савети и слично. Када је реч о културним центрима који имају глобалну покривеност и широки спектар деловања, као што су *Француски институти*, *Британски савет*, *Гете институт* и *Сервантес институт*, они за своје матичне земље представљају главни инструмент међународних културних односа ради остваривања кључних циљева, као што су промоција језика, културног наслеђа, научна, образовна и културна размена.

Почев од 1954. и посебно 1955. године наше културне везе са иностранством су биле веома разгранате и по обиму и по квалитету, као и по разноврсности. Сарадња је разграната на многе земље, тако да је до 1958. године Југославија имала 12 склопљених културних конвенција - са Белгијом, Бугарском, Кином, Мађарском, Монголијом, Норвешком, Пољском, Румунијом, СССР, ЧССР, Чилеом, УАР, почела преговоре са Индијом, Јапаном и Грчком и културну сарадњу са 46 земаља. На основу склопљених конвенција разрађивани су конкретни годишњи планови културне сарадње, али са низом земаља (САД, Великом Британијом, Француском, Италијом, Холандијом) остварена је културна сарадња која је превазилазила сарадњу са земљама са којима су склопљене културне конвенције. Међународна културна сарадња остваривана је преко *Комисије за културне везе са иностранством* и *Југословенске националне комисије за УНЕСКО*, као и преко великог броја установа из области науке и културе. Почев од 1950. године у међународну културну активност се укључују фолклор, опера, балет, позориште, филм, сликари, вајари и књижевници (Перишић, 2013: 52). Иако се са неким земљама не реализује сарадња, „споразуми из педесетих и шездесетих година углавном се и даље сматрају валидним” док сарадња „са већином афричких земаља стагнира, са неким је и потпуно замрла последњих десетак и више година, а споразуми са њима се сматрају важећим”, што „се односи и на споразуме са већином јужноамеричких и блискоисточних земаља” (Рогач Мијатовић, 2011: 107). Република Србија, као наследница споразума СФРЈ, у овом тренутку, има 83 важећа споразума билатералне сарадње из области културе. Преглед потписаних Споразума билатералне сарадње у области културе наше земље¹⁰ указује да је, од

¹⁰ <http://www.kultura.gov.rs/lat/medjunarodna-saradnja/medjunarodna-dokumenta-> приступљено 1.9.2018.

укупног броја билатералних уговора у овој области, чак 30 споразума потписано у периоду 2013-2018. године (са Кином – више споразума, Европском унијом, Делегацијом ЕУ у Србији, Црном Гором, Словенијом, Македонијом, Републиком Српском, Грчком, Аустријом, Мађарском, Пољском, Белорусијом, Руском Федерацијом, Азербејданом, Турском, Кувајтом, Мароком, Катаром, Ираном, Алжиром, Албанијом, Португалом, Украјином, Тунисом, Мароком, Кипром, републиком Лаос). Овај податак говори о интензивирању билатералне међународне културне сарадње Србије у погледу усвајања правних аката и докумената. Операционализација усвојених докумената требало би да резултира повећањем обима праксе међународних културних односа.

1.4.2. Мултилатерална културна сарадња

„Мултиратерална културна сарадња представља сарадњу између више од две државе, или са групом земаља, међународних организација или међународном заједницом”. Мултилатерална сарадња, иако нема „правну снагу“, неупоредиво је сложенија од билатералне. Она је „видљива, директна и дугорочна”, а њен значај је вишеструк, почев од националне културе, па до њеног стратешког унапређења. Осим тога, „овај облик сарадње потпомаже процес регионалне сарадње”, при чему директно „даје смернице у процесу хармонизације националних легислатива (међу правним инструментима најбољи пример су међународне конвенције) и по својој природи има дугорочне интересе и резултате” (Рогач Мијатовић, 2011: 118).

У области културе, Република Србија је ратификовала следеће међународне конвенције: *а) Савет Европе*: „Европска конвенција о култури” (Париз, 1954); „Конвенција о заштити европског архитектонског блага” (Гранада, 1985); „Европска конвенција о прекограничној телевизији” (Стразбур, 1989); „Европска конвенција о заштити археолошког наслеђа” (Валета, 1992); „Европска конвенција о кинематографској копродукцији” (Стразбур, 1992); „Оквирна конвенција Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво” (Фаро, 2005); „Европска конвенција о заштити аудиовизуелног наслеђа” (Стразбур, 2001); *б) УНЕСКО*: „Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба” (Хаг, 1954); „Конвенција о мерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса свјине културних добара” (Париз, 1970); „Конвенција о заштити светске културне и природне баштине” (Париз, 1972); „Закон о ратификацији Протокола, уз споразум о увозу предмета просветног, научног и културног карактера”; „Конвенција о очувању нематеријалног културног наслеђа” (Париз, 2003); „Конвенција о заштити и унапређењу разноликости културних израза” (Париз, 2005)¹¹.

¹¹ <http://www.kultura.gov.rs/cyr/medjunarodna-saradnja/medjunarodna-dokumenta> Према информацијама Министарства културе и информисања, треба још приступити конвенцијама: *Конвенција о украденим или илегално извезеним предметима од културног значаја* UNIDROIT (Рим, 1995); *Конвенција о заштити подводног културног наслеђа* (Париз, 2001).

Следећи радове Весне Ђукић, Милене Драгићевић Шешић и Бранимира Стојковића, укратко ћемо представити најважније субјекте међународне културне сарадње - ради потпунијег увида у њене механизме а, тиме, и у њене потенцијале у актуелном тренутку. Кључни **субјекти међународне културне сарадње** су: *УНЕСКО, Савет Европе, Европска унија, ICOM и ICOMOS.*

„*UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)* јесте организација за образовање, науку и културу у оквиру Организације уједињених нација“ формирана [...] „по завршетку Другог светског рата” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 328). Са седиштем у Паризу, УНЕСКО данас има 191 земљу чланицу. „Највиши орган *УНЕСКО*-а је *Генерална конференција*, која се одржава сваке друге године” и „усваја двогодишњи програм и буџет чија висина зависи од новчаног доприноса земаља чланица“. „Са културним организацијама појединих земаља *УНЕСКО* се повезује посредством националних комисија за сарадњу са *УНЕСКО*-м” (Ибид: 330). *Конвенција за заштиту и промоцију културне разноликости* донета је 2005. године. *УНЕСКО* је на *Генералној конференцији* 1976. године, усвојио протокол о Споразуму из Фиренце који има три основне препоруке за државе потписнице *Универзалне декларације о ауторском праву*: да не наплаћују царинске и друге намете на увоз књига и других образовних, културних и научних материјала; да материјално и новчано помажу међународну размену културних добара; да олакшају увоз културних, образовних и научних добара намењених јавном излагању.

Савет Европе (СЕ) је међународна владина организација која има кључни утицај на савремене међународне односе у Европи која „окупља највећи број европских земаља“, и „залаже се за концепт културне демократије који омогућује да заједничко културно наслеђе буде доступно свим грађанима Европе“. „*Савет за културну сарадњу* је тело које чине представници свих земаља потписница *Европске културне конвенције*” (Ибид: 330). Најважније културне акције *Савета* су: „додељивање Европске позоришне награде, репрезентативне изложбе великих европских уметника, европске године музике (1985) и кинематографије (1987)“, док „посебну пажњу *Савет Европе* поклања и образовању менаџера у култури“, те „подршци мрежама у култури“ (Ибид: 331).

Европска унија (ЕУ) као „облик наднационалног повезивања европских земаља, створена уговором који су земље чланице дотадашње Европске заједнице потписале крајем 1992. године“. Међутим, „1998. година представља прекретницу у односу Европске уније према култури“, када је донет „документ *Нови подстицај за културу у Европској заједници*“. У овом документу су истакнути приоритети културне политике ЕЗ: „стварање европског културног простора, унапређивање европске аудио-визуелне индустрије, олакшавање приступа културном наслеђу и повезивање са културама земаља изван ЕЗ“. Такође, „посебна пажња се придаје културном развоју региона унутар ЕЗ“ па је формиран „и *Европски регионални фонд*“, као и пројекат *Културне престонице Европе* (Ибид: 331-334).

„*ICOM (International Comitee of Museums)* је међународна организација музеја и музејских стручњака посвећена конзервацији и очувању [...] материјалног и нематеријалног светског природног и културног наслеђа“, основана 1946, остварује „саветодавну улогу у Економском и Друштвеном Савету Уједињених нација“ са „26.000 чланова из 151 земље“ (Ђукић, 2010: 268).

„*ICOMOS (International Council of Monuments and Sights)* је међународни савет за споменике и локалитете који има националне комитете у земљама чланицама Савета“ (Ибид: 269).

У домену културе, Република Србија са УНЕСКО-м остварује сарадњу преко Министарства спољних послова, односно *Националне комисије за УНЕСКО*, преко *Сталне делегације Републике Србије у УНЕСКО-у у Паризу*, као и преко Министарства културе и информисања и Министарства просвете, науке и технолошког развоја. „СФРЈ је 31. марта 1950. године постала члан УНЕСКО-а и исте године формирала прву националну Комисију за УНЕСКО. Устав УНЕСКО-а предвиђа да све државе чланице Организације оснују Националне комисије које су саветодавна тела Владе за области њене надлежности. Србија је изабрана за чланицу Извршног савета УНЕСКА за период 2015-2019. године. Претходно је била чланица овог тела од 2005. до 2009. године. За Србију су од изузетног значаја све области рада УНЕСКО-а – образовање, наука, култура и комуникације, уз диверзификовани приступ у сарадњи“¹². *Конвенција о заштити и унапређењу*

¹² (<https://en.unesco.org/countries/serbia>) - приступљено 5. 9. 2017.

разноликости културних израза (2005.) отвара међународно законодавни оквир за културне политике и промовише мере за унапређење међународне сарадње, док *Међународни фонд за културну разноликост УНЕСКО-а* (формиран на основу члана 18. ове *Конвенције*) финансијски подржава пројекте из културе¹³.

Када је реч о сарадњи Србије са Саветом Европе, она се реализује преко „Министарства спољних послова – Дирекције за ОЕБС и СЕ, и сталне мисије Србије при Савету Европе у Стразбуру, као и преко Канцеларије Савета Европе у Србији. Посебан ниво сарадње обављају представници Министарства културе и информисања у надзорним комитетима и телима СЕ” (Рогач Мијатовић, 2011: 123). Један од најдугорочнијих програма Савета Европе у „домену заштите културног наслеђа и његове интеграције у европском оквиру”, као и културног туризма јесу *Путеви културе* (културне руте, културне маршруте). *Путеви културе Србије*, у програму Европских путева културе Савета Европе, су: *Пут културе римских императора у Србији*, *Трансроманика – пут културе романтичког наслеђа и Тврђаве на Дунаву* (Ибид: 123,124). Културне маршруте су важан програм за промоцију светске културне баштине на тлу Србије.

Највећи програм Европске уније у области културе био је *Култура 2007-2013*. У Бриселу је 2008. године потписан *Меморандум о разумевању* за учешће Републике Србије у Програму *Култура 2007-2013* између Европске уније и Републике Србије. Циљ програма *Култура 2007-2013* је био „јачање културног идентитета, развој сарадње у области културе између стваралаца, културних оператера и институција, као и размена уметничких дела и јачање интеркултурног дијалога” (Ибид: 127). За реализацију овог програма на националном нивоу била је

¹³ „Сврха Фонда је промовисање одрживог развоја и смањење сиромаштва у земљама у развоју. Фонд подржава пројекте који имају за циљ да подстакну развој динамичног културног сектора, омогуће увођење културних политика које штите и промовишу разноликости културних израза и, по потреби, јачају одговарајућу институционалну инфраструктуру; јачају постојеће културне индустрије; подстичу стварање нових културних индустрија. У специфичним случајевима, Фонд подржава и активности које имају за циљ заштиту културних израза од изумирања, оних који су угрожени, или којима је потребна хитна заштита, као и оних који обезбеђују могућности за изградњу капацитета. Национална комисија за УНЕСКО је у обавези да направи предселекцију пројеката тако што ће предложити *Међународном фонду за културну разноликост* на разматрање максимално четири пројекта из Србије (највише две апликације од стране институција и две апликације невладиног сектора). Након ове процедуре, изабрани пројекти се прослеђују Секретаријату УНЕСКО-а“. <http://www.unesco.org/culture/en/diversity/convention> - приступљено 5. 9. 2017.

одговорна је *Тачка културног контакта (Cultural Contact Points)*, при Министарству културе и информисања.

Димитрије Тадић у чланку *Програм Креативна Европа као инструмент европске сарадње, интернационализације и јачања капацитета организација културе и институција у Србији* је истакао да се *Програм Креативна Европа* ослања на низ стратешких докумената Европске уније и нуди јасан водич за развој културног система у Европи. „Европска агенда за културу”, као главни стратешки документ и као једна од законских основа *Програма Креативна Европа*, истиче три главна циља: 1) промоцију културне разноликости и интеркултурног дијалога; 2) промоцију културе као катализатора креативности и, у складу са Лисабонском стратегијом, запошљавање, иновативност и компетитивност, као и 3) промоцију културе као виталног дела међународних односа Европске уније. Други важан документ је „План рада за културу 2015-2018”, чији су приоритети доступност и инклузивност културе, културно наслеђе, креативна економија и иновације, праћене културном разноликошћу, мобилношћу и културом у функцији спољних односа ЕУ. „Бели папир интеркултурног дијалога” из 2008. године представља срж европске културне политике. Тако термин *интеркултурни дијалог* потврђује да „сваки грађанин има мноштво идентитета као што су: пол, узраст, род, интересовања и укуси, сексуално опредељење, ниво образовања и слично” (Tadić, 2017: 265,266). *Програм Креативна Европа* инсистира на различитим везама, у смислу међусекторске сарадње (култура и образовање, култура и туризам итд.) и у смислу сарадње између институција и организација јавног, цивилног и приватног сектора, као и у виду интердисциплинарног и мултимедијалног уметничког концепта. Координатор *Програма Креативна Европа* је Министарство културе РС. Прва конференција Креативна Европа Деск Србија „Програм Креативна Европа 2014-2020: Србија и перспектива европске сарадње”, одржана је 2014. године, а друга 2015. године. Конкурс Министарства културе и информисања Републике Србије за мобилност уметника је започет 2015. године, са циљем подршке европској и међународној сарадњи и умрежавању (Ибид: 268-271). Осим тога, Тадић издваја специјалне конкурсе за превођења дела српских писаца у иностранству, као и конкурсе за „суфинансирање организације и реализације годишњих програма представљања српске књижевности и издаваштва на

међународним сајмовима књига”. Новина су и конкурси за програме КИЦ-а у Паризу, као и конкурс за „суфинансирање пројеката из области културе и уметности подржаних од стране међународних фондова“ (Ибид: 269).

Нина Михаљинац у свом раду *Стратешки развој и међународна културна сарадња у Србији* истиче да је Деск Креативна Европа Србија организовао *Форум Креативна Европа* у априлу 2016., у оквиру кога су „организоване експертске радне групе са циљем да понуде системске препоруке за развој међународне сарадње у седам области културе у Србији: аудио-визуелној продукцији, визуелним уметностима, извођачким уметностима, литератури и издаваштву, креативним индустријама, културној баштини, науци и теорији културе и уметности” (Mihaljinac, 2017: 275). Све групе су сагласне да „специфична природа културног и историјског наслеђа представља главну снагу српске културе, са аспекта међународне сарадње (посебно период социјализма, али такође и етно-наслеђе)”. Осим тога, радне групе су препознале „ентузијазам, стручност и успостављање личних професионалних веза (али не институционалних) као кључну снагу за развој међународне сарадње, што се односи првенствено на уметнике и друге културне посленике који живе у Србији, док су неке радне групе говориле и о потенцијалима које нуде чврсте међународне позиције личности из дијаспоре”. Као слабости у међународној сарадњи, издвојени су политика људских ресурса и развој публике. Зато су препоруке усмерене на обуку и ангажовање уско-стручних кадрова и менаџера у овим областима. Истакнута је добра пракса награђивања, умрежавања, конкурс за мобилност уметника, као инструменти подстицаја савременог стваралаштва, а „скоро све групе су предложиле отварање информативног и услужног центра чија би мисија била ширење информација о могућностима међународне сарадње” и организовање тренинга и других облика едукације за концептуализацију и менаџмент међународне сарадње. Све дате смернице радних група за развој међународне сарадње потпуно су у складу са смерницама европске културне политике. Као приоритет међународне сарадње у Србији, једино није препознат „развој креативних индустрија који је важна тема на нивоу ЕУ”. Домаћи експерти радије стављају акценат на стварање капацитета кадрова, подизање квалитета продукције и постизање боље комуникације, и на

професионалној сцени и са публиком, као и са ширим окружењем (међусекторска сарадња) (Mihaljinac, 2017: 280-282).

Осим наведених међународних организација, постоји низ мањих међународних организација и асоцијација, у којима Република Србија има активно учешће. То су, пре свега, *Међународна организација Франкофоније*, *Савет министара културе Југоисточне Европе*, као и *Црноморска економска сарадња*, *Форум словенских култура*, *Јадранско-јонска иницијатива*, *Дунавска сарадња* и друге организације. ((Рогач Мијатовић, 2011: 129). *Међународна организација Франкофоније* (Organisation Internationale de la Francophonie) има 88 чланица, основана је 1970. и представља државе са укупно 300 милиона људи који говоре француски језик. Учешћем у овој организацији, Србији се пружа „могућност унапређења дугорочног културног развоја, као и очувања права на културну посебност и национални идентитет, у склопу економске, технолошке и туристичке сарадње” (Ибид: 128). *Савет министара културе Југоисточне Европе* (Council of Ministers of Culture of South East Europe), од 2005. Године, представља праксу „регионалне сарадње на министарском нивоу“ и „има значајнију политичку, него практичну, програмску улогу, с обзиром на то да чланове Савета представљају искључиво министри држава чланица“ (Ибид: 128).

Када је реч о скандинавским земљама, међународна сарадња Србије се одвијала и према НВЕ пројекту чији је иницијатор био Нордијски центар за извођачке уметности (NordScen) и који је део ширег програма културне размене између западнобалканских и нордијских земаља. Овај пројекат се темељи на „сарадњи искусних партнера и уметника који се баве извођачким уметностима и имају јаку базу у локалним уметничким заједницама”¹⁴. Пројекат се одвијао у две фазе. Прва фаза пројекта (2004.) је обухватала гостовање нордијских уметника у балканским земљама тако што је у три града истовремено одржано шест радионица. У овој фази су успостављене међународне везе у области културе на линији: Београд - Хелсинки. Друга фаза пројекта (2005.) је чинила посету уметника са Балкана нордијским земљама. Завршна презентација учесника из свих градова је одржана у Малмеу (Шведска).

¹⁴ *Извештај о сарадњи Републике Србије са светом у области културе у периоду од 2000. до 2015. године* (2016.), Министарство спољних послова Републике Србије.

У међународној културној сарадњи Србије бројне су музејске делатности - Народни музеј, као и Музеј савремене уметности имају бројне протоколе сарадње и значајну сарадњу са иностраним партнерима; библиотечка делатност - „активност Народне библиотеке Србије кроз више од 50 билатералних договора о сарадњи са најрелевантнијим европским и светским библиотекама“, и, кроз, 2008. године, придруживање „Светској дигиталној библиотеци и многим другим иницијативама и пројектима (Бутиган Вучај, 2009)“; позоришна умрежавања – „Југословенско драмско позориште је члан Европске позоришне уније, Европске позоришне конвенције, НЕТА (Нова европска позоришна акција), а *Битеф-театар* је члан ЕНПАРТС – европске мреже представљачких уметности, партнер је са *Dance Umbrella*, са берлинском Фестсценом и другим партнерима у позоришним копродукцијама које подржава Европска комисија“; музички фестивал *Бемус* је део „Европске асоцијације фестивала која окупља преко сто најпрестижнијих музичких и позоришних фестивала старог континента“. У Београду се реализује међународна културна сарадња у највећем обиму и наш главни град „има у сваком домену уметности адекватан и значајан међународни догађај (*Фест, Бемус, Битеф, Сајам књига, Октобарски салон...*), а такође, и са становишта публике – *Белеф, Радост Европе, Тиба...*“ (Мујовић, 2010: 384,385).

1.5. Организација и трендови међународне културне сарадње

Свака земља кроз дипломатско представљање у иностранству, осим политичког, економског и војног аспекта, у значајној мери представља и своје културне вредности и културне традиција земље. Већина земаља међународне културне односе сматра за „интегрални или значајан део своје спољне политике“. Примера ради, Канада истиче културу као једну од „три главне компоненте своје спољне политике (са економијом и политиком)“, док Холандија сагледава „међународне културне односе и спољну политику као међусобно зависне компоненте“. Културна дипломатија Сједињених Америчких Држава је „пре база и подршка за спровођење и унапређивање спољне политике, него интегрални део националног дипломатског репертоара или низа националних интереса који ће бити унапређени на међународном нивоу“ (Визомирски, Шнајдер, 2003: 19). Према Визомирски и Шнајдер, циљеви и приоритети културне дипломатије, односно међународних културних односа, у неким земљама могли би се представити на

следећи начин: „Француска тежи да комбинује традиционалну промоцију француске културе и језика са новим нагласком сопственог културног плурализма и различитости, обавезујући се на међународну културну сарадњу”; Аустрија, Канада и Велика Британија, „теже да исправе оно што се сматра застарелим националним имиџом”, при чему Аустрија „тражи подједнако и савремену и историјску слику и жели да се позиционира као вођа и партнер *суседним културама* Средње и Југоисточне Европе”, док Велика Британија „тежи да изгради поштовање за своју креативност, научне иновације и успехе”; Холандија, опет, развија „међународни имиџ *слободне луке културе* или међународног места сусрета”; Шведска истиче своју међународну улогу „у трајном развоју (економском, социјалном, демократском, културном и хуманом)” (Ибид: 20).

Када је административна структура културне дипломатије неке државе у питању, у Аустрији и Француској, „министарство иностраних послова одређује примарни правац преко међународних културних односа”, док је „комуникација са министарствима културе ограничена и углавном неформална”. У Јапану и Холандији „међународни културни односи су заједничка одговорност министарства иностраних послова и министарства културе”, с тим што се у Холандији међународни културни односи развијају при министарству образовања, културе и науке. У Великој Британији и Шведској, с друге стране, „министарство иностраних послова често именује представнике за међународне културне односе у невладиним организацијама” па су то *Британски Савет (British Council)*, *Visiting Arts* или *Шведски институт*. „Многе земље, такође, користе невладине агенције у међународним културним односима без обзира на то што њихова министарства или министри имају формалну и/или финансијску обавезу”, као, на пример, Француска и Аустрија, у којима се културном дипломатијом бави првенствено министарство спољних послова, али је министарство иностраних послова спроводи кроз мрежу невладиних организација - *Alliance Française Language Institutes* и *l'Association Française d'Action Artistique*, *Аустријски културни форуми*, док Немачка има сличну мрежу *Гете института* (Ибид: 21-23). Све земље, такође, обезбеђују инфраструктуру за међународне културне односе преко амбасада и конзулата у иностранству.

Када су Сједињене Америчке Државе у питању, ове ауторке сматрају да код њих сазрева схватање да је културна дипломатија најбоље оруђе које, инсистирајући на нематеријалним вредностима, може да укаже на значај и величину Америке. Још „диз турнеје, педесетих и шездесетих година XX века, као и почетни програми размене, као што су Фулбрајтов и Ајзенхауеров, садржали су многа облежја *најбоље праксе* у културној дипломатији”, јер праксе треба да: „пренесу одређени аспект америчких вредности”; „задовоље интересе земље-домаћина или региона домаћина”; „пруже задовољство, информације”; „отворе врата америчким дипломатама ка земљи-домаћину;” покажу „другу димензију или алтернативу званичним представницима САД у тој земљи”; „формирају и негују дугорочне везе” (Ибид: 103). У том смислу, иако „производи популарне културе, филмови, телевизија и музика, важе за амерички производ који се највише извози”, а с обзиром на то да „популарна култура није најбољи амбасадор”. Ипак, популарна култура је „позитивно средство за обликовање светског јавног мњења”, и неоспорно, и поред императива комерцијалности, значајно, ако не и пресудно, утиче на ширење „америчких вредности” у свету (Ибид: 115). У пракси америчког Стејт департмента, културна дипломатија чини саставни део јавне дипломатије. Наиме, у извештају Саветодавног комитета о културној дипломатији из 2005. године стоји: „Културна дипломатија је главни стуб јавне дипломатије, јер, културном дјелатношћу једна нација најбоље представља сопствену слику о себи. Културна дипломатија може унаприједити нашу безбједност на разноврсне суптилне и одрживе начине. Управо је историја забиљежила да је *америчко културно богатство играло једнако важну улогу као и војно дејствовање у нашем заузимању мјеста међународног предводника*, укључујући и рат против тероризма. Јер, вриједности усађене у наше умјетничке и интелектуалне традиције представљају бедем против мрачних сила”¹⁵. Овај поглед на културну дипломатију „пропраћен је препорукама које позивају да се увећа финансирање културне дипломатије, да се непосредније у њој ангажује дипломатско особље, да се умноже програми културне размјене... Културна дипломатија је тако мобилисана, барем на

¹⁵ Advisory Committee on Cultural Diplomacy (према: Томић, 2011: 68)

декларативном плану, као средство заштите националне безбједности” (Томић, 2011: 68).

Руска Федерација, која је од 1996. године члан Савета Европе, има вођену и стратешки планирану културну дипломатију. Министарство спољних послова Руске Федерације је „1999. године основало Савет за културу, науку и образовање, а две године касније, Министар је усвојио први концепт међународне културне сарадње као инструмента унапређења спољне државне политике, па су од тада, многе дипломатске и међународне догађаје пратили културни и уметнички програми. Нагласак спољне политике било је презентовање руске културе“. Примера ради, 2005. године, „јубилеј ОУН обележила је велика изложба *Русија*, у Гугенхајм музеју у Њујорку. [...] Председавања Саветом министара Савета Европе и Шангајске сарадње била су нова прилика за промоцију руске уметности у иностранству. [...] МСП је активно учествовало у обележавању 2007. године као *Године руског језика*. Исте године се у Русији и азијским земљама одржавала *Година кинеске односно руске културе*. Године 2008. у неколико држава Латинске Америке одржали су се *Дани руске културе*, док се у Јапану одржавају *Фестивали руске културе* до 2011.године [...] Година 2009. проглашена је *Годином Француске* у Русији, а 2010. *vice versa* [...] Под МСП функционише 39 центара руске културе и науке, у којима се учи руски језик, окупља дијаспора и дају стипендије страним студентима за усавршавање у Руској Федерацији“ (Мијовић, 2010: 380,381).

Представљање француске културе у иностранству један је од најстаријих чинилаца дипломатије ове земље. Француска културне акције имплементира преко својих ДКП-а, 150 француских института, као и 1000 центара Француске алијансе. „*Culture France* је основан 1922. као структура која имплементира политике културне размене дефинисане од стране министарства спољних послова у сарадњи са министарством културе и комуникација [...] Француска организује и културне догађаје у сарадњи са страним амбасадама; нпр. прославе – *Година Бразила*, *Француска у Кини*, *Век дипломатских односа између Француске и Кореје...*). [...] Стране културне институције смештене у Француској представљају своју културу француској публици. Најпознатији у Француској је *Институт арапског света (ИМА)*, основан 1987, као плод партнерства Француске и 22 арапске земље. Друге институције које такође промовишу стране културе су: *Музеј европске и*

медитеранске цивилизације у Марсеју, Guimet – музеј азијске уметности, Музеј примитивне уметности у Паризу... Међународна Агенција за музеје основана је 2007. са циљем да обезбеди развој француских музеја у земљи и иностранству, као и подршку различитим пројектима француских музеја у иностранству – нпр. *Лувр у Абу Дабију* [...] Француска је кључни субјекат и актер Међународне организације Франкофоније ОИФ, основане седамдесетих година прошлог века, која представља око 200 милиона људи који данас говоре француски језик и која има 68 чланова. Подржавају је МСП, МКК, Министарство националног образовања, а директно су за њу надлежни премијер и председник Републике“ (Мујовић: 378,379).

Од регионалних земаља, навешћемо пример Словеније, која у иностранству не оснива културне центре, али „бројне институције културе остварују међународну сарадњу поливалентних модела“. Политички и правну снагу у културној дипломатији Словеније носи „*Национални програм културе 2008-2011.* који дефинише императив представљања Словеније иностранству као јединственог споја традиције и инвентивности, али и интегралан део европске културе. После придруживања ЕУ, МСП Словеније је променило и усмерило деловање према земљама ван ЕУ, нарочито према земљама југоисточне Европе. На билатералном нивоу Словенија сарађује са ЕУ земљама, на мултилатералном са Средњеевропском иницијативом, учествује у акцијама различитих мрежа..., као и у ЕУ програмима – *Култура 2007, Медија 2007, Минерва плус; различитих фондова – нарочито Европског фонда за регионални развој, док највише учествује у програмима Савета Европе – Еуримаж, Европско заједничко наслеђе, Европска мрежа наслеђа...* [...] Словенија активно учествује у раду међународних организација – УНЕСКО-а, Савета Европе, ЕУ, као што је укључена и у мултилатералне и регионалне акције и иницијативе - Централноевропска иницијатива, Квадрилатерална (Италија, Словенија, Хрватска и Мађарска), Јадранско-јонска иницијатива, Централноевропска културна платформа, Алпско-адријска радна група...“ (Ибид: 381,382).

Ради процене резултата међународне сарадње, „како у погледу остваривања програмских квалитета, тако и у погледу организационог развоја“, Драгићевић Шешић и Драгојевић одређују следеће критеријуме: „укључивање у рад европских и регионалних мрежа; остваривање пројеката на међународном нивоу; укључивање

у програме и пројекте развоја међународних организација; коришћење макрорегионално доступне ресурсне основе (кадровске, информационе, техничке) у циљу бољег међународног позиционирања и организације и регије; укључивање у властите пројекте и активности појединаца и група из других земаља и средина итд” (Драгићевић Шешић, Драгојевић, 2005: 220). За сваки од наведених критеријума неведен је и одређен број индикатора. Што се Србије тиче, у домену културне дипломатије важно је развијати *мултидимензионалне* аспекте културе односно „култура треба да буде сагледана као мултидимензионална област друштвеног развоја“ (Ђукић, 2010:313). „Српска средњовековна култура доживљава свој процват захваљујући утицајима византијске и западноевропске културе”, само што „међусобни утицаји нису увек имали облик сарадње већ су се неретко испољавали у облику културне асимилације”, како би се данас рекло у *културном империјализму* (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 323), те је важно да се формира платформа Србије за међународни културни наступ.

1.6. Културно-информативни центар у Паризу као инструмент културне дипломатије Србије

Национални културни институти и културно-информативни центри су веома важни институционални ослонци међународним културним односима, али првенствено инструменти за промоцију националног културног идентитета.

У Републици Србији неколико земаља из Европе и света има своје културно-информативне центре, који функционишу у различитим институционалним оквирима. Глобална мрежа културних института и центара који имају најдужу традицију и највећи утицај у области савремених међународних културних односа обухвата, пре свега, *Француски институт, Британски савет, Гете институт, Институт Сервантес...*

Према Милени Драгићевић Шешић и Бранимиру Стојковићу, културни центар представља један од институционалних облика културно-образовне делатности са функцијом пласмана културних добара у јавности. Поред опште функције оваквих институција ка омогућавању „широким друштвеним слојевима да стекну знање неопходно у борби за еманципацију – националну, класну, елитну, полну”, културни центри неке државе у иностранству имају нарочито истакнут циљ како у „очувању сопствених културних традиција и језика”

(Драгићевић Шеших, Стојковић, 2007: 158), тако и у репрезентацији културе и културног идентитета дате земље у међународном контексту.

Модел културног центра „заснива се на концепцији која подједнак значај даје приказивању врхунских дела уметничког стваралаштва, његовом подстицању, али и анимацији и едукацији становништва”, обједињавајући у себи задатке стваралаштва, анимације и дифузије” (Драгићевић Шеших, Стојковић 2007: 161,162). Приоритет, свакако, представља „успостављање сарадње са свим институцијама и организацијама чији чланови представљају његову потенцијалну публику, што само наглашава чињеницу како је културни центар по дефиницији, почев од домена оснивања, организације и финансирања упућен на међусекторску и међуресорску сарадњу унутар државе оснивача, али и на сарадњу са владиним или невладиним институцијама и организацијама земље-домаћина, као и са институцијама и организацијама међународног карактера”, те, дакле, „културни центар неке државе у иностранству не може успешно да функционише без успостављања адекватних стратегија партнерства и интернационализације“ (Мујовић, 2014: 234).

Југословенски културни центар у Паризу отворен је 26. маја 1973. године, након размене нота између Владе Федеративне Републике Југославије и Француске у области информационих центара потписан 9. јула 1961. године у Београду. Под називом Културни центар Савезне Републике Југославије, центар је функционисао до 4. фебруара 2003. године, а након распада Државне заједнице Србија и Црна Гора, 3. јуна 2006. године, Културно-информативни центар је и формално постао Културно-информативни центар Србије у Паризу (КИЦ). За рад Културно-информативног центра, „на самом почетку, било је задужено Министарство информисања да би потом био предат у надлежност Министарству иностраних послова СФРЈ. [...] КИЦ је имао задатак да страну јавност упознаје са политичким, културним, научним и осталим садржајима, као и нашом баштином и актуелним стваралачким достигнућима, у циљу афирмације и угледа СФРЈ у свету. [...] Од 2007. године Министарство културе Србије, на основу договора и потписаног протокола са Министарством спољних послова Србије преузело је бригу о координацији и финансирању значајног дела програмских активности КИЦ-а. [...] При предлагању и креирању програма КИЦ-а води се рачуна и о односу

представљања савремене уметничке сцене и наслеђа, али и о датумима и темама у агендама значајних француских и међународних манифестација као што су *Дан франкофоније*, *Светски дан музике*, *Ноћ музеја*, *Пролеће песника*, *Месећ фотографије*, *Месећ графике*, *Бела Ноћ*, *Сајам књига* и др¹⁶. У програмима нашег културног центра, осим уметника из Републике Србије, учествују и бројни угледни српски уметници који живе у Француској (махом ликовни¹⁷, музички¹⁸ и књижевни уметници). У реализацији својих програма, КИЦ остварује партнерства и са страним културним центрима којих Паризу их има око 50¹⁹.

У периоду од 2003. до 2015. године КИЦ у Паризу је организовао и реализовао укупно 122 програма, и то: 2003. године – 15; 2006. године - 13; 2007. године - 22; 2008. године - 22; 2009. године - 24; 2011. године - 1; 2015. године - 25 програма²⁰. Програмски садржаји су углавном били концерти класичне музике, књижевне вечери и изложбе. Тек од 2003. године, КИЦ почиње сарадњу са другим институцијама и учешће на фестивалима и другим страним манифестацијама. Последњих неколико година, такође, постепено се реализују нове иницијативе и, осим класичних програма, уводе и нове технологије, нови медији, све је присутнија савремена уметност и сарадња и са француским и са страним уметницима и културама.

¹⁶ www.ccserbie.com/sr/o-nama - приступљено 8. 4. 2018.

¹⁷ Треба поменути само неке сликаре који су, својевремено, боравили у Паризу - Пају Јовановића, Мићу Поповића, Марка Челебоновића, Петра Лубарду, Дада Ђурића, Косу Бокшан, као и савремене ликовне ауторе свих генерација - Владимира Величковића, Љубу Поповића, Петра Омчикуса, Бату Михајловића, Љубинку Јовановић, Милоша Шобајића, Цилета Маринковића, Златка Гламочака, Јармилу Вешовић, Љубицу Мркаљ, Селену Вицковић, Вука Видора, Бранкицу Зиловић, Марка Велка, Богдана Павловића, Катарину Термачић, Косту Кулунџића, Милоша Тодоровића, Михаела Милуновића и др.

¹⁸ Међу познатим уметницима из области музичке уметности који бораве у Паризу су: Бојан З. (клавир), Немања Радуловић (виолина), Лидија и Сања Бизјак (клавир), Маја Богдановић (вилончело), Јасмина Кулаглић (клавир), Младен Чолић (клавир), Катарина Јовановић (сопран), као и многи уметници из других области, који су школовани и/или живе у Паризу и Француској.

¹⁹ „Културни центар Србије је један од оснивача и главних организатора Форума страних културних центара у Паризу – FICER-а, као и цез фестивала „Jazzycolors” те такође активно учествује у организацији Недеље страних култура, али у другим манифестацијама које имају међународни карактер. Бројни програми после КИЦ-а за следећу дестинацију имају градове и институције широм Француске, али и оближње земље, Белгију, Немачку, Холандију, Италију и др. Тиме се заокружује идеја о КИЦ-у као централном пункту српске културе и уметности у том делу Европе.“ www.ccserbie.com/sr/o-nama - приступљено 8. 4. 2018.

²⁰ *Извештај МСП Републике Србије „Сарадња Републике Србије са светом у области културе – одељак „Активности Културног центра Републике Србије у Паризу од 2001. до 2015. године”.*

Међутим, према подацима Н. Трифуновић број и врста културних програма КИЦ у Паризу у периоду од 2000 - 2010. године изгледа овако: 2000. – 77 програма (6,4 месечно) – 33 изложбе, три позоришне представе, четири концерта, 19 концерата, 25 књижевних вечери; 2001. – 12 програма – 4 изложбе, 4 концерта, 4 књижевне вечери 2002. - 24 програма – 11 изложби, пет концерата, девет књижевних вечери; 2003. – 69 програма (5,7 месечно) – 10 изложби, 19 концерата, девет књижевних вечери, девет позоришних представа (од тога, пет за децу), 11 програма ван КИЦ у којима је КИЦ активно учествовао; 2004. – 50-70 програма - 11 изложби, 13 књижевних вечери, 24 концерта, три филмске пројекције, 14 програма ван КИЦ у којима је КИЦ активно учествовао; 2005. - 50-70 програма – 21 изложба, четири концерта, осам књижевних вечери; 2006. – 50-70 програма – 14 изложби, три концерта, две књижевне вечери; 2007. – 59 програма (4,9 месечно) – 10 изложби, девет концерата, осам књижевних вечери, 30 филмских пројекција; 2008. – 55 програма (4,6 месечно) – 13 изложби, 17 концерата, пет књижевних вечери, девет филмских пројекција, седам манифестација ван КИЦ (Трифуновић, 2010: 71).

Овим подацима, свакако, треба додати чињеницу да КИЦ у Паризу почиње да шаље своје самосталне извештаје о раду МСП-у тек од 2010. године. Примера ради, у извештају КИЦ-а из 2010. године²¹, наводи се да је током предметног периода, у КИЦ-у Србије организовано укупно 56 програмских активности. Ради се о вишедневним и једнодневним манифестацијама - изложбама, филмским пројекцијама, представљању књижевника и њихових дела, концертима, радионицама и предавањима. Анализирајући програме на годишњем нивоу задржан је ритам од око пет до шест програмских активности месечно – што је и радни оквир већине страних културних института у Паризу²². У току 2012. године реализовано је стотинак програмских активности, скоро дупло више него две године раније, приметан је и пораст броја публике. У главном граду Француске тада има око 1200 културних дешавања дневно. У то време су скоро сви програми КИЦ-а Србије (око 95%) финансирани од стране Министарства културе

²¹ *Извештај о раду Културног центра Републике Србије у Паризу за период јануар 2010. - децембар 2010. године* (извештај сачинили: Милица Живадиновић и Владимир Маринковић), Париз 2011.

²² Према подацима града Париза, укупна културна понуда у граду 2010. године је бројала око 780 културних дешавања дневно.

Републике Србије, док је остатак реализован у сарадњи са Савезом Срба Француске, и, понекад, волонтерским учешћем гостију²³. Конкурс за програме у Културном центру Републике Србије у Паризу први пут је објављен 2015. године. Ово су била средства додељена за програме у КЦС: 2010 – 4.000.000 динара; 2011 – 3.600.000 динара; 2012 – 5.600.065.00; 2013 – 1.476.950.00; 2014. – 7.300.000.00 и 2015. – 10.000.000.00 динара (Ђорђевић, Мihaljinac, 2017: 356).

Рад и функцисање Културног центра Србије у Паризу захтева обимније истраживање засебног карактера, које би било од непроцењиве важности и за рад будућих културних центара Републике Србије, као и за рад ДКП-а у земљама у којима се не планира њихово отварање.

Осим у Француској, и у другим земљама Европе и у свету оснивају се културни центри при Амбасадама Републике Србије или у оквиру удружења дијаспоре. Када је реч културним центрима у оквиру Амбасада Републике Србије у Европи, најширу активност у области међународне културне сарадње су остварили Културни центри при Амбасадама Републике Србије у Норвешкој и Данској. Одмах по доласку за амбасадора Норвешке, Вида Огњеновић је, при Амбасади Републике Србије основала Културни центар у којем у се организовали концерти, књижевне вечери и промоције књижевних дела. Ова активност се проширила и на норвешке галерије, као и на друге сцене. Укупан број активности овог Културног центра у периоду од 2002. до 2011. године износи 23, а по годинама изгледа овако: 2002. – једна, 2003. – седам, 2004. – три, 2005. – четири, 2006. – две, 2007. – једна, 2008. – две, 2009. – једна, 2010. – једна и 2011. године – једна активност. У Амбасади Републике Србије у Копенхагену (Данска), 16. септембра 2009. године отворен је Српски културни центар. У Центру је формирана и мања библиотека, која тада већ има свој фонд и у којој ће се организовати књижевне вечери. Укупан број активности које је реализовао Српски културни центар у Копенхагену (Данска) износи 13 програма, а по годинама изгледа овако: 2009. – један, 2010. – четири, 2011. – три и 2012. године – пет програма.

²³ *Извештај о раду Културног центра Републике Србије у Паризу за период јануар 2012. - децембар 2012. године* (извештај сачинили: Милица Живадиновић, Владимир Маринковић, Милован Ћировски и Вук Величковић), Париз 2013.

Чини нам се сврсисходним да део улоге и активности културног центра Србије преузму ДКП-и – с обзиром на величину Србије и финансијска средства којима се располаже у датом реалитету. На тај начин би се смањили трошкови и програма и активности и људских ресурса и кадровских мањкавости, трошкови закупа простора и сл., поготово у мањим земљама, а с обзиром на ограничених могућности Србије.

Када је у питању међународна сарадња у области културе између Републике Србије и Народне Републике Кине, Народна Скупштина Републике Србије је 29. јуна 2015. године усвојила *Закон о потврђивању Споразума између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине о обостраном оснивању културних центара* („Службени гласник РС”, бр. 14/15). Овим законом потврђен је „*Споразум између Владе Републике Србије и Владе Народне Републике Кине о обостраном оснивању културних центара* који је потписан у Београду 17. децембра 2014. године” (Члан 1. Закона). На основу овог закона, а сходно принципу реципроцитета, „Влада Народне Републике Кине ће основати кинески Културни центар у Београду, а Влада Републике Србије ће основати *Културни центар Републике Србије у Пекингу*” (Члан I Споразума)²⁴. Новембра 2018. године, у Пекингу, биће основан културни центар Републике Србије „Иво Андрић”, што представља први културни центар који је основала Република Србија.

Посебно поглавље биће посвећено српској дијаспори и њеној улози у културној дипломатији. Међутим, у овом делу рада треба поменути да је у многим

²⁴ „Културни центри имају за циљ пуно унапређење међусобног разумевања између два народа, јачање културне сарадње, развијање пријатељских односа и подстицање размене и сарадње две земље у области културе и односа међу народима“ (Члан 3. Закона). „У складу са важећим законима и прописима Стране пријема, делатности културних центара су: 1. Организовање различитих културних активности у складу са предвиђеним циљевима, укључујући одржавање изложби, музичко-сценских извођења, семинара, предавања, као и приказивање филмова и других аудиовизуелних садржаја; одржавање изложби увезених публикација и приказивање аудиовизуелних садржаја подлеже прописима Стране пријема, који се односе на увезене публикације и излагање и обезбеђивање доступности увезених публикација; 2. Подстицање учења језика и упознавања културе друге стране одржавањем различитих образовних активности у својим просторијама; 3. Формирање библиотека, читаоница, сала за пројекције и простора за мултимедијско приказивање у просторијама у оквиру културног центра, и пружање широкој јавности Стране пријема услуга у циљу информисања, укључујући обезбеђивање књига, часописа и других публикација, као и аудиовизуелног материјала о Страни која шаље; 4. Подстицање информисања о активностима културних центара и упознавање јавности Стране пријема са националном историјом и савременим развојем Стране која шаље, као и са њеном културом, уметношћу, образовањем, науком и друштвеним животом и 5. Организовање других активности које су у складу са циљевима овог споразума“ (Члан 5. Закона).

европским земљама, а нарочито у суседним земљама где живи српско становништво, формирано више културно-информационих центара у оквиру аутохтоних заједница или удружења дијаспоре²⁵.

1.7. Значај лектората у међународним културно-просветним активностима Србије

Оснивање лектората на страним универзитетима био је један од најважнијих праваца културног деловања Југославије у периоду после 1950. године. Током 1951. године почели су преговори за постављање лектора за српскохрватски језик у Бордоу, Милану, Фиренци, Паризу (на Сорбони и у Националној школи за оријенталне језике) и на Колумбија универзитету у САД. У школској 1955/56. години у иностранству је радило седам југословенских лектора, и то: у Паризу - два, Лиону - један, Стразбуру - један, Бордоу – један и Фиренци - један²⁶. Комисија за културне везе са иностранством разматрала је 1956. године питање лектората у

²⁵ Тако на пример, циљ Генералног конзулата Републике Србије из Диселдорфа и Информативног центра из Келна јесте да сваке године у покрајини Северна Рајна Вестфалија, на различите начине, представи Србију, као будућег члана ЕУ. У оквиру манифестације „Дани преображења Срба у Румунији”, у току 2007. године, отворен је Српски културни центар „Свети Сава” у Базјашу (Румунија). Током посете Мађарској, октобра 2009. године, председник Републике Србије, Б. Тадић, заједно са мађарским председником Л. Шојомом, присуствовао је свечаном отварању Културног центра српске мањине у Будимпешти (Мађарска). Током 2010. године је отворен Српски културно-информативни центар „Лукијан Мушички”, у Карловцу (Хрватска), уз финансијску и организациону помоћ Републике Србије и Карловачке епархије СПЦ. У оквиру манифестације „Дани српске културе у Истри”, у периоду од 24 - 27. априла 2014. године, отворен је Српски културни центар у Пули (Хрватска). Отворен је Културно-информативни центар српске заједнице „Спона” у Скопљу, 2010. године, а 2013. „Српска кућа” у Кучевишту, Скопска Црна Гора (Македонија). У Скадру (Албанија) је 3. новембра 2008. године почео рад Културно-информативног центра Удружења „Розафа-Морача”, чије је отварање финансирало Министарство за дијаспору Републике Србије. У току 2009. године, у Буенос Аиресу, отворен је Културни центар Србије и Институт за српски језик „Никола Тесла” у организацији наших исељеника. У оквиру традиционалне културне манифестације „Баште културе”, у Рокфелер парку у Кливленду (Охајо), отворена је *Српска културна башта*, у организацији и уз помоћ почасног конзула Републике Србије у Кливленду. У Љубљани, под називом „Данило Киш”, отворен је, такође, српски културни центар. У Црној гори је 17. јула 2010. године основана Матица српска – Друштво чланова. И у многим светским метрополама, где живи српска дијаспора, приступило се оснивању културно-информационих центара. Српска дијаспора у Јоханесбургу (Јужноафричка Република) основала је, у априлу 2010. године, културно-уметничко друштво „Африка”, чији је циљ да представи српску заједницу, њену традицију и културу на тлу Африке.

²⁶ Лекторат у Лиону је најстарији (основан је 1949. године), а на Катедри је годишње просечно студирало 12 студената. Лекторат у Бордоу постоји од школске 1952/53. године, а на тој катедри је 1955/56. године 14 студената изучавало српскохрватски језик. Лекторат на Сорбони радио је од 1952/53. Лектор је радио са 13 студената, од којих је већини главни предмет био руски језик, а српскохрватски други словенски језик или језик по слободном избору. Лекторат у Националној школи за источне језике није био у рангу универзитета и није давао дипломе, па је изван број студената посећивао и Сорбону. Лекторат у Стразбуру отворен је почетком 1955. године, а лекторат у Гетингену почиње са радом од 1952/53.године. Лекторат у Фиренци налазио се на Факултету политичких наука и на Филозофском факултету – Славистичка катедра (Перишић, 2013: 74,75).

иностранству и констатовала да, упркос великим финансијским издацима, као и чињенице да број студената на славистичким студијама који уче српскохрватски језик није у складу са издацима, ово питање треба посматрати у перспективи, као и да због вануниверзитетске активности лектора треба наставити са дотадашњом праксом и настојати да се број лектора повећа у неким земљама, а нарочито у Немачкој, Италији, Енглеској и Скандинавским земљама (Перишић, 2013: 75). У школској 1956/57. години југословенски лектори радили су у следећим земљама: у Француској шест лектора, у Немачкој - четири, у Италији - један, у Пољској – један, а исте године су добијена следећа нова лекторска места: Клермон Феран, Марбург, Ерланген, Келн и Варшава. У току 1958. године за рад на универзитетима у иностранству ангажовано је 13 југословенских лектора, укључујући и новоосновани лекторат у Келну. У тој години, забележен је следећи број лектората за српскохрватски језик и књижевност: седам у Француској (Лион, Бордо, Стразбур, Дижон, Клермон, Феран и два у Паризу), четири у Немачкој (Гетинген, Ерланген, Марбург, Келн) и по један у Италији (Фиренца) и Пољској (Варшава) (Ибид: 75,76).

Лектори су предавали српскохрватски језик и литературу, осим лектора на Сорбони који је предавао и националну историју. Међутим, по потреби, и остали лектори су повремено одржавали предавања из историје, географије и историје уметности. Поред рада на универзитету, лектори су одржавали предавања по клубовима, удружењима, објављивали чланке у часописима и листовима, преводили дела из југословенске литературе, учествовали у радио емисијама и сарађивали са југословенским представницима приликом приређивања изложби и других културних акција. Истовремено, лектори су радили на свом научном усавршавању, а поред плате коју су примали на универзитетима, добијали су месечну помоћ од *Комисије за културне везе са иностранством*. Број студената са којима су радили југословенски лектори кретао се између 10 и 15, а на три катедре за славистику у Француској је 1955. године студирало 39 студената (Ибид: 77). Овакав детаљан преглед бриге ФНРЈ и СФРЈ о лекторатима је изнет да би се сагледала садашња ситуација која је прилично забрињавајућа.

За лекторате је био задужен Завод за међународну научну, културну, техничку и просветну сарадњу. После укидања Завода, лекторати прелазе у

надлежност Министарства просвете. У Министарству просвете је функционисала комисија за избор лектора, предлагана од стране универзитета. Нажалост, ни поменута комисија више не постоји. Од 2009. године лекторати више нису ни у надлежности Министарства просвете. Три министарства (културе, просвете и спољних послова) формирала су почетком 2018. радну групу у чији рад су укључени и професори Филолошког факултета Универзитета у Београду, са намером да се дефинишу надлежности, прописи, критеријуми за избор лектора, као и начин финансирања. Данас имамо десетак лектората у свету (имали смо раније у тридесет земаља), а многе катедре преузели су лингвисти који предају хрватски, босански, па и црногорски језик. Зачуђујући је податак да немамо наше лекторе ни у Атини и Солуну, Бечу, Москви, Риму, Трсту, Словенији, Данској, Луксембургу, Белгији, Аргентини, Куби, Израелу, Норвешкој... Министар културе, В. Вукосављевић, издваја Москву, Рим и Трст као приоритете за отварање лектората, и наводи примере добре праксе Словеније са 45 и, посебно, Хрватске, која има око 60 лектора у свету и преузела је многе катедре где смо ми некада имали своје представнике. Република Хрватска суфинансира, а у многим државама и у потпуности финансира рад својих стручњака за језик, свесна важности овог домена међународних образовно-просветних и културних односа. „Осим прописа, приоритет је и да се реши питање финансирања њиховог рада, да се утврди како изгледа мрежа лектората и како је треба ширити. План је да држава суфинансира лекторе у државама где не добијају довољно новца за живот од универзитета домаћина, као и да у целости плаћа боравак тамо где процени да је то стратешки веома важно” (Вукосављевић, према: Мићевић, 2018).

У Пољској имамо шест лектора, у Пекингу пет (мада у Кини постоји потреба и за већим бројем лектора), а у Мађарској два. Примера ради, у Будимпешти, смер за српски језик и књижевност је део Института за словенске и балтичке језике на Филозофском факултету државног Универзитета „Етвеш Лоранд”. Сам универзитет је стар 380 година, а српски језик и књижевност се на њему изучавају дуже од сто година, што значи још од времена када такве студије нису постојале ни у Србији. На овом смеру су запослена двојица професора и лектор из Србије, изабран путем конкурса (са трогодишњим уговором). Лектор, осим вежби из српског језика у оквиру којих презентује српску културу и

традицију у најширем смислу те речи, организује и стручне екскурзије у Србију. Мађарска финансира просторије у којима се одвија настава и личне приходке професора и лектора, док од Србије као матичне државе нема никакве помоћи. Све трошкове професори и лектор носе сами, од потрошног материјала за рад у кабинету, до путовања на стручне и студентске екскурзије, учешћа на конференцијама (које је обавезно), куповине стручних књига и сл. Понекад Народна библиотека Србије пошаље примерке књига који се отписују и шаљу у дијаспору. За разлику од Србије, Мађарска финансијски помаже сродне факултете у Србији, где се настава одвија на мађарском језику, па и смерове за хунгарологију у Београду и Новом Саду.

На основу секундарних података, може се закључити да нема ни регулативе надлежности, нити стратегије, нити планске политике у области која је важна за идентитет, културу, традицију, представљање и имиџ Србије. Императив је дефинисање прописа и именовање надлежне институције у овој делатности, да би се пронашла системска дугорочна решења за формирање мреже наших лектората, одабира најадекватнијих кадрова, њиховог финансирања, финансирања и набавке модерних наставних и техничких средстава, савремене литературе, нових издања речника и уџбеника за српски језик, као и пратећих материјала и иновативних програма. Свим поменутиим активностима треба приступити плански, уз учешће најбољих стручњака и институција и других субјеката из области образовања, језика и књижевности.

1.8. Културно наслеђе Србије у функцији културне дипломатије

Културну баштину УНЕСКО дефинише као „целокупни корпус материјалних вредности, било да су уметничке или симболичке, које је прошлост предала свакој култури, а тиме и читавом човечанству”. Према *Конвенцији УНЕСКО-а о заштити светске културне и природне баштине* од 1972. године, „под културном баштином подразумевају се споменици, тј. дела архитектуре, монументална вајарска или сликарска дела, елементи или структуре археолошког карактера, натписи, те разне скупине елемената изузетне вредности с историјског, уметничког или научног гледишта. Културној баштини припадају и разне скупине грађевина, које, по својој архитектури, јединству и уклопљености у пејзаж,

представљају изузетну вредност, као и значајна места са археолошког, историјског, етнолошког или антрополошког гледишта” (Члан 1. Конвенције)²⁷.

Културно наслеђе и *културно добро* су термини из нормативних аката који регулишу ову област, а чији је синоним и *културна баштина*. *Закон о култури* користи искључиво појам *културно наслеђе*, како је дефинисано и Уставом Републике Србије, док се у *Закону о културним добрима* користи појам *културно добро*.

Законом о културним добрима („Службени гласник РС”, бр. 71/94) уређује се „систем заштите и коришћења културних добара и утврђују услови за обављање делатности заштите културних добара” (Члан 1. Закона). Према овом Закону, „културна добра су ствари и творевине материјалне и духовне културе од општег интереса које уживају посебну заштиту утврђену овим законом“ (Члан 2. Закона). У културна добра спадају: „споменици културе, просторне културно-историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места - непокретна културна добра; уметничко-историјска дела, архивска грађа, филмска грађа и стара и ретка књига - покретна културна добра”, а према свом значају, културна добра се категоризују као „културна добра, културна добра од великог значаја и културна добра од изузетног значаја” (Члан 2. Закона)²⁸. Културна добра могу бити: *непокретна* (споменици културе, просторно културно-историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места), *покретна* (уметничко-историјска дела, архивска грађа, филмска грађа и старе и ретке књиге) и она добра која уживају претходну заштиту²⁹.

²⁷ „Konvencija o zaštiti svetske prirodne i kulturne baštine”

[http://www.kultura.gov.rs/docs/stranice/82128418889499865927/10.%20Konvecija%20o%20zastiti%20svetske%20kulturne%20i%20prirodne-bastine%20\(1972\).pdf](http://www.kultura.gov.rs/docs/stranice/82128418889499865927/10.%20Konvecija%20o%20zastiti%20svetske%20kulturne%20i%20prirodne-bastine%20(1972).pdf) - приступљено 19.3.2018.

²⁸ „Културно добро од изузетног значаја јесте оно културно добро које има једну од следећих карактеристика: 1) посебан значај за друштвени, историјски и културни развој народа у националној историји, односно за развој његовог природног окружења; 2) сведочи о пресудним историјским догађајима и личностима и њиховом деловању у националној историји; 3) представља јединствене (раритетне) примерке стваралаштва свог времена или јединствене примерке из историје природе; 4) велики утицај на развој друштва, културе, технике и науке и 5) изузетну уметничку или естетску вредност“ (Члан 5. Закона). „Културно добро од великог значаја јесте оно културно добро које има једну од следећих карактеристика: 1) значајно је за одређено подручје или раздобље; 2) сведочи о друштвеним или природним појавама, односно условима друштвено-економског и културно-историјског развоја у одређеним раздобљима; 3) сведочи о значајним догађајима и истакнутим личностима из националне историје“ (Члан 5. Закона).

²⁹ „Претходну заштиту на основу овог закона уживају следећа културна добра: 1) некрополе и локалитети с археолошким, историјским, етнолошким или природњачким садржајем; стара језгра

Када је реч о непокретним културним добрима, Централни регистар непокретних културних добара чини „2.306 непокретних културних добара: 2.023 споменика културе, 66 просторних културно-историјских целина, 151 археолошко налазиште и 66 знаменитих места. Од овог замашног броја, 782 су званично категоризована, па је за добра *од великог значаја* проглашено 512 споменика културе, 28 просторних културно-историјских целина, 25 археолошких налазишта и 17 знаменитих места, а *од изузетног значаја* 155 споменика културе, 11 просторних културно-историјских целина, 18 археолошких налазишта и 16 знаменитих места”³⁰. Међу наведеним непокретним културним добрима, „од две стотине споменика, који по домаћим законима имају највиши степен заштите, десет споменика културе је уврштено на УНЕСКО-ву листу светске баштине: осам средњовековних српских манастира и цркава, од којих четири на територији општине Нови Пазар (Петрова црква, Манастир Ђурђеви Ступови, Манастир Сопоћани, Манастир Студеница), четири на Косову и Метохији (Манастир Грачаница, Богородица Љевишка, Пећка патријаршија и Манастир Високи Дечани), затим средњовековни град Рас, као и археолошко налазиште Феликс Ромулијана у Гамзиграду код Зајечара”³¹. На тентативној Листи светске природне и културне

градова и насеља; градитељски објекти, целине и делови градитељских објеката с историјским или архитектонским вредностима; споменици и спомен обележја посвећени значајним догађајима и личностима; куће у којима су рођене или су у њима радиле заслужне или истакнуте личности заједно са стварима које су им припадале; зграде и места у природи везани за значајне историјске догађаје; 2) списи, компјутерски, филмски или видео записи; слике у покрету, текстови и снимци телевизијских програма, фотографски и фонографски снимци и на други начин састављени записи и документи; књиге и картотеке о евиденцији тих списа, записи и документи, текстови и снимци радио програма, као и микрофилмови о њима, примљени и настали у раду државних органа и организација, органа јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе, установа, других организација и верских заједница, док су од значаја за њихов текући рад или док из тог материјала није извршено одабирање архивске грађе у складу с одредбама овог закона (регистратурски материјал); 3) предмети ликовних и примењених уметности, археолошки предмети, етнографски и природњачки предмети, новац, поштанске марке, одликовања, уникатни, ретки или историјски значајни предмети техничке културе, музички инструменти и други слични предмети старији од 50 година; предмети, књиге, документи, писма, рукописи и други писани и репродуковани, односно филмски или магнетски записи; слике у покрету, фотографисани и фонографисани материјал који се односи на историјске догађаје, као и на рад истакнутих и заслужних личности у свим областима друштвеног живота, без обзира на време и место настанка“ (Члан 27. Закона).

³⁰ www.kultura.gov.rs/lat/zastita-kulturnog-nasledja/kulturna-dobra - приступљено 19.3.2018.

³¹ Ибид

баштине, налазе се „манастир Манасија, римско археолошко налазиште Царичин град, Смедеревска тврђава, Бач са околином и Неготинске пивнице“³².

Првенствено, бригом о материјалном културном наслеђу бави се Завод за заштиту споменика културе, али и, непосредно и посредно, многе друге установе и институције културе, науке и образовања. У Министарству културе и информисања, делатности везане за културно наслеђе врши *Сектор за културно наслеђе*³³. Према *Предлогу Стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године*, културно наслеђе представља „сегмент традиционалне компоненте културе. Културна политика у тој области подразумева одређене циљеве у области истраживања, заштите и коришћења културног наслеђа. Приоритетни циљеви су јачање институционалног оквира за стабилну, поуздану и ефикасну бригу о културном наслеђу, за његово препознавање, истраживање и вредновање, као и заштиту, презентацију и укључивање у савремене токове живота” (*Предлог Стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године: 5,6*).

Када је реч о нематеријалној културној баштини, за Унескову репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа предложени су: крсна

³² Ибид

³³ „У Сектору за културно наслеђе обављају се послови који се односе на: праћење и анализирање стања у делатности заштите и очувања непокретног, покретног и нематеријалног културног наслеђа, задужбина и фондација; праћење и надзор над реализацијом програма заштите културног наслеђа на Косову и Метохији; праћење стања и надзор над реализацијом програма заштите културног наслеђа на УНЕСКО-вој листи Светске баштине, на УНЕСКО-вој репрезентативној листи нематеријалног културног наслеђа, културног наслеђа од посебног значаја, као и културног наслеђа које се налази у иностранству; предлагање стратегија и мера за њихово унапређивање и финансирање; израду јединственог програмског и финансијског плана који се односи на рад библиотека и установа заштите; решавање у управним стварима у области библиотечке, архивске и музејске делатности и археолошких истраживања, као заштите и коришћења културног наслеђа; утврђивање и категоризацију културног добра од великог и изузетног значаја за Републику Србију, као и брисање културних добара из регистра; праћење и иницирање међународне билатералне и мултилатералне сарадње у области непокретног, покретног и нематеријалног културног наслеђа, библиотечке, музејске, архивске делатности и археолошких истраживања; имплементација међународних стандарда и конвенција из области културног наслеђа; међуресорна координација у спречавању незаконитог промета уметничко-историјских дела и културних добара; увођење и праћење концепта интегралне и превентивне заштите културног наслеђа; иницирање и реализација програма стручне перманентне едукације у области културног наслеђа и менаџмента у култури; планирање и развој културног туризма у циљу одрживог развоја културног наслеђа; нормативне послове у области културног наслеђа, као и др. послови из делокруга Сектора“ (www.kultura.gov.rs/cir/zastita-kulturnog-nasledja/o-sektoru) У оквиру Сектора за културно наслеђе формиран је Одсек за заштиту непокретних културних добара, задужбине и фондације, као и групе за заштиту покретних културних добара и нематеријалног културног наслеђа и нормативне послове у области културе (www.kultura.gov.rs/cir/organizaciona-struktura) - приступљено 17. XII 2017.

слава, ђурђевдански обред, коло, певање уз гусле, наивно сликарство Словака, обичај изливања и паљења ратарских свећа, пиротско ћилимарство и грнчарија из Злакусе“, док су 2014. године из Србије били „номиновани: крсна слава и молитва-ђурђевдански обред“ (Бјељац и сар., 2015: 54, 55). Нематеријална културна баштина на „најбољи могући начин рефлектује национални идентитет као нешто јединствено и заједничко за једну нацију, а посебно је атрактиван елемент културне и туристичке понуде једне земље” (Ибид: 56,57). Представљање аутентичне српске нематеријалне културне баштине снажно утиче на промену њеног имиџа у свету. У раду *Национално памћење као нематеријално културно наслеђе*, Љиљана Рогач Мијатовић, и колективно памћење везује „за институције државе, нације, и културе који ово памћење не ‘поседују’, већ ‘стварају’ путем симбола и знакова, те се оно може дефинисати као званично ‘државно’ или ‘национално’ памћење, односно као скуп сећања које ствара и промовише држава [...] Као својеврсна симболички посредована културна сфера, колективно памћење јесте простор где се повезују традиција, свест о историјском, ‘митомоторика’ и дефинисање на релацији ‘ми’ и ‘други’. То је неопходни функционални оквир за потврђивање припадности и идентитета” (Рогач Мијатовић, 2012а: 171).

У раду *Културна дипломатија у функцији очувања културног наслеђа*, Љиљана Никшић проширује појам *културног наслеђа* на појам *културно-историјског наслеђа*, под којим подразумева „саставни део сваке личности, народа и културе и емотивни капитал и идентификациони код који се не бира, него стиче рођењем и носи читавог живота као део личног и колективног идентитета народа коме припада” (Никшић, 2012б: 419) Она сматра да „свеукупно културно-историјско наслеђе једне земље говори о њеном цивилизацијском достигнућу и културном нивоу које је чини аутентичном и јединственом, али и које јој обезбеђује тачно одређено место у међународној заједници”, па, сходно томе, „чување и представљање културне баштине [...] треба да буде камен темељац сваке културне политике и економије, али и културне дипломатије” (Ибид: 425, 426). Културна баштина и њено очување и представљање је један од највећих адута промоције српске културе у иностранству. Брига о културној баштини која се налази на територији Србије треба да подразумева менаџмент културне политике у два смера, при чему један смер

представља очување и промоцију оног дела kulturnog наслеђа које припада византијској и романској култури, или још ранијим културама, све до неолитских (нпр. Виминациум, Лепенски вир, Винча, Милански едикт...), а други очување презентацију и промоцију српског културног наслеђа, од оснивања првих српских држава до данас. Према Видоју Голубовићу и Миловану Радаковићу, основни правци културне политике Србије у погледу очувања културне баштине треба да се одвијају на три нивоа, где први представља културно наслеђе у оквиру територије Србије, други прикупљање и разврставање културне баштине на територији Балкана, а трећи прикупљање српског културно-историјског наслеђа у Европи и свету, као и афирмисање и укључивање што већег броја културних споменика и културне заоставштине српског народа у светску културну баштину (Голубовић, Радаковић, 2010: 11).

Ваља поменути бар неколико примера добре праксе у презентацији културне баштине у међународном контексту. Један од најуспешнијих примера презентацији српског културног наслеђа је изложба копија фресака из српских манастира под називом „Србија, земља фресака“ Галерије фресака Народног музеја, која је током 2011. године постављена у већем броју европских градова (Рим, Фиренца, Витерб, Брисел, Клагенфурт, Љубљана...). Организација ових изложби одвијала се под покровитељством Министарства за културу Републике Србије, које је ову поставку сматрало изузетно значајном за представљање српске културе и наслеђа у иностранству. Само у Италији, забележена је посета од преко десет хиљада људи, уз видно присуство у медијима. С обзиром да је значајан део експоната потицао са Косова и Метохије, изложба је допринела и напору наше државе ка представљању тог простора као јединственог српског културног простора, што је у складу са ставом политичког непризнавања Косова као независне државе, као и инсистирања о косовском наслеђу као српском, самим тим и о историјској и културној припадности овог подручја Србији. Тиме се европској, махом секуларизованој публици, приказује вредност српског културног наслеђа у свом историјском контексту, али и као део универзалне баштине човечанства. Други пример је Археолошки парк Виминациум, који је с једне стране пример очувања и представљања непокретних културних добара, а с друге, пример светске и европске културне баштине на тлу Србије, конкретно Римске империје. И поред

тога што се у овом случају ради о римском војном логору, дакле потенцијално мање значајном објекту римске културне баштине, Виминациум је пример праксе оптимално искоришћеног ресурса културног наслеђа на нашем тлу, па, рекло би се и успешног брендирања, уз тежњу ка економској одрживости пројекта. Примери историјски и архелoшки далеко значајнијих локација какве су Лепенски вир и Винча, а који нису искористили све потенцијале у оквиру представљања нашег наслеђа, сведоче о важности менџмента културне баштине којим се могу остварити резултати и без адекватне финансијске подршке. Креирање културно-туристичких производа доприноси очувању и промоцији наслеђа Србије, као и међународној познатости и угледу Србије као државе, јер „добро одржавани и презентовани археолошки локалитети представљају изузетан потенцијал за одрживи развој туризма у Србији“ (Кораћ, Голубовић, 2012: 580). Културни туризам је и Савет Европе препознао у функцији очувања и представљања културног наслеђа и одрживог развоја, као и у брендирању земље. Културни туризам има и „нематеријалне ефекте, као што су развијање свести и брига о сопственим културним вредностима, креирање културног идентитета и позитивног имиџа заједнице“ (Ђукић, 2010: 362). Важно је да Туристичка организација Србије и локалне туристичке организације буду укључене у промоцију културне баштине Србије, као и у интерсекторску сарадњу и диверсификоване пројекте везане за представљање културног наслеђа у иностранству.

Двојезично издање *Србија: светска баштина/Serbia: World Heritage*, у издању Министарства културе Републике Србије и Завода за заштиту споменика културе у Београду, сведочи о могућностима књиге - „старог“ медија, да репрезентује српску културну баштину, обједињавајући примере како светске културне баштине на тлу Србије, тако и српске културне баштине. Било би добро правити мултимедијална и интермедијална издања оваквих пројеката, како би се увећала њихова ефективност и доступност. Такође, промоцији српског културног идентитета путем промоције српске културне баштине знатно могу да допринесу и представници српске дијаспоре, не само у финансијском него и у креативном смислу. Пример за то је капитално издање „Душановог законика“ на пет језика, у издању Српске црквене општине из Будимпеште. Ово издање, које значајно сведочи о старости и озбиљности српске културне традиције, као и о њеном

културном и цивилизацијском континуитету, свакако је прави избор за презентацију када су у питању билатерални и мултилатерални сусрети наших политичких, привредних и културних званичника са колегама из других земаља или међународних организација.

Никола Крстовић у чланку *Културно наслеђе – интердисциплинарност, међусекторска сарадња и партиципација* истиче да „није довољно разматрати културно наслеђе у контексту међународне сарадње само кроз реализоване пројекте”. У вези с тим, постављају се питања који пројекти су били успешни, који сегменти културног наслеђа су данас важни за међународну сарадњу, шта би били стратешки приоритети, као и које институције треба да воде сарадњу. У раду је напоменуто је да би требало препознати важност архива (Крстовић, 2017: 291-293). Свакако, вредне помена су активности „Еуропа Nostra Serbia” и платформе за успостављање и покретање међународне сарадње, као и пораст видљивости на међународној сцени кроз награде ЕУ за културно наслеђе (нпр. истоимене награде „Еуропа Nostra”). У раду су наведени примери добре праксе - пројекти „Куће на Златибору од XIX века до данас” који је награђен 2012. и „Гостуша”, награђен 2016. године наградом за културно наслеђе „Еуропа Nostra” (Ибид: 293-296). Иако је Србија ратификовала многа документа и уговоре, недовољан је број представника Србије у међународним организацијама и телима које се баве културном баштином - нпр. нема представника Србије у систему ЕГМУС (европска група музејске статистике) нити у ЕМФ-у (европском музејском форуму), док је у оквиру ЕУРОПЕАНА-е сектор културног наслеђа присутан само у библиотечким пројектима и пројектима Југословенског филмског архива. Треба нагласити потребу за дигитализацијом културног наслеђа. Позитиван пример дигитализације јесте 500.000 музејских објеката Музеја примењених уметности из Београда (Ибид: 295).

Српска културна баштина у иностранству била је и истраживачка тема научних конференција „Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству”, Института за међународну политику и привреду, које се готово читаву деценију редовно одржавају од 2009. године. Опште стање српске културне баштине у иностранству, нарочито 572 српска војна меморијала у 40 земаља света, данас, одликује, уз мали број узузетака, наслеђена запуштеност због мањка

финансијских средстава и недостатка организованог наступа државних органа и дијаспоре у њиховом лоцирању, обнови, заштити и развоју (Гречић, 2008: 364). Треба имати у виду да „културно наслеђе представља основу од које полази свака савремена дипломатија у стварању утицаја у домену *меке моћи*, јер дипломатија усмерена ка интеркултурном дијалогу и развоју пријатељства и разумевања, растерећена анимозитета и наслеђених непријатељстава из прошлих ратова и страдања човечанства може се дефинисати и као превентивна дипломатија која користи културно наслеђе и модерне технологије за остваривање својих циљева” (Никшић, 2012а: 21,22), па је, зато, један од императива дигитализација културно-историјског наслеђа у иностранству. Репутација и углед државе у међународним односима реализује се, у једном правцу деловања, и промоцијом њене културне баштине и културних вредности, па би, и у Министарству спољних послова Републике Србије, у сегменту културног наслеђа „требало наставити са јачањем примене *културне дипломатије* и њене координирајуће улоге у обједињавању и синхронизацији рада свих релевантних институција културе у земљи и иностранству. На тај начин српска мрежа афирмисане и делотворне културне дипломатије би значајно могла да допринесе очувању српских културно-историјских споменика у иностранству” (Никшић, 2012а: 18).

1.9. Улога и значај дијаспоре у културној дипломатији

Немерљив је значај феномена дијаспоре у контексту транснационалних кретања у Европи и свету, као и улога дијаспоре у процесу представљања култура мањих народа. Наши људи који живе у иностранству, свакако, желе и могу да помогну својој матичној земљи, како у њеном привредном, економском, али и културном развоју, тако и у промовисању њене културе и идентитета у иностранству - пред властима и становништвом других држава и пред наднационалним организацијама и институцијама. Многи представници дијаспоре имају значајне и утицајне позиције у земљама домаћинима, имају приступ страним фондовима и међународним организацијама, посебно имајући у виду да у свету постоје многи пројекти који би могли да буду корисни за нашу земљу, а да надлежни и потенцијално заинтересовани у нашој земљи и не знају за њихово постојање, или су информације које поседују неадекватне, расцепкане и непотпуне.

Највећи број српских научника, на пример, живи у САД, Канади, Великој Британији и Немачкој, али има их и у Аустралији, Јужној Африци, Швајцарској...³⁴

У овом делу рада анализирани су улога и значај српске дијаспоре, као и потенцијали дијаспоре у промовисању српског културног идентитета и промени имица Србије. Термин *diaspora* (на старогрчком значи – разбацивање и сејање семена; расипање, дисперзија) односи се на „све људе или етничке групе које су приморане или индуковане да напусте своју домовину, као и на дисперзију тих људи и развој њихове културе” (Филиповић, 2013: 18). Појам дијаспора има и своју религијску, односно црквену употребу, па за православне хришћане, дијаспора „означава одређене територије на којима живе, али које су ван канонски дефинисаних територија, које се односе на оне који се сматрају делом било које аутокефалне или аутономне православне цркве”, при чему „неке православне заједнице које живе на Западу виде себе као део специфичне националне и православне дијаспоре” (Ибид: 18). Улога религијске, у случају српске дијаспоре, православно-хришћанске свести, често је нераздвојна од њене културне, па и економске улоге, и она неретко иде заједно са свешћу о национално-етничкој припадности.

Дијаспора, према Клајну, може бити виђена као „транснационално етничко уточиште (*ethnoscape*), које се ствара када су људи у расејању, добровољно или присилно, из своје отаџбине прешли на друге локације.” Дијаспора је, с друге стране, према Семјуелу Хантингтону, „транснационална мрежа која „пресеца државне границе”, али и „идентификована културна заједница коју чине људи у расејању који одржавају везе са местом свог порекла и осећај сопственог идентитета” (Ибид: 21). Искуство дијаспоре, према неким ауторима, указује на то како „мноштво друштвених група жели да буду истовремено етничке и транснационалне, локалне и космополитске”, уз критику „идеолошког погледа по коме су доминантни фактори у преобликовању света глобално ширење технологије, информација, капитала, трговине и миграција, на рачун маргинализације локалног” (Ибид: 23,24). Начин на који дијаспора у највећој мери

³⁴ Аутор књиге „Менаџмент виртуелног универзитета дијаспоре као комплексне организације”, др Јован Филиповић, почео је да попуњава личну базу података о нашим научницима у иностранству још 1988. године и, за сада, прикупио је преко 7.000 имена. Поређења ради, држава има званичну базу од свега 600 имена.

може да допринесе развоју земље порекла јесте „путем транснационалне социјалне мреже као, вероватно, најефикаснијим средством којим дијаспора може да представи своје потенцијале”, при чему је „густина мреже или учесталост и квалитет интерперсоналних односа, оно што утиче на капацитет дијаспоре да направи трансфер знања и пословних могућности”, па из тог угла „дијаспора игра улогу у развоју домовине успостављајући канале којима вештине, таленти и знање путују транснационално” (Ибид: 25). Сећања и митови о изгубљеној домовини свакако играју значајну улогу у идентитетским склоповима припадника дијаспоре, као и заједницама дијаспоре у целини, при чему се издвајају две позиције припадника дијаспоре - они који чезну за повратком у домовину и они који нуде подршку и солидарност из далека да би очували свој идентитет у земљи боравка (Ибид: 26). На основу овога, Филиповић закључује како су чланови дијаспоре једне нације „сви они људи који живе ван дате земље и територија на којима су аутохтоно становништво, без обзира на држављанство, знање језика матице, место рођења њихових предака, број генерација у емиграцији, а који предметну државу сматрају својом матицом и који остају посвећени њеном просперитету кроз организоване транснационалне активности” (Ибид: 28). За феномен дијаспоре је, на тај начин, карактеристичан појам тзв. *имагинарне заједнице*, па се може рећи да „појединац осећа националну припадност са другим припадницима његове/њене нације онда када његова ‘имагинарна заједница’ учествује на неком већем догађају, као што су Олимпијске игре”, што се у пракси огледа тако што људи који живе ван државе и територије где су они аутохтона популација „увек подржавају националне тимове земље свог порекла у спорту, на Еуросонгу и на изборима лепоте, без обзира на то ко су им ривали (чак иако су то представници земље чији су они држављани)” (Ибид: 28). Занимљиво виђење проблема дијаспоре, у контексту истраживања односа културе и глобализације, а са потенцијалима сагледавања проблема превазилазећи концепте етничког и националног, уз бригу о локалним идентитетима, даје Арцун Ападурај, полазећи од тога да свака национална држава која је „извезла” велик број својих становника „сада има делокализовану *транснацију*, која задржава посебну идеолошку везу с местом порекла, али је мимо тога прави дијаспорски колектив” (Ападурај, 2011: 256,257). У контексту таквог „постнационалног дијаспорског света” (Ибид: 258), велики изазов представља

покушај да се „обезбеди простор за легитимност културних права - права на трагање за културном разликом” (Ибид: 261).

Имајући све ово у виду, у нашем случају је, према Филиповићу, свакако неопходно формулисање националне политике дијаспоре, уз посебно идентификовање наше интелектуалне – техничке, експертске, предузетничке (*business*), културне и уметничке – дијаспоре, као и стварање званичне базе података њених истакнутих представника. То су снаге које утичу на промену имиџа Србије, елитни представници Србије. При томе, матична држава „мора да формира платформу, стратегије и моделе ангажовања дијаспоре у капиталне уметничке и културне пројекте и може да допринесе умрежавању, презентацији и промоцији наших културних производа у ЕУ” (Филиповић, 2013: 52).

Валидан попис наше дијаспоре и Срба у региону никада није извршен, али, према најновијим информацијама ДКП-а Републике Србије у иностранству, процењује се да дијаспора Србије чини 27% припадника српског народа, укључујући и Србе у региону (17%) и данас броји око 4,5 милиона људи (1,5 милион су држављани Србије, који, махом, имају двојно држављанство). У Србији живи 6.5 милиона Срба - 56% од укупног броја припадника нашег народа. Однос српске мигрантске популације према светској мигрантској популацији осам пута већи од односа српске популације према светској популацији, што ставља Србију међу земље са највећим дијаспорама у односу на укупан број националне популације. Највећи број Срба у дијаспори је концентрисан у САД и Канади (око милион) и у Немачкој, Аустрији, Швајцарској (око милион), док преко милион Срба живи у другим европским земљама – у Великој Британији, Француској, Шведској и другим, као и у Аустралији, Русији и Јужној Африци. Како, по правилу, „новчане пошिल्ке миграната у неким случајевима имају значајну улогу у привреди земље из које емигранти потичу” (Мајnhof, 2008: 280), то је случај и у Србији, у коју само белим путевима стиже око пет милијарди долара годишње.

Историјски посматрано, српска дијаспора је стварана као спој добровољних и присилних миграција у неколико таласа, и то чак четири у последњих сто година. Пре тога, услед турских освајања на Балкану, долази до миграције Срба у Аустрију, Чешку, Мађарску, Италију, Румунију, Русију, Пољску, Словачку и Украјину (Филиповић, 2013: 53), док су четири најважнија таласа емиграције Срба:

миграција пре Првог светског рата; одмах после Другог светског рата; током 1960-их и 1970-их година и миграције током 1990-их година. Српску дијаспору, услед тога, чине популација која је некада живела у отаџбини, популација која никада није живела у отаџбини, као и аутохтоно становништво (на територији бивше СФРЈ)³⁵. Исти, четврти талас миграције одвео је људе у САД, Канаду, ЕУ, Швајцарску, Јужну Африку, Аустралију и Нови Зеланд, али обухвата и све оне људе који су емигрирали у земље бившег Совјетског Савеза, као и у Чешку, Словачку и Мађарску. Ове заједнице у дијаспори нису занемарљиве, и „чине их финансијски моћни људи, као што су инвеститори, трговци и власници грађевинских фирми” (Ибид: 56)³⁶.

Уметност у дијаспори и уметници у расејању представљају темате који захтевају посебна истраживања. Посебно, треба обрадити феномен постојања српске књижевности у иностранству која у много чему „представља јединствену, органску и аутономну уметничку целину, која завређује да буде научно испитана и валоризирана” (Ђуричковић, 2010: 255), и која представља значајан чинилац очувања културног идентитета припадника српске дијаспоре, али и могући чинилац међународних веза између Србије и земаља у којима такви уметници делују.

Полазећи од постојећег положаја српске заједнице у земљама бивше Југославије и суседним земљама, може се закључити да је за српску мањину у тим земљама од виталне важности питање очувања њеног националног, културног, верског и језичког идентитета. Због тога је на Другој конференцији српских

³⁵ Професор антропологије у САД, Андреј Симић, описујући искуство српске дијаспоре у Америци, „тврди да је српска култура показала значајну детерминисаност и континуитет, као и да је српска предачка традиција била селективно одабрана, реформулисана и неприметно интегрисана са елементима савремене америчке културе као део адаптивбилног процеса”. Ако се то, пре свега, односи на раније миграционе таласе, у последњем таласу дијаспоре велики број, углавном младих и образованих људи, напушта Србију, па, тако, „посебно место међу њима припада тзв. академској (интелектуалној, научној, *white collar* и експертској) дијаспори, која укључује и оне који студирају, предају и раде истраживања у светским академским и истраживачким институцијама и раде на пословима који захтевају више нивое образовања” (Филиповић, 2013: 54,55).

³⁶ У последњих двадесет година појављују се, такође, не нарочито бројни, али врло значајни представници спортске и уметничке дијаспоре. Међу истакнутим члановима српске уметничке дијаспоре су, с друге стране, три добитника Пулицерове награде – Михаило Пупин, Валтер Богданић и Чарлс Симић, док је Младен Секуловић, познат као Карл Малден освојио награду Оскар, а био је и председник америчке Филмске академије. Лолита Давидовић, Питер Богдановић, Стив Тешић, Рик Росовић и Катарина Оксенберг, кћерка принцезе Јелисавете Карађорђевић, такође су познати у свету филма. Лазар Лари Вучковић (рођен у Котору, у Црној Гори) и Душко Гојковић (рођен у Јајцу, у Босни и Херцеговини) познати су џез музичари. Вилијам Јовановић постао је председник и извршни директор чувене америчке издавачке куће *Harcourt, Brace, Jovanovich*.

асоцијација из земаља окружења Србије, одржаној 2008. године, усвојена *Декларација о сарадњи и унапређењу веза Републике Србије са припадницима српске заједнице у земљама окружења*, у којој је, између осталог, предложено оснивање српских културних центара у земљама окружења³⁷. Како „однос према дијаспори и Србима у региону не би зависио од дневне политике и политичких странака”, у овој Декларацији је указано на потребу за правном регулацијом ове области једним свеобухватним законом (Којић, 2009: 13). У току 2009. године основан је *Савет за односе са Србима у региону*, са циљем да обезбеди подршку припадницима нашег народа у земљама региона при остваривању њихових права, доносећи при том стратешке смернице и координишући рад свих државних органа који учествују у спровођењу политике према Србима у региону.

У свету је активно више од 1.300 удружења дијаспоре, а највише их је у земљама Европске Уније, Северној Америци и Аустралији³⁸, уз проблеме са лошом организацијом, недостатком заједничке стратегије деловања и разједињеношћу, чиме се умањују потенцијали дијаспоре. Такође, оно на чему се мора посебно озбиљно радити је побољшање информисаности и образовања на српском језику. У томе свакако значајну улогу мора да одигра држава Србија, како преко непосредних контаката са заједницама српске дијаспоре, тако и преко билатералних споразума са земљама у којима постоји бројнија српска заједница. Држава Србија би, преко својих органа, морала да делује како у правцу коришћења интелектуалног и економског потенцијала припадника наше дијаспоре у правцу развоја наше земље и њене веће присутности у европским и глобалним токовима, уз побољшање њеног имиџа нарочито у земљама ЕУ, тако и у правцу ефективне помоћи заједницама дијаспоре у очувању идентитета, и то пре свега кроз унапређења њених културних, информативних и образовних потенцијала. При томе, не треба заборавити улогу Српске православне цркве (СПЦ), због чега држава мора да успостави дијалог са СПЦ и по овом питању. Према речима Љубише Митровића, држава Србија би морала да развије „дугорочну стратегију сарадње са старом и новом дијаспором. Она мора имати развијен дугорочни

³⁷ Видети део 2.1.7. о културним центрима, као и фус-ноту у којој су набројани културни центри српске дијаспоре.

³⁸ www.mfa.gov.rs/se/index.php/konzularni-poslovi/dijaspora/... - приступљено 18.10. 2017.

програм помагања школства, универзитета, цркве, православља, очувања споменика културе, медија на матичним језику, научних истраживања, рада културних институција и организација које су у функцији очувања културног националног идентитета Срба” (Митровић, 2011: 35).

1.9.1. Институционални оквири Републике Србије за сарадњу са дијаспором

Институционални потенцијал Републике Србије за сарадњу са дијаспором је, у принципу, мултиресоран, али у највећој мери је почивао на делатности Министарства за дијаспору. Ово министарство је основано 2004. године, са надлежностима за обављање послова државне управе који се односе на: „положај држављана Републике Србије који живе изван Републике Србије; побољшање услова за остварење бирачког права држављана Републике Србије који живе у иностранству; побољшање веза исељеника – држављана Републике Србије који живе у иностранству – и њихових организација с Републиком Србијом; информисање исељеника, држављана Републике Србије у иностранству о политици Републике Србије; стварање услова за укључивање исељеника, лица српског порекла и држављана Републике Србије који живе у иностранству у политички, економски и културни живот Републике Србије и њихов повратак у Републику Србију, као и друге послове одређене законом” (Члан 25. Закона о министарствима „Службени гласник РС”, 65/08; према: Којић и сар, 2009: 28). У оквиру Министарства за дијаспору постојао је *Сектор за културно-просветну, научну и спортску сарадњу*, који се бавио очувањем српског језика, академском сарадњом, промовисањем културног стваралаштва у дијаспори и другим видовима сарадње. Министарство дијаспоре је имало разнолике програме културне сарадње матице и дијаспоре. Ови програми су, почетком 2000. године, углавном били традиционални, као што је, нпр. МОБА, манифестација која се од 2002. одржава у манастиру Сокоград и намањена је његовању традиције, историје, географије, језика и фолклора у деце из расејања. МОБА се реализује у сарадњи са структурама српске Цркве. Дани дијаспоре се одржавају у многим градовима Европе и подразумевају интерсекторску и интерминистарску сарадњу – Беч, Париз, Москва... Треба поменути и књижевне награде које је додељивало Министарство дијаспоре – награда „Арсеније Чарнојевић”, која се додељује писцима из дијаспоре који пишу на српском, као и награда „Стојан Стив Тешић”, која се додељује писцима у

расејању који пишу на страним језицима, али афирмишу српске теме. Од 2007. године Министарство дијаспоре организује јавне конкурсе и отворено је за различите пројекте и сарадњу институција културе, ОЦД, као и индивидуалних културних иницијатива које су у складу са приоритетима и активностима овог министарства. Велику потешкоћу представља разједињеност различитих структура наше дијаспоре у иностранству, тако да је Министарство дијаспоре имало ометајуће чиниоце у формирању, координацији и реализацији пројеката. С друге стране, само Министарство за дијаспору није имало континуирану планску и стратешку политику. Ово министарство је 2011. године, у оквиру реконструкције Владе Републике Србије, фузионисано са Министарством вера, чиме је проблематика дијаспоре била у надлежности Министарства вера и дијаспоре. Међутим, од 2012. године, са успостављањем нове Владе, уместо министарства делује *Канцеларија за сарадњу са дијаспором и Србима у региону*, у оквиру МСП, која обавља послове који се односе на исте оне области за које је било надлежно претходно министарство.

*Декларација Владе Републике Србије о проглашењу односа између отаџбине и расејања (2006), Закон о дијаспори и Србима у региону (2009) и Стратегија очувања и јачања односа матичне државе и дијаспоре и матичне државе и Срба у региону (2011)*³⁹ представљају документа које је Република Србија донела својим политикама и стратегијама према дијаспори и аутохтоном становништву. *Законом о дијаспори и Србима у региону*, који је ступио на снагу новембра 2009. године („Сл. гласник РС“, бр. 88/09), дефинишу се „начин очувања, јачања и остваривања веза дијаспоре и Срба у региону са матичниом државом, надлежност и међусобни однос органа Републике Србије у обављању послова у области односа са дијаспором и Србима у региону, конституисање и надлежност Скупштине дијаспоре и Срба у региону, оснивање буџетског Фонда за дијаспору и Србе у региону, оснивање Савета за односе са Србима у региону и Савета за дијаспору, евидентирање организација у дијаспори и организација Срба у региону и додела националних признања у области односа матичне државе и дијаспоре, као и матичне државе и Срба у региону” (Члан 1. Закона)⁴⁰. *Закон о дијаспори и Србима у*

³⁹ [www.mfa.gov.rs/se/index.php/konzularni-poslovi/dijaspora/...](http://www.mfa.gov.rs/se/index.php/konzularni-poslovi/dijaspora/) - приступљено 18. X 2017.

⁴⁰ Ибид

региону је посебно важан због неговања и чувања српског идентитета, као и што већег обима институционалне сарадње између РС и Срба у региону. Делатности Министарства спољних послова према дијаспори су бројне и поливалентне – како у матици, тако и у иностранству, првенствено преко мреже ДКП-а⁴¹ где наша дијаспора треба и може да представља тај значајан „мост сарадње”.

1.10. Интеркултурни дијалог у међународним односима

На Трећем самиту шефова држава и влада, одржаном 2005. године у Варшави, интеркултурни дијалог, одређен је као „начин промовисања свести, разумевања, помирења и толеранције, као и спречавања конфликта и постизања чврсте интеграције и кохезије у једном друштву”⁴². Ове смернице су наведене у „*Фаро Декларацији о стратегији Савета Европе за интеркултурни дијалог* коју су усвојили министри за културу касније те исте године, чиме је започела припрема *Беле књиге о интеркултурном дијалогу*”. Према овом документу, „интеркултурни дијалог односи се на отворену и достојанствену размену мишљења између појединаца, група различитог етничког, културног, верског и лингвистичког порекла и наслеђа уз заједничко разумевање и уважавање [...] у оквиру једног друштва, између више друштава, и између Европе и остатка света”⁴³.

⁴¹ „ДКП Републике Србије имају обавезу да: 1) се активно ангажују и врше значајну улогу у демократском процесу артикулације интереса дијаспоре и њиховог аутентичног представљања у матици; 2) ефикасно пружају конзуларне услуге за које су овлашћена; 3) сарађују са свим српским удружењима, организацијама, клубовима и другим асоцијацијама у циљу бољег унутрашњег повезивања и уједињавања наше дијаспоре и стварања ефикаснијих и „крвних организација” са могућношћу већег утицаја, како у земљи домицила, тако и ефектније и целовитије сарадње са матицом; 4) посећују српску дијаспору у удаљенијим крајевима, врше конзуларне услуге, обављају разговоре и пружају потребне информације нашим грађанима; 5) ангажују на повећању и побољшању образовања на српском језику на свим нивоима школовања у земљи пријема и у том циљу сарађују са надлежним институцијама земље домаћина; 6) помажу у организовању и успостављању допунске наставе на српском језику и помажу очување привржености дијаспоре матици и у другој, трећој и свакој наредној генерацији неговањем српског језика и културе; 7) ангажују на бољој организацији и реализацији културних, спортских и свих других манифестација у српској дијаспори у циљу очувања идентитета, културе, традиција и обичаја српског народа и 8) старају о културно - историјским споменицима и српским војним меморијалима и ратним гробљима из Првог и Другог светског рата, и из свих других периода страдања Срба, који се налазе чак у тридесет земаља света, као и да сарађују са СПЦ и њеним епархијама у иностранству.” www.mfa.gov.rs/se/index.php/konzularni-poslovi/dijaspora/... - приступљено 18.X 2017.

⁴² „Бела књига о интеркултурном дијалогу“, *Живимо заједно као једнаки у достојанству*, коју су усвојили министри спољних послова у Савету Европе, на 118. министарској седници, одржаној у Стразбуру 7. маја 2008. године, стр. 9.

https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/WhitePaper_ID_SerbianVersion.pdf - приступљено 8.9. 2016.

⁴³ Ибид: 9, 12.

Културна разноликост, као почетна претпоставка у савременој Европи, могла би да води ка дефинисању три различите перспективе културне политике: *мултикултурализму*, *интеркултурализму* и *транскултурализму*, где први појам подразумева да „сваки ентитет има право на индивидуални и независни развој“, други подразумева „активне јавне политике које регулишу дијалог међу културама“, а трећим се сматра да ће „глобални културни токови омогућити спонтану културну комуникацију преко националних културних граница“ (Драгићевић Шешкић, Драгојевић, 2011: 16). Постоје различити разлози за повећање интересовања за интеркултурни дијалог у Европи - од миграционих процеса, преко растућих трошкова неинтегрисања миграната и ревитализације културних права „старих мањина“ у Европи, до изазова глобализације, интегрисања кризних области, попут Балкана, у Савет Европе, обавеза ЕУ ван Европе или раста унутаревропске мобилности кроз образовне програме.

У многим европским државама је подстицај за даље развијање политике интеркултурног дијалога дошао са процесом ратификације Конвенције УНЕСКО-а о *Заштити и промовисању различитости културног изражавања*, али и кроз доприносе за припрему *Белог папира о интеркултурном дијалогу*, Савета Европе, или *Године интеркултурног дијалога Европске уније* (2008) (Ибид: 28). Савет Европе покушао је да формулише целовиту дугорочну политику промовисања интеркултурног дијалога у оквиру Европе и између Европе и суседних држава. *Платформа за интеркултурну Европу* представља иницијативу цивилног друштва, као мрежу која „повезује рад независних уметничких организација и културних радника, асоцијација, јавних тела и европских институција, истраживања, праксе дебатована и политика предлагања (узајамно оснаживање рада на пољу интеркултурног дијалога)“, а развијена је „као одговор на Европску годину Интеркултурног дијалога 2008, и подржана од стране Европске културне фондације и Културне акције Европе (коју финансира Мрежа европских фондација и Европска унија кроз Културни програм ЕУ)“ (Ибид: 30).

Савет Европе обезбеђује подршку у интеркултурном дијалогу преко инфраструктуре у својим државама чланицама. Такође, подршка се остварује „путем институција као што су Европски центар за глобалну независност и солидарност (Центар север-југ из Лисабона), Европски центар за модерне језике (у

Грацу), два Европска омладинска центра (у Стразбуру и Будимпешти), може много да допринесе остваривању сарадње са Европским истраживачким центром за образовање у областима демократског грађанства и интеркултуре у Ослу и са Европским центром за културу у Делфима”⁴⁴. Постоје бројни програми интеркултурног дијалога. „Уметници за дијалог“ је само један од програма, покренут 2008. године који „има за циљ унапређење интеркултурног дијалога између уметника и културних радника у Медитеранском региону“⁴⁵. Сви пројекти интеркултурног дијалога су значајни, јер њихови резултати треба да се сагледавају „не само у својим престижним облицима, као што је Европска престоница културе, већ и кроз организацијске промене које се одвијају у културном систему, а посебно у новим облицима културног програмирања, које захтева не само репрезентацију другости, већ и укључивање другости“ (Драгићевић Шеших, Драгојевић, 2011: 40, 41).

Иако питање интеркултурног дијалога спада у кључна питања савремених културних политика и савремених међународних политичких односа, Србија се, према мишљењу Александра Бркића, још увек није довољно јасно одредила према тој теми. После периода живота у држави „која је била постављена као мултикултурна хибридна творевина”, грађани Србије су, после многобројних преобликовања југословенске заједнице, од 2006. године почели да живе у држави „која тек треба суштински да се одреди према сопственом идентитету, својим грађанима који су различити, као и да рedefинише свој однос према другим народима” (Бркић, 2011: 59). До 2007. године интеркултурни дијалог, свакако, није био међу приоритетима културне политике и „њиме су се у Србији бавиле међународне организације и одређени број” ОЦД (Ибид: 59). Србија се, у основи, после проглашења независности Црне Горе, почиње да занима питањима редифинисања националног идентитета, мада „тај културни идентитет и даље лута и тражи се, крећући се од подршке национално/патриотским до подршке глобално/глокализаторским дискурсима” (Ибид: 63). Тек 2008. године Министарство културе предузима почетне кораке у имплементацији интеркултурног дијалога, када је *Бела књига интеркултурног дијалога* Савета

⁴⁴ „Бела књига о интеркултурном дијалогу“. Стразбур, 2008. стр. 40,41.

⁴⁵ Ибид: 58.

Европе преведена и издата на српском језику, у циљу чије имплементације је Министарство културе сарађивало са Радном групом за промовисање културне различитости и интеркултурног дијалога⁴⁶. Кад је у питању интеркултурни дијалог, треба истаћи да цивилни сектор не може бити једини актер промовисања и реализације стратегија комуникације међу културама и да би држава морала што пре да „постави визију интеркултурног дијалога” (Ибид: 63,64). Србија би, по мишљењу Бркића, требало да почне много интензивније да се бави „питањем интеркултурног дијалога, ширењем утицаја Радне групе при Министарству културе и умрежавањем институција, организација и личности које се у својим активностима баве промоцијом комуникације и сарадње различитих култура”. Препоруке у вези са овим питањем се крећу од стварања „визије и стратегија интеркултурног дијалога у оквиру Радне групе за интеркултурни дијалог Министарства културе“, преко програма интеркултурног дијалога, и подршке у финансијском смислу, до акција на „промоцији толеранције према културној различитости у оквиру рада са децом и омладином на свим нивоима образовања”, у чему би важну улогу требало да играју и медији (Ибид: 64).

2. Културна политика као фундамент културне дипломатије

Термин *политика* Милена Драгићевић Шешић и Бранимир Стојковић користе да означе „свесно деловање усмерено ка постизању друштвено прихватљивих циљева” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 31), па, сходно томе, ови теоретичари савремену културну политику дефинишу као „свесно регулисање јавног интереса у области културе и одлучивање о свим питањима везаним за културни развитак једног друштва”. Они указују на имплицитно и експлицитно значење културне политике. Прво значење – *имплицитна културна политика* упућује на то да су то „сви поступци државе који ненамерно, дакле

⁴⁶ Треба, свакако, истаћи значај цивилног сектора у интеркултурном дијалогу, као што су Европски покрет, студентска удружења – АЕГЕЕ, АИСЕЦ, ЕЛСА, Сталкерс... Едукацију и обуку, такође, спроводе страни културни центри и ОЦД (нпр, Америчка амбасада организује тренинг *fundreizinga*, Италијанска амбасада доводи експерте за рестаурацију и конзервацију...). Програм обуке *организује* и *Центар за континуирани професионални развој у уметности, култури и медијима*, у сарадњи са УНЕСКО-вом канцеларијом за културну политику и развој (Интеркултурализам и медијација на Балкану). Међутим, сваке године, овај програм мора изнова да аплицира на конкурсе Министарства културе и Скупштине града Београда. Што се тиче издавачке и преводилачке делатности, 2007. године је покренут први преводилачки програм, путем конкурса. Изабрано је 35 пројеката превођења српских дела на европске језике, које је подржало Министарство културе у износу од 60.000 евра.

немајући у виду специфичне културне циљеве, на позитиван или негативан начин утичу на област културе”. Друго значење – *експлицитна културна политика* усмерава на то да се ради о „намерним и мање или више систематским интервенцијама државе, односно њених органа у пољу културе с намером да се оно као целина или поједини његови сегменти усмере у одређеном правцу” (Ибид: 31-32).

Весна Ђукић сматра да културна политика представља „скуп управљачких мера и активности којима носиоци јавне практичне политике, на основу политичког, правног и финансијског ауторитета добијеног на демократским изборима управљају културним животом и културним развојем на одређеној територији” (Ђукић, 2010: 63). Она истиче да је културна политика најпре „јавна практична политика у области културе” и „независно од тога да ли је имплицитна или експлицитна, краткорочна или дугорочна, заснована на конкретним потребама и проблемима грађана или на апстрактним идејама и уопштеним принципима и начелима које формулише политичка и културна елита, у земљама у којима држава прихвата одговорност у области културе, издваја средства из државног буџета и усмерава их за културни развој – културна политика постоји” и „може бити мање или више ефикасна и ефективна, мање или више транспарентна и видљива јавности, мање или више демократична – али свакако постоји као низ конкретних акција и активности које у области културе спровode различити државни органи” (Ибид: 23,24). Сходно томе, Ђукић истиче да је предмет теорије културне политике⁴⁷ „практична политика државних органа управе и других тела која имају политички, правни и финансијски ауторитет да доносе кључне законодавне и извршне одлуке у области културе”, док „методолошки приступи који одговарају теорији културне политике као науци о практичној политици у области културе јесу приступи науке о менаџменту у култури” (Ибид: 17). Менаџмент у култури делује у два смера, кроз „аналитичко-дескриптивну димензију (истраживање и описивање постојеће ситуације, облика и метода

⁴⁷ Најважније истраживачке организације у домену културне политике су: „ERICarts у Немачкој, Нордијски културни институт у Данској, EDUCULT у Аустрији, Међународни истраживачки центар CRESC у Великој Британији, Институт културне политике (CPI) у Москви, Центар за културну политику Мирног института у Љубљани, Институт за међународне односе (ИМО) у Загребу и Завод за проучавање културног развоја у Београду“ (Ђукић, 2010: 58).

организовања), као и пројектно-моделску кроз развијање и испитивање нових, адекватнијих и ефикаснијих начина и модела организовања” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 11,12).

Свака културна политика има сврху да одговори на одређена питања које намеће специфичан историјски и културни контекст, али у најопштијем смислу сврха културне политике је увек „културни живот и културни развој друштва”, где *културни живот* подразумева „постојећу ситуацију” у култури, док под појмом *културни развој* подразумевамо „процес кретања ка пројектованој будућности” (Ђукић, 2010: 30). У вези с тим, сврха културне политике једног друштва испољава се у троструком виду: „а) кроз теоријске поставке које су у складу са општим тенденцијама друштвеног развитака и које су условљене идеологијом одређеног друштва, али и научним донетима социологије и теорије културе; б) кроз прецизно дефинисане циљеве и задатке културне политике; в) кроз систем метода и инструмената реализовања циљева и задатака културне политике” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 32).

Програм културне политике „усвојен од стране законодавних и извршних органа управе, представља идејни и вредносни оквир политике од које се очекује да створи све потребне услове за задовољење културних потреба, навика и интересовања грађана, као и за ефикасно и ефективно решавање проблема који постоје или се могу предвидети” (Ђукић, 2010: 27). У сваком случају се може рећи да је неопходна спрега менаџмента у култури и практичне јавне политике да би се дошло до платформе која ће се применити у пракси, као што се мора указати и на неопходност државне и друштвене акције када је култура, односно културна политика у питању. То подразумева и да је културна политика оријентисана „ка стратешком остварењу конкретних дугорочних циљева, а не ка краткорочној активности или апологизацији апстрактне идеје (идеологије) или неког уопштеног и универзалног начела” (Ибид: 27).

У Србији, „са становишта улоге државе, културна политика се кретала од државне/недржавне преко парламентарне/плуралне до неутралности државе. Са вредносног становишта, културна политика се током два претходна века кретала на релацији хомогено/национално и хетерогено/плурално, док почетком XXI века тријумфује плурализам”, и важна питања културног развоја остају на маргинама

владиних активности (Ибид: 117) У овој области неопходна је дугорочна стратешка визија која се у пракси имплементира краткорочним тактичким мерама, законским решењима и свим другим расположивим инструментима и стратегијама културне политике, као што је важно и адекватно територијално вођење културне политике и пренос надлежности. Децентрализација доприноси успостављању међувладине и међуминистарске сарадње, али и повезивању актера у јавном, приватном и цивилном сектору друштва, као и међуресорној сарадњи између различитих ресора (култура, образовање, социјална питања, туризам, омладина итд.). Стратегије повезивања и партнерства, као и стратегија диверсификације ресурса, једне су од најважнијих у савременим културним политикама. Мултидимензионалном развоју културе потребно је репрограмирање за „имплементацију развојних програма и стратегија”, подизање капацитета људских ресурса за међуресорно и међуминистарско деловање, као и више „инвентивности у проналажењу алтернативних извора финансирања”. Треба, такође, дефинисати и „стратегију интеграције Србије и балканских земаља у европске и светске културне токове” (Ибид: 377-379). Евалуација културне политике Србије, евалуације рада установа културе, као и евалуације у медијској сфери допринеће новим решењима и инструментима у стратегијама културне политике, при чему је „неопходно да државни органи управе буду свесни *међународне димензије своје културне политике* водећи рачуна, пре свега, о томе да се „избегну крајности културне политике: оне која води у зависност и губитак властитог културног идентитета и друге, не мање погубне крајности која завршава у затворености за универзалне културне вредности човечанства” (Драгићевић Шешић, Стојковић 2007: 323). „Влада Србије и Министарство културе, као надлежни државни орган управе и извршни стуб власти” неизоставно „треба да воде такву културну политику која доприноси очувању духовне и културне самобитности земље и народа и законитим интересима државе” (Ђукић, 2010: 403), поготово у домену представљања у међународним оквирима.

Такође, треба обратити пажњу и на упозорење Љубише Митровића према коме је „потребно ново промишљање и обликовање српске културне политике која би у ери глобализације била модерна и отворена, која би штитила духовни идентитет српског народа (језик, веру, културу), јер смо данас суочени са снажним

неоколонијалним притиском, са културом зависности, под фирмом модернизације и европеизације Србије” (Митровић, 2011: 34). Основне одреднице једног модерног и отвореног, али ка очувању културног идентитета усмереном моделу културне политике, исти аутор наводи на следећи начин: таква културна политика је грађанска, мултикултурна, демократско-партиципативна, плуралистичка, развојно-цивилизацијска, отворена према изазовима тржишта, хуманистичко-еманципаторска, европска, служи очувању националног културног идентитета (Ибид: 36,37). Дугорочне циљеве и задатке културне политике какву предлаже, Митровић дефинише у „три правца: 1) *одговорност у области образовања и васпитања младе генерације, посебно стимулисања даровитих* (талената као људског ресурса) [...], 2) *одговоран однос у дефинисању културне политике према дијаспори* [...] и 3) *разрадити и дефинисати улогу масмедија у културној политици*“, при чему аутор констатује да је „у ери глобализације, информатичке револуције, велика улога симболичке моћи, [па] стога Србија треба да има макар један високо-технолошки, опремљен и модерно програмски конципиран глобални медиј” (Ибид: 38,39).

2.1. Модели културне политике

Немачки теоретичар Андреас Визанд препознаје два основна **модела културне политике**: први, који се заснива на „традиционалној идеји о друштвеној помоћи култури и уметности (*social assistance*)”, усмерен на традиционалне културне институције (музеји, позоришта, библиотеке итд.), интерес значајних уметника, државни буџет као основни извор финансирања, и подразумева уметничке савете у којима истакнути ауторитети врше контролу над развојем културе, и други, заснован на концепту „мешовите културне економије (*mixed cultural economy*)“ и комерцијалног спонзорства. Док први модел може да створи проблеме као што су: „ограничени услови за иновацију”, развој само традиционалних културних форми и велики утицај бирократије, ограничење другог модела је чињеница да уметничке активности немају перспективу развоја, јер захтевају константно финансирање а не могу да остваре сталну економску профитабилност, пошто је, у крајњој линији, стварање профита „основни критеријум тржишно оријентисаног модела културне политике“ (Ђукић, 2010: 97,98).

Милена Драгићевић Шешић и Бранимир Стојковић, на основу уочених сличности у функционисању културне политике појединих земаља различите привредне развијености, политичког система и културне традиције, дефинишу шест основних модела културне политике: 1) либерални модел културне политике („држава фасилитатор” – Сједињене Америчке Државе); 2) парадржавни модел културне политике („држава – патрон” – Велика Британија и Ирска); 3) државни бирократско-просветитељски модел културне политике („држава – инжењер” – Кина, Сирија, Вијетнам, Куба, Туркменистан, Таџикистан, Узбекистан); 4) државни престижно-просветитељски модел културне политике („држава архитекта” – Француска); 5) национално-еманципаторски модел културне политике (етнички дефинисана културна политика – Казахстан, Сенегал, Перу) и б) регионално/језички/етнички дефинисани модели културне политике (Швајцарска, Босна и Херцеговина, Белгија, и Немачка) (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 34-39).

Такође, практичну вредност има и класификација по којој у савременом културном контексту можемо издвојити три основна типа културних политика и модела деловања: културни дифузионизам, културни функционализам и културни меркантилизам. *Културни дифузионизам* је „утемељен у традицији модерних националних држава током XIX века, а реинтерпретиран у марлоовској концепцији културне политике шездесетих година XX века“, због „учвршћивања националног културног идентитета“. Седамдесетих и осамдесетих година XX века развија се *културни функционализам* који такође функционише уз „значајно укључивање државе, пре свега кроз стимулативне инструменте и интерсекторско деловање“. Једино трећи модел - *културни меркантилизам*, подразумева „високу економску либерализацију подручја уметности“ и став „да је уметнички производ исти као и било који други, и да му се вредност мери тржишним успехом“ (Драгићевић Шешић, Драгојевић, 2005: 19,20). Успех овог трећег модела тешко је замислив у случају Србије. Избор културног модела је, у основи, питање стратегије културног развоја једне државе. Чини нам се да је за Србију, ипак, најадекватнији државни престижно-просветитељски модел културне политике, који „културу доживљава не само као кључног чиниоца националног идентитета, већ и као онај

део одговорности и послова државе који су од пресудног значаја за имиџ и престиж земље у свету” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 37).

2.2. Национални савет за културу Републике Србије

Оснивање и деловање *Националног савета за културу* представља важан корак у правцу системског покушаја да се успостави трајнија и промишљенија стратегија културне политике у Србији. Национални савет за културу (Савет) представља „стручно-саветодавно тело које Народној скупштини, министарству надлежном за културу и Влади треба да обезбеђује сталну стручну подршку у очувању, развоју и ширењу културе“⁴⁸. Савет броји 19 чланова „из реда угледних и афирмисаних уметника и стручњака у култури“ са петогодишњим мандатом, које бира Народна скупштина. НСК има следеће надлежности: „анализира и даје мишљење о стању у култури у Републици Србији; даје сугестије у креирању културне политике; даје предлоге за развој и унапређење културних делатности; учествује у изради предлога стратегије развоја културе и даје оцену извршења; предлаже критеријуме за стицање статуса истакнутог уметника, односно истакнутог стручњака у култури; даје сугестије и предлоге за уређење других питања у области културе као и међуресорне сарадње (наука, образовање, урбанизам, међународна сарадња, итд.); даје мишљење о установи која конкурише за статус установе од националног значаја; обавља и друге послове у складу са Законом о култури“⁴⁹.

Почев од јула 2011. до септембра 2017. године, Савет је одржао 54 седнице, израдио је четири годишња плана рада (октобар 2012 - октобар 2013, октобар 2013 - октобар 2014, до краја 2014; фебруар-јануар 2015.)⁵⁰ и три извештаја о раду (јул 2011- јул 2012, јун 2012 - јул 2013 и јул 2013-јул 2014.)⁵¹ које подноси Народној скупштини.

У *Програму рада Националног савета за културу за период од октобра 2012. до октобра 2013.* године предвиђено је више мера, као што је, на пример, формирање радне групе за давање мишљења у поступку доделе статуса установама културе од националног значаја, наставак рада на тексту предлога измена и допуна

⁴⁸ <http://www.nsk.gov.rs/nacionalni-savet-za-kulturu.php> - приступљено 10.2.2018.

⁴⁹ Ибид

⁵⁰ www.nsk.gov.rs/dokumenta.php - приступљено 10.2.2018.

⁵¹ www.nsk.gov.rs/izvestaji.php - приступљено 10.2.2018.

Закона о култури, с посебним нагласком на моделима културне политике и приоритетима у култури, формирање радне групе за давање мишљења о *Стратегији развоја културе Републике Србије*, давање сугестија у области међуресорне сарадње, развијање сарадње са Министарством и Одбором за културу Народне скупштине Републике Србије итд⁵².

Према првом *Извештају о раду Савета за период јул 2011. - јул 2012. године*, Савет је, између осталог, покренуо низ иницијатива за побољшање стања у појединим областима културе, конкретно у области музике, позоришта и аматерског стваралаштва. Анализирао је стање у области кинематографије и израдио Предлог правилника о критеријумима за стицање статуса истакнутог уметника, као и израдио званичну интернет страну Савета. Савет „подсећа” Народну скупштину, као свог оснивача, на важност доношења Стратегије развоја културе Републике Србије, као најважнијег акта у области културе, и да је доношење стратегије од кључне важности за културни идентитет Србије⁵³.

2.3. Стратегија развоја културе Републике Србије у контексту међународне културне сарадње

Израда *Стратегије развоја културе Републике Србије* предвиђена је *Законом о култури*⁵⁴, као документ који, заједно са Акционим планом, на предлог Владе Републике Србије, доноси Народна скупштина Републике Србије за период од десет година. Процес израде *Стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године*, започет је октобра 2016. године, анализом тренутног стања у институционалном оквиру и приоритетним подручјима културног развоја⁵⁵. Прва радна верзија текста Стратегије уобличена је децембра 2016. године, а затим су обављена унапређења на садржају текста узимајући у обзир мишљења и сугестије субјеката културног развоја. Осим израде предлога Стратегије урађен је Акциони план за њено спровођење, који је конципиран тако да истакне циљеве, мере, очекиване резултате, индикаторе праћења, носиоце, партнере и изворе

⁵² www.nsk.gov.rs/dokumenta.php -- приступљено 10.2.2018.

⁵³ <http://www.nsk.gov.rs/doc/Izveštaj%20o%20radu%20NSK%20jul%202011%20-%20jul%202012.pdf>

⁵⁴ *Закон о култури* („Сл. гласник РС“ бр. 72/09, 13/16 и 30/16 – испр.)

⁵⁵ У последњој деценији, више пута се започињало са радом на тексту Стратегије развоја културе. Министарство културе, уз сарадњу са Заводом за проучавање културног развоја, као и Националног савета за културу приредило је прву радну верзију Стратегије, а установе културе, савети националних мањина, невладине организације и други субјекти су позвани да доставе своје предлоге и прилоге за Стратегију.

финансирања у остваривању постављених задатака. Општи Акциони план доноси се на период од десет година, с тим да се предвиђа да се на двогодишњем нивоу израђује детаљнија разрада активности за остваривање сваког стратешког циља. То ће укључивати и модификацију индикатора у појединим областима у складу са актуелним трендовима, с обзиром на то да у појединим областима тренутно не постоје предуслови за прецизно утврђивање почетних стања (што је планирано у почетном периоду спровођења Стратегије). Двогодишње *interim* акционе планове ће пратити и пројекција финансијских средстава неопходних за примену конкретних мера. Праћење остваривања стратешких циљева постављених у документу Стратегије обављаће Министарство културе и информисања у партнерству са Националним саветом за културу и Заводом за проучавање културног развитака, а уз помоћ стручњака и научних институција (института и високошколских установа). Министарство културе и информисања је задужено за подношење пресека извештаја о спровођењу Стратегије, а имајући у виду и мишљења Националног савета за културу. Извештај се подноси Влади Републике Србије, док ће јавности бити доступан путем интернет странице Министарства културе и информисања.

Предлог *Стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године*⁵⁶ дефинише пет области културног развоја: 1) културно наслеђе; 2) савремено стваралаштво; 3) дигитализацију културног наслеђа и савременог стваралаштва; 4) међуресорно и међусекторско повезивање и сарадњу различитих нивоа власти и 5) међународну сарадњу. Предлог Стратегије одређује седам општих циљева, а то су: 1) развој институционалних оквира у културном систему; 2) одговорна кадровска и управљачка политика; 3) равноправно учешће свих грађана у културном животу; 4) развој културних потреба; 5) култура међусобног разумевања; 6) неговање српског језика и ћирилице и 7) повезивање српског културног простора (Предлог *Стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године*: 4).

Један од три приоритета дефинисаних у Стратегији представљају европске интеграције и међународна сарадња: „учешће у програмима ЕУ, међународни

⁵⁶ <http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/predlog-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027> - приступљено 12.2.2018.

професионални стандарди, европске вредности, финансијска подршка, развој заједничког регионалног и европског културног простора; стварање предуслова за развој регионалног тржишта, углед и боље позиционирање Србије, интернационализација, развој капацитета установа и организација, партнерска сарадња, отвореност и виталност” (Ибид : 4).

Према Стратегији, „присутност уметности и културе из Србије на међународном плану је веома значајан циљ који представља, поред промотивног и корективни фактор – одређивања и дефинисања положаја наше културе у односу на друге сродне културе. Међународна културна сарадња је један од параметара којим се потврђује успешност културне политике, квалитета и квантитета културне понуде. Она се одвија кроз билатералну, мултилатералну и регионалну сарадњу. Задати циљеви развоја међународне сарадње посебно су значајни у делу који се односи на учешће у европским програмима и пројектима, што може значајно да убрза реализацију свих дефинисаних циљева стратегије обезбеђивањем додатних средстава и јачањем људских ресурса и техничко-технолошких капацитета установа и субјеката у култури (Ибид:8).

Предлог Стратегије дефинише међународну културну сарадњу као „један од главних инструмената како спољне, тако и културне политике. У суочавању са процесима и проблемима глобализације и дигиталног окружења, инструменти традиционалне спољне политике показали су се неадекватним, па крај XX века и почетак XXI века доноси оријентисање на мултилатералну сарадњу и захтева трагање за новим облицима деловања. Међународни односи у свету данас имају ојачану културну димензију: ширење културног утицаја кроз учење језика и превођење; размену културних садржаја и производа и превазилажење културних разлика кроз дијалог; глобално јачање утицаја културне и креативне индустрије у друштвеним ланцима вредности” (Ибид : 45). У овом документу, главни актери међународне сарадње, као и „креатори спољне политике на националном нивоу у области културе су Министарство културе и информисања и Министарство спољних послова, који то чине преко дипломатско-конзуларних представништава Републике Србије и Културно-информативног центра Србије у Паризу, међународних манифестација у земљи и у иностранству (*Међународни сајам књига, БИТЕФ и ФЕСТ* у Београду, као и *Бијенале* у Венецији, *Филмски*

фестивал у Кану и др.), међународних такмичења, али и чином потписивања међународних билатералних и мултилатералних уговора. Паралелно с установама културе, у пољу међународне размене и тржишта идентификују се и нови актери као што су: региони, градови, мреже, фондације и организације цивилног друштва” (Ибид: 45)

Полазећи од становишта да Република Србија у развоју међународних културних односа има дугу традицију и да је „наследница потписаних споразума о културној сарадњи СФРЈ који представљају основ за нове и савремене билатералне споразуме и програме сарадње који су резултирали низом успешних пројеката презентације културе Србије”, наводи се и да је Србија „чланица Савета министара културе југоисточне Европе од самог оснивања 2004. године и један од лидера у механизму Централне и Источне Европе и Кине (16+1) и потписник је свих конвенција Савета Европе које третирају културу и културно наслеђе”. Сегмент културних индустрија Србије „огледа се у присуству на манифестацијама културних индустрија, посебно у издаваштву (сајмови у Пекингу, Франкфурту, Лајпцигу, Москви) и кинематографији (Берлин, Кан, Венеција)”. У Предлогу Стратегије се истиче „недостатак оперативне мреже институција или тела у циљу стратешког ширења српског културног присуства и језика у иностранству (катедре и лекторати србистике, културно-информативни центри, лобистичке групе, групе пријатеља, непостојање дефинисаног српског културног производа и његовог пласмана ...)”. Када је реч о учешћу РС у програмима међународне културне сарадње, у Предлогу Стратегије се помињу Програми Европске уније - *Креативна Европа и Европске престонице културе*, Филмски фонд Савета Европе *Еуримаж* и др. „Проглашењем града Новог Сада за Европску престоницу културе за 2021. годину и пружањем подршке програмском концепту Града под називом *За нове мостове*, Република Србија активно учествује у програму Европске уније под називом *Европске престонице културе*” (Ибид: 46).

2.4. Културна политика у контексту транснационалних кретања у Европи

Почетак деведесетих година XX века обележен је значајним културним преокретом у дискурсима ЕУ, с обзиром на ширење европског културног тржишта и простора, и на питања регионализације, као и преиспитивања контекста у коме

национални циљеви и културе више немају првенство. Европски регионалистички програм, као и програм за Европу малих нација, затим идеја „тврђаве Европа”, насупрот европејству утемељеном на идеји о европском идентитету који потиче из грчке, римске и хришћанске културе није одговарао сложености Европе, па он захтева преиспитивање културне политике у Европи, а не европске културне политике (Мајнхоф, 2008: 7,8). Иако је тачно да је један од циљева културне политике неговање специфичних идентитета, последњих година у Европи стварност је таква да су децентрализација, с једне, и европеизација, с друге стране, нарушили монопол државе у културној политици, па се поставља питање о могућности такве политике да формулише и артикулише оквире националног и културног идентитета. У том смислу се, у случају Србије, покушавају дефинисати смернице унапређења стратегија српске културне политике. Свакако се мора учврстити оквир националне платформе културне политике да бисмо били спремни на њену реконструкцију и интеграцију у европске културе, на *културну дипломатију* унутар европског простора.

Органи ЕУ покушавали су да „промовишу макрорегионални приступ уместо да се усмере на сваку појединачну земљу, како би се борили против развоја етничких национализама” (Драгићевић Шешић, Драгојевић, 2008: 65). Културни актери у југоисточној Европи свакако „треба да се ангажују у истим расправама какве су предвиђене у иницијативама и документима Савета Европе”, као што „истовремено, они морају да се укључе у токове светског тржишта, али да при том очувају сопствене културне и медијске производе и избегавају претњу коју представљају масовни производи глобалних културних индустрија”. Нова Европа свакако не би требало да се темељи на искључивости, већ би морала да „узме у обзир све разноликости и дихотомије, да буде спремна за још контроверзније расправе, па чак и за необична решења многих питања која се односе на културну праксу и идентитете”. У пракси, државе југоисточне Европе као да су искључене из главних токова културне сарадње и размене и као да „немају моћи да утичу на међународне програме” (Ибид: 74-79).

Ипак, треба рећи да су творци политике у ЕУ схватили важност и покретачку моћ културе у процесу евроинтеграција, за шта пресудан тренутак представља потписивање Мастрихтског уговора 1991. године. Велики део све

бројнијих докумената о култури у различитим институцијама ЕУ, односи се на културну разноликост, и то у два контекста: културној разноликости и евроцентризму (Kivan, 2008: 84,85). У том смислу, европски социјални и регионални фондови потроше више од 500 милиона евра годишње за различите пројекте из домена културе, што само потврђује опредељење ЕУ, дефинисано Агендом за културу, а у складу са *Конвенцијом о заштити и унапређењу разноликости културних израза УНЕСКО-а*, која предвиђа „јачање културне димензије као виталног елемента ЕУ спољних односа” (Hrustić, 2010: 177). Европски устав, у члану III-280, који се односи на културу, наводи да је „Унија дужна да доприноси развоју култура земаља чланица поштујући при том њихову националну и регионалну разноликост и истовремено истичући заједничко културно наслеђе у први план”, мада стоји да још није тачно одређено шта је то заједничко културно наслеђе (Драгићевић Шеших, Драгојевић, 2008: 89).

Европа, односно Европска унија, према Паскалу Шалијеу, треба да се суочи са још три велика културна изазова: 1) стварање новог оквира за културне политике широм Европе и интеграција различитих модела и утицаја; 2) хуманизовање Европског пројекта; Култура може помоћи политици и 3) суочавање са глобализацијом и новим међународним поретком. Европа треба да преузме одговорност; Европска година интеркултурног дијалога је одличан почетак да се осмисле праве политике за промоцију и заштиту културне разноликости (Chalier, 2008: 274,275). Културне промене које прате транснационализам, према Кевину Робинсу, „подсећају на то да се оне обликују у сложеним дијалозима и садејствима са другим културама, те да су границе култура флуидне, порозне и да се оне оспоравају” (Robins, 2008: 374). Културна политика и праксе у јавном сектору у Европи уводе логику према којој „идеје свих култура стоје једна уз другу, комбинују се, пореде, противречне су или конкурентне на сваком месту и у сваком тренутку”, што називамо „дијалошком имагинацијом”, карактеристичном за космополитску перспективу. Култура је, тако посматрано, „раније одређена вредностима, нормама и институционализованим обичајима”, а данас, према Алену Турену, „она мора да се осмисли као слобода која штити вољу и способност сваке групе или сваког појединца да изгради и брани властиту индивидуалност” (Ибид: 379,380).

Сврха Европске уније у области културе и уметности дефинисана је 1988. године у документу *Нови подстицај за културу у Европској заједници*, и то као „стварање европског културног простора, унапређење европске аудиовизуелне индустрије, олакшавање приступа културном наслеђу и повезивање са културама земаља изван тадашње Европске заједнице” (Стојковић, 1995: 9; према: Ђукић, 2010: 36). У већ поменутом документу из 2007. године, под називом *Европска агенда за културу у глобализујућем свету*, наводи се да је „оригиналност и успех Европске уније у способности да поштује историју, језик и културу држава чланица, те да је дугорочни циљ ове заједнице да охрабри сарадњу између држава чланица”, чиме се посебно наглашава да је култура „у искључивој надлежности држава чланица”. Тако се може рећи да „не постоји јединствена територијално вођена културна политика ЕУ, али постоје заједнички циљеви које културне политике земаља чланица треба да остваре”, а ти циљеви су: „промоција културне различитости и интеркултурног дијалога, промоција културе као катализатора креативности схваћеног у духу Лисабонске стратегије развоја и запошљавања и промоција културе као виталног елемента међународних односа ЕУ”. Управо ови „циљеви дефинисани у Агенди биће „водич свих активности ЕУ у будућности”. Такође, како је већ речено, „ниједна међународна организација која делује у области културе (УНЕСКО, Савет Европе итд.) директно не води културну политику, иако има на располагању одређене нормативне (међународне конвенције и декларације) и финансијске инструменте (програми и фондови) којима у одређеној мери утиче на културне политике земаља чланица ових организација”. Може се закључити „да ће се у будућности даље развијати политика међународне и супрарегионалне сарадње чему снажну подршку дају Савет Европе и Европска комисија ЕУ кроз велики број програма (Култура 2000, Културне руте, Културни коридори и др.)”, али да ови пројекти у основи представљају „стратегије повезивања, сарадње и партнерства”, при чему се не може говорити о „јединственој кохерентној и конзистентној наднационалној културној политици која се примењује на укупној територији ЕУ као јединствена и обавезујућа за све чланице ових организација” (Ђукић, 2010: 36-38). Дакле, званична културна политика је, па и сегмент међународних односа је, суштински, посао државе коју спроводе државни органи и институције.

3. Идентитет и имиц Србије

У случају Србије, која је прошла кроз веома кризне и турбулентне периоде, процесе и догађања, питања идентитета и имица су од изузетног значаја, посебно у међународним односима и у глобалној датости. Узрочно-последична веза идентитета и имица представља сложен феномен. Љиљана Рогач тако запажа да „чин представљања себе другима, као својеврсна интерпретација сопственог идентитета, у исто време обавља функцију потврђивања идентитета” (Рогач, 2007: 21).

3.1. Конструкција идентитета државе

Проблему идентитета може се приступити из подручја психологије, социологије, антропологије, етнологије, историје, права, а, такође, и интердисциплинарно, те се, сходно томе, овај појам различито дефинише. „Идентитет (лат. *idem*) у основном значењу одређује се као ‘исти’, а изведеница (лат. *identitas*) као ‘истоветност и поистовећивање’” (Рогач, 2009: 122).

Лични идентитет је свакако неопходан да би се појединац разликовао од других и да би могао развити своју личност, али какав је процес друштвене изградње идентитета на нивоима група и нација? У изградњи идентитета, кључни појам је „представљање себе”, односно скуп активности и понашања које појединац користи како би га други оценили позитивно. Афективну компоненту личног идентитета, процену себе, карактерише систематска тежња за самовредновањем, а то је један од механизма одбране сваког појединца. Мартино означава елементе који конструишу и доприносе развоју идентитета, као што су континуитет, представа о себи и других о мени, кохерентност, јединственост, оригиналност или неупоредивост, разноврсност, мењање себе у континуитету (акција) и самопоштовање (као неопходно позитивно виђење себе) (Мартино, 2009: 74). Идентитет карактеришу колико сличности, толико и потврда различитости. Идентитет је конфликтан, и унутар себе и у односу са другима (Шовије, 2009: 33). „Дијалектичка природа идентитета се огледа у чињеници да он идентификује и разликује, јер једна индивидуа (или људска група) јесте идентична у односу на друге појединце (групе) само уколико је различита од других појединаца (група)” (Стојковић, 1993: 17). Шопенхауер сматра да идентитет „зависи од оног што човек јесте, што има, и што изгледа” (Шопенхауер, према: Секулић, 2012: 35). Полазећи

од Шопенхауеровог одређења, Исидора Секулић истиче да „код великих народа, бројно и територијално значајних, али пре свега репрезентативних као државе и културе, заступљене су све три серије поменутих капитала” (Секулић, 2012: 35).

Ериксон, кога зову и оцем индентитета, уводи појам *криза идентитета* – најважнија је криза идентитета у периоду адолесценције, док се простире и на националне и културне нивое. Дефиниција појединачног или колективног идентитета важна је за схватања кризе националног идентитета. Даље, уз појам конструкције идентитета мора се поменути и појам *политике идентитета*, који се користи „да би се означиле у првом реду промишљене, односно намерне активности усмерене на развој и учвршћивање колективних идентитета“ (Стојковић 2002: 11). Термин *стереотип* често се користи с негативном конотацијом, али доприноси да идентитет, поготово национални, изгледа кохерентнији, стабилнији. Стереотип своди, редукује или сажима идентитет на његову најосновнију форму, на препознатљиве елементе.

Овде се полази од становишта према којима се идентитет види као конструкција. Супротно оваквом ставу, идентитет се може сагледавати као суштина, чињеница, док норвешки етнолог Барт сматра да је идентитет процесуалан, а не системичан (Халперн, 2009: 27). Када говоримо о друштвеној конструкцији идентитета, полазимо од примарних група припадности као што су породица, школа, пријатељи, професионално окружење, изабраних група - нпр. групе спортских навијача или плесне групе, потом културних, верских или политичких институција. Идентитет се гради у кретању приближавања и супротстављања, отварања и затварања, изједначавања – идентификације и разликовања (Марк, 2009: 49). Овај процес никада није довршен и карактеришу га, поред континуитета, и прекиди, и стално започињање изнова. Истраживања често стављају акценат на значај институција у изградњи идентитета. Важан сегмент изградње идентитета представља однос са друштвеним и политичким инстанцама, каква је држава-нација.

3.1.1. Национални и културни идентитет

У прошлости, у државама-нацијама, махом, идентитет, и национални и културни, био је чврсто омеђен и утврђен - религијом, поретком, државом, вредностима, митовима и историјским околностима. У данашње турбулентно

време, идентитет је променљив и хибридан - првенствено због друштвених промена, потреба и миграција. При томе, „национални идентитет је део социјалног идентитета, односно скуп свих обележја националног бића – државе и њеног друштва које живи унутар и ван ње, а које се са њом поистовећује, по којима се недвосмислено препознају и разликују од других држава и њихових друштава. Истовремено, то су и субјективни осећаји блискости и припадности држави и друштву, те осећаји дужности промовисања, унапређења и заштите друштвених и државних вредности и интереса. Реч је о рационалном и емотивном поистовећивању јединке и група са глобалним националним колективом” (Мијалковић, Поповић, 2012: 580).

Док се под националним идентитетом подразумева „заједнички идентитет натурализованих становника одређеног, политички и географски дефинисаног, простора – то јест, одређене нације”, при чему „национални идентитет није биолошки већ културни, нешто што се учи, често подсвесно” (Higson, 2005: 602, 603), културни идентитет је „скуп карактеристика које једну културу чине различитом у односу на друге културе, то јест оно чиме се култура идентификује”, и као такав, он је „мултидимензионална конфигурација, са више нивоа интеракције, али ни у једном случају затворен, једном заувек дати систем, већ динамични еквилибријум интерног и екстерног, укоревљавања и отварања, континуитета и иновације”, односно „динамичан стваралачки процес” (Инђић, 2008: 101). Афирмација културног идентитета је, тако, „део ширег и разуђенијег корпуса права на културу које је декларисано и развијано у међународном праву након Другог светског рата”, у склопу концепта људских права, прихваћеном на нивоу Уједињених нација. Културни идентитет можемо дефинисати и као „самосвест препадника једне групе која историјски настаје и развија се у зависности од критеријума које та група успоставља у односима са другим друштвеним групама” (Стојковић, 1993: 17). Културни идентитет обично се гради на *провереним* вредностима. Дакле, на делима која су прошла суд историје и која као таква утичу *позитивно* на стварање идентитета. Сањин Драгојевић тврди да је културни идентитет „на специфичан начин усостављено и на динамичан начин са садашњошћу повезано културно памћење” (Драгојевић, 2006: 94). Културни идентитет се ствара „у оквиру културног наслеђа, које чини језик, обичаји,

обрасци понашања, вредности и стилови живљења“ (Коковић, 2002: 166), па је зато, у процесу конструкције идентитета, најпродуктивнији повратак на традиционалне вредности, уз примену нових технологија.

Представљање националног и културног идентитета је део међународне културне политике. Међународна културна размена доживљава се некада и као претња „аутентичности“ културног идентитета. Жан-Франсоа Бајар (Халперн, 2009: 384) следи (пост)модернистичку визију о појавама етничког и националног као *наративима* које су створили националистички интелектуалци у циљу прибављања моћи за себе и политичке елите које говоре њиховим језиком. Ипак, Бајару би се могле упутити замерке због националистичког дискурса, а Халперновој, у њеној анализи ратова за југословенско наслеђе – *a priori* прихватање негативног медијског представљања Србије. За разлику од ових аутора, Госијо указује на значај православне цркве код Срба. Госијо сматра да је српски пораз у косовској битки „суштински моменат за Србију и као такав је и слављен“, а у миту о Косову разуме и тумачи „извориште националног легитимитета“ (Госијо, 2009: 393,394). Иво Андрић је, наравно, темељније указао на значај религијског идентитета и институција православне цркве за очување националног идентитета у време отоманске империје: „Уколико је заслуга католичке цркве и фрањеваца што су под туском владавином стално одржавали везе са европским Западом, заслуга и значај српско-православне цркве били би у томе што је она у самом народу неговала живе снаге и на тај начин до новог доба спасла континуитет духовног живота и непрекинуту националну традицију“ (Андрић, 2011: 82).

Распад СФРЈ, ратни сукоби, политичка криза и изолованост су условиле и идентитетску кризу. Загорка Голубовић прецизира да до кризе идентитета долази „када настане вакуум културних вредности и поремећај у обрасцима културе који ствара конфузију у погледу порука прописаних стандарда и норми понашања“, као и „онда када државно-политичка заједница наметне одређене обрасце културе и одговарајуће прописе као једини општеважећи референтни оквир и искључи сваку могућност избора“ (Голубовић, 1999: 56). Сходно томе, Љиљана Рогач посебан значај придаје културној политици истичући да „културна политика изналази, подржава и негује осећање припадности индивидуа кроз ‘колективни јавни субјективитет’ и, на тај начин, остварује основне интересе идентитета.“ Основни

„смисао културне политике, према савременој теорији и пракси, између осталог, јесте очување и развој културног/их идентитета”, па је, управо због тога „питање идентитета Србије, пре свега, питање културне политике у најширем смислу речи” (Рогач, 2009: 138,139). Према речима Бранимира Стојковића, „културна политика усмерена на стварање и јачање идентитета представља једну од основних димензија повезивања унутар Европе” (Стојковић, 2008: 44).

3.1.2. Европски (културни) идентитет

Неспорно да је, по мишљењу Криса Шора, „ЕУ једна од највећих и најзначајнијих нових замишљених заједница које су настале у постколонијалном добу” (Shore, 2000; према: Аксој, 2008: 255), при чему Шор „заузима такву нормативну позицију, тврдећи да ‘национално начело’, како га је назвао Гелнер (1983), ‘има много већи демократски легитимитет и значење него магловити елитистички идеали Европске уније и њених институција” (Ибид: 256).

За конструкцију европског културног идентитета свакако је важан појам културног канона, који се све чешће користи у расправама о односу између доминантне и мањинских култура. Културни канон представља „корпус културне баштине који се сматра неизоставним делом енкултурацијског процеса једног друштва те тако улази у школске уџбенике и представља неоспорну основу сваке националне културе”. Како се овај појам најпре односи на поље националне културе он у савременој европској стварности поставља неколико проблема: могућност конструисања европског културног канона, односа претпостављеног европског са националним културним канонима, и однос и једног и другог ка мањинским културама у условима транскултуралности (Стојковић, 2012: 59-61). Ослањајући се на Гадамерово становиште да је „можда посебна предност Европе у томе што је више него друге земље могла и морала да научи да живи с другима, чак и када су други били другачији” (Гадамер, 1999: 20), Рогач сматра да „културни идентитет Србије се изражава и кроз европски културни идентитет, а њен идентитет изолован од европског контекста губи свој ослонац и своју референтну тачку” (Рогач, 2007: 35).

Свакако да су „нација и држава служиле као основни референтни оквир за културну политику у модерно доба”, сматрајући „да национална култура даје израза духу, карактеру и историјском континуитету ‘народа’”, и да „опште

националне културе, културе која је заједничка, представљају механизам интегрисања и спајања”, што је „одржавало нацију у заједништву и што је спајало њене грађане као сународнике” (Робинс, 2008: 351). Иако многи аутори указују на ограничења националног оквира, сматрамо да у контексту глобализације и транснационалних кретања, треба више размишљати о националном *imaginaire*.

У Савету Европе, као телу основаном 1949. године, „култура је од самог почетка заузимала средишње место”, а то је потврдило и „увођење Европске културне конвенције, која је потписана 1954. године” (Sasateli, 2008: 38). За проширење улоге културе у ЕУ важан је и први Мастрихтски уговор, као и *Декларација о европском идентитету* из 1973. године и тзв. Тиндемансов извештај из 1975. године, „у којима је европски идентитет који је требало подстицати, повезан с напретком у политичком садејству, и у којима се налаже стварање ‘народне Европе’ да би се успоставила равнотежа у технократској Европи, а у чијим предлозима је садржано језгро културне политике” (Ибид: 39,40). Комисија европске заједнице је 1977, 1982. и 1983. донела три саопштења од значаја за развој културне политике у Европи. Први од њих даје примат културним индустријама, други ставља тежиште на јачање деловања заједнице у културном сектору, док трећа – *Свечана изјава о Европској унији*, препоручује културно деловање као средство за неговање заједничког идентитета. Кампања за „народну Европу” је 1985. године започела паралелно са увођењем евро симбола попут заставе, химне, уједначеног изгледа пасоша, док су овакве симболичке иницијативе заокружене саопштењем под називом *Нови подстицаји за културу у Европској заједници* из 1987. године. Годину дана пре тога Комисија је именовала и комесара и Генерални директорат за културу, док је Уговором из Мастрихта 1992. године законодавство ратификовало ове развојне токове. Важно је поменути, када је културно деловање у питању, да је наднационална компетентност за културу уведена Уговором о Европској унији (TEU), потписаним такође у Мастрихту, а измењеним амандманима у Амстердаму 1997. године. Премда се култура „често наводи као једна од главних новина TEU”, полази се од становишта „у којем је нација-држава и даље главни актер”, па, тако, у Уговору стоји како је Унија „дужна да доприноси развоју културе држава чланица, поштујући њихову националну и регионалну

разноликост, уз истовремено истицање заједничког културног наслеђа (Уговор о Европској унији, Члан 151, 1)” (Ибид: 41)⁵⁷.

У сваком случају, садржај дискурса о европском идентитету никада није довољно јасан, и углавном се заснива на скупу универзалних вредности, док се само заједничко европско наслеђе брани позивањем на културну разноликост као вредност по себи. Како пише италијански философ и политичар Марчело Пера, критичар пројекта ЕУ са позиција класичног либерализма, заступајући не „европске” него „универзалне” вредности, „европски идентитет баш и није европски” и Европа заправо није заснована на историји него на идеалу, не на реалној и конкретној заједници већ на „апстрактној заједници апстрактних појединаца” (Пера, 2010: 79). Двосмисленост решења које се позива на „једнакост у разноликости” изазива критике са различитих страна, како од стране оних којима је више стало до јединства, тако и оних којима је више стало до разноликости, у чему се огледа и сукоб између либерализма и универзализма са једне, и комунитаризма и партикуларизма, са друге стране, у покушају конципирања европског идентитета. „Истина је да су постојећи културни идентитети данас многоструки и да пружају основу за идеју ‘јединства у разноликости’, али је истина и да не постоји гаранција да ће се они ускладити или да ће постати релевантни пред старијим и јачим формама идентитета” (Sasateli, 2008: 48). На тај начин се о европском идентитету може говорити не као о датости него као о „цивилизацијском феномену који тек треба да се изгради” (Радаковић, Голубовић, 2010: 36). Улрих Бек тврди да „националне категорије мишљења онемогућују размишљање о Европи”, па постоји потреба „да се на изванредан начин ускладе национална и космополитска начела” (Робинс, 2008: 370). Проблем је, међутим, у томе што и сам концепт културне или чак транскултурне разноликости „остаје заробљен у националној парадигми”, што је један тип схватања културе у коме је, према мишљењу Крега Калхуна, уобичајено да људи „живе у једној култури; да говоре једним језиком; да поштују

⁵⁷ У другој половини деведесетих година XX века бележимо нове културне пројекте: *Каледоскоп* (културна сарадња), *Рафаел* (културно наслеђе), *Аријана* (издаваштво), *Култура 2000*, као културне пројекте који се темеље на „заштити заједничког културног наслеђа, уз промовисање широк сазнања и веће свести о културама европских народа (искључиво у множини), чија разноликост, како се то непрестано помиње, представља богатство Европе”. Циљеви ових пракси се односе „експлицитно на питање европског културног идентитета”, тако да културна политика „постоји да би заштитила и истовремено неговала тај идентитет, обезбеђујући при том широк легитимитет за пројекат европске интеграције у целини” (Sasateli, 2008: 42).

један државни поредак” да је ’природно’ да људи имају један кохерентан национални идентитет”, што је начело које је „у потпуном [...] раскораку са стварном сложеносћу култура и идентитета људи” (Ибид: 371,372).

Према неким ауторима, „успех имиграната укључених у транснационалне активности и њихових сународника у домовини који се баве сличним активностима не зависи толико од одбацивања властите културе и језика да би се прихватили култура и језик другог друштва, већ више од очувања властитих оригиналних културних тековина, при чему је неопходно и значајно прилагођавање другој култури“, и у томе посебан значај има „чињеница да такви мигранти више не желе да се уклапају, или да се интегришу у национална друштва онако како су раније то морали да чине“, пошто у „мигранти сматрају да је потпуно уклапање у земље у којима су се населили или немогуће или непожељно” (Ибид: 361,362). У транснационалном контексту, тако, национална култура и идентитет, схваћени синонимно, „почиње да изгледа рестриктивна и неадекватна“, а док се раније о таквим, транснационалним токовима регулисаним, идентитетима приступало као вишеструким, односно „хибридним”, „сада се више размишља о колективним идентитетима“, што „подразумева значајну промену саме природе односа какав многи мигранти имају према идентитету“ (Ибид: 362). У сваком случају, изградња европског идентитета би морала да подразумева „интеграцију његовог западног и источног дела“ (Радаковић, Голубовић, 2010: 37), као што би, не само на институционалном него и на нивоу транснационалних кретања, велике државе требало да покажу разумевање за страх становника мањих држава од губитка властитог идентитета, као колективни страх који није без повезаности са страхом појединца за властити идентитет (Ибид: 32).

За Србију, која је *одувек била и јесте у Европи, али која на различите начине то мора да потврди, испуњавајући бројне услове у процесу придруживања ЕУ* (Марковић, 2009), императив је управо организовање глобалније презентације српског идентитета и културе на европском тлу. Да бисмо били равноправни и интегрални део европског културног идентитета, Европи морамо да представимо како оригинална дела традиционалне културе, наше културне баштине, тако и дела светске културне баштине која се налазе на нашем тлу, а затим и врхунске домете савремене културе, као и особене уметничке личности.

На крају овог дела бисмо пренели и неколико размишљања српског теоретичара Дарка Танасковића о проблемима европског идентитета из чланка *Изазови европског идентитета*, а који су важни за нашу расправу и закључке ка којима тежимо. Танасковић најпре сумира како се „описи актуелне кризе европског идентитета и предлози начина излагања из стања кризе идентитета крећу у распону од искључивости идеолошког антиевропоцентричног дискурса (С. Амин, Е. Саид, Е. Дусел), преко захтева да се традиционална самоспознаја Европе као предводнице човечанства темељно деконструише (Ж. Дерида), до залагања за настављање ‘недовршеног пројекта модерности’, уз кориговање модалитета његовог реализовања (Р. Браг, Ј. Хабермас, Б. Тиби)”, па је „неспорно да корене кризе европског идентитета не треба тражити изван већ унутар Европе”. Проблем са самим доминантним концептом идентитета је у томе што је појам идентитета „већ поодавно потиснуо раније више употребљаване изразе ‘дух’, ‘карактер’, ‘менталитет’ и њима сличне, обухватајући их и сједињавајући својим психолошко-социолошки комплексним, а неретко и нејасним опсегом, што нарочито погодује карактеристичном ‘ученом’, а заправо површном и мисаоно недисциплинованом јавном говору разних медијских и иних ‘експерата’, дежурних свезналица, тумача најактуелнијих појава и кретања у савременом свету”, што „нарочито долази до изражаја у случајевима дефинисања цивилизацијских макроидентитета, какав је по свему и европски”. Под идентитетом, уз све поменуте ограде, према Танасковићу, треба разумети „органиски скуп одредница из једног историјски оформљеног и релативно стабиллизованог система појмова и вредности, на коме појединац и/или колектив диферентно заснива(ју) своју самоспознају и облику(ју) поглед на другога/друге и на свет. Европски идентитет би, следствено, био скуп таквих одредница којима Европљани, у односу на друге идентитетске формације истог цивилизацијског нивоа, самоодређују своју европску припадност, а у складу с којом их и други доживљавају као Европљане”. При томе, напомиње исти аутор, треба, разликовати традиционални европски идентитет, заснован на вредностима/ исходштима који су једном верзијом преамбуле несудоеног Устава Европе били дефинисани као „грчко/античко филозофско наслеђе, јудео/хришћанска традиција и мисао просветитељства”, и идентитета такозване нове Европе, заправо Европске уније, у настајању. Такође, треба имати на уму да је

„идентитет ‘старе Европе’ добрим делом доведен у питање, поремећен, па и разорен, док се за новим још увек трага, с много колебања и неизвесности”, због чега се „ситуација у којој су Европљани данас разапети на раскршћу, неки би рекли беспућу, између верности свом оспореном традиционалном и несналажења пред недоумицама и изазовима пројектованог новог идентитета с разлогом назива ‘кризом идентитета’”. И опет, јасно је да се под „европским идентитетом”, што је од не мале важности, па и важности за будућност европског пројекта, најчешће подразумева западноевропски идентитет, који концептуално и по себи из свог одређења искључује целокупно „источноримско”, односно „византијско” наслеђе. Такође, „прекомпоновање политичке географије после распада СССР, уједињене Немачке, дезинтегрисање европских федерација и настајање нових независних држава на европском југоистоку, уз истовремено проширивање ЕУ” значајно су промениле ову слику, утичући и на редефинисање самог појма европског идентитета. Дарко Танасковић, у политичком смислу, стоји на становишту да је „без улажења у вредносну процену оваквог развоја прилика у међународним односима, а поготово без намере да се оспорава оправданост залагања за поштовање свих људских и грађанских права, што је без сумње драгоцен тековина савремене демократије, могуће неутрално констатовати да је релативизовање државног суверенитета, било да је реч о националној или, условно, наднационалној држави, унело додатну несигурност у схватање европског идентитета” (Танасковић, 2010: 125-137). Овакви темељни увиди Дарка Танасковића постављају нас пред важна питања и дилеме и истовремено нас уводе у одељак који се тиче конструкције и перцепције српског и балканског идентитета, и то с обзиром на актуелне процесе који би Србију требало да уведу у породицу европских народа, у институционалном и политичком обличју ЕУ.

3.1.3. Конструкција идентитета – Балкан и Србија

Разматрање *балканског идентитета* је важно ради контекстуализације идентитета (и имица) Србије. Балкан се, најчешће, одређује „као ‘нешто између’ Истока и Запада, Европе и Азије, односно као раскрсница култура, језика, вера, традиција и цивилизација” (Рогач, 2007: 36). Балкан је готово увек описиван „као ‘друго’ у односу на Европу” (Тодорова, 1996: 15), као варијанта оријентализма с обзиром на наслеђе, па је увек остало актуелно питање да ли су Балканци

Европљани или нису? Два наслеђа су суштински обликовала Балкан – византијско у трајању од хиљаду година, са „дубоким политичким, институционалним, законским, верским и културним утицајем”, као и петстогодишња отоманска владавина која је утицала на стварање актуелних стереотипа у сфери народне културе и перцепцији суштинског историјског дискурса идентитета (Ибид: 31). Иво Андрић, у својој докторској дисертацији управо разматра утицај отоманске владавине на Балкану: „Од одлучујућег значаја је то да је Босну, у најкритичнијем тренутку њеног духовног развоја [...] освојио један азијатски ратнички народ чије су друштвене институције и обичаји значили негацију сваке хришћанске културе и чија је вера - настала под другим климатским и друштвеним условима и неподесна за свако прилагођавање – прекинула духовни живот земље, изобличила га и од тог живота начинила нешто сасвим особено“ (Андрић, 2011: 25). Општи услови за развој културе били су крајње неповољни и постојале су препреке за увођење и европске цивилизације, што турски велики везир, иначе српског порекла, Мехмед-паша Соколовић поткрепљује својом девизом: „Нек ме не суди Европа, / јер могу на штету њојзи / дигнут непрелазан зид / по међи царства свег” (Ибид: 45).

Супротност између апстрактног Истока и Запада сеже у далеку прошлост и може се релативизовати. Балкан се упоређује са мостом или раскршћем између Истока и Запада, између Европе и Азије. Ели Скопетеа дефинише Балкан као „запад истока”⁵⁸ (Тодорова, 1996: 41). На Косовом пољу је 1389. године дошло до „највећег покоља, који ће одредити читаву потоњу историју Балкана” (Kelly, 1994: 44; према: Тодорова, 1996: 319). На крају XIX века, са негативном политичком конотацијом од географског имена Балкан, после балканских ратова и Првог светског рата, изведен је појам „балканизација” (насилна фрагментација, разбијање територијалне целине, деспотизам, насилништво, сепаратизам и др.). Раније су неки аутори и мултикултуралност изједначавали са балканизацијом. Стварање Југославије представља процес супротан балканизацији. Процес „европеизације”,

⁵⁸ „Пишући о Грцима, један британски аутор је, почетком XX века, сумирао статус Балкана: *Кад иде у Француску и Италију, Грк каже да иде у Европу. Енглезе, Немце или друге западне народе који посете Грчку или у њој бораве, он назива Европљанима да би их разликовао од Грка. Западњаци у Грчкој поступају на исти начин. Они знају да су Европљани, а да Грци то прећутно нису. [...] Грк јесте Европљанин, али није западњак. [...] Он је мост између Истока и Запада*” (Тодорова, 1996: 37). „Србин је ‘источњак’ у односу на Словенца, али би Босанац био ‘источњак’ у односу на Србина, иако се географски налази западно од њега” (Ибид: 106).

„позападњавања” или „модернизације” балканских земаља почиње у XIX и XX веку. Детерминисана је разлика између такозваних „европских и „не-европских” држава унутар Европе. Упркос томе што је Балкан „кмет Европе, антицивизација” (Тодорова, 1996: 324), институционализоваће се студије балканског идентитета (1934. основан у Београду *Балкански институт*). Раучек је за Балкан успоставио дијагнозу „хендикеп хетерогености” (Ибид: 233).

На крају XX века Мирослав Волф, амерички теолог хрватског порекла, тврди како „данас Балкан гори због Србије која трага за својим посебним идентитетом” док хрватски драматург Слободан Шнајдер одређује Балкан као „митску територију” и као „простор у ком осцилирају снажне традиције које су обликовале европску културу” (Ибид: 99, 100). Какве представе данас постоје када је у питању Србија? Све балканске нације свесне су своје слике у спољном свету. Представа о Србији ипак не постоји само негативно у домену политике, него и позитивно – у културној сфери. Само један пример је везаност за фестивал *Гуча*, као дела балканског фолклора, што апсурдно представља урбане феномене Запада. Србији не прети „културни нарцизам”, који се често среће у „малим културама” и који је последица изолације, али становници Србије као и „становници Балкана о себи имају негативну представу јер им она, тако неповољна и пуна омаловажавања долази споља” (Ибид: 87,73). Отуда и признавање сопственог неевропског карактера: „Јесмо ми Европљани, али не баш сасвим.” (Ибид: 78). На крају крајева, Запад и домаћи елементи су распад и катастрофу Југославије објашњавали „балканским менталитетима”, док с друге стране, препоручују да „сами бивши Југословени могу да сачувају чистоту и невиност свог хрватства, српства, македонства и тако даље, или да га макар прикажу као нешто што вреди сачувати” (Ибид: 98). Супротно негативним аспектима балканског идентитета, „позитивна самоидентификација укључује вредности везане за традиционалне културе, као што су јунаштво, част, слободољубље, гостољубље, понос, као и наглашену емоционалност, страственост, темпераментност, енергичност” (Драгићевић Шешић, Драгојевић, 2004б: 19; према: Рогач, 2007: 38).

Што се тиче перцепције српског културног идентитета у домаћој интелектуалној јавности, па и у јавном мњењу као таквом, према Саше Гајићу, присутне су две тенденције, где према једној, основ проблема српског културног

идентитета „лежи у чињеници о неизграђености или непостојању јасног културног идентитета узрокованог политичко-историјским догађајима и идеолошко културним експериментима који су српски културни простор, и у идентитетском смислу, након сопствених неуспеха довели готово до нивоа да је постао *tabula rasa*”, док према другој тенденцији, српски културни идентитет постоји, „али је сам по себи проблематичан” (Гајић, 2008: 135). Овакве супротности у данашњој Србији, нажалост, доводе до стања својеврсног „културног рата”, што додуше није усамљена, већ је, напротив, све доминантнија појава у данашњем (западном) свету.

Како напомиње Ана Тасић, истражујући проблем рецепције српског друштва у извођењима српских драма на европским сценама, „проблем стигматизовања балканског простора, није новина нити искључива последица ратова деведесетих година на територији бивше Југославије, мада је неспорно, у том периоду, дискурс балканизма био посебно изражен”, наводећи при томе „изразито негативна виђења српског друштва” као део „дискурса балканизма, стигматизовања балканског простора и пример тенденциозног, идеолошког тумачења уметности”. Овакви „ставови излазе у јавност и утичу на опште ширење негативног односа према једном друштву и култури, у овом случају – српског”. Постоје и другачија тумачења српских драмских текстова од стране европских уметника, критичара и теоретичара, који изражавају „уверење да је Србија део глобалног друштва, заједничког европског културног простора, иако се бори са крупним локалним проблемима”, односно која Србију виде као „државу чије становништво има исте проблеме као и просечни грађани Европе”. Ово донекле представља назнаку „промене ставова Европе према Балкану, уклањање реторике балканизма и појављивање идеје о интегрисању Балкана у Европу”, односно указује на промену тенденције – од гетоизације до идеје интегрисања Балкана у Европу (Тасић, 2011: 133,134). Ово можда указује како „Србија није више сабласт Европе, није више сасвим изолована земља, гурнута у ћошак, или на руб Европе, већ је земља којој се лагано отвара пут ка интеграцији у Европу” (Ибид: 142), што свакако треба препознати и искористити и чиме треба да се руководи српска културна политика и културна дипломатија у покушајима да се значајније промени имиџ Србије у Европи и у свету. На крају, према Драгану Ђаловићу, посматрањем уметничког дискурса у Србији, могуће је идентификовати три различита модела,

где први подразумева приближавање српске уметности савременој западној уметничкој пракси, нудећи слику стабилног про-европски оријентисаног друштва и успостављене власти, други, у оквирима европског виђења српског друштва као репрезента другог унутар Европе и трећи модел, који „репрезентацији власти и одређењу националног идентитета прилази са становишта традиционалистичких схватања” (Таловић, 2008: 196).

3.2. Имици и брендирање

Када је у питању промена имица Републике Србије, неопходно је дефинисати појмове **имица** и **брендирања**, с обзиром на њихов значај за репутацију и углед државе у међународним оквирима.

3.2.1. Имици државе

Појам имица, потекао је од латинске речи *imago, -nis, f.* која означава „слику, лик”. Овај термин, као *image*, на француском и енглеском језику, означава „јавношћу формирану представу или идеју о некоме или нечему”, а такође и „нечију слику у јавности”. Имици може да буде „персонални и колективни, и још специфичније, организациони, тј. корпорацијски”, где се корпорацијски имици дефинише као „слика коју јавност има о компанији” (Рогач, 2007: 21). Термин *имици*, дакле, „замењује ‘изглед’, а везује се превасходно за представљање у јавности и тиме формира слику”, па је он „неодвојив од комуникације”, с обзиром на то да је реч о „пријему поруке и њеној интерпретацији, која има дугорочне ефекте”. На тај начин је комуницирање с јавношћу „важан аспект у контексту проучавања имица” у чијем формирању „медији имају готово одлучујућу улогу” (Ибид: 22) Поред значаја медија за формирање имица, треба истаћи и значај културе, у производњи и пласману имица једне земље, те, такође, и медијске културе. Управо се кроз форме медијске културе „очитују савремени трендови у обликовању имица, који се често изједначава са идентитетом. Иако је овде углавном реч о личном имици односно идентитету, феномени који су део овог споја културе и медија имају утицаја и у процесима обликовања националног и културног идентификовања уопште” (Ибид: 46).

Имици држава, „никада раније у међународним односима [...] није имао толики значај, а [...] његова изградња изједначава се са изградњом моћи” (Радојевић, 2010: 85). Упркос глобализму, имици држава и даље у великој мери

зависи од имица нације, јер је, као што је то Бенедикт Андерсон приметио, „бивање нацијом (nation-ness)” и даље „најуниверзалнија призната вредност у политичком животу нашег доба” (Anderson, 1998: 14,15; према: Пантовић, Башић, 2015: 179). Котлер имиц државе види као „скуп веровања и утисака које људи имају о одређеним местима, где су комплексно процесуиране (свесно или несвесно) многобројне асоцијације и различите информације које ‘долазе’ из тог места и/или су у вези са тим местом” (Kotler, Haider/Rein, 1993: 141; према: Пантовић, Башић, 2015: 180). Према томе, имиц се може посматрати као резултат комуникацијског процеса. Имиц државе се ствара без обзира на то да ли се утиче на његов процес или не (Anholt, 2007; према: Пантовић и Башић, 2015: 180). Међутим, „када је реч о свесном утицају на конструкцију имица, неопходно је, поред самоодређења и самопредстављања у међународном амбијенту, обезбедити реструктурирање и адаптирање јавне комуникације, како унутар земље, тако и у међународном амбијенту. Овде се на процес стварања имица државе у међународном амбијенту гледа као на ‘борбу за пажњу’, где успех зависи од начина на који се представља нека стварност. Међутим, треба имати у виду да се у случају ‘комуницирања ради комуникације’ може мало тога учинити” (Ибид: 180). „Рекламне кампање, на пример, не могу подстаћи дугорочни план у усмеравању ефекта имица земље” (Anholt, 2007; према: Пантовић, Башић, 2015: 180) Али, потенцијал дијаспоре може да игра битну улогу у медијацији и успостављању добрих односа између земље порекла и земље пријема, с обзиром на комуникацијске канале у међународном окружењу. У вези с тим, Бобић истиче да „чланови дијаспоре поседују различите нивое хуманог или културног капитала у смислу достигнутог нивоа образовања, вештина, разних практичних знања” (Бобић, 2009: 368). Имајући у виду јака осећања идентитетске припадности према матици, ангажовање дијаспоре је важно посебно када су у питању акције промене негативне репутације и имица земље.

Електронски медији и масовне миграције, према речима Арцуна Ападураја, „обележавају данашњи свет не као нове техничке силе, већ као силе које, рекло би се, призивају (а понекад и намећу) рад имагинације”, док смо већ постали навикнути „да свако друштво посматрамо из угла његове способности да створи сопствену верзију уметности, мита и легенде”, што су форме изражавања које показују „да су сва друштва способна да превазиђу и преобликују свакодневни

друштвени живот прибегавајући разним митологијама у којима је он искривљен имагинацијом” (Ападурај, 2011: 16,17). По његовом мишљењу, „управо имагинација, а посебно колективна имагинација, може постати покретач за акцију”, јер она „игра кључну улогу када говоримо о концепцији, продукцији и перцепцији имица једне земље, једног народа и једне културе” (Ибид: 21).

Према значајном руском аутору Ерасту Галумову, самоидентификација и коначна презентација (репрезентација) у информационом простору треба да буде структурирана – „упакована” у ове или оне форме, као што је важно и „стимулисати интерес друштва у домену проблематике односа форме и садржаја, као и проблем самоидентификације”, односно идентитета (Галумов, 2005: 6). Имиц је замишљена категорија, али „категорија којом се управља и која може да се конструише и трансформише према нашим жељама, првенствено преко медија и разним формама манипулације” (Ибид: 10). Елементи конструкције имица могу бити позитивни, али и негативни. Позитиван чланак у иностраним новинама је једнократна акција, па треба имати на уму важност емоционализације информације која се постиже, пре свега, „кроз уметност, књижевност, кинематографију, кроз културне сфере, кроз историјска и филозофска истраживања. Зато је важна одговарајућа интегрална анализа, стратешка област директно повезана са државним задатком избора инструмената, начина и метода формирања међународног имица земље”. Иако је наша представа о себи свакако важна, такође је важан и „поглед на нас са стране”, и у томе су „јединствени инструмент стварања имица, без сумње, медији”, уз свест да „површна, чисто ПР-овска, решења, због краткорочне акције, не побољшавају и не могу побољшати наш имиц”. Такође, каже Галумов, у томе се не могу очекивати брзи резултати (Ибид: 16-21).

Проблем позитивизације имица у случају Србије је актуелан и насушан, мада деловање различитих структура које су учествовале у овом процесу изгледа неусаглашено и разуђено. Акције побољшања имица нису обједињене јединственим циљем и теоретски разрађеним програмом дејстава. Држава треба да преузме на себе координационе акције и планове. Утврђено је да не постоји свестрана анализа основа формирања међународног имица Србије. Стратешки задатак је формулисање и контрукција позитивног имица и атмосфере Србије са позитивним историјским, политичким и, надасве, културним аспектима. Данашњи

имиц Србије у великом степену одређен је недавном прошлошћу наше земље. Имиц земље је многострука категорија у чију конструкцију улазе, историјске, политичке, економске, социолошке и уметничке категорије - неопходно је моделовање неких најпознатијих и дејствујуће позитивних форми земље.

Национална државна идеја је, пише Галумов, „систем вредносних избора, вектор смера и цивилизацијских оријентира државе који одговарају менталитету народа”, па „на тај начин имиц земље у одговарајућем светлу одражава базне националне вредности и државне приоритете” (Ибид: 42). Факторе који утичу на имиц државе он дели на: 1) условно статичке – већ формиране, који се готово никад неће променити, и који представљају национално и културно наслеђе друштва; 2) условно динамичке – везане за садашњост; 3) очекивања у будућности (Ибид: 42). По његовом мишљењу, „у трећем миленијуму само најсавременије информационо-аналитичке и комуникационе технологије које преносе културне производе могу да послуже нашем народу да формира структуре позитивног имица”, али је „имиц друштва неопходно одредити и учинити разумљивим, а не измишљеним”. Моделовање имица, при томе, има четири фазе: привлачење пажње у медијима, обезбеђивање пријема у медијима, интерпретацију, тј. декодирање и обезбеђивање памћења и упечатљивости (Ибид: 53-65). Национални идентитет са одређеним архетипима представља основу формирања позитивног имица земље. Држава треба да има своју репутацију, то јест „константно треба да позиционира позитивне стране свог имица” (Ибид: 79). У формирању имица треба користити четири типа субјеката: савезнике, партнере, конкуренте и противнике (Ибид: 99).

Примењено на случај Србије, следећи схватања Ераста Галумова, да би се у ЕУ и у свету формирао позитиван имиц Србије, треба кориговати и формирати условно-динамичке факторе имица Србије, првенствено у институционалном смислу. Свако друштво свакако уједињују „не само материјални, економски, политички интереси, већ првенствено духовне и културне вредности” (Ибид: 290), па треба утврдити данашње српске архетипе, усагласити индивидуалне циљеве, друштвена очекивања и државне интересе. Све то захтева преформулацију која одговара јединственој историјској традицији и позиционирању у границама утврђеног система вредности. Треба имати у виду да Србија има свој цивилизацијски пут, своју јединствену цивилизацијску улогу, своју област и

перспективу развоја, као и непроменљиве историјске коначне датости. Србија неспорно има приличан европски идентификациони потенцијал, али процес формирања имица може бити оптималан и ефективан ако се разумно искористе неке карактеристике националног идентитета. Формирање међународног имица Србије је многострука делатност која захтева чврст концепт, при чему „наруцбину формулише, наравно, држава, зато што је она главни заинтересовани субјекат међународног имица” (Ибид: 546). Медији, привреда и друге структуре (науке, менаџмента, као и културе и уметности) могу да допринесу, али само држава, у оквиру посебног координационог органа, мора да буде координатор и креатор. Треба почети од анализе садржаја коју могу пружити неки културни производи, филмови, књиге, изложбе, фестивали, како би се ефективно имплементирала у иностранству наша култура, наш идентитет и наше виђење света. У овим настојањима је значај креативности огroman. Стратегија формирања међународног имица претпоставља анализу развоја ситуације у држави, оцену смера могућег развоја, усаглашавање имица каквим се он види ван граница са сопственим интересима, као и најадекватнијег момента и најефективнијих инструмената за реализацију циља – позитивизацију имица земље. Тако је и суштина позитивизације међународног имица Србије у циљном позиционирању културних акција у медијима. При томе, никада није довољно нагласити значај културе у овим процесима - „имец Србије треба поправљати пре свега културом, и то у најширем смислу. Реч је, дакле, о амортизовању лоше представе, односно о појачавању добре представе, а култура је простор где за то има основа” (Рогац, 2007: 64).

По мишљењу Љиљане Никшић, амбасадора у Министарству спољних послова Републике Србије, „за ново брендирање и промену имица Србије потребно [је] време, стрпљење, напоран рад и разрађена национална стратегија, али, како додаје, „од посебног значаја ће бити и препознавање потребе развоја сектора српске културне дипломатије”, уз свест да „ниједна маркетиншка агенција не може да брендира Србију као српска дипломатска мрежа која постоји у више од 178 земаља света”. Такође, она истиче да је „културна дипломатија [је] неопходна због врхунских резултата у науци и спорту, али и због негативне слике која се, у једном делу светске јавности, упорно пласира о Србима”, у чему је велика улоге дијаспоре и наших ДКП-а и дипломата. Само „координираном акцијом ресора, неговањем

‘културе сећања’, мотивисањем Срба да буду задужбинари и стварањем озбиљног фонда за културу, културно-историјско наслеђе трајно се ‘усађује’ у колективну меморију света”, док се „приближавање ставова Србије народима у међународној заједници постиже [се] и обележавањем јубилеја и годишњица светских историјских догађаја (Дан победе у Другом, Дан примирја и 100 година од Првог светског рата), штампањем двојезичних монографија, научном разменом професора, екскурзијама за младе, снимањем и пројекцијом филмова, постављањем сталних изложби на еминентним местима, подизањем споменика (нпр. Николи Тесли у Њујорку), али и ‘тениском дипломатијом’ која афирмише Србе и као шампионску нацију и отвара врата џет-сета и светских центара моћи” (Никшић, према: Сретеновић, 2013). У свом раду *Културна дипломатија у функцији очувања културног идентитета*, амбасадор Никшић истиче да „израда *Националне стратегије српске културе*, затим јасно дефинисање *културне политике* и курса деловања *културне и економске дипломатије*, Србији треба да послужи да рехабилитује свој ‘имиц’ у светској јавности и позиционира се према свом богатом културно-историјском наслеђу тамо где припада” (Никшић, 2012б: 425). Да би се променио имиц државе, Србија треба да стави све своје потенцијале у функцију „новог брендирања од ‘Србија ратна зона’ у ‘Србија нових могућности древне традиције и аутентичних културних вредности’” (Никшић, 2012б: 419).

3.2.2. Брендирање државе

Брендирање (branding) је, у основи, „најпогоднији начин да се роба коју продаје један произвођач разликује од робе конкурената” и он „има потенцијал не само да функционално разликује производе већ и да исказује квалитативне дистинкције кроз визуелне вредности неке робне марке” а настао је из искуства и уверења да се „потенцијално неповерење према безличној роби на тржишту” може „превазићи убедљивом симболиком добро познатог имена неке робне марке” (Макрури, 2005: 71). *Бренд* је, према Мартину Нојмајеру, „нечији лични доживљај производа, услуге или компаније”, где „свака особа гради сопствену визију бренда”. Тако заправо, тек „кад довољно особа доживи производ на исти начин, за компанију се може рећи да има бренд”. Другим речима, бренд је „општеприхваћено, а не буквално схватање производа, услуге или компаније”, па је

бренд-менаџмент, односно руковођење брендovima „менаџмент разлика, не оних које постоје на папиру, већ оних које постоје у свести људи”. Бренд је значајан због тога што је „ниво поверења који осећамо према производу, више него процена његових особина и предности, одлучујући фактор при куповини”, те је „грађење поверења основни циљ брендирања” (Neumeier, 2009: 1-11).

Приликом разматрања брендирања државе, послужићемо се дефиницијом брендирања нације. Анхолт је први употребио овај термин и дефинише брендирање нације као „појаву када јавност комуницира са јавношћу; када значајан део популације једне земље – не само државни службеници и плаћени номинални лидери – стоји иза стратегије и живи је у свакодневном опхођењу са спољним светом” (Anholt, 2003: 123; према: Strugar, 2017: 242). Брендирање нација и националних држава је реалност неолибералног глобалног поретка у ком живимо и као такво подлеже критици неолибералног и медијског поретка, његовог виђења као нове форме културног империјализма (Valcic, 2008: 397). У оваквој глобалној датости, медијска репрезентација националне културе је неопходна ради њене глобалне препознатљивости, што може да има како економске тако и политичке импликације. Истражујући медијско представљање држава Југоисточне Европе на интернету, ауторка Зала Валчић уочава својеврсни „традиционално-модерно-постмодерни парадокс”, у настојању држава да се представе истовремено као оне које у највећој мери чувају традиционално културно наслеђе, да истакну гостољубивост домаћег становништва и лепоту и очуваност природне околине, али истовремено да истакну развијеност туристичко-потрошачке понуде својих земаља (Ибид: 402). Иста ауторка истиче неколико константи у саморепрезентацији земаља ове регије: инсистирање на сопственом европском идентитету, али и својој позицији као „мосту између Истока и Запада”, наглашавање туристичких адута какви су егзотична култура, нетакнута природа и „шопинг-туризам”, истицање богатог и велом мистерије обавијеног културног наслеђа, као и погодности за стране инвестиције, називајући овакву стратегију репрезентације и брендирања „комерцијалном само-егзотизацијом” (Ибид: 410).

У нашој земљи, када су у питању авертајзинг и брендирање, ствари, чини се, не стоје најбоље, па, према Бојани Ромић, код нас „инвестирање у адвертајзинг још увек не представља честу праксу”, пошто „представници многих домаћих

компанија имају званичан став да су њихови производи довољно популарни међу потрошачима, и да им додатно оглашавање није потребно” (Ромић, 2008: 136). То је нарочито значајан проблем када је у питању брендирање националне културе, усмерено ка побољшању имица земље у иностранству. Брендирање може да значи и омеђавање идентитета – и националних и културних. Како се брендирање, што је већ речено, тиче комуникације, треба имати на уму да стандардни модел комуникације сачињавају три компоненте: пошиљалац, порука и прималац. Пошиљалац – Србија, Влада, Министарство културе или Министарство спољних послова, саставља поруку – веб-страницу, културни догађај, јубилеј, и шаље је примаоцима – земљама партнерима са економским или политичким интересом, светској културној елити, имајући, наравно, на уму реакцију примаоца, односно схватајући комуникацију као дијалог, интерактивну размену. Као и у брендирању уопште, „ми данас себи не можемо приуштити да затварамо очи, избацимо поруку у етар, стиснемо палчеве и надамо се да ће погодити мету” (Neumeier, 2006: 102). Када је у питању национално брендирање, оно представља „промоцију националне слике пред међународном публиком. Бројни стереотипи и културне везе које се тичу једне нације имају своје изворе у вековима дугој историји и не могу бити једноставно заборављени од стране корисника путем неколико нових маркетиншких кампања” (Бјељак и сар., 20015: 55). Међутим, за стварање „националног брэнда одговорна је пре свега државна власт, али велику улогу у стварању позитивног националног брэнда имају и националне туристичке организације” (Ибид: 56).

Приликом анализе имица и брендирања Србије, поставља се питање „по чему се Србија данас препознаје у Европи и свету, а по чему би Србију требало памтити”, при чему „настојање да се унапреди ‘спољашња представа’ о Србији указује и на нужност реконструкције идентитета, а то су разлози који не треба да буду игнорисани” (Рогач, 2011б: 177). Свакако да су и Срби, поред других балканских народа, па и у већој мери због искуства деведесетих, идентификовани унутар негативних представа о балканским народима као „битно различитим”, па је „веома лош имиц, не само Србије већ често и целог Балкана, произвео слику која у негативном контексту приказује ово подручје Европе и свету”. Један од разлога је „извештавање самих светских медија о Србији, које је било углавном о политици”.

Генерално, „током деведесетих Србија је приказивана у изразито негативном смислу”, потом у „позитивнијем правцу 2000. године и петооктобарских промена, да би већ 2006. слика била обојена са више скепсе, нарочито имајући у виду проблеме са одређењем статуса Косова”. Када је медијско представљање у питању, „у контексту имица Србије, реч је о поједностављеној слици ограниченог значења, која се понавља [...] без одређеног критичког отклона” (Ибид: 181,182), док су једино култура и спорт „у потпуности виђени као позитивни контекст имица Србије” (Ибид: 188). Како је Србија „и даље оптерећена негативним представама које се везују за њен имиц”, потребно је „критички сагледати сам концепт имица и његове медијске репрезентације”. Побољшање имица свакако „не може ићи одвојено од системски постављене стратегије за ревитализацију вредности и идентитета уопште” (Ибид: 190), нарочито када је у питању концепт имица у односу на идентитет. Такође, култура је значајно маргинализована када је у питању медијско представљање српског идентитета, те би требало размотрити начине и моделе значајнијег активирања културе и њене улоге у процесу побољшања имица Србије у свету.

Нека од ових искустава и сазнања свакако су узели у обзир и аутори предлога „Стратегије изградње и позиционирања националног брэнда Србије”, који су, по наруџбини Министарства економије, урадила предузећа *McCann Erickson Public Relations* и *Booz Allen*. У предлогу се констатује како „на ‘раскрсници’ Европе с богатом и разноврсном културом и новим иницијативама као што је *Egzim* фестивал, Србија поседује елементе јаког националног брэнда”. Међутим, тврди се даље у предлогу, „политичка прошлост компромитовала је њену међународну репутацију и створила негативну перцепцију”. Према предлагачима, брэндирање земље „није само промоција логоа или етикете”, већ оно „захтева много више од рекламирања на станицама *BBC World* или *CNN International*”. Брэндирање земље је тако успешно „онолико колико је квалитетна, снажна и применљива стратегија националног брэндирања”, па се „један од кључних чинилаца успешности огледа и у координисаном раду свих релевантних актера овог процеса и делотворном спровођењу стратегије”. Постоје три основна елемента брэндирања земље који утичу на њену репутацију у свету, а то су: промоција извоза и инвестиција, развој и промоција туризма и промоција културе, вредности

и модернизације државе. У развоју и подстицању брэнда једне државе туризам је изузетно важан, а култура игра значајну улогу у упознавању туриста са Србијом и у побољшању њеног угледа у свету. Предлагачи верују да „богато наслеђе Србије и њене националне вредности морају бити адекватно искоришћене, јер представљају велики капитал и имају потенцијал да буду кључни диференцијатор Србије у свету”. Такође, према њима, треба ставити посебан нагласак на „људске квалитете, достигнућа и амбиције грађана Србије као саставни део српског брэнда”, како би се „нагласио људски елемент који идентификује нацију ван типичних стереотипа који су честа појава у медијима”. У документу Министарства трговине и услуга из 2007. године, под називом „Изградња и позиционирање националног брэнда Србије”, констатује се неопходност „константних активности у домену промене националног имица” са циљем „промене перцепције коју становници, политичари, пословни људи и, уопште, јавност у земљама ЕУ имају о Србији”. На глобалном тржишту постоји неопходност препознавања и селекције појединачних брэндова који могу бити носиоци националног брэнда, при чему „појединачни брэнд преноси свој идентитет, имиц, тржишну позицију и препознатљивост на национални брэнд”. Према истом документу, концепт националног брэнда се, на тај начин, одликује „обухватношћу, широким утицајем и значајним синергетским ефектима”, па „национални брэндинг данас представља снажан инструмент спољне политике једне земље”. У изложеним предлозима и документима, без обзира на њихов конкретан учинак, налазимо потврду за наглашавање односа са јавношћу у проблематици међународних културних односа, а у циљу промене имица Србије.

Културна дипломатија може значити много више „када једна нација концентрише своје напоре на ‘причање своје приче’ остатку света”. (Cumings, 2009:1) Пре скоро четврт века, 1994. године, Министарство културе је, док је на његовом челу била др Нада Поповић Перишић, а у сарадњи са Драганом Саканом и појединцима из маркетиншке агенције Saachi & Saachi, иницирало кампању за промоцију културе, под слоганом „Лепше је са културом“. Кампања којом је 1995. година проглашена годином културе је реализована без икаквог буџета, уз подршку културних посленика и Јавног медијског сервиса. Захваљујући тој кампањи, буџет за културу РС је повећан на данас незамисливих три посто. Том кампањом је, заправо, покренуто оно о чему се толико дебатује последњих година - маркетинг,

имиц и брендирање Србије и српске културе, при чему кампања није била агресивна, а скренула је пажњу на културу. Кампања такође представља и могући пример улоге државе у иницирању и подршци културним активностима, са подстицањем индивидуалног и креативног односа према уметничкој и културној производњи, што је предуслов за квалитетне међународне културне односе, односно културну дипломатију. Потребно је време, дугорочне идеје и стратегије, да би културна дипломатија била ефикасна.

Наглашавајући овде, поред важности улоге државе у иницирању, организацији и координацији, као и материјалној помоћи културним и уметничким производима и манифестацијама, нарочито у смислу међународног представљања културе, и важност личне иницијативе, креативности и имагинације у оваквим настојањима, навешћемо став Драгана Сакана (чији смо учинак као креативног директора издања *Србија: светска баштина – Serbia: World Heritage*, већ издвојили у примеру добре праксе представљања културне баштине Србије). Слично ставу Мелине Меркури, Сакан, у својеврсном прогласу из 2004. године, износи концепт да су „креативни људи можда највећи природни ресурс земље, а култура би могла да буде један од основних стратешких производа развоја целе Србије“ и да је „креативност (локална, свежа, необична идеја) једина шанса малих земаља да направе глобални бренд“, те у глобално доба нових технологија „мудре земље налазе начин да се прилагоде и покушавају да креирају локалне и националне брендове који постају глобални“ (Сакан, 2004). Кустурица и Ђоковић су својим делањем постали *бренд*. Пропустили смо да „брендирамо“ многе наше у свету познате ствараоце (попут Марине Абрамовић), па зато не треба ‘испустити’ Исидору Жебељан, Немању Радуловића и друге. Речи Драган Сакана најбоље сублимирају ову проблематику: „Сви, и држава и град, и компанија и појединац, имају своје објективне карактеристике (идентитет), и опажање тих карактеристика (имиц). Комбинација идентитета и имица чини бренд. Бренд има држава, бренд има појединац, бренд има компанија, бренд има производ. Данас, у савременој цивилизацији, вредност једне компаније на берзи је и неколико пута већа уколико има и бренд. Мој посао је да додам мало златне прашине, да инспиришем производе, компаније, институције, појединце, градове, државе да засијају пуним сјајем. Да им повећам вредност. [...] Имамо појединце брендове, имамо могућност

за брендове у култури, креативном бизнису, у игри и спорту а имамо и људе који би и знали и волели да позлате Србију оним златним прахом“ (Цветићанин, 2004).

4. Медијско представљање у функцији културне дипломатије

Комуникација је свакако „једно од најсложенијих, најобухватнијих и свакако најдинамичнијих активности у људском друштву“, и једна од његових „неоспорних константи“, па све већи број научника сматра „да се не може ни покушати дефинисање људске заједнице, а да се не пође од тврдње да се управо процесом комуницирања она непрестано конституише и самообнавља у социјалном простору и времену“, што потиче од чињенице да је човек, из комуниколошке перспективе „animal symbolicum“, односно да је он „изградио свет информација (симбола, речи) и у њему живи исто онако како живи у свету других људи и у свету ствари“ (Радојковић, Стојковић, 2009: 7).

Доминантан утицај медија у савременом друштву, и то на глобалном нивоу, потенцира значај медијског представљања културног идентитета једног народа. Филозофи Франкфуртске школе промовисали су „поткожни (hypodermic) модел' ефеката медија, према коме медијске поруке људи упијају директно“, док су други истраживачи утицаја медија тврдили „да људи бирају из медијских порука оно што им је потребно и вероватније користе медије да би *подржали*, него да би променили постојеће ставове” (Кизингер, 2005: 417). Такође, у новије време се тврди и да „поруке које 'декодира' публика нису нужно оне које су продуценти програма имали на уму”, па би „реаговање на одређени програм могло да буде под утицајем класе којој припадамо, нашег пола, сексуалног или етничког идентитета, као и ширег културног контекста” (Ибид: 417,418). „'Ефекти' медија, међутим, нису само рефлексија садржаја у медијском тексту, већ начина „како се ови 'садржаји' представљају”, па је питање „какве су форме тог представљања којима публика поклања пажњу”, односно „како се она понаша да би поставила специфичан 'садржај' у некакав оквир или систем (*frame*)” (Brigs, 2005: 301). Разматрајући форме и садржаје медија, такође се суочавамо са појмом *представљања (representation)* који можемо превести и као „приказивање или 'репрезентација'”. Према Холу, „представе (*representations*) не подразумевају непосредно представљање (*presentation*) света и односа међу људима у њему, већ *представљање* указује на активни процес селекције, приказивања, структурисања и

обликовања: не само пренети већ постојеће значење него и активно радити на томе да ‘ствари добијају значење’” (Hall, 1997; према: Briggs, 2005: 470). Савремене теорије репрезентације наглашавају конструкцију посебне реалности, односно истичу конструктивизам против објективизма. Ако се представљање (репрезентација) може дефинисати као „начин конструисања значења који врши утицаје и организује наше акције и наше схватање себе” (Hall 1992: 292), под медијским представљањем може се сматрати конструкција аспеката реалног у медијима, и то у апстрактним концептима међу којима су и културни идентитет и имиџ. Другим речима, медијске представе обухватају начине на које медији представљају различите групе, заједнице, искуства, идеје, или теме повезане са различитим идеологијама или вредносним перспективама. Као такве, оне дакле нису прост одраз или огледало стварности, већ пре „ре-презентација”, „поновно представљање” или креирање нове стварности.

Такође, репрезентација не подразумева само начине на које је идентитет представљен, већ и како је конструисан у процесима продукције и перцепције од стране публике диверсификованих и детерминисаних идентитета (Алварато и сар., 1987: 153). И структуралистичке и постструктуралистичке теорије уводе термине реалности и истинитости сматрајући их продуктима одређеног система репрезентације, а свака репрезентација је мотивисана историјском условношћу (Dyer, 1993). Медијске представе стварају, обликују и наглашавају идентитетске разлике. Тако, на пример, постоји много истраживања публике о медијским представама и у нетачном представљању кључних друштвених тема које утичу на обликовање јавног мњења. Корпоративни медији, попут CNN-а, рецимо, током ратних деведесетих представљали су Србију као агресора, користећи медијске вештине како би утицали на јавно мњење.

У медијској датости Европске уније има простора за медијско представљање националних култура. Ради формулисања и примене успешног медијског представљања националне културе, треба добро познавати како медијски систем на тлу ЕУ, тако и законодавство ЕУ и држава чланица у области медија и културе. Можемо рећи да су код нас, у области медија, надлежна министарства учинила „доста на плану уређења медијске сфере Србије и њеног интензивнијег усаглашавања са европским стандардима“ (Николић, 2008: 73), као и да је, уз

присуство бројних проблема, у Србији у начелу „присутан један део позитивних трендова европских решења регулације и друштвено функционоалног пословања медија“ (Ибид: 70). Улога државе, најпре у смислу постављања јасних законских оквира и доношења адекватне стратегије развоја медијске политике у целини, од пресудног је значаја за будуће акције у области међународних културних односа. Увиђање значаја културе, па и њеног медијског представљања, могу имати водећу улогу и оваквим настојањима, па и у целокупном процесу промене слике Србије у свету.

4.1. Медијско представљање културног идентитета

Путем медија идентитет се креира непрестано. Чак и појмови културе и уметности су одређени путем и посредством медија, па, како пише Тери Иглтон „реч *култура* углавном се односила на масовне медије гладне профита” (Eagleton, 2008: 36). Медији су најмоћније средство за промоцију културе, па и када је у питању представљање културног идентитета и, нарочито, промена имица. Медији комбинују, селекутују и контекстуално представљају догађаје и тако утичу на јавно мњење. Контексти и употреба медијских слика постају, у неку руку, важнији за представљање догађаја. Медији, тако, доприносе конструкцији одређених аспеката или елемената идентитета - неки аспекти биће доминантни у одређеном тренутку, док ће други аспекти идентитета бити актуелни у другом контексту. Медијске представе често користе симплификоване оквири идентитета.

Јасно је да медијска политика условљава конструкцију представа културног идентитета. Политику спроводи држава и она поставља основе за организацију и функционисање медијског система. Али, све је већа улога коју имају наднационална тела, као што су Европска унија, Савет Европе и Светска трговинска организација (Harvi, 2005: 339). Императив је да важан сегмент приоритета и циљева медијске политике коју формирају националне владе буде домен културне промоције и размене. У конституисању представа националног идентитета друштвене и културне разлике су мање важне од оног што је заједничко – метафоричке представе нације, историјских и културних митова, традиције, консензуса припадности и осећања заједништва.

Поставља се питање како се конструишу медијске представе националног идентитета у глобалној датости? Конструисање медијских представа националног

идентитета зависи од самог медијског садржаја (на пример, да ли се, у нашем случају, представља спортски догађај у коме игра Србија или се обележава Милански едикт), оно укључује дефинисање историјске димензије, као и деконструкцију или надградњу наслеђених начина представљања идентитета. Национални идентитет је дефинисан „не властитом интерном историјом те нације, већ разликама једних националних субјеката од других који обитавају ван националних граница” (Higson, 2005: 611), док је „интернационални оптицај ‘националних’ медијских представа виталан аспект савремене глобалне културе”. Ако су медијске представе намењене међународној дистрибуцији, иако је и национална култура хибрид културних образаца, Хигсон сматра да „национално мора бити редуковано на интернационално препознатљиве стереотипе” (Ибид: 618). У медијском представљању српске културе и идентитета, дакле, важно је наћи меру и кључне елементе садржаја и аспеката националног и интернационалног (глобалног).

Промоција идентитета и креирање позитивне слике у јавном мњењу представља један од најважнијих задатака медијске политике. Рад на унапређивању медијског представљања сопствене културе указује на смер промовисања националног и културног идентитета и имица Србије преко конструисања, али и реактивирања митова, повезивањем традиције и модерних технолошких форми.

4.2. Односи с јавношћу у контексту представљања културног идентитета и промене имица

У контексту међународног медијског представљања културног идентитета и промене имица, посебан значај имају односи са јавношћу. Под изразом *public relations* (ПР), односно *односи са јавношћу*, подразумева се развој и одржавање добрих односа са различитим врстама јавности, при чему је јавност „простор у којем се преплићу сфера друштва и сфера државе, али је истовремено и поље слободне комуникације међу људима” (Томић, 2004: 118), или, другим речима, „умеће рада и говора које ће створити повољно мишљење код људи о некој организацији, институцији или појединцу” (Филиповић и сар., 2001: 2). Односи с јавношћу, такође, представљају и „развијање блиских веза и добре воље између појединаца, предузећа или институције и осталих људи, специјалне циљне јавности

или друштва у ширем смислу, ширењем интерпретативног материјала, развијањем добросуседских односа и вредновањем реакција јавног мњења” (Блек, 2003: 11).

Public relations у сфери културе, према Милени Драгићевић Шешић и Бранимиру Стојковићу, је систем који „подразумева успостављање веза менаџера с културном јавношћу, коју чине, пре свега, друге институције културе, средства јавног информисања, школе, као и сви заинтересовани културни радници и уметници, политичка и културна администрација (апарат власти), могући спонзори и донатори” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 261).

Како је „процес глобализације тржишта допринео повећању међузависности свих пословних субјеката у систему”, пословни успех и континуитет рада „у све већој мери зависи од понашања других учесника у репродукционом ланцу, па и од опште климе у окружењу и изграђених односа са циљним групама и широм јавношћу”, због чега „запослени у служби односа с јавношћу морају бити оспособљени да препознају и анализирају промене у окружењу”, подразумевајући и анализу међународног окружења као „процес прикупљања информација о постојећим и потенцијалним шансама и претњама”, односно „оцене и интерпретације информација добијених истраживањем” (Филиповић и сар., 2001: 61, 65). Савремени тренутак, на тај начин, карактерише успон културе промоције и односа с јавношћу, и то најпре у домену међународних активности односа с јавношћу, које подразумевају потпуно разумевање медија, који се у иностраном окружењу могу потпуно разликовати од оних у домицилној земљи.

Као што је важно разумети све већи значај односа с јавношћу у савременом свету, и улогу медија у том процесу, тако је важно указати и на кључну улогу државе у међународним активностима ове врсте. Државне институције и јаке корпорације могу себи да финансијски обезбеде менаџере односа с јавношћу, а осим тога, имају и структурно-организационе предности. Дејвид Милер сматра да је „савремено друштво постало друштво промоције. Односи с јавношћу и промотивне стратегије сада су у центру пажње влада, пословног света, синдиката, популарних покрета, па чак и најмањих протестних група. Успон „културе промоције” је повезан с експанзијом улоге медија у развоју друштва и доношењу политичких одлука” (Милер, 2005: 112), што може да доведе до застоја и стратешких разилажења, утврђује Милер, док Макрури тврди да смо сви ми

„осуђени на ‘културу промоције’” (Макрури, 2005: 67). Због тога је „етичка одговорност медија огромна, можда многоструко већа од других јавних институција”, јер они постојећу реалност најпре „деконструишу, а потом остварену слику репрезентују на начин и у складу са нечијим очекивањима” (Николић, 2010: 35; према: Ђукић, 2013: 2). Може се закључити да „опстанак и будућност једног народа и нације снажно су повезани са очувањем националног идентитета. Крупну улогу у том процесу играју медији који кроз своје садржаје и институционално памћење омогућавају валидацију прошлости и преузимање одговорности за све оно што ту прошлост карактерише” (Николић, 2012: 401).

III РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

1. Сарадња Републике Србије са светом у области културе у периоду од 2001. до 2015. године

Култура представља један од значајних инструмената спољне и унутрашње политике сваке државе. Носиоци међународне сарадње у области културе на националном нивоу су Министарство спољних послова и Министарство културе и информисања, дипломатско-конзуларних представништава Републике Србије и Културно-информативног центра у Паризу, међународних манифестација у земљи и у иностранству, као и путем потписивања међународних билатералних и мултилатералних уговора. Значајне активности у међународној културној сарадњи све више реализују и организације цивилног друштва и појединци.

Предмет овог дела истраживања представљају културне активности Србије у иностранству у периоду од 2001. до 2015. године. Ако се претпостави „да су циљеви ових културних активности Србије представљање земље, промоција културних вредности, успостављање дијалога са одређеном средином земље домаћина, побољшање репутације и имица земље и народа, итд., потврђује се релевантност ове врсте културног деловања” (Рогач, 2011а: 334).

Основна метода имплементирана у овом делу рада је *анализа садржаја* која је омогућила систематску, квантитативну и квалитативну класификацију садржаја међународне сарадње Републике Србије са светом у области културе. „Основна јединица анализе је културни програм” који „садржи неколико компоненти: носиоце значења – назив, облик и тип културног програма, година и земља реализације, аутор/иницијатор програма, као и информације о поводу, успешности, публици програма” (Рогач, 2011а: 335).

У оквиру хипотетичког оквира истраживања дефинисана је прва посебна хипотеза која се односи на овај део предмета истраживања, и то: Х₁: Међународни културни односи Србије са светом, засновани на аутентичној интеркултурној комуникацији, доприносе унапређењу међународних културних веза и побољшању имица Републике Србије у свету.

Приликом одабира *истраживачког узорка културних програма* коришћен је *Извештај министарства спољних послова о сарадњи Републике Србије са светом у области културе у периоду од 2001. до 2015. године* (око 2843 програма). Неки ванинституционални програми, посебно програми самосталне уметничке иницијативе, нису, нажалост, евидентирани у овом *Извештају*, те није било могуће да се обраде и укључе у ово истраживање.

1.1. Хронологија остваривања културних активности Републике Србије са светом у области културе

Хронологија одстваривања културних активности Републике Србије са светом анализирана је кроз: 1) хронологију остваривања културних активности Републике Србије по појединим континентима и државама и 2) хронологију остваривања културних активности Републике Србије са светом по годинама реализације.

1.1.1. Хронологија остваривања културних активности Републике Србије по појединим континентима и државама

У периоду од 2001-2015. године Република Србије је, према подацима из табеле 1., реализовала укупно 2843 културне активности са државама на шест континетата, при чему је највећи број ових активности, разумљиво, реализован са Европом (76,5%), а у знатно мањем проценту са Азијом (7,4%) и Северном Америком (7%). Испод пет одсто ових активности је реализовано са Средњом и Јужном Америком (4%), Африком (3,2%) и Аустралијом и Океанијом (1,8%).

Табела 1. Обим културне сарадње Републике Србије по континентима

КОНТИНЕНТ	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1 Европа	2176	76.5	76.5
2 Азија	211	7.4	84.0
3 Африка	92	3.2	87.2
4 Северна Америка	198	7.0	94.2
5 Средња и Јужна Америка	115	4.0	98.2
6 Аустралија и Океанија	51	1.8	100.0
Укупно	2843	100.0	

Када је реч о државама с којима Република Србија сарађује у области културе, према подацима из табеле 2, међународна културна сарадња је остварена са 74 државе у свету (Европа - 34; Азија - 16; Африка - 11; Северна Америка - 2; Средња и Јужна Америка - 10 и Аустралија и Океанија - 2). Приликом разматрања међународне културне сарадње са појединим државама, може се уочити да је највећи број активности остварен са Француском – 198, затим Хрватском – 159, Аустријом - 156, Италијом - 122, Румунијом – 107, Грчком 105 и Руском Федерацијом - 101. Са овим земљама је остварена сарадња у укупном обиму од 28%. Међу земљама са којима је остварена сарадња у опсегу од 50-100 активности, налазе се следеће државе: Канада – 99 активности, Сједињене Америчке Државе – 98, Словачка – 98, СР Немачка – 92, Пољска – 91, Босна и Херцеговина – 88, Чешка – 75, Бугарска – 69, Јапан – 68, Црна Гора – 67, Македонија – 55 и Португал – 54 активности. Са овим државама остварено је 33,4% активности, што са претходном групом активности чини укупно 61,4% реализованих активности.

Остале културне активности које су реализоване у обиму мањем од 50% чине преосталих 38,6% активности међународне сарадње Републике Србије са светом у области културе. Осим броја остварених активности, табела 2. показује и број година остваривања културних активности са појединим државама. Према тим подацима, међу 19 земаља са којима је Република Србија остваривала сарадњу у обиму преко 50% целокупних остварених активности, најдужа сарадња (највећи број година) је остваривана са Руском Федерацијом – 15, затим са Грчком – 14, а након тога следи већи број земаља са остварених 13 година сарадње – Аустрија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Македонија, СР Немачка, Словачка, Хрватска, Чешка, Јапан и Канада. У групи земаља с којима је остваривана сарадња у трајању од 12 година налазе се: Француска, Пољска и Румунија. Са САД је остваривана сарадња у периоду од 11 година, са Португалом 10 година и са Црном Гором 7 година (од њеног осамостаљења)⁵⁹.

Табела 2. Државе са којима Република Србије сарађује у култури

	ДРЖАВА	Фрек- венција	Про- цент	Кумула- тивни процент
1	Албанија (2003-2010; 2013-2014)	29	1.0	1.0
2	Аустрија (2001-2010; 2012,2014,2015)	156	5.5	6.5
3	Белгија (2007-2009; 2011, 2014, 2015)	34	1.2	7.7
4	Белорусија (2005-2011; 2013-2015)	44	1.5	9.3
5	Босна и Херцеговина (2003-2015)	88	3.1	12.3
6	Бугарска (2002-2010; 2012-2015)	69	2.4	14.8
7	Велика Британија (2001; 2004-2007; 2015)	25	.9	15.7
8	Грчка (2001-2012; 2014,2015)	105	3.7	19.3
9	Италија (2001-2002; 2003-2009; 2014,2015)	122	4.3	23.6
10	Кипар (2003-2004; 2006-2009; 2011, 2012; 2014)	13	.5	24.1
11	Луксембург (2014-2015)	2	.1	24.2
12	Мађарска (2003-2010; 2013-2015)	37	1.3	25.5

⁵⁹ Према сличном истраживању Љ. Рогач, које обухвата за пет година краћи период (2000-2010), у Француској, односно „у КиЦ-у у Паризу забележен и највећи број културних програма (око 12% свих програма). Од осталих земаља Европске уније, Србија је највише културних активности имала у Аустрији, Италији, Немачкој и Грчкој (што заједно чини око 23% свих програма). Од земаља са традиционално добрим односима, најинтензивније активности биле су у Руској Федерацији (око 4%). У региону, највише културних активности Србија је забележила у Хрватској (око 4%), док у земљама Западног Балкана (бивша Југославија без Словеније и Албанија) укупно је остварено око 10% свих реализованих програма. Културне активности Србије у осталим земљама света најинтензивније су у Северној Америци (око 7%), где је и највећа српска дијаспора” (Рогач, 2011а : 337).

13	Македонија (2002-2010; 2012-2015)	55	1.9	27.4
14	СР Немачка (2002-2010; 2011, 2012, 2014, 2015)	92	3.2	30.6
15	Пољска (2002-2010; 2013-2015)	91	3.2	33.8
16	Португал (2003-2011; 2014)	54	1.9	35.7
17	Румунија (2003-2010; 2012-2015)	107	3.8	39.5
18	Руска Федерација (2001-2015)	101	3.6	43.1
19	Данска (2004, 2007-2012)	20	.7	43.8
20	Исланд (2004,2006)	3	.1	43.9
21	Норвешка (2001-2011)	39	1.4	45.2
22	Финска (2003-2007; 2009, 2012, 2014, 2015)	19	.7	45.9
23	Шведска (2003-2010, 2012, 2014)	32	1.1	47.0
24	Словачка (2001, 2002, 2004, 2005, 2007-2015)	98	3.4	50.5
25	Словенија (2002-2010; 2012-2015)	44	1.5	52.0
26	Турска (2002-2004, 2006-2009, 2014, 2015)	21	.7	52.8
27	Украјина (2001, 2004-2013)	47	1.7	54.4
28	Француска (2001-2011, 2015)	198	7.0	61.4
29	Холандија (2001-2002, 2004-2005, 2007, 2009-2011, 2014-2015)	43	1.5	62.9
30	Хрватска (2002-2010; 2012-2015)	159	5.6	68.5
31	Црна Гора (2008-2010; 2012-2015)	67	2.4	70.8
32	Чешка (2002-2012, 2014-2015)	75	2.6	73.5
33	Швајцарска (2002-2011, 2014, 2015)	43	1.5	75.0
34	Шпанија (2002-2004,2006-2008,2010-2011,2014-2015)	44	1.5	76.5
35	Азербејџан (2010)	2	.1	76.6
36	Израел (2002-2008, 2010, 2012, 2014-2015)	31	1.1	77.7
37	Индија (2001, 2004-2008, 2015)	20	.7	78.4
38	Индонезија (2004, 2008, 2012, 2014-2015)	9	.3	78.7
39	Иран (2006, 2008, 2012)	6	.2	78.9
40	Јапан (2001-2011; 2014, 2015)	68	2.4	81.3
41	Јордан (2008)	1	.0	81.4
42	Кина (2001-2006, 2008-2012, 2008-2012, 2014-2015)	37	1.3	82.7
43	Јужна Кореја (2002, 2004-2008, 2015)	20	.7	83.4
44	Кувајт (2007, 2009, 2014)	4	.1	83.5
45	Република Либан (2009, 2012, 2014)	3	.1	83.6
46	Мјанманска унија (2007-2008)	4	.1	83.7
47	Султанат Оман (2015)	1	.0	83.8
48	Палестина (2008)	1	.0	83.8
49	Сиријска Арапска Република (2008)	1	.0	83.9
50	Уједињени Арапски Емирати (2014-2015)	3	.1	84.0
51	ДНР Алжир (2008-2010, 2012-2015)	16	.6	84.5
52	Република Боцвана (2011)	1	.0	84.6
53	Арапска Република Египат (2007-2015)	34	1.2	85.8

54	НДР Етиопија (2007-2008, 2010-2012, 2014)	7	.2	86.0
55	Јужноафричка Република (2007, 2010-2012, 2014)	6	.2	86.2
56	Република Кенија (2007-2012)	6	.2	86.4
57	Демократска Република Конго (2011-2012)	2	.1	86.5
58	Либијска Арапска Џамахирија (2007)	1	.0	86.5
59	Краљевина Мароко (2007, 2009, 2011, 2013-2015)	8	.3	86.8
60	Федеративна Република Нигерија (2012-2013)	2	.1	86.9
61	Република Тунис (2008-2011; 2014)	10	.4	87.2
62	Сједињене Америчке Државе (2004-2009,2014-2015)	98	3.4	90.7
63	Канада (2001-2010, 2012, 2014-2015)	99	3.5	94.2
64	Аргентина (2002-2003, 2008-2012, 2014-2015)	23	.8	95.0
65	Боливија (2010)	1	.0	95.0
66	Бразил (2002, 2004-2007, 2009-2010, 2012, 2014,2016)	17	.6	95.6
67	Колумбија (2006)	1	.0	95.6
68	Куба (2001, 2003, 2007-2013)	16	.6	96.2
69	Мексико (2001-2015)	47	1.7	97.9
70	Парагвај (2009, 2015)	2	.1	97.9
71	Перу (2005, 2007)	2	.1	98.0
72	Уругвај (2010, 2014, 2015)	5	.2	98.2
73	Чиле (2008)	1	.0	98.2
74	Аустралија (2004-2011, 2013-2015)	49	1.7	99.9
75	Нови Зеланд (2009-2010)	2	.1	100.0
	Укупно	2843	100.0	

1.1.2. Хронологија остваривања културних активности Републике Србије са светом по годинама реализације

Као што је истакнуто, у овом делу рада је анализирана сарадња Републике Србије са светом у области културе у временском периоду од 2001. до 2015. године. Хронолошки преглед заступљености културних активности који је приказан у табели 3, указује на обим и фреквенцију културних активности Србије у иностранству. У том временском периоду највећи број културних активности у иностранству је остварен 2007. године (11,3%), а затим следи 2009. (9,4%); 2008. (9,3%); 2015. (9%) и 2014. (8,7%) година. Према резултатима истраживања, најмањи број активности остварен је 2001. (1,4%) и 2002. године (3,6%). Иако је укупан број културних активности растао и достигао свој максимум 2007. године (11,3%), уочава се пад ових активности у периоду од 2008, односно 2009. године,

па све до 2013.године када укупан број активности достиже свој други минимум (104)⁶⁰.

⁶⁰ Слични резултати хронолошког прегледа заступљености културних програма Републике Србије у иностранству, добијени су и у поменутом истраживању Љ. Рогач, где је утврђено да је „најмања заступљеност програма, свега 1%, била у 2000. години“, док је 2003. године забележена „нешто значајнија заступљеност културних програма (7%) која ће наставити позитиван раст у наредних пет година“. [...] „Највећи проценат програма који је реализован био је током 2007. године и, што чини чак 17% укупног броја програма. Интересантан је и податак о континуираном опадању заступљености културних програма од исте године, који је настављен и у 2010. години” (Рогач, 2011а : 336).

Табела 3. Обим сарадње Републике Србије са светом у култури по годинама

	Година реализације	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1	2001. година	39	1.4	1.4
2	2002. година	101	3.6	4.9
3	2003. година	127	4.5	9.4
4	2004. година	171	6.0	15.4
5	2005. година	191	6.7	22.1
6	2006. година	215	7.6	29.7
7	2007. година	322	11.3	41.0
8	2008. година	265	9.3	50.3
9	2009. година	266	9.4	59.7
10	2010. година	227	8.0	67.7
11	2011. година	124	4.4	72.0
12	2012. година	188	6.6	78.6
13	2013. година	104	3.7	82.3
14	2014. година	247	8.7	91.0
15	2015. година	256	9.0	100.0
	Укупно	2843	100.0	

1.2. Облици културне сарадње Републике Србије са светом

Приликом истраживања облика културне сарадње Републике Србије са светом у периоду од 2001. до 2015. године, примењена је типологизације културних програма према Драгићевић Шешић и Стојковићу, „адаптирана према облицима дифузије културе и пројеката у култури” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 189-220).

Када је реч о *моделима пројеката у култури*, према мишљењу М. Драгићевић Шешић и Б. Стојковића, „пројекти се могу реализовати унутар институција, организација, неформалних група уметника и индивидуално. Међутим, и када су индивидуално организовани, одређени типови пројеката захтевају институционалну подршку, док се неки могу реализовати само у социјалном окружењу, уз помоћ невладиних организација и различитих удружења грађана” (Ибид: 189). Разматрајући *основне облике пројеката у култури*, ови аутори су одредили шест њихових основних врста: 1) изложба; 2) концерт; 3) представа; 4) трибина (предавање, књижевно вече и промоција); 5) догађај,

спектакл, приредба (контакт програм); 6) течајеви и 7) филмска и видео продукција. Међу *комплексне облике пројеката у култури* они убрајају: 1) манифестације (фестивали, смотре и сајмови); 2) прославе (манифестације или свечане приредбе); 3) акције; 4) радионице и 5) анимационе форме. Трећа група облика пројеката у култури под називом *мас-медијски пројекти у култури*, обухвата следеће врсте пројеката: 1) радио емисије; 2) ТВ емисије и 3) рубрике и текстове у штампи (фото-прилози и сл.). Осим стандардних масовних медија овој групи пројеката у култури припадају још и нови облици дифузије културе: интернет, компјутерске базе података, кабловска и сателитска телевизија (Ибид: 190). Сходно томе, у овом делу истраживања дефинисано је пет група основних облика културних програма, а у оквиру тих група одређени су основни типови и врсте културних активности, и то: 1) изложбе; 2) сценски програми; 3) филмске манифестације; 4) књижевне манифестације и 5) пригодне манифестације у иностранству.

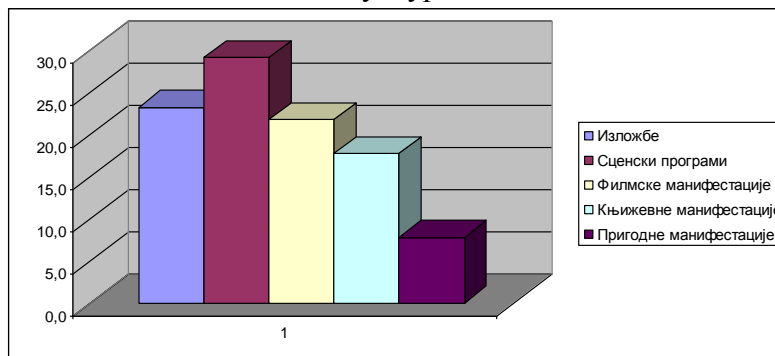
Пригодне манифестације у иностранству обухватају различит број појединачних културних активности, па се укупан број активности у области културе Републике Србије у иностранству повећава у односу на свих пет типова културних делатности⁶¹. Узимајући у обзир ову чињеницу, укупан број културних активности Републике Србије се повећава са 2843 на 3078 културних активности које ће бити разматране у даљем току рада. Према резултатима овог истраживања, најзаступљенији облици међународне сарадње Републике Србије са светом у области културе су: **сценски програми** (29,31%), затим следе **изложбе** (23,26%); **филмске манифестације** (21,83%) и **књижевне манифестације** (17,80%), а најмању процентуалну заступљеност имају **пригодне манифестације** (7,80%) (табела 4, графикон 1).

⁶¹ На пример, програм манифестације „Дани српске културе у Темишвару” обухватао је више активности: изложбе Адриане Илин Томић, Међународног салона антиратне карикатуре из Крагујевца, српске народне радиности, вајарских радова Милутина Ранковића, концерт духовне музике у извођењу Павла Аксентијевића и групе „Запис”, концерт АКУД „Младост” из Темишвара, гостовање српског народног позоришта из Новог Сада, мини-сајам српске књиге, српско-румунско књижевно вече и пројекцију филмова редитеља М. Момчиловића и П. Велиновића.

Табела 4. Облици сарадње Републике Србије са светом у области културе

	Врста активности	Број активности	Процент активности
1.	Изложбе	716	23,26%
2.	Сценски програми	902	29,31%
3.	Филмске манифестације	672	21,83%
4.	Књижевне манифестације	548	17,80%
5.	Пригодне манифестације	240	7,80%
	Укупно	3078	100%

Графикон 1. Облици сарадње Републике Србије са иностранством у области културе

У сличном истраживању „Културних активности Србије у Европи и свету од 2000. - 2010.“ Љ. Рогач је идентификовала „шест група основних облика културних програма, као и њихових типова, а то су: I Изложбе: уметничке, култоролошко-документарне, пропагандно-анимационе; II Сценски програми: представа, концерт; III Филмски програми; IV Књижевни програми; V Манифестације и VI Конференције. Протоколарни програми” (Рогач, 2011а: 336). На поменутом узорку културних програма, Љ. Рогач је утврдила да су „најдоминантније форме представљања Републике Србије у Европи и свету у оквиру међународних културних односа”, следеће: изложба (27%), затим концерти (14%), позориште и сценски програми (13%), филмски програми (13%), књижевни програми (12%), протоколи и конференције (12%), манифестације 5%, а у најмањем обиму су заступљене фолклорне представе (Рогач, 2011а : 339).

За део ових манифестација, а нарочито када је реч о „Програму Креативна Европа”, у складу са Договором о партиципацији Републике Србије у овом програму, према подацима М. Ђорђевића и Н. Михаљинац, изнетим у чланку

Расподела Министарства културе и медија РС фондовима за међународну и европску сарадњу, Министарство културе и информисања је покривало трошкове партиципације за прве две године у износу до 160.000 евра годишње. Први конкурс је био 2014, и тада је подржано 28 (од пријављених 53) пројекта, и то у износу 14.527.253.15 динара. Следеће, 2015. године, од 48 пријава, подржано је 37 у износу од 17.209.435.14 динара (Ђорђевић, Мihaljinac, 2017: 352-353).

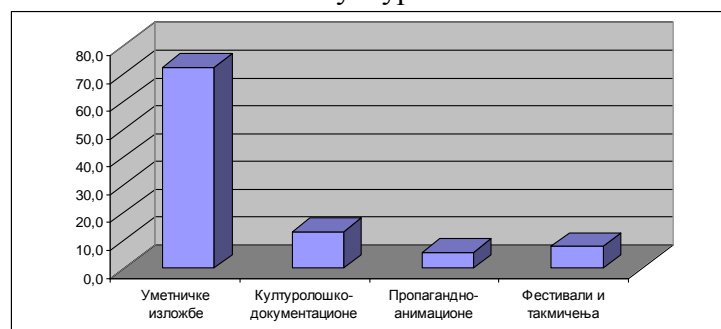
1.2.1. ИЗЛОЖБЕ

Обим изложби, као важног облика сарадње Републике Србије са страним земљама у области културе, приказан је у табели 5. и на графикону 2. Из табеле и графикона је видљиво да је у разматраном периоду укупно реализовано 716 изложби (од 3078 културна програма) које су разврстане у четири врсте: уметничке, културолошко-документационе и пропагандно-анимационе изложбе, као и фестивали и такмичења уметничких изложби.

Табела 5. Изложбе као врста сарадње Р. Србије са светом у области културе

	Врста активности	Број активности	Процент активности
1.	Уметничке изложбе	525	73,32%
2.	Културолошко-документационе изложбе	94	13,13%
3.	Пропагандно-анимационе изложбе	41	5,73%
4.	Фестивали и такмичења уметничких изложби	56	7,82%
	Укупно	716	100%

Графикон 2. Изложбе као врста сарадње Републике Србије са светом у области културе

Заступљеност изложби, према врстама и типовима културних програма, приказана је у табели 6. Овај облик дифузије културе, обухвата четири врсте културних програма, и то: уметничке (73,32%), културолошко-документационе

(13,13%), пропагандно-анимационе (5,73%) и фестивали и такмичења уметничких изложби (7,82%).

Табела 6. Облици сарадње Републике Србије са светом у области културе

	Врста активности (укупан број активности = 3078)	Бр. акт.	Проц. актив.
1.	ИЗЛОЖБЕ	716	23,26
	1. Уметничке изложбе	525	73,32
	1.1. Изложбе ликовне и примењене уметности	425	80,95
	1.1.1. Ликовне изложбе	318	74,82
	1.1.1.1. Самосталне ликовне изложбе	129	40,57
	1.1.1.2. Заједничке ликовне изложбе	23	7,23
	1.1.1.3. Колективне ликовне изложбе	55	17,30
	1.1.1.4. Ретроспективне изложбе	23	7,23
	1.1.1.5. Ликовне колоније	6	1,89
	1.1.1.6. Изложбе акварела	15	4,72
	1.1.1.7. Изложбе графика	36	11,32
	1.1.1.8. Изложбе скулптура	20	6,29
	1.1.1.10. Изложба архитектуре	11	3,46
	1.1.2. Изложбе примењене уметности	107	25,18
	1.1.2.1. Изложбе дизајна	3	2,80
	1.1.2.2. Изложбе гравира	2	1,87
	1.1.2.3. Изложбе калиграфских радова	2	1,87
	1.1.2.4. Изложбе керамике	3	2,80
	1.1.2.5. Изложбе накита	4	3,74
	1.1.2.6. Изложбе фотографије	55	51,41
	1.1.2.7. Изложбе карикатуре	17	15,89
	1.1.2.8. Изложбе стрипа	3	2,80
	1.1.2.9. Изложбе текстилне индустрије	4	3,74
	1.1.2.10. Изложбе српских народ. ношњи и народ. радиности	10	9,35
	1.1.2.11. Изложбе колажа	1	0,93
	1.1.2.12. Изложба сценографије и позоришне архитект.	3	2,80
	1.2. Програмске и тематске изложбе	9	1,71
	1.2.1. Изложбе међународног карактера	6	66,66
	1.2.2. Изложбе српске уметности	3	33,33
	1.3. Заједничке изложбе и размене изложби	9	1,71
	1.3.1. Заједничке изложбе	7	77,77
	1.3.2. Размене изложби	2	22,22
	1.4. Учешће на светским изложбама савремене уметности	4	0,76
	1.5. Изложбе наивног сликарства	49	9,33
	1.6. Изложбе о културној баштини	29	5,52
	1.6.1. Изложбе културног наслеђа Р. Србије	2	6,90
	1.6.2. Изложбе икона и фресака	17	58,62
	1.6.3. Изложбе српских манастира	10	34,48
	2. Културолошко-документационе изложбе	94	13,13
	2.1. Музеолошко-студијске изложбе	5	5,32
	2.2. Социо-културне изложбе	6	6,38
	2.4. Монографске изложбе о знач. личностима из Србије	18	19,15

2.4. Културолошко-историјске изложбе	65	69,15
3. Пропагандно-анимационе изложбе	41	5,73
3.1. Изложбе о културном туризму	13	31,71
3.2. Изложбе о археолошком туризму	11	26,83
3.3. Привредне изложбе и сајмови	7	17,07
3.4. Изложбе о туристичким потенцијалима Р. Србије	6	14,63
3.5. Етно изложбе	4	9,76
4. Фестивали и такмичња уметничких изложби	56	7,82
4.1. Фестивали и награде за ликовну и примењ. уметност	11	19,64
4.1.1. Фестивали и награде за ликовну уметност	0	
4.1.2. Фестивали и награде за примењену уметност	11	19,64
4.1.2.1. Фестивали за керамику	1	9,09
4.1.2.2. Фестивали и награде за фотографију	1	9,09
4.1.2.3. Фестивали и награде за карикатуру	6	54,54
4.1.2.4. Фестивали стрипа	2	18,18
4.1.2.5. Фестив. народних ношњи и народне радиности	1	9,09
4.2. Такмичења и награде за ликовну и примењ. уметност	45	80,36
4.2.1. <u>Такмичења и награде за ликовну уметност</u>	<u>30</u>	<u>66,66</u>
4.2.1.1. Такмичења и награде за ликовну уметност	1	3,33
4.2.1.2. Изложбе, бијенала и награде за дечје лик. стварал.	23	76,67
4.2.1.3. Међународна бијенала и награде за графику	5	16,67
4.2.1.4. Такмичења у скулптурама	1	3,33
4.2.2. <u>Такмичења и награде за примењену уметност</u>	<u>15</u>	<u>33,33</u>
4.2.2.1. Међународна бијенала и награде дизајнерима	1	6,67
4.2.2.2. Међународ. квадријенала и награде за сценски дизајн	2	13,34
4.2.2.3. Међунар. такмич. и награде за дизајн кованог новца	2	13,34
4.2.2.4. Међународни бијенале и награде за керамику	1	6,67
4.2.2.5. Међународно бијенале плаката	1	6,67
4.2.2.6. Међунар.бијенала, изложбе и такмич. за карикатуру	4	26,67
4.2.2.7. Међународна изложба и награде за стрип	1	6,67
4.2.2.8. Међ. квадријенале сценог. и позоришне архитектуре	3	20,00

Када је у питању расподела финансијских средстава Министарства културе и информисања Републике Србије за изложбе у иностранству, издвојићемо средства која су уложена за презентацију Републике Србије на међународном бијеналу у Венецији у периоду 2010-2015. године. Министарство је 2011. године за изложбу „Светло и тама симбола” Раше Теодосијевића доделило 12.000.000 динара; 2013. године (изложба „Ништа између нас”) - 10.000.000 динара и 2015. године (изложба „Уједињени мртви народи” Ивана Грубанова), дато је 20.000.000 динара. За бијенале архитектуре 2010. године и изложбу групе „Шкарт”, МК је издвојило 11.000.000 динара, 2012. године за изложбу „Један сто” – 10.000.000, док је 2014. године за изложбу „14-14” доделило 15.000.000 динара (Ђорђевић, Мihaljinac, 2017: 356).

1.2.1.1. Уметничке изложбе (визуелне уметности)

Када је реч о уметничким изложбама, **изложбе ликовне и примењене уметности** (1.1.) као типови културних програма су најбројније - 80,95%, при чему је учешће **ликовних изложби** у овом типу програма највеће - 74,52%. Такође, анализом ликовних изложби уочава се да самосталне, заједничке и колективне ликовне изложбе чине око две трећине укупних ликовних изложби (65,1%) на којима су, углавном, изложена дела мање афирмисаних уметника. Разлог мањег броја изложби великих уметника је константан проблем њиховог финансирања и осигурања уметничких дела. Уз Балкан, као „мета-значење за Србију”, феминизам, политика сећања, уметност источне Европе, социјалне теме (глобално), социјалне теме (регионално), европске интеграције, савремена уметност као жанр, предавања уметника, идентитет и интеркултурни дијалог су доминантни наративи у пракси савремене уметности представљене у иностранству у периоду 1990-2013., како наводи М. Савић (Savić, 2017 : 233,232). После 2000. године, праксе савремене уметности су имале велику међународноду присутност и изложбе су биле углавном биле ретроспективног карактера (Ибид: 236).

Приликом анализе *самосталних ликовних изложби*, уочава се да је у разматраном периоду академски сликар Владимир Величковић имао чак 15 самосталних ликовних изложби у БиХ, Бугарској, Грчкој, Италији, Португалу, Словенији, Француској, Хрватској, Канади и Куби. Запажено учешће на самосталним ликовним изложбама у иностранству имао је и истакнути савремени сликар Милош Шобајић, са пет изложби у СР Немачкој, Румунији, Русији и Словачкој. У овој групи изложби се налази репрезентативна изложба нашег истакнутог сликара Миће Поповића („Портрети и призори”), као и самостална ликовна изложба савременог српског сликара Цилета Маринковића (Котор, Црна Гора). *Заједничке ликовне изложбе*, на којима је учествовало два до три сликара, обухвата 7,23% укупних ликовних изложби. У групи *колективних изложби*, најзначајније место заузима изложба слика „Богатство визуелне реалности”, која је одржана у Словењ Градецу (Словенија) и на којој су изложена врхунска дела српских сликара из збирке Музеја савремене уметности „Цептер” (Владимир

Величковић, Мића Поповић, Дадо Ђурић, Петар Омчикус), а у склопу манифестације „Марибор Европска престоница културе” (Словенија).

Ретроспективне изложбе обухватају 7,23% укупних изложби ликовних уметности у иностранству и оне су биле посвећене нашим најпознатијим сликарима: Милану Коњовићу (1898-1993), Сави Шумановићу (1896-1942), Стојану Аралици (1883-1980), Јовану Бијелићу (1884-1964), Петру Лубарди (1907-1974), Исмету Мујезиновићу (1907-1984), Виктору Васарелију (1906-1997), Надежди Петровић (1873-1915), Милени Павловић Барили (1909-1945) и Ољи Ивањици (1931-2009). Мање од 2% укупних ликовних изложби чине *ликовне колоније* организоване у иностранству, а 4,72% чине изложбе акварела. Изложбу *акварела* су имали сликари: Јован Мандић, Спасоје Папић („Српски православни манастири”), Софија Омчикус, Милорад Маравић, Ђорђе Петровић, Феђа Соретић (посвећене манастиру Хиландару) и Георги Јосифов. На *9. међународном бијеналу акварела*, који је организовао *Национални музеј* у граду Мексику, учествовали су: Ивана Бјелица, Милош Сибиновић, Симонида Радоњић, Зоран Јовановић-Добротин, Љиљана Стојановић и Лепосава Стојановић-Сибиновић (Мексико). Такође, неколико група сликара је учествовало на више изложби у оквиру *9. међународног бијенала акварела* (Мексико).

Изложбе графика обухватају 11,32% свих изложби сликарства, а највећи број изложби ове врсте су имали Вељко Михајловић и Велизар Крстић. Изложбе скулптура чине 6,29% ових изложби, а њихови аутори су били академски вајари Никола Илић, Димитрије Илијев, Ђорђе Чпајк, Никола Јанковић, Марко Вукша, Милутин Ранковић, Рајка Попивоца, С. Цветковић, Жељка Мијовић, Зоран Малеш, Весна Пантелић, М. Станисављевић, В. Маринковић, Миломир Јевтић („У потрази за методом”) и Урош Ушћебрк. У ову групу изложби спадају изложбе радова вајара Мрђана Бајића на престижном *Међународном бијеналу* у Каиру (Египат) и изложба академског скулптора Љубомира Шћепановића на *Интернационалном бијеналу скулптуре*, у граду Тупиза (Боливија).

Изложбе примењене уметности обухватају 24,82% изложби ликовних и примењених уметности. Испод 4% изложби забележено је код изложби дизајна (2,86%), гравира (1,90%), калиграфских радова (1,90%), керамике (2,86%), накита (3,81%), стрипа (2,86%), текстилне индустрије (3,81%), колажа од пресованог цвећа

(0,95%) и сценографије и позоришне архитектуре (2,86%). Највећи проценат изложби из области примењене уметности имале су изложбе фотографија (51,43%), а затим карикатуре (15,24%) и српских народних ношњи и народне радиности (9,52%).

Изложбе фотографија биле су посвећене следећим темама: „Манастир Рача покрај Дрине”, „Корени душе”, „Манастири на КиМ, српске цркве и манастири који су под заштитом УНЕСКО”, „Румунске цркве у српском Банату”, „Србија: несавршена и незавршена прича”, „Нове слике Београда 2000-2010”, „Примењена носталгија”, православни храмови и манастири, фреске и споменици православне културе на КиМ, „Света Гора и Хиландар”, „Обећана земља”, фотографије о проблемима и животним условима избеглих и расељених лица са КиМ, „Танјуг – поглед у зеницу историје”, „Српско културно наслеђе“, „Извор”, „Србија и Црна Гора”, „Српски манастири“, „Слике о Србији”, „Предео као судбина”... Њихови аутори су били фотографи: Зоја Чоко, Тијана Мамула, Вељко Михајловић, Драгољуб Замуровић, Дарко Дозет, Славиша Савић, Александар Келић, Станислав Милојковић, Марко Ловрић, М. Бенка, Зоран Ђорђевић, Милета Продановић, Томислав Петернек, Драган Боснић, Небојша Бабић, В. Вергутен, Драган Теодоровић-Зека, Петар Францман, Драган Кујунџић, Александар Кујучев, Бранко Брајндс, Киро Емерстлија, Драган Драгин и Горан Дојчиновић. Међу наведеним фотографима, највећи број изложби је имао Драгољуб Замуровић.

Међу овим изложбама, организоване су заједничке изложбе фотографија наших и иностраних аутора: 1) изложба фотографија „Примењена носталгија у Београду и Прагу” (фотографије Београда и Прага), радови фотографа Јана Сибика из Чешке и Имреа Сабоа из Србије (Чешка); 2) изложба фотографија „Примењена носталгија”, коју чини 29 фотографија Београда и Мадрида, нашег фотографа Драгана Кујунџића и Шпањолке Карлоте Ескрибано у сали „Ехроmetro” у Мадриду (Шпанија). У Јапану, у токијској галерији „Up Field” реализована је изложба фотографија јапанског уметника Нагуо Матсуаје под називом „Portraits of Serbia”.

Програмске и тематске изложбе (1.2) чине 1,72% од укупног броја изложби и обухватају две врсте изложби - изложбе међународног карактера (6) и изложбе српске уметности (3). Међу *изложбе међународног карактера* спадају: 1) изложба „Импресионисти” (123 експоната из колекције Народног музеја у

Београду) у граду Комо (Италија); 2) ликовна изложба: „Од Карпаћа до Каналета” (италијанско уметничко благо из Народног музеја у Београду) (Италија); 3) изложба „Балкан, античка цивилизација између Дунава и Јадрана” (250 експоната из археолошке збирке Народног музеја у Београду (Италија); 4) изложба „XIV век на Јадрану. Паоло Венецијано и сликарство између Истока и Запада у Риминију”, Народног музеја из Београда (Италија); 5) изложба „Реноар и слике жена у француском импресионизму” Народног музеја из Београда, у Културном центру у Кремсу (Аустрија) и 6) изложба „Посланици хуманизма”, у Уметничком музеју у Тампереу, коју чине експонати из колекције италијанске уметности из Народног музеја у Београду (Финска). Другу врсту ових изложби („изложбе српске уметности”) чине: 1) изложба „Век српске уметности 1850-1950”, из збирке Народног музеја у Београду, у Националном музеју уметности у Букурешту (Румунија); 2) изложба „О нормалности – уметност у Србији 1989-2001”, у Музеју модерне уметности у Клагенфурту (Аустрија), у оквиру сарадње овог аустријског музеја и Музеја савремене уметности у Београду и 3) изложба Музеја савремене уметности „О нормалности. Уметност у Србији 1989-2001”, у Катцен Арт центру (САД).

Заједничке изложбе и размене изложби (1.3) партиципирају са 1,72% у сегменту уметничких изложби. *Заједничке изложбе* обухватају седам изложби: 1) изложба „Мед и крв” младих српских и грчких уметника (24 ликовна уметника са 50 ликовних дела) у галерији „Booze Cooperativa” (Грчка), под покровитељством Факултета ликовних уметности у Атени и Факултета ликовних уметности у Београду и уз подршку Амбасаде Р. Србије у Атени; 2) изложба седморо наших уметника у Културном центру града Тампереа, на основу сарадње наших уметника са младим уметницима из Финске, у оквиру пројекта „Mixed Worlds” (Финска); 3) изложба „Југословенско сликарство 1970-2002”, из фонда Ликовне колоније „Сићево”, у Удружењу ликовних уметника Бугарске (УЛУБ), у оквиру Еврорегиона Ниш-Софија–Скопље (Бугарска); 4) изложба „Ниш-Софија-Скопље” под називом „Графике из три балканска града” (Бугарска); 5) фото-документарна изложба „Византија – капија измеђи Истока и Запада”, у румунском културном центру у Лондону, за коју је експонате дало 16 земаља, укључујући и СЦГ (Велика Британија); 6) изложба „Богатство и различитост: изложба балканских икона” (70

икона), у англиканској цркви „Сви свети” у Лондону (Велика Британија) и 7) изложба православних икона српских и кипарских аутора, у Мојмировцима (Словачка).

Кад је у питању размена изложби, у разматраном периоду забележене су две овакве врсте изложби: 1) изложба - С. Памучкијева у Београду и Раше Теодосијевића у Софији и 2) изложба слика Виолете Миловановић-Беке у сали Министарства просвете и туризма Бугарске и изложба бугарског сликара Николе Манева, у Павиљону „Цвијета Зузорић” у Београду.

Представљање на светским изложбама савремене уметности (1.4) подразумева четири *Ликовна бијенала* у Венецији, и то: 1) изложба наше уметнице Тање Остојић на *49. Ликовном бијеналу* у Венецији, на позив главног селектора Бијенала (Италија); 2) изложба инсталација уметнице Милице Томић, као пројекат Музеја савремене уметности из Београда, у оквиру *50. Ликовног бијенала* у Венецији (Италија); 3) међународна изложба модерне уметности *Музеја савремене уметности* из Београда, у оквиру *50. Ликовног бијенала* у Венецији (Италија) и 4) изложба радова Мрђана Бајића на *52. Ликовном бијеналу* у Венецији (Италија). Комесари поставке радова на *Ликовном бијеналу* у Венецији били су Бранислав Димитријевић, директор *Центра за савремену уметност* из Београда и наш истакнути сликар Владимир Величковић (на *52. Ликовном бијеналу* у Венецији, 2007. године).

Изложбе наивног сликарства (1.5) су заступљене са скоро 10% од укупног броја уметничких изложби. Ово је значајан сегмент међународне културне сарадње у ликовној делатности, по мишљењу Ј. Рогач, јер се овим изложбама наша земља „промовише као мултикултурално друштво” (Рогач, 2011а: 341). Овај тип уметности је заступљен са репрезентативним сликарима старије и млађе генерације. Међу најистакнутијим сликарима наиве излагани су радови: Саве Стојкова (1925-2014), Мартина Јонаша (1924-1996), Зузане Халупове (1925-2001) и Саве Секулића (1902-1989). Највећи број изложби приредила је Галерија „Бабка” из Ковачице (12), затим *Галерија наивне уметности* из Ковачице (11), а на трећем месту - *Галерија наивне и маргиналне уметности* из Јагодине (9). Мањи број изложби српског наивног сликарства организован је изван наведених институција. Овом врстом изложби, имајући у виду место њиховог одржавања, осим уметничке,

шаље се и снажна политичка порука, а то су: 1) хуманитарна изложба слика Саве Стојкова, у простору који је део комплекса ОУН у Бечу (Аустрија); 2) изложба „Словачко наивно сликарство у Србији”, приказана је у згради УН, приликом отварања заседања ГС ОУН 2009. године (САД); 3) изложба галерије „Бабка” из Ковачице, „Наивно сликарство у Србији”, у згради *Berlaymont* Комисије Европске уније (Белгија) и 4) изложба „Наивно сликарство, народна и традиционална уметност националних мањина и етничких група из Србије”, у организацији етно-центра Бабка, у просторијама Европског парламента у Бриселу (Белгија). Овим активностима, свакако, треба додати иницијативу Владе Републике Србије из 2012. године, да словачко наивно сликарство у Србији буде уврштено у листу нематеријалне баштине УНЕСКО⁶².

Изложбе о културној баштини (1.6) обухватају 5,52% од укупног броја уметничких изложби и оне се односе на: 1) изложбе културног наслеђа Републике Србије (2); 2) изложбе икона и фресака (17) и на 3) изложбе српских манастира. Када је реч о изложбама културног наслеђа Републике Србије, међународној јавности су представљене две изложбе на ову тему - изложба Ане Петровић Шилковић на којој је представљено културно наслеђе Републике Србије кроз видео презентацију и музику, а у оквиру манифестације „Passport to DC”, у Амбасади Републике Србије у Вашингтону (САД) и изложба „Српско културно наслеђе средњег века”, историчара Весне Петковић, у Генералном конзулату Републике Србије у Њујорку (САД). Знатно већи број изложби овог типа је био посвећен иконама и фрескама које су приказане у изворном облику или њихове копије, као и иконе које су настале као резултат ликовног стваралаштва⁶³. Трећу

⁶² Када је реч о јачању институција наивног сликарства у Србији, посебно код припадника словачке националне мањине, 2011. године потписан је уговор између *Националног савета словачке националне мањине у Србији* и *Канцеларије за Словаке који живе ван Словачке* при Влади Словачке Републике о донацији словачке Владе за откуп родне куће и уметничких дела Мартина Јонаша, реномираног сликара наивне уметности из Ковачице. Након реализације постигнутог договора, 2014. године је одржана церемонија отварања реновиране куће Мартина Јонаша, уз присуство високих српских и словачких званичника у Ковачици. Такође, потписан је уговор између *Националног савета словачке националне мањине у Србији* и *Канцеларије за Словаке који живе ван Словачке*, при Влади Словачке Републике о заједничком финансирању *Музеја Словака* у Бачком Петровцу.

⁶³ Прву групу изложби икона и фресака чине: 1) изложба Галерије Матице српске „Зографи-српске иконе између традиције и модерности. Паралеле” у Перуђи (Италија); 2) изложба „Српска црквена изложба” (репродукција икона српских цркава у Барањи) у Културном центру у Печују (Мађарска); 3) изложба „Копије икона и фресака из манастира са КиМ” у Културном центру, у Минхену (СР

групу овог типа изложби чине изложбе српских манастира на Косову и Метохији, манастира и цркви Србије који се налазе на УНЕСКО листи светске баштине, као и Хиландара⁶⁴.

1.2.1.2. Културолошко-документарне изложбе

Културолошко-документарне изложбе (13,13%) имају за циљ „изучавање и представљање одређене појаве због информисања, образовања, популарисања и анимирања најшире јавности” (Драгићевић Шеших, Стојковић, 2007: 193). Ова врста изложби обухвата четири типа изложби, и то: музеолошко-студијске изложбе (5,32%); 2) социо-културне изложбе (6,38%), 3) културолошко-историјске изложбе (69,15%) и 4) монографске изложбе о значајним личностима из Србије (19,15%).

Немачка); 4) изложба „Србија, земља фресака”, у Народном музеју у Љубљани (Словенија); 5) изложба икона из Врања у Француској; 6) изложба икона у Музеју мадридске катедрале „Алмудена” (Шпанија); 7) изложба репродукција фресака из манастира и цркава Републике Србије који се налазе на листи УНЕСКО светске баштине у Јапану и 8) изложба копија икона и фресака из храмова СПЦ на КиМ (Грачаница, Високи Дечани и Богородица Љевишка) у Храму Светог Саве у Њујорку (САД). Међу наведеним изложбама, посебну пажњу су привукле изложбе Галерије Матице српске „Зографи-српске иконе између традиције и модерности. Паралеле” и изложба Галерије фресака Народног музеја у Београду „Србија, земља фресака”. Другу групу ових изложби чине иконе као производ ликовног стваралаштва иконописаца и ликовних уметника: 1) изложба икона, уља на платну и цртежа академског иконописца Душана Нешковића из Шапца, под називом „Српско-византијско трајање” у фоајеу Завода за заштиту споменика Штајерске у Грацу и изложба икона у православној цркви „Св. Мартин” у Грацу (Аустрија); 2) изложба икона Бобана Маринковића, у оквиру манифестације „Српска недеља”, у месту Сен Фуа ле Лион (Француска); 3) изложба икона студената Факултета уметности у Новом Саду и ученица Српске теоретске гимназије из Темишвара (Румунија); 4) изложба икона – радова сестринства манастира Жича у Русији; 5) изложба модерних икона са Балкана на Исланду; 9) изложба иконописаца из Србије у Словачкој; 6) изложба икона и слика Гордане Ненадовић Миливојчевић у српској књижари „Бубамара” у Чикагу (САД); 7) изложба икона и слика уметника из Србије у Српско-америчком музеју „Свети Сава” у Чикагу (САД) и 8) изложба православних икона Љилане Оташевић („Уметност духовности”), у галерији Српске националне академије, у Торонту (Канада).

⁶⁴ Трећу групу ових изложби чине: 1) изложба фотографија „Света Гора као одраз фотографске перспективе” у Солуну (Грчка); 2) изложба фотографија манастира Хиландар „Атос, светлост хришћанског Истока” у Риму (Италија); 3) изложба фотографија „Косово-Метохија, владарска ризница – Пећ, Љевска, Грачаница, Дечани”, у Милану (Италија); 4) изложба фотографија о манастирима на КиМ „Косово и Метохија – дођи и види” у Православној цркви у Варшави и у Православном центру културе у Бјалистоку (Пољска); 5) изложба фотографија „Хришћанско наслеђе на КиМ – заједничка одговорност”, посвећена православној културној баштини на КиМ”, у више градова у Пољској; 6) изложба фотографија Дарка Дозета „Корени душе”, посвећена манастирима на КиМ, у Музеју уметности у Темишвару и Решици (Румунија); 7) изложба „Монашки живот на Светој гори Атоској” са 600 експоната из фонда Народног музеја и Музеја примењених уметности из Београда, у Музеју уметности у Хелсинкију (Финска); 8) изложба „Дечани” из програма КиЦ-а, поводом номинације у УНЕСКО у Паризу (Француска); 9) изложба „Обнова манастира на КиМ” и презентација CD-а „Kosovo 2006: The Making of Compromise” Александра Митића у Француској; 10) изложба репродукције фресака и фотографија манастира и цркава Србије који се налазе на листи УНЕСКО светске баштине, под називом „49-та УНЕСКО изложба – УНЕСКО светска баштина из Србије” у Јапану.

Музеолошко-студијске изложбе (2.1) обухватају 5,32% културно-документарних изложби које су највише биле посвећене византијском наслеђу, и то: 1) фото-документарна изложба „Византија – капија између Истока и Запада” у Румунском културном центру у Лондону; 2) изложба „Византија – раскош и свакодневни живот”, у Уметничкој изложбеној галерији у Бону, где је изложено 60 експоната са локалитета Царичин град, из збирке Народног музеја у Лесковцу (Немачка); 3) изложба „Балкан - античка цивилизација између Дунава и Јадрана”, коју чини преко 250 археолошких предмета из колекције Народног музеја из Београда (из периода од VIII века пре н.е. до почетка II века н.е.), у Националном музеју у Адрији (Италија); 4) изложба о „Константину Великом” (експонати из Народног музеја у Београду и музеја у Зајечару, Нишу, Пожаревцу и Неготину) у Риминију (Италија); 5) изложба копија византијских фресака „Images and their Power in Byzantium” – приказане су реплике фресака из Фонда Вандербилт универзитета, које је осликала Зденка Живковић, на *Prince George's Community College* у Мериленду (САД).

Социо-културне изложбе (2.2) партиципирају са 6,38% од укупног броја културно-документарних изложби: 1) изложба „Србија – култура између Истока и Запада” и 2) изложба „Два Радослава, два времена”. Ове изложбе „могу се сматрати пројектима од националног значаја у томе што третирају превасходно историју Србије као најделикатнију одредницу идентитета у правцу њеног бољег разумевања и превазилажења предрасуда” (Рогач, 2011а : 342).

Изложба „Србија – култура између Истока и Запада”, која је приказана у организацији Матице Српске и под покровитељством председника Србије и Аустрије, бави се српским културним наслеђем од византијског раздобља, преко турског, па до утицаја западноевропске културе. Ова изложба је приказана у Музеју Катедрале Светог Стефана у Бечу поводом обележавања 150 година од оснивања *Српске црквене општине Свети Сава* у Бечу (Аустрија).

Друга изложба, „Два Радослава, два времена” Народне библиотеке Србије, аутора Сретена Угричића, приказује две различите форме књижевних дела два непозната аутора, који, сваки на свој начин, приказују прилике у Србији, у два различита историјска периода – средњевековни и период прве половине XX века. Ова изложба је постављена и више земаља: у Народној библиотеци Бугарске

(Бугарска); у Кијеву и Лавову, у оквиру манифестације „Дани културе Р. Србије у Украјини” (Украјина); у форми стрипа у Културном центру у Паризу (Француска); у Одељењу за Европу, у Конгресној библиотеци, у Вашингтону (САД) и у Универзитетском центру у Отави (Канада).

Монографске изложбе о значајним личностима из Републике Србије (2.3) чине 19,15% од укупног броја уметничких изложби у иностранству. На основу испитиваног узорка културних манифестација у иностранству, монографске изложбе су биле посвећене научнику Николи Тесли (нпр. изложба о Николи Тесли у Ecole Nationale Supérieure de Chimie de Paris, поводом 12. октобра, Дана науке у Француској); књижевницима Иви Андрићу (нпр. изложба „Андрић писац и/или дипломата” у згради УН у Женеви, у организацији Министарства културе Србије, Швајцарска); Данилу Кишу (нпр. изложба „Данило Киш 1989-2009” Библиотеке града Београда, у Културном центру Републике Србије у Паризу, Француска); Бориславу Пекићу (нпр. изложба „Борислав Пекић 1930-1992”, а затим пројекција снимака представа „Златно руно” и „Корешподенција”, у сарадњи са Библиотеком града Београда, у књижари Матице Српске у Подгорици, Црна Гора); Јовану Дучићу (нпр. изложба „Јован Дучић у дипломатији” у Српској гимназији „Доситеј Обрадовић” у Темишвару, Румунија); Јовану Јовановићу Змају (нпр. изложба „Јован Јовановић Змај” на Институту за славистику Универзитета у Бечу, у сарадњи са нашом Амбасадом и Библиотеком града Београда, Аустрија), као и композиторима Јосипу Славенском и Даворину Јенку.

Културолошко-историјске изложбе (2.4) су значајне са становишта представљања културног и историјског наслеђа Републике Србије у иностранству (69,15%). Међу овим изложбама, по свом значају, издваја се изложба „Светлост мира”, у Палати УН у Женеви, где је приказано преко 130 уметничких дела (слика и скулптура). Изложбу је организовала Стална мисија Републике Србије и Удружење ликовних уметника „Урош Предић”, а отворила је Маја Гојковић, председница Скупштине Републике Србије (Швајцарска). Такође, значајан допринос упознавању историјских чињеница о Републици Србији, између осталих, имале су следеће изложбе: 1) „Бурни аустријско-српски односи између 1836-1914”; 2) „Војводство Србије и Тамишки банат (1849-1861)”; 3) „Србија и Срби у Првом светском рату”; 4) „Од Сарајева до Версаја”; 5) „Јелена Велика Краљица”; 6)

„Милунка Савић, женско лице великог рата“; 7) „Фотографије за мир: Београд и Сарајево“; 8) „Уметност мира, културно наслеђе и дијалог за постконфликтну нормализацију“; 9) „Бањички логор-логораши“; 10) „Пропаганда рата у Војводини 1941-1945“; 11) „Ослобођење Београда – 70 година после“, 12) „Српско друштво у периоду 1991-2001“; 13) „Recte Illuminas - светиљке из Сингидунума, односно данашњег Београда из римског доба“ у Горењском музеју у Крању и Покрајинском музеју у Цељу (Словенија); 14) „Векови у Београду“; 15) „Солунски фронт у објективу ратног сликара и фотографа Драгољуба Павловића“; 16) „Француско-српско пријатељство“; 17) „Француско-српски односи у XIX и XX веку“; 18) „Односи Србије и Француске у XX веку: Народне банке Србије и Banque de France током Првог светског рата“; 19) изложба Историјског архива Београда о верским објектима у Београду; 20) „Капетани река и мора - Србија и Бока Которска (80 артефаката из фонда Музеја науке и технике из Београда); 21) „Срби на северу Африке током Првог светског рата“; 21) „Алжирско-југословенски односи“; 22) „Срби у Северној Африци 1915-1919“ и 23) „125 година дипломатских односа Србије и САД“, аутора Зорице Јанковић, из Историјског музеја Србије.

Представљању српске културне баштине и савременог стваралаштва, значајно су допринеле следеће изложбе у иностранству: 1) „Уметност из Србије и Војводине од 1914. до 2014. - Слутња, крв и нада“, 2) „Душа Србије“, аутора Дарка Дозета (45 фотографија о животу становништва у енклавама на КиМ); 3) „Пригушена егзистенција: Савремена уметничка сцена Србије“; 4) Изложба капиталних радова врхунских уметника бивше СФРЈ „Пејзажи из збирке Јосипа Броза Тита“; 5) „Архитектонско благо средњевековне Краљевине Србије“; 6) „Српска књижевност у Првом светском рату“; 7) „Српска архитектура на преласку миленијума“; 8) „Румунске цркве у српском банату“; 9) „Књижевници у филателији и картофилији“; 10) „Памтиће се“, изложба посвећена Десанки Максимовић; 11) изложба посвећена срушеним косовским манастирима; 12) „Николај Краснов и Србија“, о еминентном архитекти царске Русије и Краљевине Југославије, који је дао изузетан допринос развоју руске, српске и светске архитектуре; 13) „Неоткривена култура - Источна Србија“; 14) „Накит и златовез Косова и Метохије“; 15) „Култура и традиција Влаха“; 16) изложба фотографија „Примењена носталгија“; 17) „Слике давно заборављених предака - Словака из

Војводине”, аутора Мирослава Бенке; 18) „Живот у глини”, аутора Бисеније Петровић и Милоша Спасића; 19) „Путујућа изложба о добрим људима” Јеврејске општине Земун; 20) „Из културног наслеђа Војводине”; 21) „Ми, они, сви”, Рекс музеја из Београда (номинована да представља Културни центар Р. Србије на манифестацији „Ноћ музеја” у Француској); 22) „Србија – светло тло европске културе”; 23) „Париз-Београд. Од Монмартра до Монпарнаса” (188 уметничких дела из колекције Народног музеја у Београду); 24) „Век српског филма 1 и 2” - промоција једног од најстаријих остварења Архива Југословенске кинотеке; 25) „Распето Косово”; 26) „Прашка школа и сликари словенског југа”; 27) „Србија 2014: ка бољем свету”; 28) „Уметност Косова”; 29) „Непозната прича савремене уметности”; 30) „Савремена српска уметност”; 31) „Свадбе у Србији крајем XIX и почетком XX века” и 32) изложба фотографија „Слике о Србији”.

1.2.1.3. Пропагандно-анимационе изложбе

Овај тип изложби обухвата свега 5,73% изложби у укупном узорку реализованих изложби. Кад су у питању поједине врсте изложби овог типа, изложбе о културном туризму обухватају највећи проценат ових изложби (34,15%), затим следе изложбе о археолошком туризму (26,83%), привредне изложбе и сајмови (17,07), изложбе о туристичким потенцијалима (12,20%), док најмање учешће имају етно-изложбе пиротских ћилима (9,76%).

Изложбе о културном туризму (3.1) партиципирају са 31,71% од укупног броја пропагандно-анимационих изложби. Оне су најчешће биле реализоване, уз учешће Амбасада Републике Србије, на манифестацијама „Култура Балкана” (Пољска) и „Бањска понуда и културни споменици Србије” (Швајцарска); туристичким сајмовима (Италија, Кувајт, Јапан, Мексико и Нови Зеланд), изложбама о туристичким потенцијалима Републике Србије под називом „Лепоте Србије” (Румунија); презентацији српског фолклора и српских позоришта (Словачка); презентацији културе Ковачице, као средишта наивне уметности у Србији, под називом „Ковачица, мека светске наиве” (Словачка); као и учешће на сајмовима пријатељских култура (Мексико) и на мултикултуралним фестивалима (Аустралија).

Изложбе о археолошком туризму (3.2) представљају две изложбе: „Путеви римских императора у Србији – Виминацијум” (9) и „Тврђаве на Дунаву” (2).

Изложба „Путеви римских императора у Србији – Виминацијум” је, уз различите модификације наслова и садржаја, гостовала на Медитеранској берзи археолошког туризма у Италији, затим, у истој држави, у комплексу Виторијано, у Будимпешти (Мађарска), у простору сталне мисије Републике Србије при УН у Њујорку, у изложбеној сали Министарства културе града Буенос Аиреса (Аргентина), под називом „Itinerarium Romanum Serbiae”, у Скупштини Федералног дистрикта у Бразилији (Бразил), у Културном центру „El Cabildo” у Асунсиону (Парагвај), у Музеју историје уметности у Монтевидеу (Уругвај). Ова изложба је под насловом „Трансроманика” („Itinerarium Romanum Serbiae – Cultural Route of the Roman Emperors, Trans Romanica”), где приказује повезивање римских градова са територије Немачке и Србије, ради оживљавања римских путева и комуникација, одржана на Сајму културног туризма, у Келну. Пројекат „Тврђаве на Дунаву” обухвата две изложбе: изложбу фотографија „Пут културе - тврђаве на Дунаву у Србији”, која је приказана у Бриселу, Улму и Инголштату, као и изложбу „Тврђаве и остаци утврђених градова у Србији”, која је постављена у Културном центру Р. Србије у Паризу.

На *привредним изложбама и сајмовима (3.3)* одржавани су економски-привредни и културни форуми, привредно-уметничке изложбе и дипломатски сајам. Поводом 20 година демократије у Јужноафричкој Републици, 2014. године, МСП ЈАР и град Преторија организовали су дипломатски сајам. Амбасада Републике Србије представила је природне лепоте, културно-историјске, спортске и кулинарске знаменитости Републике Србије, а нашој амбасади је уручена пригодна награда (Јужноафричка Република).

Када је реч о *изложбама о туристичким потенцијалима* Републике Србије (3.4), оне обухватају 12,20% укупних пропагандно-анимационих изложби. Једну од ове врсте изложби, организовала је Амбасада Републике Србије из Отаве. Србија је, као једина европска земља, у 2009. години, учествовала на манифестацији „Watercan”, на којој се представљају култура, уметност, кулинарство и туристичке дестинације појединих земаља.

Садржај етно-изложби (3.5) је претежно подразумевао представљање пиротских ћилима, и то: у Атини, у нашој Амбасади (Грчка), у Музеју у Кемију, у

оквиру манифестације „Србија у Лапонији” (Финска), као и у оквиру манифестације „Дани Србије у Кини” (Кина).

1.2.1.4. Фестивали и такмичења уметничких изложби

Фестивали и такмичења уметничких изложби чине 7,82% од укупног броја уметничких изложби, где разликујемо две врсте манифестација: фестивале и награде за ликовну и примењену уметност у обиму од 19,64% и такмичења и награде за ликовну и примењену уметност у обиму од 80,36%.

Када је реч о *фестивалима и наградама за ликовну и примењену уметност (4.1)*, Љубица Јоцић је српска уметница која је освојила награду на фестивалима за керамику, Александра Лековић је освојила прву награду за фотографију, док је Тоша Борковић освојио другу и трећу награду за карикатуру. Осим тога, наши уметници су учествовали на два фестивала стрипа и на једном фестивалу српских народних ношњи и народне радиности.

Такмичења и награде за ликовну и примењену уметност (4.2) партиципирају са 80,36%, у категорији фестивала и такмичења уметничких изложби. Прва врста ових такмичења, односно *такмичења и награде за ликовну уметност (4.2.1)* чине 66,66% ових активности у оквиру такмичења ликовне и примењене уметности. Ликовни уметници су на овим манифестацијама освојили неколико награда. На II међународном такмичењу у ex libris-у, у организацији Хаџетепе универзитета из Анкаре и Међународног удружења ex libris-a, специјалну награду „Шукру Ертурк” освојила је Катарина Зарић са Ликовне академије у Београду (Турска). На међународним бијеналима графике, неколико наших уметника је освојило награде, и то: 1) Велизар Крстић и Сузана Вучковић, добитници су прве посебне награде (Македонија); 2) награду Министарства културе Републике Пољске освојила је Милица Вергот (Пољска); 3) Андрија Живановић, Ендре Келетеш, Роберт Дудаш, Коста Станојловић и Павле Костић освојили су признања (Пољска); 4) Александра Ковачевић освојила је награду, а Моника Хајнал и Стева Јасин добили су посебна признања (Пољска); 5) прву награду је освојио Иван Миладиновић (Турска). На међународном такмичењу скулптура додељена је награда нашем вајару Горану Чпајку са Факултета примењених уметности, за скулптуру „Gate of Time” (Јапан).

На такмичењима и наградама за примењену уметност (4.2.2), у оквиру међународних бијенала и награда дизајнерима, награда за визуелни дизајн програма „Култура 2007” припала је двојици студената Архитектонског факултета у Београду (Италија). На Прашком квадријеналу сценског дизајна, уметници из Србије освојили су златну медаљу (Чешка). На Међународном такмичењу дизајна кованог новца у Јапану, награђена је такмичарка из Србије Александра Стокић за рад на тему: „Међународна година астрономије 2009” (Јапан), а на Међународном такмичењу дизајна кованог новца, у студентској категорији, 2012. године награду је освојила Ђурђица Хорват (Јапан). У оквиру Међународног бијенала керамике у Авеиру, прву награду је освојила Јасмина Пејчић (Португал). На међународним бијеналима, изложбама и такмичењима за карикатуру, наш карикатуриста Владимир Станковски добитник је прве награде фестивала „Златни шешир”, за карикатуру „Scratch Screech”, у Кноке-Хајсту (Белгија). У оквиру међународног бијенала хумора и уметности у Толентину, награде су освојили карикатуристи Горан Миленковић и Миодраг Величковић (Италија). На 29. међународном такмичењу у карикатури највећег дневног листа «Yomiuri Shimbun», нашим учесницима Арсену Лалићу и Урошу Максимовићу додељене су специјалне награде у јуниорској категорији (Јапан). Карикатуриста Миленко Косановић освојио је друго место на Међународној изложби карикатуре у Кини. На *II. прашком квадријеналу сценографије и позоришне архитектуре* учествовао је Центар за сценску уметност и технологију, *ЈУСТАТ* из Београда са пројектом „Театар, политика, град”, који је обухватао три изложбе: 1) „Национална поставка” аутора Б. Павића, 2) „Позоришна архитектура и технологија”, ауторке З. Савчић и 3) „Поставка студентских радова”, аутора Р. Динуловића и Б. Павића (Чешка).

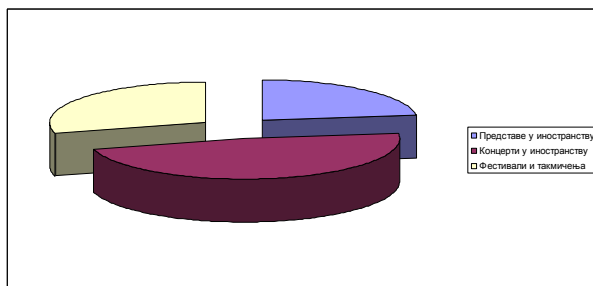
1.2.2. СЦЕНСКИ ПРОГРАМИ

Сценски програми, као најзначајнији сегмент културних активности Републике Србије у свету (29,31% свих активности), разматран је преко три типа културних програма, а то су: представе у иностранству, концерти у иностранству и фестивали и такмичења сценских програма у иностранству. Процентуална заступљеност ових програма у укупном узорку сценских представа приказана је у табели 7. и на графикону 3.

Табела 7. Сценски програми као врста сарадње РС са светом у области културе

	Врста активности	Број активности	Процент активности
1.	Представе у иностранству	207	22,95%
2.	Концерти у иностранству	432	47,89%
3.	Фестивали и такмичења сценских програма	263	29,16%
	Укупно	902	100%

Графикон 3. Врсте сценских програма у иностранству

Према приказаним резултатима, највећи проценат сценских програма припада концертима у иностранству (47,89%), затим следе представе у иностранству (22,95%), док 29,16% ове врсте програма припада фестивалима и такмичењима на којима су наши уметници учествовали у иностранству. Типологизација сценских програма приказана је у табели 8.

Табела 8. Типологизација сценских програма

II	СЦЕНСКИ ПРОГРАМИ (укупан број активности = 3078)	902	29,30
	1. Представе у иностранству	207	22,95
	1.1. Позоришна представа	153	73,91
	1.1.1. Гостовање позоришта из Р. Србије у иностранству	95	62,09
	1.1.2. Премијерно извођење позоришних представа	25	16,34
	1.1.3. Извођење монодрама у иностранству	7	4,58
	1.1.4. Позоришно читање драме	3	1,96
	1.1.5. Самостално учешће глумаца, редитеља и проф. глуме	23	15,03
	1.2. Музичка и плесна представа	32	15,46
	1.2.1. Оперска представа	20	62,5
	1.2.2. Балетска представа и савремени плес	12	37,5
	1.3. Фолклорна представа	22	10,63
	2. Концерти у иностранству	432	47,89
	2.1. Концерти класичне музике	194	44,91
	2.1.1. Солистички концерти	92	47,42
	2.1.2. Заједнички концерти	50	25,77
	2.1.3. Колективни концерти	9	4,64
	2.1.4. Концерти оркестара и ансамбала класичне музике	30	15,46
	2.1.5. Концерти музичких школа из Р. Србије	7	3,62
	2.1.6. Учесће композитора и диригентата као госта на конц.	6	3,09
	2.2. Хорски концерти	71	16,44
	2.2.1. Концерти академских хорава	21	29,58
	2.2.2. Концерти камерних хорава	5	7,04
	2.2.3. Концерти меш., муш., жен., омл., дечјих и хорава КУД	19	26,76
	2.2.4. Концерти црквених хорава, духовне и сакралне музике	25	35,21
	2.2.5. Заједнички концерти ансамбала и хорава	1	1,41
	2.3. Концерти културно-уметничких друштава	9	2,08
	2.4. Концерти популарне музике	27	6,25

2.5. Концерти етно-музике	21	4,86
2.6. Концерти ране музике	9	2,08
2.7. Концерти традиционалне музике	3	0,69
2.8. Концерти цез, рок, блуз и техно-музике	22	5,10
2.9. Учешће српских уметника, хорава, фолклорних група и позоришта из дијаспоре на манифестацијама у иностран.	76	17,59
2.9.1. Изложбе, конц. класичне музике и књижевне манифест.	35	46,05
2.9.2. Концерти и фестивали хорава, фолк група и позоришта	41	53,95
3. Фестивали и тамичења сценских програма у иностран.	263	29,16
3.1. Фестивали сценских програма у иностранству	233	88,59
<u>3.1.1. Позоришни фестивали и награде</u>	71	30,47
3.1.1.1. Учешће на позоришним фестивалима	48	67,61
3.1.1.2. Награде на позоришним фестивалима	13	18,31
3.1.1.3. Извођење монодрама и награде на фестивалима	10	14,08
<u>3.1.2. Музички фестивали и награде</u>	24	10,30
3.1.2.1. Учешће на музичким фестивалима	14	58,33
3.1.2.2. Награде на музичким фестивалима	7	29,17
3.1.2.3. Учешће композитора на музичким фестивалима	3	12,5
<u>3.1.3. Балетске и плесне представе на фестивалима и награде</u>	3	1,29
<u>3.1.4. Фестивали и награде хорских представа</u>	40	17,17
3.1.4.1. Фестивали камерних хорава	6	15,00
3.1.4.2. Фестивали академских хорава	12	30,00
3.1.4.3. Фестивали мешовитих, мушких, женских, омладинских, дечјих и хорава КУД-а:	8	20,00
3.1.4.4. Фестивали црквених хорава, духовне и сакрал.музике	5	12,50
3.1.4.5. Награде за хорова на фестивалима	9	22,50
<u>3.1.5. Фестивали оркестара и ансамбала класичне музике</u>	4	1,72
<u>3.1.6. Фестивали средњевековне, барокне и ренесан.музике</u>	3	1,29
<u>3.1.7. Фестивали традиционалне музике</u>	3	1,29
<u>3.1.8. Фестивали нове музике</u>	1	0,43
<u>3.1.9. Фестивали цез и рок музике</u>	8	3,43
3.1.9.1. Фестивали цез музике	7	87,50
3.1.9.2. Учешће рок група на фестивалима	1	12,50
<u>3.1.10. Фестивали популарне музике</u>	9	3,86
<u>3.1.11. Фестивали етно-музике</u>	13	5,58
<u>3.1.12. Фестивали и такмичења културно-уметничких друшт.</u>	54	22,18
3.1.12.1. Учешће фолклорних ансамбала на фестивалима	50	92,59
3.1.12.2. Фестивали и награде за фолклор	4	7,41
3.2. Међународна такмичења сценских програма и нагр.	30	11,41
<u>3.2.1. Међународна музичка такмичења и награде</u>	22	73,33
3.2.1.1. Учешће на музичким такмичењима	15	68,19
3.2.1.2. Награде на музичким такмичењима	7	31,81
<u>3.2.2. Међународна такмичења и награде за балет и плес</u>	5	16,66
<u>3.2.3. Међународна такмичења и награде за хорова</u>	1	3,33
3.2.3.1. Такмичења мешовитих, мушких, женских, омладинских, дечјих и хорава КУД	1	3,33
<u>3.2.4. Међународна такмичења и награде за фолклор</u>	2	6,66

Према подацима М. Ђорђевића и Н. Михаљинац, пројекти међународног карактера у извођачким уметностима имају учешће од 39,49% или 44,33% укупног буџета Министарства културе и информисања. У периоду од 2010. до 2015. године издвојена су следећа финансијска средства: 2010. године - 61 пројекат (32.740.000 динара), од тога 18 (29,51%) пројеката међународног карактера (8.665.000 или 26,47%); 2011. године - 50 пројеката (38.210.000 динара), од тога 22 (44%) пројеката међународног карактера (21.150.000 или 60,59%); 2012. године – 100 пројеката (68.730.000 динара), од тога 39 (39,%) пројеката међународног карактера (19.150.000 или 27,86%); 2013. године – 53 пројекта (47.398.000 динара), од тога 29 (54,72%) пројеката међународног карактера (25.748.000 или 54,32%); 2014. године - 96 пројеката (62.493.000 динара), од тога 40 (41,67%) пројеката међународног карактера (33.740.000 или 53,99%) и 2015. године - 111 пројеката (62.963.000 динара), од тога 38 (33,93%) пројеката међународног карактера (28.083.000 или 44,6%) (Ђорђевић, Михаљинац, 2017: 345). И у овом сегменту се највише издваја за фестивале, у првом реду за *Битеф*, затим фестивале у Ужицу и у Суботици (Ибид: 346). Када су сценски програми у питању, иако Србија има снажну међународну димензију, континуитет, одрживост и концепте фестивала који се одржавају у Србији, „основна слабост у овој сфери делатности је финансијска неизвесност која утиче на начин планирања програма” за гостовања у иностранству, као и „недовољна упућеност у партнерства и учешћа у пројектима Европске Уније” (Dimitrijević: 308, 309).

1.2.2.1. Представе у иностранству

Представе у иностранству, у овом раду, подељене су на три типа манифестација⁶⁵: 1) позоришна представа (73,91%), 2) музичка и плесна представа (15,46%) и 3) фолклорна представа (10,63%).

Међу *позоришним представама (1.1)* као облику сарадње, преко 60% припада гостовањима позоришта из Републике Србије у иностранству (62,09%). Друго место по обиму сарадње заузима премијерно извођење позоришних

⁶⁵ Према М. Драгићевић Шеших и Б. Стојковићу, основни облици представа су: „драмска представа - од спектакла до камерне драме; пантомима; монодрама; рецитал; луткарска представа; инсталација/ перформанс (site specific); музичка представа: оперска представа; оперетска представа; ораторијум и мјузикл; плесна представа: балетска представа; кореодрама и плесни/невербални театар и фолклорна представа” (Драгићевић Шеших, Стојковић, 2007: 199).

представа (16,34%), а треће место – самостално учешће глумаца, редитеља и професора драмских уметности (15,03%). Испод 5% учешћа овог типа припада извођењима монодрама у иностранству (4,58%) и позоришном читању драмског текста (1,96%).

Када је реч о *гостовању позоришта из Републике Србије у иностранству (1.1.1)*, анализом ових активности је утврђено која су позоришта и у којим државама гостовала. У групи београдских позоришта гостовање су остварили: 1) Народно позориште из Београда (Норвешка, Шведска, Словенија, Украјина, Хрватска и Канада); 2) Југословенско драмско позориште (Аустрија, СР Немачка, Русија, Хрватска, Црна Гора, Чешка, Шпанија и Канада); 3) Београдско драмско позориште (Румунија, Русија, Норвешка, Словенија и Хрватска); 4) Позориште „Атеље 212” (Словачка, Шведска, Словенија, Хрватска и Канада); 5) „Звездара театар” (Италија, Швајцарска и Канада) 6) Позориште „Славија” (Русија, Хрватска и Аустралија) и 7) Позориште на Теразијама (САД и Канада).

Међу професионалним и аматерским позориштима из АП Војводине и региона Србије, ову активност су остварили: 1) Српско народно позориште из Новог Сада (Румунија, Словачка, Словенија и Хрватска); 2) Сомборско народно позориште (Русија); 3) Народно позориште из Суботице (Хрватска); 4) Позориште „Тоша Јовановић” из Зрењањина (Румунија и Хрватска); 5) Народно позориште из Кикинде (Хрватска); 6) Словачко војвођанско позориште из Бачког Петровца (Словачка); 7) Народно позориште из Ужица (БиХ, Русија и Канада); 8) Народно позориште из Крушевца (Хрватска); 9) Аматерско позориште „Јанко Веселиновић” из Богатића (Хрватска).

Значајно учешће у овим активностима остварила су и омладинска и децја позоришта из Републике Србије⁶⁶, као заједничке представе наших позоришта са страним позориштима⁶⁷.

⁶⁶ Ради се о следећим омладинским и децјим позориштима из Републике Србије: 1) Омладинско позориште „Патос” из Смедерева (Хрватска); 2) Позориште лутака „Пиноккио” из Земунa (Шведска, Француска и Индија); 2) Београдско дечије позориште „Душко Радовић” (Иран и Јапан); 3) Дечје позориште Центра за културу Смедерево (Хрватска). Такође, уочено је присуство различитих позоришних група, као што су: 1) ПАН театар из Београда (Холандија); 2) Позориште „Маска” из Шапца (Чешка); 3) Позоришна група „New Wave” (Чешка); 4) Театар „Мимарт” из Београда (Египат); 5) „Театар лево” – АКУД „Лола” из Београда (Мароко); 6) Уметнички центар „Хлеба и игара” из Бачког Петровца (Иран) и 7) Позоришна група „Милош Црњански” (Канада).

Премијерно извођење позоришних представа у иностранству (1.1.2) је највише извођено по делима Душана Ковачевића и Биљане Србљановић, а извођена су и дела Љубомира Симовића. Од редитеља који су премијерно режирани позоришне представе, у Извештају МСП се помињу Алиса Стојановић и Ђорђе Марјановић. На фестивалу савремене драматургије „Укрштени погледи”, у Греноблу, учествовале су Биљана Србљановић и Милена Марковић (Француска).

Осим позоришних представа, наши уметници су гостовали у иностранству са *монодрамама* (7) које нису имале такмичарски карактер, а које су извеле глумице Наташа Марјановић, Александра Николић, Весна Чипчић, Љиљана Стјепановић и позоришна група „Маска” из Шапца. Позоришно читање драме у страним позориштима је изведено за три текста: 1) „Шине” ауторке Милене Марковић (Јапан), 2) „Професионалац”, Душана Ковачевића (Јапан) и 3) „Породичне приче” Биљане Србљановић (Чешка).

Значајна позоришна активност у иностранству остварена је и кроз *самостално учеиће глумаца (1.1.3)* - Владимира Алексића, Дамира Тодоровића, Раде Ђуричин, Ане Софреновић, Светлане Бојковић, Љубивоја Тадића, Милице Спасојевић, Петра Краља, Милана Гутовића, Ружице Сокић, Ивана Бекрајева, Петра Божовића, Љиљане Благојевић, Калине Ковачевић, Михаила Максимовића, Александре Манасијевић, Марине Димитријевић и др.; професора глуме, редитеља и сценариста (Емир Кустурица, Горан Марковић, Срђан Кољевић)...

Музичке и плесне представе (1.2) партиципирају са 15,46% у укупном узорку представа. Њих чине: оперске представе, са близу две трећине учешћа у овом типу културних активности - 62,5% и балетске представе и савремени плес које чине нешто више од једне трећине ових активности - 37,5%.

Када је реч о подршци у области музике, Министарство културе је у периоду од 2010. до 2015. године ову област подржало следећим финансијским средствима: 2010. године – од 65 пројеката (23.660.000 динара), 31 или 47,69% међународног карактера у износу 12.620.000 или 53,34% укупног буџета; 2011.

⁶⁷ У иностранству су одигране следеће заједничке представе наших позоришта са страним позориштима: 1) „12 гневних људи” Казалиште из Вировитице и Позориште из Крагујевца (Хрватска); 2) Народно позориште из Новог Сада и позориште „Ulysse” извели су представу „Шекспир у Кремљу”, Иве Штивичића, у режији Ленке Удовички (Хрватска) и 3) Српско народно позоришта из Новог Сада и позориште „Каруж”, извели су представу „Троил и „Кресида” В. Шекспира, и у режији Лоранс Калам, у двојезичном издању (Швајцарска).

године – од 102 пројекта (37.273.000 динара), 35 или 34,31% међународног карактера у износу 16.475.000 или 44,2% укупног буџета; 2012. године – од 52 пројекта (31.591.000 динара), 15 или 28,85% међународног карактера у износу 11.771.000 или 37,26% укупног буџета; 2013. године – од 45 пројекта (36.605.000 динара), 22 или 48,89% међународног карактера у износу 23.850.000 или 66,98% укупног буџета; 2014. године – од 69 пројекта (40.262.000 динара), 25 или 36,23% међународног карактера у износу 21.010.000 или 51,31% укупног буџета; 2015. године – од 59 пројекта (30.000.000 динара), 29 или 49,15% међународног карактера у износу 22.650.000 или 75,5% укупног буџета. Пројекти међународне сарадње у овом петогодишњем периоду чине 40% од укупних музичких пројекта који су добили подршку на конкурсима, а то је 54, 65% укупног буџета (Ђорђевић, Мihaljinac, 2017: 348).

Међу најзначајнијим *оперским представама (1.2.1)* које су наши уметници изводили у иностранству су: 1) Вердијева „Аида” којом је дириговао Дејан Савић - солисти Јадранка Јовановић, Јасмина Трумбеташ-Петровић, Сања Анастасијевић, Ненад Јаковљевић и Иван Томашев (Аустрија) 2) „Летећи Холанђанин” Рихарда Вагнера (Румунија) 3) опера са балетом „Орфеј у паклу” (Румунија) и 4) „Вива ла Мама” (Румунија). Ова дела су изводили ансамбли Опере Народног позоришта из Београда, Опере из Новог Сада и Опере и театра „Мадленианум” из Београда. У разматраном периоду изведено је чак пет премијера оперских представа, и то: 1) „Време цигана” Емира Кустурице у Паризу (Француска); 2) „Евгеније Оњегин” (П. И. Чајковског) – дириговао Србољуб Динић, а водећи мецосопрани су биле Наташа Јовић и Јелена Бодражић (Швајцарска); 3) Моцартова опера „Отмица из Сараја”, у режији Дејана Миладиновића (САД); 4) Опера „Наход Симон” Исидоре Жебељан (СР Немачка); 5) Оперска композиција Ане Соколовић „Love Songs” (Канада) и 6) Премијера дечје опере „Славуј” редитељке Беке Савић, у Келнској опери (СР Немачка).

Значајан самостални наступ у страним оперским представама имали су: 1) првакиња београдске Опере Софија Пижурица у опери „Боеми” у Ослу (Норвешка); 2) првак Опере Народног позоришта из Београда, Иван Томашев у Државној опери у Прагу (Чешка); 3) Драгана дел Монако као Кармен и као Амнерис у опери „Аида”, у Националној опери у Каиру (Египат); 4) Драгана

Радаковић, такође у каирској Опери (Египат) и 5) мецосопран, Милијана Николић, у више улога у сиднејској и токијској Опери (Аустралија и Јапан).

Кад су и питању *балетске и плесне представе (1.2.2)*, највећи број ових представа извео је Балет Народног позоришта из Београда („Одисеј”, „Ромео и Јулија”, „Ко то тамо пева”), Балет Српског народног позоришта из Новог Сада („Крцко Орашчић”) и балетска група Опере и театра „Мадленианум” („Празник Љубави”). Београдско драмско позориште је наступило са монобалетом „Дозефин” Аје Јунг, која је урадила и представу „Зеле”, а балетска група „Cas Public” извела је балет „Окрутне свите”, ауторке Ане Соколовић. Ове представе су изведене на Кипру, у Македонији, Румунији, Кини, Египту, САД, Канади, Мексику и Колумбији.

Фолклорне представе (1.3) чине 10,63% од укупног броја представа изведених у свету. У иностранству су наступала афирмисана културно-уметничка друштва и фолклорни ансамбли, као што су: „Коло”, „Бранко Крсмановић”, „Абрашевић”, „Лола” и др. Они су гостовали у Аустрији, Румунији, СР Немачкиј, Словачкој, Хрватској, Црној Гори, Русији, Кини, Јапану, Уједињеним Арапским Емиратима, САД и Мексику.

1.2.2.2. Концерти у иностранству

Концерти у иностранству обухватају скоро половину разматраних сценских наступа (47,89%). Овај тип културних активности обухвата: 1) концерте класичне музике (44,91%); 2) хорске концерте (16,44%); 3) концерте културно-уметничких друштава (2,08%), 4) концерте популарне музике (6,71%); 5) концерте етно-музике (4,40%), 6) концерте ране музике (2,08%); 7) концерте традиционалне музике (0,69%); 8) концерте џез, рок, блуз и техно-музике (5,10%), као и 9) учешће српских уметника, хорова, фолклорних група и позоришта из дијаспоре на манифестацијама у иностранству (17,59%).

У оквиру концерата као облика културних делатности Републике Србије у свету, *концерти класичне музике (2.1)* обухватају 44,91%, од чега солистички концерти чине 47,42% активности. Заједничким концертима припада 25,77%, а колективним 4,64% од укупног броја концерата класичне музике. Концерти оркестара и ансамбала класичне музике чине 15,46%, док преостала два разматрана облика учествују са мање од 4% ових активности (концерти музичких школа из

Републике Србије – 3,62% и учешће композитора и диригената као госта на концертима – 3,09%).

Као што је истакнуто, *солистички концерти (2.1.1)* обухватају 47,42% концерата класичне музике. Највећи број солистичких концерата (11) одржали су певачи етно-музике, Браћа Теофиловић, у Великој Британији, Румунији, Хрватској, Црној Гори, САД и Канади. Пет концерата одржала је првакиња Опере Народног позоришта у Београду, Јадранка Јовановић, у Швајцарској, Алжиру, Бугарској и Русији; три концерта - првакиња опере Народног позоришта у Београду, Сузана Шуваковић-Савић, у Грчкој, Норвешкој и Шведској; по један концерт - оперски уметници Хана Батинић, Јасна Туцаковић, Јелена Влаховић, Драгана Југовић дел Монако, Ана Рупчић, Иван Томашев и Оливера Миљковић (у Аустрији, Румунији, Данској, Норвешкој, Чешкој и Јапану).

Четири концерта одржали су пијанисткиња Наташа Митровић - у Јапану и САД (*Кенеди центар* у Вашингтону) и пијаниста Александар Сердар - у Грчкој, Португалу, Француској и Перуу. Два концерта одржали су пијаниста Владимир Милошевић - у Чешкој и Аустралији; пијанисткиња Сара Марјановић - у Француској и Шпанији; пијанисткиње Мирјана Рајић и Мина Милетић - у САД; пијаниста Ненад Ивовић - у Египту (у Александријској и Каирској опери); пијанисткиња Нада Колунџија у Румунији и САД. Такође, солистичке концерте имали су пијанисти: Александар Маџар, Рита Кинка, Ивана Алковић, Ленка Петровић, сестре Бизјак, Косана Радојевић, Јасмина Кулаглић, Владимир Стојнић, Стефан Петровић, Сања Ромић, Милан Миладиновић, Димитрије Васиљевић и Миле Теовановић - у Аустрији, Румунији, Шведској, Египту, Француској, Холандији, Хрватској, Израелу, САД и Канади.

Четири концерта одржао је гитариста Урош Дојчиновић - у Украјини, Бразилу, Мексику и Парагвају, а два концерта гитаристкиња Сабрина Влашкалић - у Финској и Шведској. Три концерта одржали су виолиниста Јован Колунџија, уз пратњу Наде Колунџије, у БиХ, Грчкој и Словенији; виолинисткиња Ана Милосављевић - у САД и чембалисткиња Смиљка Исаковић (Исланд, Словачка и БиХ); док по један концерт - виолинисти Стефан Миленковић, Илија Маринковић, Маргарета Бенкова, Маријана Шипка, Драгана Радосављевић и М. Михајловић (у Канади, Холандији, Шпанији, БиХ, Бразилу и Аргентини); виолончелисткиња

Ксенија Јанковић - у Француској; виолончелиста Зоран Степић у Грчкој; флаутисткиња Анђела Братић у Бугарској; хармоникаш Петар Марић у САД и Милош Миливојевић на Исланду.

Једна четвртина концерата припада групи *заједничких концерата (2.1.2) класичне музике (25,77%)*. Ове концерте одржали су прваци Београдске опере, дуети, триа и групе музичара.

Бројне заједничке концерте и наступе у иностранству одржали су српски уметници: Јадранка Јовановић и глумац Раде Миљанић (Албанија); Сузана Шуваковић Савић, Драгана Дел Монако, Дејан Максимовић и Александар Стаматовић, уз клавирску пратњу Ивана Јовановића (Грчка); Анета Илић уз пратњу Дејана Синадиновића (Италија); сопран Сузана Шуваковић-Савић и баритон Владимир Андрић, у пратњи пијанисте В. Јовановића (Данска); Жељка Здјелар и Драгољуб Бајић (два концерта у Данској); Сања Керкез, Иван Томашев, уз клавирску пратњу Ивана Јовановића (три концерта у Данској); мецосопран Наташа Јовић-Тривић и бас-баритон Небојша Бабић, уз клавирску пратњу Ивана Јовановића (Данска); Драгана Југовић дел Монако и Дејан Максимовић (Данска); солисткиња Опере Народног позоришта из Београда, Софија Пижурца, и норвешки тенор Хенрик Енгелсвикен (Норвешка); Јелена Влаховић, Јасмина Трумбеташ-Петровић и пијанисткиња Зорка Миливојевић (Норвешка); Ансамбл Аксентијевић и прваци Београдске опере (Француска); мецосопран Ирена Зарић и чешки мешовити хор „Сармина воцум” (Чешка); оперске арије и дуети солиста Опере Народног позоришта из Београда и првака Опере Хрватског народног казалишта из Осиека (Хрватска); Верица Грмуша (сопран) и Драган Марковић (виолина), у Кувајту; оперска уметница Катарина Јовановић и пијанисткиња Милена Петровић (Египат). Овој групи концерата припадају и концерт наших младих музичара са Музичког конзерваторијума у Кристиансанду, у Норвешкој (мецосопран Ивана Милсиновић, баритон Стевица Крајиновић и пијаниста Милош Вељковић), као и концерти уметничког ансамбла Министарства одбране „Станислав Бинички” на туренеји естрадног уметника Роберта Пешута (Швајцарска).

Осим концерата првака београдске опере, бројне концерте су одржали музички дуети, триа и групе музичара. *Прву групу концерата* представљају

клавирска дуа, и то: 1) Ивана Талијан и Изабел Мендеш (Португал); 2) Лана Родић и Маријана Савовић (Француска); 3) Иван Меле и Маргита Дракуловић-Мелеш (Швајцарска) и 4) А. Павловић и С. Лончар (САД). *Другу групу ове врсте* концерата су изводили дуети виолониста и пијаниста: 1) виолиниста Љубомир Михајловић и пијанисткиња Ивана Талијан (Португал); 2) виолиниста Јован Колунџија са украјинском пијанисткињом (Украјина); 3) виолинисткиња Ана Марковић и пијаниста Иван Трипковић (Француска) и 4) виолиниста Немања Станковић и пијанисткиња Јованка Вишекруна-Јанковић (Француска). *Трећу групу концерата* чине дуети виолончелиста и пијаниста: 1) концерт челисткиње Ксеније Јанковић и пијанисте Александра Сердара (Шведска); 2) концерт пијанисткиње Јасмине Кулаглић и виолончелисте Адриена Фрас-Сомбеа (Француска); 3) концерт пијанисте Петра Илића и виолончелисте Предрага Михајловића (Француска). *Четврту групу* представљају дуети виолиниста и виолончелиста: 1) концерт виолинисткиње Зорице Станојевић и виолончелисткиње Мине Закић (Француска); 2) концерт виолинисткиње Наде Хофман и виолончелисте Срђана Сретеновића (Француска); 3) концерт виолончелисте Д. Ђорђевића и пијанисте Владимира Милошевића (Хрватска). *Пету групу концерата* чине дуети других инструмената: 1) концерт гудачког дуа М. Ристића и И. Граховца (Италија); 2) концерт дуета Војислава Ивановића – гитара и Небојше Јашаревића – виолина (Грчка) и 3) концерт гитарског тандема Стефановски - Тадић (Канада).

У групи заједничких концерата су три веома значајна концерта наших музичара са страним оркестрима: 1) концерт пијанисте Владимира Милошевића са јоханесбуршком филхармонијом (Јужноафричка Република); 2) концерт виолинисте Илије Маринковића и диригента Дејана Савића са Симфонијским оркестром бразилске државе Парана у граду Курићиби (Бразил); 3) концерт пијанисте Александра Сердара са гудачким квинтетом „Себастијан” из Загреба у дворани Ватрослав Лисински (Хрватска).

Међу заједничким концертима се налазе и концерти класичне музике дуа и трија: 1) „Трио анимо” (Чешка); 2) „Серарома” (Швајцарска); 3) „Трио алфа” са музичарем Владом Марковићем (Швајцарска); 4) Дувачки трио Београдске филхармоније, у оквиру *Дана Србије* (Индија) и 5) Дуо Данила Кулишића и Нађе Дорник у Карнеги Холу у Њујорку (САД).

Колективни концерти (2.1.3) чине тек 4,64% свих концерата класичне музике. Ове концерте су одржале различите групе оперских уметника, инструменталиста, КУД-ова, ансамбала и оркестара. Прву групу ових концерата чине наступи оперских певача и различитих инструменталиста: 1) концерт „Музички круг”, сопрана Оливере Тошић-Меркурио и Миле Вилотијевић, мецосопрана Ирене Зарић, баритона Џамила Реџеџија, пијаниста Наталије Гаши, Светлане Кнезовић и Андреа Маурија, виолинистиње Маје Јокановић, виолончелисте Реље Лукића и гитаристе Ђулија Тампалинија (Италија); 2) концерт оперске уметнице Јадранке Јовановић, КУД „Абрашевић” и ансамбл „Скале”, уз учешће глумице Јелене Жигон (Аустрија); 3) концерт оперских арија и дуета солиста Опере Народног позоришта из Београда и првака Опере Хрватског народног казалишта из Осијека (Хрватска); 4) концерт под називом „Песме и арије које су освојиле свет”, примадоне београдске Опере, Сузане Шуваковић-Савић, и солисте РТС-а, Славка Николића, уз пратњу Миодрага Чолаковића и Петра Голубовића (Црна Гора).

Другу групу концерата су изводили различити инструменталисти, ансамбли и оркестри: 1) концерт пијанисте Стефана Тирића, Браће Теофиловић и групе „Теодулија” (Велика Британија); 2) концерт пијанисткиње Маје Момчиловић-Џордан са нашим и британским музичарима (Велика Британија); 3) виолиниста Јован Колунџија, оркестар Бобана и Марка Марковића наступили су на 5. музичком фестивалу „Малар”, у Вестеросу (Шведска); 4) концерт Војног оркестра СЦГ из Ниша (Аустрија).

Концерти оркестара и ансамбала класичне музике (2.1.4) обухватају 15,46% концерата класичне музике и налазе се на трећем месту по заступљености у оквиру концерата класичне музике. Највећи број концерата ове врсте извела је Београдска филхармонија (16), у БиХ, Италији, Хрватској, Словенији, САД и Шведској, при чему је само у Шведској извела седам концерата, у оквиру програма музичке сарадње „Музичке везе 2005-2007”. Други по заступљености су били „Гудачи Светог Ђорђа” који су извели осам концерата у Македонији, СР Немачкој, Словачкој, Шведској и Хрватској.

Симфонијски оркестар и хор РТБ извео је Вердијев Реквијем у граду Пјеве ди Солиго (Италија), а Симфонијски оркестар Факултета музичке уметности у

Београду одржао је концерт у здању Словеначке филхармоније у Љубљани (Словенија). Остале концерте ове врсте извели су следећи ансамбли: 1) Ансамбл ФМУ из Београда, „Camerata Serbica” (СР Немачка); 2) Гудачки оркестар АКУД „Лола” из Београда (СР Немачка); 3) Београдски мадригалисти (Румунија); 4) Гудачки квартет „Глинка” (Русија); 5) ансамбл класичне гитаре „Балканске жице” (Русија); 6) ансамбл „Donne di Belgrado” (Данска); 7) професионални ансамбл „Camerata Serbica” (Аустрија); 8) квинтети „Еклис” и „Балкан кафе” (Француска); 9) Барокни ансамбл „Voticelli” (Француска); 10) дувачки квинтет Београдске филхармоније и дует Ђорђевић - Егерић (Француска); 11) Гудачки квартет Београдске филхармоније са кларинетистом Огњеном Поповићем (Уједињени Арапски Емирати) и 12) Нишки трио „Анима” (мецосопран, флаутискиња и пијанисткиња) одржао је четири концерта камерне музике под називом „Душа Србије” у Италији.

Концерти музичких школа из Србије у иностранству (2.1.5), који обухватају свега 3,62% концерата класичне музике, обележени су учешћем школе „Јосип Славенски” из Београда у Италији и Хрватској, школе „Петар Коњовић” из Београда у Чешкој, „Корнелије Станковић” из Трстеника у Швајцарској, те музичке школе „Војислав Вукчевић” из Београда у Јужној Кореји.

Концерти композитора и диригента као госта у иностранству (2.1.6), чине свега 3,09% укупних активности ове врсте. Када је реч о композиторима, две композиторке су представљале нашу земљу у иностранству: Исидора Жебељан, у пројекту „Il Femminile”, посвећеном односу савременог музичког стваралаштва и жене у оквиру савремене музике, у Милану (Италија), и Ана Соколовић, у National Art Centre у Канади, која је 2007. године проглашена композитором године у Канади, а 2008. године добила престижну награду „Socan” за концертну музику (Канада). У овој групи активности, свакако, треба поменути концерт под називом „Soul of Percussion”, у извођењу јапанске музичке групе „Phoniks Reflection”, посвећен композицијама нашег музичара-перкусионисте Небојше Јована Живковића (Јапан).

У иностранству су наступила два наша диригента – Бојан Суђић и Милена Ињац. На позив Филхармонијског оркестра Универзитета УНАМ, Бојан Суђић дириговао је на два концерта у сали Културног центра овог највећег мексичког

Универзитета у Мексико Ситију (Мексико), а Милена Ињац, диригент и професор на Факултету уметности у Нишу, наступила је као гост на концерту Националног Симфонијског оркестра младих, у дворани „Хосе Аргиас”, у Монтевидеу (Уругвај).

Хорски концерти (2.2.) чине 16,44% од укупног броја концерата разматраног узорка концерата у иностранству. Њих чине: концерти академских хорова (29,58%); концерти камерних хорова (7,04%); концерти мешовитих, мушких, женских, омладинских, дечјих и хорова КУД-а (26,76%), концерти црквених хорова, духовне и сакралне музике (35,21%) и заједнички концерти ансамбала и хорова (1,41%).

Када је реч о *концертима академских хорова (2.2.1)*, највећи број концерата ове врсте одржао је Академски хор „Collegium Musicum”, под руководством Даринке Матић Маровић и Драгана Јовановића (18), при чему је чак пет концерата одржао у градовима Шведске, у оквиру програма музичке сарадње под називом „Музичке везе 2005-2007”. Остале концерте одржао је у Италији, Македонији, Француској, Хрватској, Црној Гори, Кини, Оману и Мексику.

Академски хор „Обилић” из Београда, заједно са Омладинским симфонијским оркестром из Рима, наступио је прво у Београду, а потом још два пута у Риму (Италија). Овај хор је још два пута наступао у Црној Гори - једанпут у оквиру обележавања Дана државности Црне Горе (13. јула) и 200-годишњице рођења П. П. Његоша. Академски хор „Лола” из Београда наступао је у оквиру манифестације „Дани српске културе” у Темишвару (Румунија), као и у Дортмунду (СР Немачка). Забележено је и гостовање Академског хора из Ниша у Москви (Русија).

Концерти камерних хорова (2.2.2) чине 7,04% укупног узорка хорских концерата. То су наступи хора „Браћа Барух” из Београда на манифестацији „Бејахад” у Опатији (Хрватска); гостовање Мадригалског хора Београдског ФМУ у Кардици (Грчка); Камерног хора „Cantantes” у Лисабону (Португал) и Београдског камерног хора на Московском музичком ускршњем фестивалу (Русија).

Концерти мешовитих, мушких, женских, омладинских, дечјих и хорова КУД-а (2.2.3), обухватају више од једне четвртине укупног узорка наступа хорова (26,76%). У иностранству су наступали следећи хорови: 1) Хор „Иво Лола Рибар” (Италија); 2) Ђачки хор основне школе „Стеван Сремац” из Сенте (Мађарска); 3)

Хор „Корнелије Станковић” из Кикинде (Румунија и Норвешка); 4) Женски хор „Барили” из Пожаревца (Румунија); 5) Хор „Косовски божури” и Ивана Жигон на отварању Међународног филмског фестивала „Златни витез” у Пјатигорску, Кислодовску, Ставропољу и Москви (Русија); 6) Хор „Учитељ Таса” из Ниша (Словачка); 7) Хор „Мокрањац” (Хрватска); 8) Новосадски хор (Хрватска); 9) Хор музичке школе „Мокрањац” из Београда (Јапан); 10) Дечји хор Музичке школе „Мокрањац” (Кина); 11) Хор „Бранко Радичевић” (САД); 12) Заједнички концерт Градског хора „Невен” из Бача и словачког хора „Zvonу” из Селенче (Хрватска) и 13) Заједнички концерт женског хора „Барили” из Пожаревца са хором „Budapest Beivaros-Lipotvaros” у Будимпешти (Мађарска).

Концерти црквених хорова, духовне и сакралне музике (2.2.4) обухватају 35,21% од укупног броја изведених концерата. Међу њима издвајамо: 1) четири концерта духовне музике Дивне Љубојевић и хора „Мелоди” у Аустрији, Украјини, Француској и Црној Гори; 2) три концерта Првог београдског певачког друштва у Белорусији, Русији и Израелу; 3) три концерта духовне музике Павла Аксентијевића у Македонији, Румунији и Француској и 4) три концерта Нишког мешовитог црквеног хора „Бранко” у Италији, Турској и Канади. Кад су питању црквени хорони, у анализираном узорку утврђено је да су одржане три манифестације у Румунији и Црној Гори у којима је учествовало више црквених православних хорова, а међу њима и црквени хорони из наше земље.

Осим тога, у иностранству су гостовали и други хорони духовне и сакралне музике: 1) Хор „Свети Ђорђе” из Саборне цркве у Новом Саду (Шведска); 2) Хор „Београдски мадригалисти” (Хрватска); 3) Панчевачко српско црквено певачко друштво (Црна Гора); 4) Хор „Кир Стефан Србин” из Смедерева (Чешка); 5) Хор „Хаџи Рувим” из Ваљева (Чешка); 6) Мешовити хор Свети Архиђакон Стефан из Краљева и Крупња (Чешка); 7) Хор „Хевидум” (Швајцарска); 8) Црквени хор „Мојсије Петровић” (Шпанија) и 9) Хор манастира Ковиљ у Карнеги Холу у Њујорку (САД).

Заједничке концерте ансамбала и хорова (2.2.5) одржали су Београдска филхармонија, академски хор „Collegium Musicum”, ансамбл старе музике „Renesans”, хор „Иво Лола Рибар” и позоришни ансамбл „Звездара театар” у Италији.

Кад су у питању **концерти културно-уметничких друштава у иностранству (2.3)**, ову врсту концерата су одржали: Ансамбл „Коло”; КУД „Бранко Крсмановић”, КУД „Копаоник” из Лепосавића и КУД „Абрашевић”.

Ансамбл „Коло” из Београда гостовао је у Хрватској, Црној Гори и Јапану. На позив Заједнице Срба из Ријеке, ансамбл „Коло” одржао је концерте у Хрватском културном дому у Ријечи, а у оквиру „Дана српске културе у Истри” (Хрватска). „Коло” је имало концерт у Котору, поводом обележавања 175-годишњице града и постојања Српског пјевачког друштва „Јединство” из Котора (Црна Гора). У оквиру турнеје по Јапану, ансамбл је одржао тридесетак концерата и 13 радионица српских традиционалних игара.

КУД „Бранко Крсмановић” одржао је два концерта у Хрватској - концерт песама и игара из Србије у Ријечи (у организацији *Заједнице Срба Ријека*, града Ријеке и Приморско-горанске жупаније) и концерт у оквиру *Опатијског културног љета* (Хрватска). КУД „Копаоник” из Лепосавића одржао је седам концерата у Тунису и неколико концерата у српским заједницама у Аустралији. КУД „Абрашевић” гостовао је у Сиднеју (Аустралија).

Концерти популарне музике (2.4) обухватају 6,25% од укупно изведених концерата у иностранству у разматраном узорку. За страну публику могу се издвојити концерти Емира Кустурице и Горана Бреговића који су, у периоду од 2001-2015. године, по подацима из Извештаја МСП, одржани по 13 пута. Емир Кустурица и *The No Smoking Orchestra* имали су наступе у Италији, Пољској, Португалу, Јапану, Канади, Аргентини, Мексику и Аустралији. Приликом одржавања концерта у Буенос Аиресу, редитељ Емир Кустурица је постао почасни грађанин Буенос Аиреса. Горан Бреговић са *Оркестром за свадбе и сахране* одржао је концерте у Бугарској, Грчкој, Русији, Норвешкој, Украјини, Холандији, Аргентини и Бразилу. У Буенос Аиресу му је уручена награда за најбољи музички спектакл, коју већ 10 година додељује Удружење позоришних критичара Аргентине. Поменуте концерте посећује многобројна страна публика, док је, махом за наше људе, музичар Ђорђе Балашевић наступао у Словеначком позоришту у Трсту (Италија). Вече са Здравком Чолићем је одржано у Културном центру Републике Србије у Паризу, где је такође публику чинила српска популација (Француска).

Концерти етно-музике (2.5) чине 4,86% укупних концертних активности у иностранству, а то су: 1) концерти Бобана и Марка Марковића у Грацу, Салцбургу (Аустрија), Лувену и Бриселу (Белгија); 2) девет концерата Биљане Крстић и групе „Бистрик” у Бања Луци (БиХ), Темишвару (Румунија), Кијеву, Лавову (Украјина), Вуковару (Хрватска), Црној Гори, Берну (Швајцарска), Џакарти (Индонезија), Вашингтону (САД) и Сао Паолу (Бразил); 3) концерти Сађе Илића и групе „Балканика” у Њу Делхију (Индија) и у Канади; 4) концерти уметника на фрули, Боре Дугића, у Торонту (Канада) и у неколико градова Швајцарске и у Амбасади Републике Србије (Швајцарска); 5) концерти етно-групе „Бело платно” у Скадру (Албанија); 6) концерти тамбурашког оркестра „Равница” (Француска), као и 7) трубачког оркестра Стојана и Славише Крстића, у Ламији, Каламати и у Амбасади Републике Србије у Атини (Грчка).

Концерти ране музике (2.6) обухватају 2,08% укупних концертних активности у иностранству, односно девет концерата групе „Ренесанс”, у четири државе. У Грчкој је овај ансамл одржао концерт на манифестацији „Патра – европске престонице културе 2006”, наступао је у Италији, у Истри (Хрватска) - у оквиру манифестације „Дани српске културе”, и у Шведској - шест концерата, у оквиру програма музичке сарадње под називом „Музичке везе 2005-2007.

Концерти традиционалне музике (2.7) чине само 0,69% концертних активности. Сви концерти ове врсте у разматраном периоду одржани су у Француској: 1) концерт традиционалне музике групе „Моба”; 2) концерт групе „Извор” из Враћа, у оквиру манифестације „Недеља Србије у Белфору” и 3) концерт ромске музике, у Културном центру Републике Србије у Паризу.

Концерти џез, рок, блуз и техно-музике (2.8) обухватају 5,10% концертних активности. Највише је одржано концерата џез-музике (14 концерата или 63,64%), при чему се могу издвојити следећи концерти: 1) концерт „Џез оркестра РТС” у Опери у Темишвару (Румунија); 2) ауторски концерт џез-пијанисте Т. Стојиљковића, у програму Културног центра у Паризу (Француска); 3) етно-џез концерт пијанисте Милоша Петровића, „Историја Византије”, у оквиру манифестације „Дани српске културе”, у Загребу, (Хрватска); 4) концерт Михаила Мише Блама, у оквиру манифестације „Месец поштовања џеза у Црној Гори” (Црна Гора); 5) Концерти „Џез оркестра РТС”, на „Херцеговским априлским

свечаностима”, у Херцег Новом (Црна Гора); 6) низ концерата Миливоје Петровића у оквиру јапанске турнеје „World Jazz Fusion” (Јапан); 7) концерти цез-квинтета Ралета Мићића, из албума цез музике „Србија”, у најугледнијем цез клубу у Вашингтону – „Blues Alley” (САД); 8) концерт цез пијанисте Владана Мијатовића, у Карнеги Холу у Њујорку (САД) и 9) наступ гитаристе Ивана Јовића на Првом пролећном концерту цез и блуз музике, у Отави (Канада).

Учешће српских уметника, хорова, фолклорних група и позоришта из дијаспоре на манифестацијама у иностранству (2.9) обухвата 76 програма или 17,59% сценских програма. Изложбе, концерти класичне музике и књижевне манифестације чине 46,05% активности, док су друге врсте концерата и фестивали хорова, фолклорних група и позоришних представа заступљени са 53,95% учешћа.

1.2.2.3. Фестивали и такмичења сценских програма у иностранству

Фестивали и такмичења сценских програма у иностранству обухватају 263 културне активности, односно 29,16% сценских програма, од тога фестивали сценских програма у иностранству чак 88,59% активности, док међународна такмичења сценских програма и награде чине 11,41% манифестација.

Фестивали сценских програма у иностранству (3.1) обухватају: 1) позоришне фестивале и награде (30,47%); 2) музичке фестивале и награде (10,30%); 3) балетске и плесне фестивале и награде (1,29%); 4) фестивале и награде хорских представа (17,17%); 5) фестивале оркестара и ансамбала класичне музике (1,72%); 6) фестивале средњовековне, барокне и ренесансне музике (1,29%); 7) фестивале традиционалне музике (1,29%); 8) фестивале нове музике (0,43%); 9) фестивале цез и рок музике (3,43%); 10) фестивале популарне музике (3,86%); 11) фестивале етно-музике (5,58%) и 12) фестивале и такмичења културно-уметничких друштава (22,18%).

Позоришни фестивали и награде (3.1.1) подразумевају учешће на позоришним фестивалима (67,61%), награде на позоришним фестивалима (18,31%) и извођење монодрама и награде за монодраме (14,08%).

На позоришним фестивалима у иностранству учествовала су следећа позоришта: 1) Словачко позориште „ВХВ” из Старе Пазове (Мађарска); 2) Југословенско драмско позориште (СР Немачка); 3) Српско народно позориште из Новог Сада (Румунија); 4) позориште „Тоша Јовановић” из Зрењањина (Румунија);

5) „Дах театар” из Београда (Норвешка); 6) Српско народно позориште из Новог Сада и Југословенско драмско позориште (Словачка); 7) Српско народно позориште из Новог Сада и Позориште из Зрењањина (Словачка); 8) Народно позориште из Београда (Турска); 9) Позориште „Славија” (Украјина); 10) Позориште „Пуж” (Украјина); 11) Народно позориште из Београда (Украјина); 12) Мало позориште „Душко Радовић” из Београда (Хрватска); 13) Народно позориште из Београда, Југословенско драмско позориште и Београдско драмско позориште (Хрватска); 14) Позориште „Атеље 212” (Хрватска); 15) Позориште „Бошко Буха”(Хрватска); 16) „Звездара театар” (Хрватска); 17) Југословенско драмско позориште из Београда (Хрватска); 18) Народно позориште из Суботице (Хрватска); 19) Позориште на Теразијама (Хрватска); 20) Позориште „Бранислав Нушић” из Шида (Хрватска); 21) Позориште „Зоран Радмиловић” из Зајечара и Књажевско-српски театар из Крагујевца (Хрватска); 22) Народно позориште из Ужица (Хрватска); 23) Дечје луткарско позориште из Новог Сада (Хрватска); 24) Позориште Тимочке крајине „Зоран Радмиловић” из Зајечара (Хрватска); 25) „Звездара театар” и Српско народно позориште из Новог Сада (Црна Гора); 26) Позориште „Пуж” и Позориште „Бошко Буха” (Црна Гора); 27) Позориште лутака из Ниша (Црна Гора); 28) „Атеље 212” (Чешка); 29) Српско народно позоришта из Новог Сада (Чешка); 30) Мало позориште „Душко Радовић” из Београда (Јапан); 31) Ансамбл Позоришта за децу из Крагујевца (Кина); 32) Југословенско драмско позориште (Кина); 33) позоришна труппа „Балкан Нови Покрет” (Алжир); 34) Словачко војвођанско позориште (Египат); 35) Битеф театар из Београда (Египат); 36) Позоришна група „Балкан Нови Покрет” (Египат); 37) Центар за позоришна истраживања „Дах театар” из Београда (Куба) и 38) Позориште лутака „Пинокио” (Куба).

На позоришним фестивалима освојене су бројне награде. Једна од тих награда је припала Биљани Србљановић, којој је уручена европска награда за нову форму стваралаштва и, том приликом, постављена је њена драма „Скакавац” у Солуну (Грчка). Министар културе РС, Н. Брадић, добитник је специјалне награде за позоришну уметност турског Лајонс клуба за 2009. годину (Турска). Слободану Марковићу, директору Међународног фестивала позоришта за младе у Суботици,

додељена је Пенгова награда за посебан допринос словеначкој луткарској уметности, у Народном музеју Словеније у Љубљани (Словенија)⁶⁸.

Музички фестивали и награде (3.1.2) обухватају 10,30% укупног броја свих фестивала, а чине их: учешће на музичким фестивалима (58,33%); награде на музичким фестивалима (29,17%) и учешће композитора на музичким фестивалима (12,50%).

Наши уметници учествовали су на 13 међународних музичких фестивала у иностранству, а то су: 1) Међународни фестивал младих музичара у Риму (Италија); 2) Интернационални фестивал класичне гитаре у Вроцлаву (Пољска); 3) Музички фестивал „Ђорђе Енеску” (2003) у Темишвару (Румунија); 4) Фестивал „Дубоко грло” (Русија); 5) Међународни музички фестивал младих у Братислави (Словачка); 6) Други међународни фестивал гитаре у Сплиту (Хрватска); 7) Први међународни фестивал „Хармоника фест” на Цетињу (Црна Гора); 8) Седми и Осми међународни летњи фестивал класичне гитаре у Херцег Новом (Црна Гора); 9) Десети међународни фестивал омладинских хора и оркестара у Прагу (Чешка); 10) Пети шангајски међународни фестивал уметности (Кина); 11) Пекиншки међународни фестивал флауте (Кина); 12) Омладински музички фестивал у Намиади (Јужна Кореја) и 13) Фестивал Медине (Тунис).

⁶⁸ Награде на позоришним фестивалима: 1) АКУД „Бранко Крсмановић” са представом „Лекција” добио је награду за најбољу режију и као најбоља представа на међународном Фестивалу студентских позоришта „Театар кофер” у Минску (Белорусија); 2) на позоришном фестивалу „Златни витез” у Москви (Русија), Стево Жигон освојио награду за најбољу представу („Идиот” Ф. М. Достојевског); драмски уметници Небојша Дугалић, Тихомир Арсић и Вјера Мујовић освојили су награду „Златни витез” у Москви за улоге Кнеза Мишкина, Рогожина и Аглаје у представи „Идиот” (Русија); 3) награда фондације Андреја Првозваног додељена Ивани Жигон, председнику Друштва српско-руског пријатељства (Русија); 4) на 7. међународном фестивалу камерних театара и представа малих форми „Словенски венац” у Москви, Крушевачко позориште, са представом „Орден” Д. Микље, освојило је 3 награде – специјалну награду жирија, награду за најбољу епизодну улогу и награду руских ветерана из Авганистана (Русија); 5) на 5. међународном позоришном фестивалу „Златни витез” у Москви, глумица Љиљана Благојевић освојила је златну плакету, а глумица Љиљана Ђурић – бронзану медаљу (Русија); 6) на 13. међународном позоришном фестивалу у Пули, представа Југословенског драмског позоришта „Циркус Историје”, ауторке Соње Вукићевић, добила је главну награду (Хрватска); 7) Словачко војвођанско позориште, на Каирском међународном фестивалу експерименталног позоришта, освојило је награду за сценографију представе „Хлеба и игара” (Египат); 8) директор луткарског позоришта „Пиноккио” из Земуна, Игор Бојовић, и редитељ Југ Радивојевић, добили су у Хавани награду „Vilapueva” за представу „Црвенкапа” (Куба). На међународним позоришним фестивалима изведено је 10 монодрама које су награђене посебним признањима. Највише награда су освојиле драмске уметнице Рада Ђуричин и Вјера Мујовић.

На 5. фестивалу соло-певања „Бруна Шпилер” одржаном у Херцег Новом, учествовале су Даринка Матић-Маровић, као члан жирија, и примадона Радмила Смиљанић, као уметнички директор фестивала (Црна Гора). На Међународном фестивалу младих музичара у Риму, у саставу Светског оркестра младих, наступали су виолинисткиња Мартина Милер и студенти Факултета музичке уметности у Београду. Професор факултета ФМУ, Љубиша Јовановић, са својим студентима, отворио је престижни Пекиншки међународни фестивал флауте (Кина). Трио гитара „Балканске жице” учествовао је на Интернационалном фестивалу класичне гитаре у Вроцлаву (Пољска); две младе пијанисткиње из СЦГ на Музичком фестивалу „Ђорђе Енеску” (2003) у Темишвару (Румунија); Браћа Теофиловић на фестивалу „Дубоко грло”, са старим песмама Јужне Србије, Косова и Метохије (Русија); ученици музичке школе „Јосип Славенски” из Београда на 2. међународном фестивалу гитаре у Сплиту (Хрватска); Петар Мандић на 1. међународном фестивалу „Хармоника фест” на Цетињу (Црна Гора); „Amicus trio” из Београда на седмом, а „No borders orchestra” на осмом *Guitar Summer Festu* у Херцег Новом (Црна Гора); ансамбл „Марсија” на 5. шангајском међународном фестивалу уметности (Кина); музичари из СЦГ на омладинском музичком фестивалу у Намиади (Јужна Кореја); српски гитариста Ненад Гаин, наступао са групом „Brahim Maslouf” на фестивалу Медине (Тунис). На овим фестивалима, наши уметници су освојили и више награда⁶⁹.

Када је реч о учешћу наших композитора на страним музичким фестивалима, у разматраном периоду, утврђено је њихово присуство на три манифестације: 1) премијерно је изведена композиција „Мама Дунав” композиторке Драгане Јовановић, у интерпретацији хора из Будимпеште и музичара из Београда, на „Дунавском фестивалу” у Улму (СР Немачка); 2) гостовање композитора Ивана Јефтића у Пекиншкој филхармонији (Кина) и 3)

⁶⁹ Награде на музичким фестивалима: 1) трио гитара из Београда „Балканске жице” освојио је неколико награда на фестивалу „Свет у музици” у Фивицану (Италија); 2) у оквиру манифестације „Дани Србије”, која је одржана у Хамбургу, током музичких свечаности у месту Хицакер на реци Лаби, додељена је награда „Белмонт” за савремену музику за 2015. годину младој српској композиторки Милицы Ђорђевић (СР Немачка); 3) на Међународном музичком фестивалу младих у Братислави, Омладинска филхармонија младих „Наисус” из Ниша је освојила златну медаљу (Словачка); 4) на 10. међународном фестивалу омладинских хорова и оркестара у Прагу, златну медаљу у категорији симфонијских оркестара освојила је Омладинска филхармонија града Ниша „Наисус” (Чешка).

концерт композиторке Ане Соколовић, у оквиру Монреалског фестивала савремене музике (Канада).

Балетске и плесне представе на фестивалима и награде (3.1.3) чине 1,29% узорка фестивала. На позив Комесаријата Међународног фестивала модерног плеса (под ингеренцијом Министарства културе Алжира), солисткиња балета Народног позоришта у Београду, Смиљана Стокић, 2014. године учествовала је у раду интернационалног жирија манифестације (Алжир).

Балетске и плесне групе из Србије учествовале су на различитим фестивалима у свету: 1) Опера и театар „Мадленианум” на фестивалу „Уметнички сусрети у Пекингу”, у организацији Министарства културе НР Кине, извела је две представе балета „Орфеј у подземљу” (Кина); 2) Балетска група „Perpetuum Dance Company” из Београда учествовала је на Међународном фестивалу у Рамали (Палестина); 3) Центар за уметност покрета „Мадлениум” из Београда учествовао је на Међународном фестивалу пантомиме и савременог плеса у Пуебли и освојио награду за најбољу кореографију (Мексико); 4) На 10. фестивалу „Iberoamericano” у Боготи, балетски ансамбл Народног позоришта из Београда је, са изузетним успехом, наступио са представом „Ко то тамо пева” (Колумбија).

Фестивали и награде хорских представа (3.1.4) обухватају 17,17% узорка музичких фестивала. У ову категорију спадају: фестивали камерних хора (15%); фестивали академских хора (30%); фестивали мешовитих, мушких, женских, омладинских, дечјих и хора КУД-а (20%); фестивали црквених хора, духовне и сакралне музике (12,50%) и награде за хорове на фестивалима (22,50%).

Академски хорови из Србије имали су 12 наступа на фестивалима, како је забележено у Извештају МСП. Академски хор „Collegium Musicum”, са диригентом Даринком Матић-Маровић, учествовао је на 9. међународном фестивалу академских хора „Universitas Cantat 2009”, који је одржан у Познању (Пољска), као и неколико пута на светском фестивалу хора, у граду Пуебла (Мексико). Хор „Обилић” АКУД „Бранко Крсмановић” (под руководством Даринке Матић-Маровић и Дејана Миливојевића) такође је учествовао на светском фестивалу хора у Пуебли (Мексико), а наступао је и на летњем фестивалу „Пургаторије 2012”, у Тивту (Црна Гора). Академски хор „Liceum” из Крагујевца гостовао је на Међународном фестивалу хора у Банској Бистрици (Словачка), као и на 11.

међународном хорском фестивалу, у граду Пуебли (Мексико), а хор „Collegium Cantorum” бележи учешће на Светској олимпијади хорова у Пусану (Јужна Кореја).

Мешовити, мушки, женски, омладински, дечји и хорови КУД-а су учествовали на седам фестивала, и то: 1) хор Дечјег културног центра из Београда на Фестивалу хорова „Ђирило и Методије” у Москви (Русија); 2) градски дечји хор „Звездице” из Лесковца на 3. музичком фестивалу младих у Братислави (Словачка); 3) хор ученика О.Ш. „Лазар Саватић” из Земуна на Међународном фестивалу хорова у Прагу – 2014 (Чешка); 4) мешовити хор „Шуматовац” из Аранђеловца на Међународном фестивалу академских хорова у Пардубицама – 2014 (Чешка); 5) хорови Гимназије „Ј.Ј. Змај” из Новог Сада и О.Ш. „Учитељ Таса” из Ниша на 13. међународном фестивалу младих хорова и оркестара „Young 2015. Prague” у Прагу – 2015 (Чешка); 6) мешовити хора КУД „Абрашевић” и камерни хор „Кантантес” из Београда на 53. међународном фестивалу хабанера и полифоне музике у Торевјехи (Шпанија); 7) Омладински хор „Сagre Diem” из Новог Сада на Фестивалу „International Voices of Children” у Вашингтону (САД).

Када је реч о фестивалима духовне музике, издвајају се четири наступа: 1) учешће хора „Collegium Musicum” на Међународном фестивалу црквене музике „Хајнувка 2003” (Пољска); 2) на међународном фестивалу духовне музике у Хајнувки, учествовали су и хор Певачког друштва „Бранко” и дечји хор „Бранко” (Пољска); 3) учешће хора „Свети Стефан Дечански” из Новог Сада на Првом божићном фестивалу духовне музике у Москви (Русија) и 4) гостовање Београдског камерног хора на Међународном музичком фестивалу духовне музике у Брну - 2014 (Чешка). На поменутих фестивалима наши хорови су освојили неколико награда⁷⁰.

⁷⁰ Награде за хорове на фестивалима: 1) хор „Косовски божури” освојио је специјалну награду „Златни витез”, на Међународном позоришном форуму у Минску (Белорусија); 2) хор „Свети Јован Богослов” из Шапца освојио је специјалну награду на 15. међународном фестивалу духовне музике у Могилјову (Белорусија); 3) женски хор духовне музике „Свети Георгије” из Зајечара освојио је прво место у својој категорији, а мушки хор „Свети Стефан”, при цркви Свете Тројице у Земуну, по оцени стручног жирија, проглашен је за најбољи хор, на 10. међународном фестивалу православног певања у Минску (Белорусија); 4) хор „Београдски мадригалисти” освојио је сребрну медаљу на Фестивалу духовне музике у Риму (Италија); 5) Хор „Светозар Марковић” из Новог Сада освојио је прву награду на Међународном фестивалу полифонијских хорова у Арцу (Италија); 6) хор „Бранислав Нушић” из Косовске Митровице освојио је друго место на 25. међународном фестивалу „Дани црквене музике у Хајнувки” (Пољска); 7) на 3. међународном фестивалу словенске музике, у оквиру прославе Дана словенске писмености и културе, у Москви, хор „Јован Јовановић Змај” из

Фестивали оркестара и ансамбала класичне музике (3.1.5) обухватају 1,72% укупног броја наступа оркестара и ансамбала из Србије на фестивалима у иностранству: 1) гудачки оркестар „Душан Сковран” учествовао је на Међународном фестивалу „Музичка недеља” у Софији (Бугарска); 2) Београдска филхармоније имала концерт на Љубљанском летњем фестивалу (Словенија); 3) Симфонијски оркестар и Хор РТС отворили „Библични фестивал” у Љубљани (Словенија) и 4) Оркестар „Pro Classica” учествовао фестивалу у Анкари (Турска).

Фестивали средњевековне, барокне и ренесансне музике (3.1.6) подразумевају активности (1,29%) два ансамбла за рану музику из Београда - „Ренесанс”, који је наступао је у Народном позоришту у Сарајеву, на завршној вечери фестивала „Сарајевска зима 2007” (БиХ) и ансамбл „Jocatulores”, који је учествовао на Међународном фестивалу средњевековне музике, у Сан Ђимињану и на Фестивалу барокне и ренесансне музике, у Фиренци (Италија);

Фестивали традиционалне музике обухватају (3.1.7) три наступа: 1) учешће ансамбла „Данилушка” из Београда на Међународном фестивалу у Сиракузи (Италија); 2) концерт групе „Бел Канто” из Београда, на летњем фестивалу у Братислави (Словачка) и 3) концерт ансамбла „Архаи” из Београда, на Међународном фестивалу „Сарајево зима” (БиХ).

Фестивал нове музике (3.1.8) подразумева једно учешће „Ансамбла за нову музику“ из Београда на фестивалу „Music Harvest” у Оденесеу (Данска).

Фестивали џез и рок музике (3.1.9) представљају 3,43% фестивалских активности: 1) Народни оркестар Наташе Миљковић из Вршца учествовао је на Џез фестивалу у Темишвару (Румунија); 2) Бенд Васила Хаџиманова одржао је концерт у оквиру џез фестивала у Братислави (Словачка); 3) Милош Петровић и група „Vroom” наступили су на фестивалу џеза културних центара страних земаља „Jazzy Colours” (Француска) и 4) „Биг бенд” из Новог Сада на свечаном отварању „Петровац џез фестивала 2012” наступио је под покровитељством Генералног конзулата Републике Србије у Херцег Новом (Црна Гора); 5) оркестар „Белоти”,

Новог Сада освојио је Гран при Фестивала у категорији хорског певања и награду за младе таленте. Диригент хора је добио посебно признање за јачање пријатељства и веза међу словенским народима (Русија); 8) на 53. међународном фестивалу хабанера и полифоне музике у Торевјехи, камерни хор „Кантангес” из Београда освојио је другу награду (Шпанија); 9) на 6. међународном фестивалу хорова у Пекингу, хор „Collegium Musicum” освојио је три златне медаље (Кина).

освојио је награду на Међународном џез фестивалу у Тирани (Албанија). Кад је у питању рок музика, на међународном фестивалу „Play” у Темишвару, у музичком програму наступила је група „Визант” из Кикинде (Румунија).

Фестивали популарне музике (3.1.10) чине 3,86% укупног броја фестивала на којима су учествовали уметници из Србије. Овај сегмент представљен је наступима Емира Кустурице и *The No Smoking Orchestra* на Светском музичком фестивалу у Ослу (Норвешка), на фестивалу Бејтедин (Либан) и на летњем фестивалу у Картагени (Тунис); као и наступима Горана Бреговића и *Оркестра за свадбе и сахране* на музичком фестивалу „Balkan Trafic” у Бриселу (Белгија), на Сигет фестивалу (Мађарска), на „Дунавском фестивалу” у Улму (СР Немачка), на Хелсиншком летњем фестивалу (Финска) и на Фестивалу „Crossing border” у Амстердаму (Холандија).

Када је реч о *фестивалима етно-музике (3.1.11)*, који представљају 5,58% наступа наших уметника на свим фестивалима, треба издвојити: 1) учешће Бобана и Марка Марковића на „Balkan Trafik” фестивалу у Бриселу (Белгија), на фестивалима у Ден Бошу и Зволеу (Холандија), на Светском музичком фестивалу у Чикагу (САД); 2) учешће Сађе Илића и оркестра „Балканика” на интернационалном музичком фестивалу МУЗА у Асизију (Италија), на фестивалу у Шангају (Кина), на међународном фестивалу у граду Константину (Алжир) и на међународном фестивалу „Servantino” у граду Гванахуато (Мексико); 3) учешће уметника на фрули Боре Дугића и ансамбла „Коло” на „Balkan Trafik” фестивалу у Бриселу (Белгија); 4) учешће етно певачке групе из Гроцке на 28. Фестивалу „Сарајево зима” (БиХ); 5) учешће Трубачког оркестра Дејана Лазаревића на „Balkan Trafik” фестивалу у Бриселу (Белгија) и 6) наступ Трубачког оркестра Стојана и Славише Крстића којим је отворен Музички фестивал на острву Евиа (Грчка). Такође, треба поменути и наступе тамбурашких оркестара из Србије (Београда, Панчева и Кикинде) и Румуније на Међународном тамбурашком фестивалу „Тамбурица банатске равнице” и на Међународном тамбурашком фестивалу у Великом Семиклушу (Румунија).

Фестивали културно-уметничких друштава (3.1.12) чине 22,18% од укупног броја фестивала на којима су учествовали уметници из Србије у периоду

од 2001-2015. године. Учешће наших КУД-ова забележено је на 46 фестивала у иностранству.

На фестивалима КУД-ова у иностранству учествовала су следећа културно-уметничка друштва: 1) КУД „Градимиr” из Београда (Италија); 2) КУД „Бранко Марковић” из Сурдука и АКД „Соња Маринковић” из Новог Сада (Италија); 3) КУД „Свети Сава” из Шида (Италија); 4) КУД „Абрашевић” из Београда (Италија); 5) КУД „Нови Београд” (СР Немачка); 6) КУД „Светозар Марковић” из Умке (Пољска); 7) КУД „Лале” из Зрењањина (Пољска); 8) Ансамбл „Никола Тесла” (Пољска); 9) КУД „Опанак” (Пољска); 10) КУД „Караџић” из Лознице (Португал); 11) КУД „Шумадија” (Португал); 12) Фолклорни ансамбл „Дукат” из Старе Пазове (Румунија); 13) Фолклорни ансамбл „Ђидо” из Богатића (Русија); 14) КУД „Абрашевић” из Ваљева (Словачка); 15) Фолклорни ансамбл „Силбашанин” из Силбаша (Словачка); 16) КУД „Чукарица” (Словачка); 17) Фолклорна група „Бранко Крсмановић” из Београда (Словачка); 18) КУД „Шамот” из Аранђеловца (Словачка); 19) КУД „Младост” из Нове Пазове (Турска); 20) Дечја група фолклорног ансамбла КУД „Абрашевић” (Турска); 21) КУД „Абрашевић” (Холандија); 22) КУД „Срем” (Холандија); 23) КУД Високе туристичке школе из Новог Београда и „Шидски Трубачи” (Хрватска); 24) КУД „Светозар Марковић” из Умке (Чешка); 27) Фолклорна група „Радост” (Чешка); 28) Фолклорно друштво „Слобода” (Шпанија); 29) КУД „Лола” из Београда (Шпанија); 30) Дечји фолклорни ансамбл КУД „Абрашевић” из Београда (Индонезија); 31) КУД „Копаник” из Лепосавића (Јордан); 32) КУД „Ђока Павловић” из Београда (Кина); 33) Ансамбл народних песама и игара „Коло” (Кувајт); 34) АКУД „Дукат” из Старе Пазове (Алжир); 35) КУД „Болеч” (Алжир); 36) АКУД „Коло” (Египат); 37) АКУД „Бранко Крсмановић” из Београда (Египат); 38) Фолклорно уметничко друштво „Димитрије Туцовић” из Београда (Мароко); 39) Дечји КУД „Димитрије Туцовић” из Београда (Мароко); 40) КУД „Лола” из Београда (Тунис); 41) Фолклорни ансамбл „Станко Пауновић” из Панчева и „Максим Марковић” из Косјерића (Тунис); 42) Фолклорна група КУД „Свети Сава” из Београда (САД); 43) КУД „Крсмановић” (Канада); 44) КУД „Младост” из Нове Пазове (Бразил); 45) Фолклорна група „Галија” из Београда (Мексико); 46) КУД „Прва искра” из Барича (Мексико); 47) Фолклорни ансамбл „Collegium folclorum Serbia” (Аустралија).

Осим тога, забележено је учешће девет фолклорних друштава из Србије на Међународном фестивалу фолклора у Прагу (Чешка), као и учешће наших КУД-ова на фестивалима фолклора у више градова Израела. Такође, на Летњем фестивалу у Тунису учествовала су три фолклорна ансамбла из Србије, који су имали по шест гостовања у разним градовима Туниса. У вези са учешћем наших КУД-ова на страним фестивалима, треба напоменути да је наступом АКУД „Коло” свечано отворен Међународни фестивал фолклора и музике у Каиру и Александрији (Египат), а наступом АКУД „Бранко Крсмановић” из Београда свечано је отворен Каирски летњи фестивал. Потом је овај ансамбл још два пута наступио на отвореној сцени Каирске опере, и у Александрији (Египат). На појединим фестивалима, неки КУД-ови су добили посебна признања и награде⁷¹.

Међународна такмичења сценских програма и награде (3.2) представљају 11,41% културних активности у иностранству, које чине: 1) међународна музичка такмичења и награде (73,33%); 2) међународна такмичења и награде за балет и плес (16,66%); 3) међународна такмичења и награде за хорове (3,33%) и 4) међународна такмичења и награде за фолклор (6,66%).

Учешће наших уметника на *међународним музичким такмичењима (3.2.1)* размотриће се кроз наступе на међународном певачком такмичењу, међународном такмичењу младих пијаниста, међународном такмичењу виолине, хармонике и гитаре и међународном такмичењу музичких школа.

На међународним такмичењима вокалних солиста учествовале су оперске уметнице: сопран Смиља Ружић, на 13. међународном певачком такмичењу „Феруђо Талавини” у Грацу (Аустрија); Јелена Влаховић и Јасмина Трумбеташ, на Међународном такмичењу вокалних уметника у Јерусалиму (Израел) и Снежана Савић, на 2. међународном такмичењу вокалних солиста у Пекингу (Кина).

На Међународном такмичењу младих пијаниста *Valsesia Musica* у италијанском граду Варало, учествовала је пијанисткиња из Београда, Анастасија

⁷¹ Награде фолклорним ансамблима: 1) на Медитеранском фестивалу фолклора у Ларнаки, фолклорни ансамбл КУД „Свети Сава” из Београда освојио је прво место (Кипар); 2) на међународном такмичењу у Бидгошћу, КУД-у „Димитрије Туцовић” из Београда додељено је специјално признање (Пољска); 3) на 6. међународном фестивалу игара народа света у Кијеву, дечји ансамбл КУД „Стари Душановац” освојио је посебну награду за очување народних традиција и културне баштине (Украјина); 4) КУД „Димитрије Туцовић” освојио је прво место на међународном фестивалу плеса у Чеонану (Јужна Кореја).

Поплазић (Италија); на Међународном такмичењу пијаниста у Етлингену (СР Немачка) и на Међународном такмичењу пијаниста у САД, наступала је Сара Вујадиновић. Наши пијанисти учествовали су и на Међународном такмичењу пијаниста, у спомен на Франца Листа, у Печују (Мађарска), на 11. међународном такмичењу „Артур Рубинштајн” (Израел) и на такмичењу пијаниста у Шангају (Кина).

Виолинисти из Србије учествовали су на 10. међународном конкурс младих виолиниста „К. Липински - Х. Вјењавски” и на 10. међународном конкурс младих виолиниста „Офензива 2006”, у Вроцлаву (Пољска). На такмичењу „Acordes Саја Madrid”, наступио је трио српских хармоникаша (Шпанија), док су гитаристи из Србије учествовали на 16. међународном такмичењу гитара „Принцеза Кристина” у Мадриду (Шпанија).

Музичке школе из Републике Србије учествовале су на неколико такмичења у Италији, и то: школа „Корнелије Станковић” из Прокупља на Међународном клавирском такмичењу „Roma 2004”, „Даворин Јенко” из Београда на Међународном такмичењу младих музичких талената у Витербу, група „Joculatores” школе „Јосип Славенски” из Београда на манифестацији у Сан Ђимињану и седморо младих музичара на Такмичењу младих виолиниста у Брентонику (Италија); на 6. (2008.), 8. (2010.) и 10. (2012.) еврорегионалном такмичењу – фестивалу „Alma Cornea Ionescu” (2010) у Темишвару, учествовале су музичке школе из региона Дунав-Криш-Мориш-Тиса, а међу њима и школе „Јован Бандур” из Панчева, „Јосиф Маринковић” из Зрењањина и „Мокрањац” из Београда (Румунија).

На овим такмичењима, наши уметници су освојили неколико награда⁷². Професор ФМУ, Љубиша Јовановић, био је члан жирија на Међународном

⁷² Награде на музичким такмичењима: 1) диригент Александар Марковић освојио је другу награду на Међународном конкурс диригената „Гжегож Фителберг” у Пољској; 2) на 10. еврорегионалном фестивалу „Alma Cornea Ionescu” (2012) у Темишвару, ученици Музичке школе „Јован Бандур” из Панчева освојили су три специјалне награде, једну прву награду, три друге и једну трећу награду; ученици Музичке школе „Јосиф Маринковић из Зрењањина освојили су једну другу и једну трећу награду (Румунија); 3) на 5. међународном Rotary музичком такмичењу за децу у Москви, Данило Кузман, ученик музичке школе „Исидор Бајић” из Новог Сада, освојио је стипендију за даље усавршавање (Русија); 4) на 10. међународном музичком такмичењу у Кошицама, пијаниста Никола Драгосавац је освојио другу награду (Словачка); 6) на Првом међународном конкурс диригената „Стефан Турчак” у Кијеву, прву награду је освојио диригент Микица Јевтић (Украјина); 7) на

такмичењу „Валентино Буки” у Риму (Италија), а диригент И. Марковић члан жирија на 23. Међународном фестивалу уметности „Словенски базар” (2014), у Витебску (Белорусија).

Међународна такмичења и награде за балет и плес (3.2.2) учествују са 16,66% у укупном броју такмичења и награда. На три манифестације освојене су награде за балетску и плесну кореографију и извођење, док су наши уметници учествовали на укупно пет манифестација ове врсте. Ученици Балетске школе „Луј Давичо” из Београда освојили су неколико награда на Међународном такмичењу балетских школа у „Dance Grand Prix Italia 2005” у Њезени (Италија), као и златну медаљу у категорији народне игре на Међународном децјем фестивалу игре у Берлину (СР Немачка). Забележено је и учешће наших балетских уметника на Међународном такмичењу балета и кореографије у Москви (Русија), као и на међународном такмичењу професионалних балетских уметника у загребачком Хрватском народном казалишту, где су наступиле три балерине – О. Ђукић, Л. Радованов и М. Огризовић (Хрватска).

Осим на музичким фестивалима, наши *хорови учествовали су и на музичким такмичењима*, где су освајали *награде (3.2.3)*. Сходно томе, може се издвојити Девојачки хор гимназије „20 октобар” из Бачке Паланке, који је освојио сребрну медаљу на такмичењу хорова „Франц Шуберт”, у Бечу (Аустрија).

Наши *фолклорни ансамбли освојили су бројне награде на међународним такмичењима културно-уметничких друштава (3.2.4)*. Тако, на пример, на међународном такмичењу у пољском граду Бидгошћу, КУД-у „Димитрије Туцовић” из Београда додељено је специјално признање жирија (Пољска), а на Међународном такмичењу фолклора у Бурси, АКУД „Иво Лола Рибар” освојио је прво место (Турска).

На крају дела посвећеном анализи међународне сарадње у области музике, посебно издвајамо неколико продукција високог квалитета, а то су: „турнеја београдске филхармоније у САД; пројекат Quantum Music Музиколошког института САНУ; пројект TEMUS“; као и „пројекат Пика-Точка-Тачка - успостављање изгубљених веза најбољих филхармонијских оркестара из Загреба,

Међународном клавирском конкурс у „Сметана” у Плзну, Сара Вујадиновић је освојила прво место (Чешка).

Београда и Љубљане, три региона који нису били у контакту више од две деценије, подржан од стране Стејт Департамента и амбасада САД у земљама учесницама” (Paladin, 2017: 314) На основу анализе ове сфере српске уметности, чија је предност непостојање језичких баријера и за коју, јасно, не треба превођење, може се закључити: „главна снага у музици у контексту међународне сарадње је – аутентична, традиционална музика (етно и фолклор), али би у иностранству требало да буде представљена кроз коришћење савременог музичког језика и жанра, као што су композиције Исидоре Жебељан, етно-џез, етно и електронска музика” (Ибид: 313).

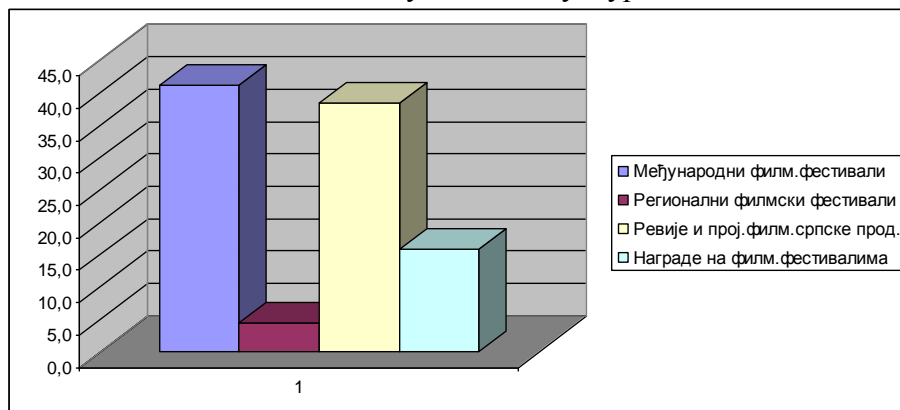
1.2.3. ФИЛМСКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ У ИНОСТРАНСТВУ

Засебну врсту програма из области културе с којима се Република Србија представља у иностранству чине филмске манифестације са 21,83% од укупног узорка свих културних активности. Око 40% ових програма чине међународни филмски фестивали (41,22%), затим следе ревије и пројекције филмова српске продукције (38,39%) и награде на филмским фестивалима (15,92%), док су у најмањем проценту заступљени регионални филмски фестивали - 4,46% (табела 9. и графикон 4).

Табела 9. Филмске манифестације као врста сарадње Републике Србије са светом у области културе

	Врсте филмских манифестација	Број активности	Процент активности
1.	Међународни филмски фестивали	277	41,22%
2.	Регионалне филмске манифестације	30	4,46%
3.	Ревиие и пројекције филмова српске продукције	258	38,39%
4.	Награде на филмским фестивалима	107	15,92%
4.1.	Награде филмским ствар. за животно дело	11	10,28%
4.2.	Награде на фестивалима	96	89,72%
	Укупно	672	100%

Графикон 4. Филмске манифестације као врста сарадње Републике Србије са светом у области културе

Министарство културе, кроз конкурсе за финансирање или кофинансирање савременог стваралаштва, дало је подршку и пројектима међународног карактера из области кинематографије. 2010. године МК је подржало 20 пројеката у укупној вредности 15.155.000 динара - од тога је 12 пројеката или 60% било међународног карактера, а МК им је доделило 8.175.000 динара или 53,94% укупног буџета; 2011. године МК је подржало 24 пројеката у укупној вредности 15.905.000 динара - од тога је 15 пројеката или 62,5% било међународног карактера, а МК им је доделило 8.725.000 динара или 54,86% укупног буџета; 2012. године МК је подржало 36 пројеката у укупној вредности 16.300.000 динара - од тога је 18 пројеката или 50% било међународног карактера, а МК им је доделило 9.150.000 динара или 56,13% укупног буџета; 2013. године МК је подржало 40 пројеката у укупној вредности 10.350.000 динара - од тога је 22 пројекта или 57,5 % било међународног карактера, а МК им је доделило 6.350.000 динара или 61,35% укупног буџета; 2014. године МК је подржало 55 пројеката у укупној вредности 48.630.000 динара - од тога је 37 пројеката или 67,27% било међународног карактера, а МК им је доделило 35.200.000 динара или 72,38% укупног буџета и 2015. године МК је подржало 78 пројеката у укупној вредности 69.976.400 динара - од тога је 31 пројекат или 60% било међународног карактера, а МК је доделило 8.175,000 динара или 53,94% укупног буџета (Ђорђевић, Мihaljinac, 2017: 337). У овом периоду, од укупног буџета, за кинематографију је издвојено 68%, а од тога 53,75% представљају пројекти међународне сарадње – највише фестивали: *Фест*, *Фестивал европског*

филма на Палићу, *Cinema City* - Филмски фестивал у Новом Саду, *Кратки метар, Седам величанствених* и *Кустендорф* (Ибид: 338).

1.2.3.1. Међународни филмски фестивали

У периоду од 2001- 2015. године, констатовано је учешће Републике Србије на 277 (41,22%) међународних филмских фестивала у иностранству (табела 10). На међународним филмским фестивалима запажено је и учешће наших уметника у раду различитих жирија: редитељ Емир Кустурица председавао је жиријем Канског фестивала 2005. године (Француска); глумац Славко Штимац био је члан жирија на међународном филмском фестивалу „Каиро 2009” (Египат), а Растко Ђирић члан жирија на Међународном фестивалу анимираног филма (Јапан).

Табела 10. Обим учешћа Републике Србије на међународним филмским фестивалима

Врсте међународних филмских фестивала	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1. Фестивал дугометражног филма	154	55,60%	55,60%
2. Фестивал документарног филма	26	9,39%	64,99%
3. Фестивал европског филма	25	9,03%	74,02%
4. Фестивал франкофоног филма	24	8,66%	82,68%
5. Фестивал краткометражног филма	12	4,33%	87,01%
6. Фестивал дечјег, омладин. и породичног филма	6	2,17%	89,18%
7. Фестивал спортског филма	5	1,80%	90,98%
8. Фестивал анимираног филма	4	1,44%	92,42%
9. Фестивал политичког филма	3	1,08%	93,50%
10. Фестивал ангажованог филма	2	0,72%	94,22%
11. Фестивал студентског филма	2	0,72%	94,94%
12. Фестивал експерименталног филма	2	0,72%	95,66%
13. Фестивал кратк.филма о животној средини	2	0,72%	96,38%
14. Остали филмски фестивали	10	3,62%	100%
Укупно	277	100%	100%

Најзаступљенији облик међународних филмских манифестација јесу фестивали дугометражног филма који обухватају више од половине укупних активности ове врсте (55,60%), док остали фестивали имају учешће српске филмске продукције са мање од 10 одсто - на другом месту су фестивали документарних филмова (9,39%), на трећем месту – фестивали европског филма (9,03%), на четвртом – фестивал франкофонског филма (8,66%) и на петом – фестивали краткометражног филма (4,33%). У обиму од 1,08% до 2,17% учешћа су

заступљени фестивали дечјег, омладинског и породичног филма; фестивали спортског филма и фестивали анимираног филма. Међу најнижим нивоом учешћа (0,72%) се налазе фестивали ангажованог филма, фестивали студентског филма, фестивали експерименталног филма и фестивали кратког филма о животној средини. Преосталих 3,62% учешћа имају међународни филмски фестивали на којима су наши филмови приказани по једанпут⁷³.

1.2.3.2. Регионалне филмске манифестације

Највећу заступљеност у регионалним филмским манифестацијама, у укупном узорку, имају учешћа српских филмова на фестивалу балканског филма (23,33%), на еко-филм фестивалу („Еко-етно”) и на фестивалу подунавских земаља „Вуковар филм фестивал” (10%). Подједнаку заступљеност од 6,66% имају три врсте фестивала (фестивал филма балканских земаља; филмски фестивал земаља југоисточне Европе и фестивал „Нови балкански филм”). Највећу укупну заступљеност у узорку (30,02%) имају филмски фестивали на којима су српске синеасте са својим филмовима учествовале само једанпут (табела 11)⁷⁴.

Табела 11. Учешће Републике Србије на регионалним филмским манифестацијама

Регионалне филмске манифестације	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1 Фестивал балканског филма	7	23,33%	23,33%
2 Еко-филм фестивал „Еко-етно”	5	16,67%	40%
3 Фестивал под. земаља „Вуковар филм фестивал”	3	10%	50%

⁷³ По једанпут су српски уметници учествовали са својим филмовима на: 1) 16. међународном филмском фестивалу у Дамаску (Сирија); 2) Међународном фестивалу дебитаната у Амерсфорту (Холандија); 3) Фестивалу филмских сниматеља „Камено око”, Острава (Чешка); 4) Фестивалу избегличког филма, Токио (Јапан); 5) Међународном фестивалу дигиталног филма „Skip Citz D-Festival”, Саитома (Јапан); 6) Фестивалу јапанско-српског филма; 7) Фестивалу европских и египатских филмова, Луксор (Египат); 8) Видео-фестивалу „Зона сукоба” (Бразил); 9) Недељи међународне филмске критике, Каиро (Египат) и 10) Међународном фестивалу пантомиме и савременог филма, Пуебла (Мексико).

⁷⁴ По једанпут су наше синеасте учествовале на следећим регионалним филмским манифестацијама: 1) Дани филма ЈИЕ, 2) Фестивал балканског документарног и краткометражног филма; 3) Филмски фестивал „Балтик-Балкан”; 4) Филмски фестивал „Balkan Snapshots” у Амстердаму (Холандија); 5) Филмски фестивал „The Best of Sarajevo” у Хагу (Холандија); 6) Фестивал српског филма, у Темишвару (Румунија); 7) Филмски фестивал „Montenegro film festival” у Хергег-Новом (Црна Гора); 8) Циклус балканског филма у граду Берисе (Аргентина) и 9) Солунски филмски фестивал (Грчка).

4	Фестивал филма балканских земаља	2	6,66%	56,66%
5	Филмски фестивал земаља југоисточне Европе	2	6,66%	63,32%
6	Фестивал „Нови балкански филм”	2	6,66%	69,98%
7.	Остали балканске филмске манифестације	9	30,02%	100%
Укупна сума		30	100%	100%

1.2.3.3. Ревиије и пројекције филмова српске продукције

Ревиије и пројекције филмова српске продукције обухватају 250 манифестација, што чини 8,79% целокупног узорка културних активности Републике Србије у свету. У табели 12. приказане су врсте филмских ревија и пројекција српске продукције са њиховом учесталошћу од два до 87 гостовања наших уметника, што чини 92,8% ових активности. Према приказаним резултатима, преко једне трећине свих активности чине дугометражни филмови (34,8%), затим документарни филмови (15,2%) и фестивали српског филма (13,6%). Ова три облика представљања чине скоро две трећине свих филмских активности ове врсте (63,6%). Дани српског филма и ретроспектива филмова обухватају по 5,6% активности; ревија српског филма - 4%; недеља српског филма – 2,4%, док филмови српских редитеља – 1,6%.

Табела 12. Врсте пројекција српске филмске продукције

	Врсте пројекција српске филмске продукције	Фрекв енција	Проце- нат	Кумула- тивни процент
1	Дугометражни филм	87	34.8%	34.8%
2	Документарни филм	38	15.2%	50%
3	Фестивал српског филма	34	13.6%	63.6%
4	Дани српског филма (Дани српске кинематографије)	14	5.6%	69.2%
5	Ретроспектива филмова	14	5.6%	74.8%
6	Ревизија/Циклус/Смотра српског филма	10	4.0%	82.8%
7	Недеља српског филма	6	2.4%	85.2%
8	Филмови српских редитеља	4	1.6%	86.8%
9	Вече српског филма	3	1.2%	88%
10	Краткометражни филм	3	1.2%	89.2%
11	Фестивал српског документарног филма	3	1.2%	89.4%
12	Смотра савременог српског филма	3	1.2%	89.6%
13	Недеља кинематографије СЦГ (Смотра филма СЦГ)	3	1.2%	89.8%
14	Фестивал новог српског филма	3	1.2%	90%
15	Копродукције	3	1.2%	91.2%
16	Дечји филм	2	.8%	92%
17	Ретроспектива југословенског филма	2	.8%	92.8%
18	Остале ревије српског филма	18	7,2%	100%
	Укупно	250	100%	100%

По мишљењу Љ. Рогач, „ревије и пројекције филмова српске продукције могу се разврстати у манифестације посвећене новом српском филму, које су и најбројније, и ревије посвећене раном српском филму” (Рогач, 2011а: 345). У свом раду под називом *Аудиовизуелни сектор - међународна сарадња као потреба*, Н. Негојевић истиче да „без међународне сарадње не би било развоја филмске индустрије, не би било приступа новим и већим тржиштима, као ни новим фондовима. Међутим, „велики проблем представља продукција документарних филмова” и „непостојање одговорности у свим деловима ланца филмске уметности” (Негојевић, 2017: 285-288).

1.2.3.4. Награде на филмским фестивалима

Награде на филмским манифестацијама чине 15,92% активности у укупном узорку филмских манифестација, а деле се на награде филмским ствараоцима за

њихов вишегодишњи рад (10,28%) и награде за одређене филмске продукције (89,72%).

Награде за филмске ствараоце додељују се и као *награде за животно дело* (3.4.1). Ове награде су додељене редитељима Емиру Кустурици и Горану Паскаљевићу, као и глумцима Љубиши Самарцићу, Лазару Ристовском и Микију Манојловићу.

Редитељ Емир Кустурица је, између осталих, добио следећа признања: највишу кинематографску награду Белорусије *за очување и развој традиције и духовности у филмској уметности* (Белорусија); награду *Златни витез* за животно дело (на 26. издању истоименог међународног филмског фестивала у Севастопољу; награду за допринос европском филму на Међународном московском филмском фестивалу (Русија); награду Међународног фонда јединства православних народа (Русија) и „Златну звезду” на међународном филмском фестивалу у Маракешу (Мароко).

Редитељу Горану Паскаљевићу уручена је награда за животно дело и допринос светском филму „Златни Александар” на 50. међународном филмском фестивалу у Солуну (Грчка). На фестивалу „Златни витез” у Калуги, Љубиши Самарцићу додељена је награда за животно дело, а глумцу Лазару Ристовском награда „Сергеј Бондарчук”, за изузетан допринос развоју светске кинематографије, на 19. фестивалу „Златни витез” у Москви (Русија). На Фестивалу „Дани филма” у Мостару, глумцу Микију Манојловићу додељена је скулптура „Стабло љубави”, као награда за животно дело (БиХ).

Када је реч о *наградама филмским ствараоцима на међународним филмским фестивалима* (3.4.2), у разматраном периоду награде је добило неколико редитеља и глумаца. Редитељ Горан Паскаљевић је награђен на међународним филмским фестивалима за филмове: „Медени месец” - у Албанији и Шпанији; „Сан зимске ноћи” у Белорусији и Пољској; „Оптимисти” и „Кад сване дан” у Шпанији. Редитељ Срдан Голубовић је добио шест награда за филм „Клопка” - у Бугарској, Италији, СР Немачкој, Словачкој, Алжиру и Кореји.

Редитељу Емиру Кустурици страни дописници у Италији доделили су једну од најпрестижнијих награда - „Златни глобус”, за најбољи страни филм (филмски фестивали у Риму, Трсту и другим градовима Италије). На Канском фестивалу

овом редитељу је додељена награда „Национално образовање” за филм „Живот је чудо” (Француска). На 26. међународном филмском фестивалу у Севастопољу, Кустурици је уручен „Златни витез” за филм „На млечном путу” (Русија).

Награде за филм „Професионалац” Душана Ковачевића, додељене су на међународним филмским фестивалима у Риму, Милану, Венецији и Вијаређу (Италија). Горан Марковић освојио је награде у Белорусији, Русији и Украјини за филм „Турнеја”, а у Канади - за филм „Кордон”. Такође, четири награде је освојио филм редитеља Марка Костића „Принц од папира” – у Белорусији, Русији, Шпанији и Ирану. По две награде додељене су редитељу Срђану Карановићу за филм „Беса” (у Албанији и Русији); филму Олега Новковића „Бели, бели свет” (Белорусија и Аргентина); редитељу Горану Радовановићу за филм „Енклава”, Драгану Бјелоглићу за филмове „Монтевидео, бог те видео” и „Монтевидео, видимо се” на Краснодарском међународном фестивалу спортског филма (Русија).

По једну награду на међународним филмским фестивалима освојило је преко 20 аутора. Глумац Небојша Глоговац освојио је награду стручног жирија за најбољу мушку улогу са филмовима „Клопка” С. Голубовића и „Коњи врани” Љ. Самарцића на 14. међународном филмском фестивалу „Листопад” у Минску (Белорусија). За најбољу дечју улогу награђен је глумац Стефан Лазаревић, за улогу у филму „Аги и Ема” редитеља М. Петровића, на Првом филмском фестивалу за децу и омладину „Крила 2009”, у Кијеву (Украјина). На фестивалу филмских сниматеља „Камера око” у Острави, сниматељ Миладин Чолаковић добио главну награду за филм „Бели, бели свет” (Чешка).

Када је реч о документарним филмовима, српски филмови су награђени на Филмском фестивалу у Висбадену, као и на 8. филмском фестивалу „Balkan Black Box” (СР Немачка). Документарни филм „Село без жена”, редитеља Срђана Шаренца, добио је главну награду на 6. Међународном филмском фестивалу дебитаната, у граду Амесфорту (Холандија), а документарни филм „Синема комунисто”, редитељке Миле Турајлић, освојио је награду за најбољи документарни филм на 4. међународном фестивалу ангажованог филма „ФИЦА” (Алжир).

На Интернационалном фестивалу краткометражног филма „Еко-етно-фолк филм” у Слативоари, редитељ Јулијан Урлуеску добио је трећу награду за филм

„Живети пун живот”, а редитељ Зоран Цветковић је освојио прву награду за етнографски филм „Бдење над мртвима” (Румунија). На међународном филмском фестивалу о Алпима и околини, у Диблареу, Grand Prix освојио је Петар Лаловић за свој филм „Спас у пењању” (Швајцарска).

На Првом међународном верско-туристичком филмском фестивалу у Лећеу, Копертину и Отранту, „Premio Italia” освојио је филм пок. Здравка Велимировића „Дарови дому светих ратника”, а награду је добио и филм Бошка Савковића „На почетку беше реч - Мирослављево Јевађеле” (Италија). Кад је у питању туристички филм, на 11. међународном фестивалу туристичког филма „Tour film 2008” у Познању, Туристичка организација Београда је освојила прво место са филмовима „Београд - град културе” и „Plug and Play” (Пољска), а на Првом Загребачком међународном фестивалу туристичког филма награђен је промотивни филм ТОС-а „Soulfood” (Хрватска).

Узевши у целини, по мишљењу Јб. Рогач, „кинематографија Србије у контексту културних активности у иностранству, има значаја само са аспекта појединачних филмских остварења, и још више њихових аутора” (Рогач, 2011а : 345). У вези с тим, треба поменути својеврстан „феномен Кустурица” који представља „посебан елемент не само у домену филмског стваралаштва, већ и са аспекта укупног културног, па и политичког делања овог ствараоца” (Ибид: 345). Тако се и „развој међународне сарадње заснива првенствено на личним контактима, мада, у неким случајевима, такође, и на чланству у организацијама и међународним мрежама/платформама” па је потребно „прво одредити законски, политички и економски оквир за развој креативних индустрија на националном нивоу” (Војић, 2017: 324).

1.2.4. Књижевне манифестације у иностранству

Када је реч о књижевној међународној сарадњи, треба истаћи да су активности у овом домену бројне и запажене (17,80% укупних културних активности). Иако постоје језичке баријере и потребе за интензивним преводачким ангажманом, српска књижевност и издаваштво, ипак, налазе начине да се представе иностраној публици. Наравно, потребно је учинити још много више, првенствено преводачком делатношћу, дуготрајном и континуираном присутношћу на међународним књижевним манифестацијама, потребна је

„подршка мобилности писаца и промотера књижевности из Србије - веће учешће у европским и светским књижевним догађајима – фестивалима, књижевним резиденцијалним боравцима, сајмовима књига, конференцијама” (Stanković, 2017: 305).

Типологизација књижевних манифестација приказана је у табели 13, где је уочљиво да књижевни програми у иностранству чине чак 92,15% укупних културних активности ове врсте, док награде за књижевност и стваралаштво обухватају само 7,85% књижевних манифестација. Кад су у питању књижевни програми у иностранству, према подацима из табеле 13, скоро једну трећину тих програма чине промоције књига (31,09%), на другом месту су књижевне (литерарне) вечери (18,02%), на трећем – преводи књига (13,86%), на четвртом – међународни сајмови књига (12,48%) и на петом месту – објављивање књига (6,34%). Ових пет врста програма обухвата око 82% активности. Наредних 11 врста књижевних програма у иностранству чине још 18,21% активности ове врсте.

Табела 13. Обим и врста књижевних манифестација у иностранству

	Књижевне манифестације у иностранству	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1.	Промоција књиге	157	31,09%	31,09%
2.	Књижевно/литерарно вече (проза)	91	18,02%	49,11%
3.	Превод књиге	70	13,86%	62,97%
4.	Међународни сајам књига	63	12,48%	75,45%
5.	Објављивање књига	32	6,34%	81,79%
6.	Поетско вече	21	4,16%	85,95%
7.	Остале књижевне активности	15	2,97%	88,92%
8.	Двојезична издања	12	2,38%	91,30%
9.	Међународни сусрети писаца	9	1,78%	93,08%
10.	Међународни књижевни фестивал	8	1,58%	94,66%
11.	Литерарно-музичко вече (поетско-музичко вече)	8	1,58%	96,24%
12.	Међународни фестивал поезије	6	1,19%	97,43%
13.	Литерарно-драмски, ликовни и музички програм	5	0,99%	98,42%
14.	Курс српског језика	3	0,59%	99,01%
15.	Такмичење у рецитовању	3	0,59%	99,60%
16.	Трибина о језику	2	0,40%	100%
	Књижевни програми у иностранству	505	100%	92,15%
	Награде за књижевност и преводаштво	43		7,85%

Промоција књиге (4.1) је најзаступљенија форма књижевних активности која обухвата скоро једну трећину програма ове врсте (31,09%). Ове манифестације у иностранству биле су посвећене српским писцима и песницима: Васку Попи, Григорију Матановићу, Слободану Гавриловићу, Вуку Крњевићу, Сањи Домазет, Добрици Ћосићу, Гаги Росић, Јоланди Хацић, Ђорђу Гају, Василију Крестићу, Александру Гајшеку, Вуку Драшковићу, Јанку Вујасиновићу, Љубомиру Симовићу, Александару Диклићу, Сими Ћирковићу, Љиљани Хабјановић-Ђуровић, Алексеју Арсењевићу, Владимиру Пишталу, Станку Церовићу, Гојку Суботићу, Марку Видојковићу, Тамари Ђермановић, Марији Шајкаш, Милету Јовичићу, Зорици Мишић, Наталији Михаиловић, Благоју Баковићу (који је постао члан Савеза писаца Русије) и другима. У Москви је 2008. године објављена „Антологија српске поезије”, као и „Српски алманах” – зборник песама и приповедака савремених српских писаца преведених на руски језик. Ове антологије су имале своје промоције у Москви, уз присуство српских књижевника Г. Ћирјанића, М. Панћића и Г. Петровића⁷⁵.

Књижевне/литерарне вечери (4.2.) у иностранству биле су посвећене књижевницима и њиховим делима – Иву Андрићу, Данилу Кишу, Војиславу Илићу, Добрици Ћосићу, Десанки Максимовић, Давиду Албахарију, Драгану

⁷⁵ Од мноштва промоција књига издвојићемо још неколико. Поводом обележавања годишњице почетка Великог рата, одржана је промоција књиге „За српску војску, једна заборављена прича” новинарке италијанске државне телевизије и публицисте, Миле Михајловић, која је организована у Котору, 2015. године. Књига је репринт оригиналног документа „За српску војску”, који је 1917. године објавила Специјална канцеларија Министарства краљевске морнарице Италије. Поменутом књигом, 2014. године, Италија је званично отворила обележавање стогодишњице Великог рата. Књига презентује јединствену архивску грађу о евакуацији српске војске 1915/1916. године. У просторијама ГК у Цириху је, у сарадњи са Српским културним савезом Швајцарске, организована промоција књиге Арчибалда Рајса „Ратни извештаји из Србије и са Солунског фронта” у издању „Геополитике”. Из новије историје Србије, у Вудро Вилсон Центру у Вашингтону, одржана је промоција књиге „Србија од 1989 – политика и друштво под Милошевићем и после” (САД). У истом здању, одржана је промоција књиге „Три Југославије – изградња државе и легитимизација, 1918-2005”, ауторке Сабрине Рамет. У сали Амбасаде РС у Шпанији, поводом десетогодишњице од НАТО-бомбардовања Србије, одржана је промоција књиге „Subject: Rat” аутора Александра Коцића. Истим поводом, Српски културни форум и Амбасада РС у Бечу организовали су презентацију књиге „Благо оном ко рано полуди” Јелице Новаковић Лопушина. У Москви је одржана промоција књиге „Косово и Метохија, живети у енклави”, у издању Балканолошког института САНУ, док је у Тел Авиву, 2010. године, у организацији Удружења Јевреја са простора бивше Југославије, одржана промоција књиге „Праведници међу народима – Србија”, коју је објавила Јеврејска општина из Земуна.

Великићу, Види Огњеновић, Владиславу Бајцу, Владимиру Арсенијевићу, Светлани Велмар Јанковић, Весни Голсворти, Бориславу Радовићу, Милутину Петровићу, Милу Дору, Драгом Бугарчићу, Живораду Митрадсу Јазавском, Јовану Зивлаку и другима.

Важне помена су и књижевне вечери под називом „Српска књижевност и Европа” и „Трагични идентитет Европе – књижевност из Србије”⁷⁶.

Превод књиге (4.3.) је једна од најзаступљенијих форми активности у оквиру књижевних манифестација. У разматраном периоду, преведене су књиге наших класика и савремених аутора на различите светске језике. Иво Андрић, Милорад Павић, Данило Киш, Љиљана Хабјановић Ђуровић, Васко Попа, Владислав Бајац, Милош Црњански, Драган Великић, Љубомир Симовић, Вида Огњеновић и Борислав Пекић су писци чија су дела превођена на стране језике. Осим тога, преведене су антологије песништва и савремене српске драме, као што су: 1) „Савремена српска драма” (Љубомир Симовић „Путујуће позориште Шопаловић”, Вида Огњеновић „Јегоров пут”, Сениша Ковачевић „Вирус”, превод на бугарски језик); 2) Десанка Максимовић - поезија (превод на пољски Николе Вујичића); 3) „Српски алманах” – Зборник песама и приповедака савремених српских писаца (руски); 4) „Српска драма” - Ромчевић, Србљановић, Марковић, Богавац (словачки); 5) Зборник „Новија српска драма” (украјински); 6) В. Арсенијевић „Антологија постјугословенске прозе” - Иво Андрић, Милорад Павић, Мирјана Бобић Мојсиловић (чешки).

Амбасада РС у Атини организовала је књижевно вече посвећено српским издањима (у препеву преводиоца Гаге Росић) три најзначајнија савремена грчка песника: Кики Димуле, Јаниса Кондоса и Јаниса Веревериса. У Генералном конзулату Републике Србије у Хамбургу одржано је књижевно вече посвећено савременој српској поезији преведеној на немачки језик и објављеној у Немачкој. Представљене су две антологије српске лирике на српском и на немачком језику -

⁷⁶ Књижевно вече под називом „Српска књижевност и Европа”, организовала је наша Амбасада у Атини, у сарадњи са Министарством културе Републике Србије, а на књижевној вечери су говорили Димостенис Куртовик, један од најугледнијих грчких књижевних критичара и професор Филолошког факултета из Београда Александар Јерков. Други пример се односи на манифестацију у организацији Института за славистику Универзитета у Бечу и Амбасаде Републике Србије у Аустрији, под насловом „Трагични идентитет Европе – књижевност из Србије”. Манифестација је резултат иницијативе професора српског језика Гордане Илић Марковић. Исте вечери, одломке из својих дела читали су амбасадор Драган Великић и књижевник Жарко Радаковић.

„Десет дека душе”, коју је приредио и превео др Робет Ходл, професор славистике на Универзитету у Хамбургу и „Улазница”, коју је приредио и превео публициста Драгослав Дедовић. На књижевној вечери приказане су две збирке песама у немачком преводу - „Срце у зубима” Радмиле Лазић и „Кад ме је реч спасила” Верице Тричковић, објављене у Лајпцигу. У Културном центру Амбасаде Републике Србије у Копенхагену организовано је представљање Зборника радова посвећеног данском професору Перу Јакобсену, једном од најзначајнијих савремених европских слависта који је на дански језик превео дела многих српских и других јужнословенских писаца. У Друштву српско-чешког пријатељства „Мостови” уз учешће А. Гаталице и Г. Петровића и чешких слависта, одржано је књижевно вече посвећено књизи „Изгубљен у самопослузи” (збирка приповедака, преводилачки рад чешких студената славистике),

На конкурсима за превођење репрезентативних дела српске књижевности, у периоду од 2010. до 2015. године, Министарство културе доделило је следећа финансијска средства: 2010. године – 46.500 евра за 29 пројеката; 2011. године – 65.900 евра за 36 пројеката; 2012. године – 89.520 евра за 66 пројеката; 2013. године – 37.100 евра за 39 пројеката; 2014. године – 170.940 евра за 64 пројекта и 2015.године – 164.472 евра за 103 пројекта међународног карактера (Ђорђевић, Мihaljinac, 2017: 350). Андрић, Албахари, Басара, Великић, Матијевић, Петровић, Бајац, Албахари, Киш, Црњански, Огњеновић и Марковић су аутори чија су дела превођена. Највише је превода на словенске језике - 103, затим на германске – 70, романске – 4, а потом на грчки, албански, арапски – 13, летонски, литвански португалски, грузијски... (Ибид: 350-351). У току 2014. године, Република Србија је приступила пројекту „Традуки”, чије је седиште у Швајцарској, за унапређивање преводилачких пројеката у ЈИЕ и посредовање у њима, а такође и мрежама ЕАЦЕА и ЕУНИК.

Министарство културе и информисања, учествује сајмовима књига у иностранству, а, такође, „осим за превођење дела, даје подршку нашим издавачима за *учешће на међународним сајмовима књига*“ (4.4) у градовима као што су: Лајпциг, Софија, Солун, Сарајево, Москва, Франкфурт, Загреб, Пекинг...(Ибид: 351).

1.2.4.1. Награде за књижевност и преводилаштво

Нашим књижевницима и преводиоцима додељене су бројне награде у иностранству, укључујући признања и награде највиших иностраних државника и институција. Председник Републике Бугарске, Георги Прванов, одликовао је српског писца, потпредседника ПЕН центра и професора Универзитета у Београду, Михаила Пантића, орденом „Свете браће Кирила и Методија” за допринос у популарисању бугарске културе у Србији и унапређењу веза између бугарског и српског народа. Истовремено, одликовао је историчара и византолога Срђана Париватрића „Почасним знаком председника Бугарске” (Бугарска).

Европска унија доделила је Европску награду за књижевност за 2014. годину писцу Угљешу Шајтинцу за роман „Сасвим скромни дарови” у Бриселу (Белгија). Матија Бећковић добитник је награде за животно дело „Књижевни венац Козаре” на 36. књижевним сусретима на Козари, у Приједору (БиХ). У Свекинском народном конгресу, за допринос промоцији кинеске културе, додељена је награда српском писцу и издавачу Владиславу Бајцу, директору и главном уреднику издавачке куће „Геопоетика” (Кина). Поводом дана посвећених 160-годишњици рођења Михаила Еминескуа, у Академији наука Румуније у Букурешту, јубиларну медаљу Еминескуа су добили Адам Пуслоић, Миљурко Вокадиновић и Срба Игњатовић (Румунија).

У оквиру манифестације „Дани преображења Срба у Румунији” и отварања Српског културног центра „Свети Сава” у Базјашу, Миодрагу Павловићу, Драгану Јовановићу Данилову, Срби Игњатовићу и Радославу Златановићу уручене су „Велике базјашке повеље”.

На сајму књига „Бањалука 2008.” српским књижевним посленицима додељено је више награда: награда за издавачки подухват године за књигу Дејана Медаковића „Света Гора - фрушкогорска”, за издавача године „Службени гласник”, за савремену књижевност „Новостима”, НИИ-у за књигу Д. Ковачевића „20 српских подела” и златну награду „Гутенберг” војној штампарији за књигу „Српска војска” (БиХ). На 27. међународном Сајму књига у Москви, српски представници освојили су награде за најбољу књигу из историје и културе на словенским језицима, за превођење словенске књижевности и за запажени рад на издавању књига из историје и културе (Русија). На трећем међународном

литерарном конкурс у „Лирски гласови – 2012” у Софији, Тамара Лучић-Динић освојила је прво, Драгана Тошић - друго и Горан Ранчић - треће место (Бугарска).

Наташи Радојчић је уручена награда за књижевност „Grinzane Savour”, у граду Алба, за роман „Повратак кући” (Италија). Књижевнику Моми Капору фондација „Македонија презент” из Скопља доделила је „Златни прстен” за 2005. годину. Песник Љубивоје Ршумовић добитник је награде „Табернакул” у Скопљу. На фестивалу балканске прозе у Скопљу, награду је освојио Владислав Бајац (Македонија). Писац Светислав Басара добитник је награде за књижевност „Стефан Митров Љубиша” за 2010. годину (Црна Гора).

На међународном такмичењу у хаику поезији на енглеском језику, у јапанском граду Хекинан, специјалну награду је освојила Светлана Станковић (Јапан). На 10. такмичењу страних дипломатских представника, под називом „Japanese Speech Contest”, Александра Ковач, трећи секретар у Амбасади РС у Токију, освојила је специјалну награду жирија за избор и презентацију теме (Јапан). У оквиру 4. међународног фестивала илустрованих књига за децу и омладину „Nambook 2007” на острву Нами, организовани су „Дани Републике Србије” (Јужна Кореја). На конгресу есперантиста у Хавани, српском уметнику Саши Пилиповићу додељено је признање за представу „Ремеро-Галилео” крагујевачке „Шетлер сцене” и за уметнички допринос овом језику (Куба).

Удружење преводилаца Грчке доделило је награду Марији Кесини за превод романа „Време чуда” Борислава Пекића (Грчка). Пољско удружење „Заикс” је Љубици Росић доделило награду за целокупан преводилачки рад превођења пољске књижевности на српски језик (Пољска). Бисерка Рајчић, добитник је награда „Збигњев Домињак” за превођење пољске поезије на српски језик и велики допринос ширењу пољске културе, као и награде „Трансатлантик”, за допринос у промоцији пољске књижевности за 2009. годину (Пољска). Награда „Златно перо Русије” за 2010. годину додељена је песникињи и преводиоцу Мирјани Булатовић, а на 12. међународном такмичењу књижевних стваралаца и преводилаца „Златно перо Русије”, награђени су преводиоци Петар Стефановић и Радмило Ристић (Русија). Књижевна награда „Лауреат светлости” додељена књижевници и преводиоцу Ани Шомло (Израел).

1.2.5. Пригодне манифестације у иностранству

У овом делу рада биће разматране *пригодне манифестације*⁷⁷ у *иностранству* које су одабране на основу њиховог значаја за представљање националног и културног идентитета Републике Србије, као и промене њеног имица у свету. Према подацима из *Извештаја МСП*, пригодних манифестација је било укупно 240 и оне чине 7,80% укупног узорка културних делатности Републике Србије у свету (Табела 14). Прву групу представљају *манифестације српске културе у иностранству* – 167 манифестација или 69,58%, а другу - *обележавања значајних годишњица из историје и културе Срба и Републике Србије*, које према подацима из табеле 14, чине 73 манифестације или 30,42% укупних културних активности.

Табела 14. Обим и врста пригодних манифестација у иностранству

V	Пригодне манифестације у иностранству	240	7,80%
	1. Манифестације српске културе у иностранству	167	69,58%
	2. Обележавања значајних годишњица из историје и културе Срба и Републике Србије	73	30,42%

1.2.5.1. Манифестације српске културе у иностранству

Када је реч о врстама манифестација наше културе у иностранству, 43,71% ових манифестација чине „Дани културе Србије” (табела 15). Другу групу чине манифестације које су одржане 2-9 пута (15 догађаја или 34,14%). Преосталих 22,15% манифестација ове врсте чини 37 манифестација које су само једанпут одржане у иностранству⁷⁸.

⁷⁷ Под *манифестацијама* се подразумевају: „велике или значајне приредбе, представе културног, спортског и другог карактера, које јавности приказују и популаришу одређена достигнућа, успехе, остварења (смотрa); свечани дочеци, поздравни (масовним изласцима на улице), који се обично приређују државницима, владарима итд.; поворке, мноштво људи који на улицама, скуповима јавно демонстрирају, изражавају подршку или протест поводом одређених збивања и догађаја или у вези са одређеном личношћу. Очигледно је, дакле, да постоје манифестације политичког, религијског, спортског, културно-уметничког и других садржаја” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 207).

⁷⁸ Пригодне манифестације које су једанпут одржане у иностранству: 1) Дани српске књиге; 2) Међународни конкурси; 3) Маратон српске народне песме и игре; 4) Маратон српског фолклора; 5) Недеља српске архитектуре; 6) Фестивал српске културе „Србофест”; 7) Дан српске књижевности; 8) Србија поздравља Словачку; 9) Недеља страних култура; 10) Светски дан музике; 11) Светосавска академија; 12) Изложба у оквиру ромских дана; 13) Програм школе анимираног филма; 14) Културно вече са уметницима из ЈИЕ; 15) Карневалска манифестација, Ријека (Хрватска); 16) Духовно-културна манифестација „Дани отворених врата”; 17) Опатијско културно лето; 18) Манифестација „Мостови пријатељства”, Вуковар (Хрватска); 19) Каставско културно лето, Ријека (Хрватска); 20) Културна манифестација „Вечери на Гричу”, Загреб (Хрватска); 21) Ликовна колонија „Борово лето” (Хрватска); 22) Дани сатире Фадила Хацића (Хрватска); 23) Луткарско пролеће, Вуковар (Хрватска); 24) Сајам народне радиности; 25) Дечја смотрa српског фолклора, Нојхаузен (Немачка); 26) Божићни сајам културе, Мадрид (Шпанија); 27) Теслино вече, Вашингтон

(САД); 28) Дани српског позоришта у Америци; 29) Културна манифестација „Башта културе”, Кливленд, (САД); 30) Манифестација „Пролеће у огледалу” – такмичење певача аматера српске дијаспоре; 31) Српски позоришни фестивал „Покретне слике”, Чикаго (САД); 32) Октобарски дани српске културе, Торонто (Канада); 33) Фестивал српског позоришта – OFSET (Канада); 34) Манифестација „EUROFEST”, Велингтон (Нови Зеланд); 35) Путујућа изложба о добрим људима Јеврејске општине, Земун; 36) Дани европске баштине и 37) Месец културе Новог Сада.

Табела 15. Обим манифестација српске културе у иностранству

Манифестације српске културе у иностранству	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
1 Дани културе Србије (Дани српске културе)	73	43,71%	43,71%
2 Дани културе Балкана	9	5,39%	49,10%
3 Дани српске литературе	6	3,59%	52,69%
4 Српски фестив.:Јоханесбург,Отава,Монтреал, Сиднеј	6	3,59%	56,28%
5 Вече српске културе (Српско вече)	5	2,99%	59,27%
6 Култура Војводине (Културни дани Војводине)	4	2,39%	61,66%
7 Културна манифестација писаца (песника)	4	2,39%	64,05%
8 Модна ревија српских креатора	3	1,80%	65,85%
9 Недеља страних културних центара	3	1,80%	67,65%
10 Недеља српске културе (Српска недеља)	3	1,80%	69,45%
11 Месец српске културе	3	1,80%	71,25%
12 Дан државности Р. Србије (Национали дани Р. Србије)	3	1,80%	73,05%
13 Фондација „Петар Кочић Бањалука-Београд”	2	1,20%	74,25%
14 Јеврејска културна сцена „Бејахад”, Опатија, Ријека	2	1,20%	75,45%
15 Културна и духовна маниф. „Бранкови дани”, Вуковар	2	1,20%	76,65%
16 Културна манифестација „Passport to DC” (САД)	2	1,20%	77,85%
17 Остале културне манифестације	37	22,15%	100%
Укупно	167		100%

Дани културе Србије (5.1.1) као специфичан вид културне сарадње, најчешће се везују за дијаспору. Одржавају се у државама са других континената, као што су Канада и Аустралија, а од европских земаља у Швајцарској, Немачкој, Француској и Руској Федерацији, као и у државама региона - у Хрватској, Црној Гори и Румунији. Оне обухватају 43,71% пригодних манифестација у иностранству.

На манифестацијама посвећеним Балкану - *Дани културе Балкана (5.1.2)*, своју културну баштину Србија је презентовала следећим активностима: 1) У склопу „Balkan Traffic” фестивала, одржаном 2008. године у Бриселу, где је Србију представљао трубачки оркестар Дејана Лазаревића, победник Сабора у Гучи 2007. године. Приказан је и документарни филм италијанског аутора Алесандра Горија „Трубачка република”, посвећен феномену трубача у Србији. На истом фестивалу 2014. године, учествовали су Г. Бреговић и С. Крстић, а 2015. године, наступио је

опет Горан Бреговић са „Оркестром за свадбе и сахране”; 2) Традиционална културна манифестација „Дани Балкана” одржана је у Минхену 2011. године. Ова манифестација обухватила је низ културних садржаја са простора Балкана. Посебно место заузела је Андрићева изложба из Београда под називом „Иво Андрић – писац и/или дипломата”. На 9. манифестацији „Дани Балкана” одржаној 2015. године, такође у Минхену, приказан је филм А. Петровића „Скупљачи перја”; 3) У оквиру манифестације „Шетња по Балкану”, у граду Агену, у Алзасу, 2010. године, Србија је представљена изложбом фотографија, филмом „Дом за вешање” Емира Кустурице и наступом српског фолклорног ансамбла из Стразбура; 4) Аустријски културни форум је подржао пројекат „Западни Балкан у културном фокусу”, који је реализован у Великој Британији, у Лондону, уз учешће наших музичких уметника – групе „Кал”, хора „Хоркешкарт” и режисера Ж. Жилника; 5) У Атини су, октобра 2007. године, одржани дани културе Балкана које је подржала Хеленска фондација за културу, а ради подстицања културне сарадње Грчке са суседним земљама. На овој манифестацији наступио је оркестар Народног позоришта из Београда који је извео свиту из „Охридске легенде”, изложени су артефакти МСУ, представљено је тридесетак српских прозних аутора и одржано је песничко вече на коме су учествовали академик Љубомир Симовић и Иван Гађански.

1.2.5.2. Обележавање значајних годишњица из историје и културе Срба и Републике Србије

Обележавање значајних годишњица из историје и културе Срба и Р. Србије обухвата 73 манифестације или 30,42% пригодних манифестација у иностранству. Највише је било манифестација везаних за обележавање годишњица I и II светског рата, српских устанака, Карађорђа, али и јубилеја Тесле, наших књижевника и дипломатских односа: 1) 175 година од рођења М. В. Карацић, изложба у галерији „Palais Rocca” у Бечу (Аустрија); 2) Изложба „Јова Јовановић Змај” у Бечу (Аустрија); 3) 130-та годишњица рођења Петра Кочића - симпозијум у Институту за славистику Универзитета у Бечу (Аустрија); 4) 220 година од рођења В. С. Карацића - литерарно-музичко вече у Бечу (Аустрија); 5) 150 година од оснивања Српске црквене општине Свети Сава у Бечу - изложба „Србија - култура између Истока и Запада” (Аустрија); 6) Два века културне сарадње Беча и Београда, у организацији Српског културног форума (Аустрија); 7) 100 година од рођења

Десанке Максимовић - књижевни сусрет у Темишвару (Румунија); 8) „Дућићеве вечери поезије” у Требињу (БиХ); 9) 45. Кочићев збор у Бања Луци, у оквиру којег су организоване 24 културне манифестације (БиХ); 10) 50. година јубиларних *Кочићевих дана* у Бања Луци (БиХ); 11) 100 година од рођења М. Селимовића (БиХ); 12) 100-та годишњица од рођења Б. Ћопића, у Хашанима (БиХ); 13) 140 година од првог богослужења у Српској православној цркви „Свети Спиридон” у Атини (Грчка); 14) 200-та годишњица Првог српског устанка, - округли сто, уз приказивање играног филма о Карађорђу из 1911. године – Никозија (Кипар); 15) 70-тогодишњица рођења Д. Киша (Мађарска); 16) 91 година Кумановске битке, у организацији Уједињене српске заједнице (Македонија); 17) 160-та годишњица рођења Михајла Пупина - промовисана књига Ж. Шаина „Камбана - Пупинова дипломатија” у Скопљу (Македонија); 18) 850-тогодишњица Минхена - изложба и књига о страним уметницима и књижевницима који су живели и радили у Минхену. Србију у овом пројекту представља чувена српска сликарка Н. Петровић (Немачка); 19) 80 година од рођења Д. Киша, на 66. међународном сајму књига у Франкфурту - издавачка кућа „Hanser” из Минхена објавила је књигу „Породични циркус” (Немачка); 20) 100 година од рођења Милоша Црњанског – превод на пољски језик „Романа о Лондону” (Пољска); 21) 200 година савремене српске државе – репринт књиге пољског књижевника Теодора Томаша Јежа, посвећене Карађорђу (Пољска); 22) 60 година филхармоније Баната – учешће композитора Зорана Ерића (Румунија); 23) 275 година од рођења Доситеја Обрадовића, 150 година од смрти Вука Карацића и 100 година од смрти Василија Мокрањца - Програм „Доситеј, Вук, Мокрањац” одржан у Чакову, у родној кући Доситеја и у Саборној цркви у Темишвару (Румунија); 24) 100-годишњица почетка Првог светског рата, обележена у Темишвару пројекцијама документарних и играних филмова (Румунија); 25) 150 година од рођења Николе Тесле – изложба у Москви (Русија); 26) 24. мај, Дан словенске писмености и културе, у Руској Федерацији, посвећен сећању на свете апостоле Тирила и Методија (Русија); 27) 65-тогодишњица ослобођења града Београда од фашизма, у Амбасади Србије у Москви приказан документарни филм „Крв слободе” аутора Ж. Чукулића (Русија); 28) 75 година од атентата на Краља Александра I Карађорђевића - изложба архивских докумената из фонда Архива Југославије, у Москви (Русија); 29) 100

година од почетка Првог светског рата – изложба „Србија 1914”, у Војном музеју у Стокхолму, реализована у сарадњи Амбасаде Србије у Краљевини Шведској, Војног музеја у Стокхолму, Историјског музеја и Војног музеја Србије (Шведска); 30) 100-годишњица смрти композитора Д. Јенка – изложба, стручни симпозијум и концерт Камерног музичког друштва из Новог Сада (Словенија); 31) 750-тогодишњица оснивања града Лавова - концерт Г. Бреговића (Украјина); 32) 150-тогодишњица рођења С. С. Мокрањца - концерт посвећен Мокрањцу у Кијеву (Украјина); 33) 65-тогодишњица победе у Другом светском рату – учешће српских карикатуриста на изложби антиратне карикатуре у Полтави (Украјина); 34) 100 година од објављивања првог Андрићевог дела и 50 година од добијања Нобелове награде – представљена „Библиографија Иве Андрића 1911-2011”, у Кијеву (Украјина); 35) 120 година од рођења М. Црњанског – историјско-књижевни час на Филолошком факултету Универзитета Т. Шевченко у Кијеву (Украјина); 36) 60 година ЈАТ-а и 55 година од првог лета за Париз – изложба ЈАТ-а „Аеропут” (Француска); 37) 75-тогодишњица од убиства краља Александра Карађорђевића – изложба фотографија „Les Martyrs de Marseille” (Француска); 38) 200 година постојања савремене српске државе, у организацији Генералног конзулата у Вуковару (отворена и библиотека у ГК СЦГ) (Хрватска); 39) 80-тогодишњица рођења књижевника Б. Пекића – изложба Библиотеке града Београда и општине Врачар, у организацији СКД „Просвјета” – подбор Ријека (Хрватска); 40) 1700 година Миланског едикта, 600 година од оснивања цркве Св. Николе у манастиру Прасквица и 300 година од освештења цркве Вазнесења Господњег у Херцег Новом – изложба „Константин” академског сликара В. Михајловића у Петровцу, Будви и Херцег Новом (Црна Гора); 41) 200 година од рођења П. П. Његоша – свечани концерт духовне музике Д. Љубојевић и хора „Мелоди” (Црна Гора); 42) 20-тогодишњица смрти Д. Киша – одржан Симпозијум на Токијском универзитету (Јапан); 43) 70 година победе над фашизмом – позоришна труппа „Балкан нови покрет” извела музичку представу „Сан о Балкану” (Алжир); 44) концерт у резиденцији белгијског амбасадора у Каиру – као пројекатвзаједничког обележавања 100-годишњице Првог светског рата Амбасаде Србије и Амбасаде Белгије у Египту (Египат); 45) 35-тогодишњица смрти познатог филмског ствараоца и сликара Славка Воркапића – у Музеју модерне уметности у Њујорку,

професор на Харварду, Влада Петрић, одржао је предавање (САД); 46) 10-тогодишњица српског аматерског позоришта „Мира Сремчевић” у Чикагу – изведене комедије „Власт” и „Романтичне луде” у Српско-америчком музеју „Свети Сава” (САД); 47) два века од Првог српског устанка и стварања српске модерне државе - у Торонту (Канада); 48) 150-тогодишњица рођења Н. Тесле - премијера комада „Бриљантно!”, Национални арт центар у Отави (Канада); 49) 150-тогодишњица рођења Н. Тесте - српско културно-уметничко друштво „Опленац” одржало је предавање и реситал у Торонту (Канада); 50) 100 година од рођења П. Лубарде, Генерални конзулат Србије у Торонту (Канада); 51) 200 година од рођења Фредерика Шопена – концерт у пијанисткиње М. Теовановић у „Four Seasons Opera House” у Онтарију (Канада); 52) 100 година од почетка Првог светског рата - одржане изложбе „Србија 1914” и „Женско лице Великог рата”, у Посланичком дому Аргентине (Аргентина); 53) 15 година стрипа у Аргентини – у Музеју карикатуре „Diogenes Taborda” у Буенос Аиресу одржана изложба Снежане Чомор (Аргентина); 54) 70 година од успостављања дипломатских односа са Кубом – одржана смотра савременог српског филма у биоскопу „Cine 23” у Хавани (Куба); 55) 60-тогодишњица успостављања дипломатских односа са Мексиком – изложба фотографија СЦГ; три округла стола „Садашњост и будућност односа Мексика и СЦГ”; смотра савременог филма из СЦГ; изложба „150 година од рођења Николе Тесле” (Мексико); 56) 200 година од независности Мексика и 100 година од почетка мексичке револуције – диригент Бојан Суђић, као гост, наступио је на два концерта у Мексико Ситију (Мексико); 57) 110 година од рођења Д. Максимовић – књижевни сусрет у организацији Генералног конзулата Србије у Темишвару, у сарадњи са Савезом Срба у Румунији (Румунија); 58) 110-та годишњица рођења песникиње Д. Максимовић - књижевно вече у Минску (Белорусија); 59) 160-тогодишњица рођења Михаила Еминескуа – прослава у Академији наука Румуније у Букурешту (Румунија); 60) 150-тогодишњица пресељења Матице српске из Пеште у Нови Сад – изложба репродукције слика и промоција књиге академика Василија Крестића „Срби у Угарској од 1790-1918”, у сали Владичанског двора у Темишвару (Румунија); 61) 100 година од почетка Првог светског рата – приказани документарни и играни филмови на тему Првог светског рата, а међу њима и филм Срђана Драгојевића „Свети Георгије убива аждаху” у сали Западног универзитета у

Темишвару (Румунија); 62) Два века српске државности – пројекат „Карађорђе - српска револуција” (Русија); 63) 150-тогодишњица рођења Николе Тесле - изложба о Тесли (Француска); 64) 65 година од оснивања Српског културног друштва „Просвјета”, уз ансамбл „Коло” из Београда (Хрватска); 65) 631 година од оснивања Херцег Новог и крсне славе оснивача града, Генерални конзулат Р. Србије, у сарадњи са општином Херцег Нови, организовао је у порти манастира „Савина” концерт „Песме и арије које су освојиле свет” (Црна Гора); 66) ГКРС, поводом оснивања града, у Херцег-Новом, организовао концерт духовне музике Д. Љубојевић и хора „Мелоди” (Црна Гора); 67) 175 година рада и постојања Српског пјевачког друштва „Јединство” из Котора – одржан концерт Националног ансамбла „Коло” из Београда (Црна Гора); 68) 60-тогодишњица УН - у Палати нација у Женеви, одржана Међународна изложба савремене уметности - СЦГ представљали Михајло Ђоковић - Тикало и Анка Бурић (Швајцарска); 69) 400 година од објављивања друге књиге романа Дон Кихота - Србија у пројекту „Don Quijote de la Mancha poliglot” (српски уметници учествовали у исписивању поглавља романа), а централна манифестација одржана у граду El Toboso (Шпанија); 70) 50-тогодишњица југословенско-алжирских односа – у Националном архиву Алжира (Алжир); 71) 70-тогодишњица победе над фашизмом - позоришна група „Балкан Нови Покрет” извела музичку представу „Сан о Балкану” у резиденцији Амбасаде Србије (Египат); 72) Теслино вече у Вашингтону (САД); 73) 20 година дипломатских односа Србије и ЈАР - обележено представом „Поетски кабаре Иво Андрић” из Београда (Јужноафричка Република). Ове манифестације су од великог значаја за представљање историје, националног и културног идентитета Србије, као и промену њеног имица.

На крају одељка о пригодним манифестацијама, наводимо и неколико награда за допринос у области културе у међународним односима, додељене следећим личностима: 1) аустријски Орден части за науку и уметност првог реда, 2009. године, додељен је писцу, новинару, преводиоцу, драматургу и позоришном индентанту Ивану Ивањију (Аустрија); 2) академик Гојко Суботић добио је награду Грчке академије наука за дугогодишњи допринос проучавању византијске културе (Грчка); 3) награду „Повеље Риге од Фере” у области културе и науке добио је српски музиколог Милош Велимировић, професор Универзитета у

Вирцинији (Грчка); 4) на Тријеналу уметности у Лублину, награду Министарства културе Републике Пољске освојила је Милица Вергот (Пољска); 5) Борки Павићевић, директору Центра за културну деконтаминацију из Београда је додељена Хирошима награда за 2004. годину у Шведској, као особи која својим радом у области културе доприноси дијалогу, разумевању и миру у конфликтним подручјима (Шведска); 6) игуману манастира Зочиште, оцу Петру Улемеку, додељена је награда Фондације „Светог брата Алберта” за херојску одбрану хришћанског наслеђа на КиМ (Пољска)...

САЖЕТАК ОВОГ ДЕЛА ИСТРАЖИВАЊА:

У периоду од 2001-2015. године, Република Србије је реализовала укупно 2843 културне манифестације са државама на шест континетата, при чему је највећи број ових активности, разумљиво, реализован са Европом (76,5%), а у знатно мањем проценту са Азијом (7,4%), Северном Америком (7%) и Средњом и Јужном Америком (4%). Међународна културна сарадња је остварена са 74 државе у свету (Европа - 34; Азија - 16; Африка - 11; Северна Америка - 2; Средња и Јужна Америка - 10 и Аустралија и Океанија - 2). Приликом разматрања међународне културне сарадње са појединим државама, утврђено је да је највећи број активности остварен са Француском – 198; затим Хрватском - 159; Аустријом – 156; Италијом – 122; Румунијом – 107; Грчком - 105 и Руском Федерацијом - 101. Са овим земљама је остварена сарадња у укупном обиму од 28 %. Међу земљама са којима је остварена сарадња у опсегу од 50-100 активности, налазе се следеће државе: Канада – 99 активности; затим Сједињене Америчке Државе – 98; Словачка – 98; СР Немачка – 92; Пољска – 91; Босна и Херцеговина – 88; Чешка – 75; Бугарска – 69; Јапан – 68; Црна Гора – 67; Македонија – 55 и Португал – 54 активности. С овим државама остварено је 33,4% активности, што са претходном групом активности чини укупно 61,4% реализованих активности. Културне активности које су реализоване у мањем обиму, чине преосталих 38,6% активности међународне сарадње Републике Србије са светом у области културе.

Осим броја остварених активности, добијени су подаци који указују на број година остваривања културних активности са појединим државама. Према тим подацима, међу 19 земаља са којима је Република Србија остваривала сарадњу у

обиму преко 50% целокупних остварених активности, најдужа сарадња (највећи број година) је остварена са Руском Федерацијом – 15, затим са Грчком – 14, а након тога следи већи број земаља са остварених 13 година сарадње – Аустрија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Македонија, СР Немачка, Словачка, Хрватска, Чешка, Јапан и Канада. У групи земаља с којима је остваривана сарадња у трајању од 12 година налазе се: Француска, Пољска и Румунија. Са САД је остваривана сарадња у периоду од 11 година, са Португалом - 10 година и са Црном Гором – 7 година (од њеног осамостаљења).

Хронолошки преглед заступљености културних програма показује да је у разматраном временском периоду највећи број културних активности у иностранству остварен 2007. године - 322 или 11,3%; затим следи 2009. - 266 или 9,4%; 2008. - 265 или 9,3%; 2015. - 256 или 9% и 2014. година - 247 или 8,7% програма. Према резултатима истраживања, најмањи број активности остварен је 2001. - 39 или 1,4% и 2002. године - 101 или 3,6%. Иако је укупан број културних активности растао и достигао свој максимум 2007. године – 322 или 11,3%, уочава се пад ових активности у периоду од 2008., односно 2009. године, па све до 2013. године када укупан број активности достиже свој други минимум - 104 или 3,7%.

Дефинисано је пет група основних облика културних програма, а у оквиру тих група одређени су основни типови и врсте културних активности, и то: 1) изложбе; 2) сценски програми; 3) филмске манифестације; 4) књижевне манифестације и 5) пригодне манифестације у иностранству. Према резултатима истраживања, најзаступљенији облици међународне сарадње Републике Србије са светом у области културе су: сценски програми (29,31%), затим следе изложбе (23,29%); филмске манифестације (21,83%) и књижевне манифестације (17,80%), а најмању процентуалну заступљеност имају пригодне манифестације (7,80%). Пригодне манифестације у иностранству обухватају различит број појединачних културних активности, па се укупан број активности у области културе Републике Србије у иностранству повећава у односу на свих пет типова културних делатности: изложбе - 716; сценски програми - 902; филмске манифестације - 672; књижевне манифестације - 548 и пригодне манифестације – 240. Узимајући у обзир ову чињеницу, укупан број културних активности Републике Србије се повећава са 2843 на 3078 културних активности које су разматране у раду.

Када је реч о садржају предметних културних програма, може се уочити велики број програма посвећених традиционалном културном обрасцу – у свим областима уметничке праксе. С друге стране, бројни су програми савремене и авангардне културне акције, најчешће везани за индивидуалне уметничке пројекте и гостовања. Чини се да је неопходно заузети заједничку платформу међународне културне сарадње, те онда византијско, православно и српско традиционално идентитетско начело представити савременим уметничким језиком (уз коришћење модерног приступа и нових технологија) и групним и индивидуалним наступима. Да би се дефинисали приоритети међународне културне сарадње, потребно је дефинисати и главне одреднице културне политике, као и оквире националног и културног идентитета. Такође, неопходна је тимска, планска, дугорочна, интерсекторска сарадња свих субјеката у области међународне сарадње – Министарства спољних послова, Министарства културе, Министарства просвете, САНУ и Института за српски језик, институција културе, економије и туризма, медија и Јавног медијског сервиса, да носиоци овако важног домена деловања не би били појединци и њихови појединачни, а некад и *ad hoc* пројекти.

У оквиру Форума Креативна Европа⁷⁹, формиране су „радне групе експерата у култури са циљем да понуде системске препоруке за развој међународне сарадње у седам области културе у Србији: аудио-визуелној продукцији, визуелним уметностима, извођачким уметностима, литератури и издаваштву, креативним индустријама, културној баштини, науци и теорији културе и уметности” (Mihaljinac, 2017: 275). Радне групе су препознале „ентузијазам, стручност и успостављање личних професионалних веза (али не институционалних!) као кључну снагу за развој међународне сарадње” – уметника и културних посленика у Србији, као и, каткад, припадника наше дијаспоре. Од приоритета културне политике и међународне сарадње, сматрамо важним издвојити принцип партиципације, промоцију културне и језичке разноликости, подршку интердисциплинарним пројектима и успостављању међусекторске сарадње (култура и туризам, наука и образовање, урбанизам, економија, екологија, социјална заштита и друге области). Експерти су закључили да „специфична

⁷⁹ Форум Креативна Европа организовао је Деск Креативна Европа Србија у априлу 2016. године.

природа културног и историјског наслеђа представља главну снагу српске културе, са аспекта међународне сарадње (посебно период социјализма, али, такође, и етно-наслеђе)” као и да „међународна сарадња треба да буде приоритет посебних области, али и целокупног културног система у Србији” (Ибид: 280,281).

На крају овог дела интерпретације резултата истраживања, може се закључити да је *прва посебна хипотеза*, дефинисана као: *X₁: Међународни културни односи Србије са светом, засновани на аутентичној интеркултурној комуникацији, доприносе унапређењу међународних културних веза и побољшању имица Републике Србије у свету, потврђена.*

2. Ставови наших и иностраних амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије

Један од истраживачких задатака био је да се прикупе мишљења наших амбасадора у иностранству и страних дипломатских представника акредитованих у нашој земљи о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије. У вези с тим, уважавајући њихову функцију, знање и искуство, амбасадори су замољени да одговоре на одређени број оријентирних питања везаних за предмет истраживања. Ово испитивање је обављено поступком интервјуисања, уз коришћење *Протокола интервјуа*, како за наше амбасадоре акредитоване у иностранству, тако и за стране амбасадоре који су акредитовани у нашој земљи.

2.1. Ставови наших амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету

Као што је истакнуто, ставови наших амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету прикупљени су помоћу посебног интервјуа (Прилог 1). Ради овог дела истраживања коришћен је пригодан узорак од 10 наших дипломата који имају значајно искуство у дипломатској служби, па се њихово учешће у истраживању може окарактерисати својеврсним давањем експертског мишљења о испитиваној појави. У истраживању су учествовале дипломате које су биле акредитоване у иностранству или већ дуже време раде у дипломатској служби наше земље: 1) Александар Радовановић; 2) др Снежана Јанковић; 3) Јелица Димитријевић; 4) Данило Вучетић; 5) Славко

Круљевић; 6) мр Душан Спасојевић; 7) др Огњен Прибићевић; 8) др Зоран Лутовац; 9) Милан Милановић и 10) др Љиљана Никшић.

Протокол интервјуа се састоји од две целине. У првој целини испитаници су давали неке основне податке о себи и дужности коју обављају, и то: 1) дужина стажа у дипломатији; 2) образовање (факултет) које су завршили; 3) страни језици које говоре; 4) земље у којима су били у дипломатској мисији и 5) какав је био имиџ Републике Србије у земљама пријема.

Приликом прикупљања биографских података наших дипломата, са становишта обављања њихове дипломатске службе, утврђене су следеће чињенице:

1) Александар Радовановић је у дипломатији већ 27 година; завршио је Факултет политичких наука (смер међународни односи); говори енглески и руски језик; у дипломатској мисији био је у Швајцарској и Словенији.

2) др Снежана Јанковић има 20 година дипломатског стажа; доктор је филолошких наука (Универзитет Сеншу, Јапан); говори јапански и немачки језик; два пута је била у дипломатској мисији у Јапану, а сада је у Швајцарској.

3) Јелица Димитријевић је у дипломатији 15 година; Правни факултет, међународни смер, завршила је у Београду; говори руски, немачки и енглески језик; у дипломатској мисији била је у Русији, Аустрији и Норвешкој.

4) Данило Вучетић је најдуже у дипломатији - 44 године; завршио је Факултет политичких наука; говори енглески, француски и португалски језик; у дипломатским мисијама био је у Бразилу, Белгији, Швајцарској, Египту, Португалу, Бугарској и, сада, у Турској.

5) Славко Круљевић је у дипломатији био 40 година; завршио је Правни факултет; говори енглески и француски језик; САД, Холандија, Турска, Њујорк (УН) и Финска су биле његове дипломатске дестинације.

6) мр Душан Спасојевић у дипломатији је 17 година; завршио је Правни факултет у Београду и магистрирао на London School of Economics and Political Science; говори енглески, руски и грчки језик; у дипломатској мисији био је у Турској и, сада у Грчкој.

7) др Огњен Прибићевић је био у у дипломатији осам година; доктор је политичких наука; говори енглески и немачки језик; био је амбасадор РС у СР Немачкој и Великој Британији.

8) др Зоран Лутовац је био шест година у дипломатској мисији у Црној Гори; доктор је политичких наука; говори немачки и енглески језик;

9) Милан Милановић је у дипломатској служби 30 година; завршио је Економски факултет у Београду; говори енглески, француски и руски језик; Швајцарска, Француска, сада САД (амбасадор Дипломатске мисије Републике Србије у УН) су његова дипломатска одредишта;

10) др Љиљана Никшић је такође 30 година у дипломатији; доктор је Политичких наука; говори енглески, француски и немачки; начелник је Одељења за миграциону политику, дијаспору и социјалне споразуме у Министарству спољних послова (амбасадор).

На питање из првог дела *Протокола*: **Какав је био имиџ Републике Србије у земљама пријема?**, српске дипломате износе различите ставове из своје дипломатске праксе:

„Имиџ Србије су диктирале водеће западне земље, у зависности од периода службовања, али су идеје и иницијативе амбасада Србије увек биле добро прихваћене.” (Др Снежана Јанковић)

„У Швајцарској незавидан, а у Словенији носталгичан.” (амбасадор Радовановић)

„У државама мог службовања имиџ Републике Србије није био на завидном нивоу. Супротно мојим очекивањима, чак и у Русији, која традиционално важи за великог пријатеља српског народа, имиџ Србије није био на завидном нивоу, као што и информисаност просечног Руса о Србији није била задовољавајућа (нпр. које вероисповести су Срби и сл.). У Аустрији, још од Првог светског рата, Србија ужива изузетно негативан имиџ. Осим негативног публицитета, посебно након ратова деведестих година прошлог века, и даље је перцепција просечног Аустријанца о Србима изразито лоша. У комуникацији са Аустријанцима, у неколико наврата нам је речено да су Срби директно узроковали пропаст Аустро-

угарске монархије и да су васпитавани у духу да не воле Србе. У Норвешкој, такође, приметна је негативна слика о Србији, нарочито након последњих ратних сукоба. Норвежани су посебно осетљиви на српско-руске односе, што је, у последње време, веома присутно у норвешким медијима.” (Јелица Димитријевић)

„Имиц бивше СФРЈ је некада био одличан. Временом, како је земља западала у унутрашњу кризу, био је све слабији. СРЈ је имала веома лош међународни положај и имиц у свету у време санкција, изолације, сукоба на Косову и бомбардовања. После 2000. године положај се постепено, али споро, поправљао. Данас је знатно бољи, али трагови 90-тих година још увек се осећају.” (амбасадор Данило Вучетић)

„Варирао је, у различитим временима, од позитивног до негативног.” (амбасадор Круљевић)

„Имиц Србије није свуда исти, разликује се од земље до земље, и управо у томе налази се чар и изазовност дипломатског позива.” (Мр Душан Спасојевић)

„Имиц је веома оптерећен деведесетим годинама прошлог века, али у значајном побољшању након 2000. године. На побољшање утичу развој демократских процеса, економске реформе и култура и спорт.” (др О. Прибићевић)

„Званично негативан – Србија се представљала као претња независности Црне Горе (представници државних органа); међу грађанима или лош или веома позитиван због природе односа две земље”.” (амбасадор Лутовац)

„Швајцарска: 1993-1998. године имиц Србије је био лош; Француска: 2001-2005. добар (важна улога КИЦ-а у Паризу); САД: 2009-2017. у УН врло добар, мада тешко је проценити из Њујорка какав је имиц у свим деловима САД.” (амбасадор М. Милановић)

„У време балканских ратова и Првог светског рата Србија је била слављена и поштована због јунаштва незабележеног у историји човечанства. У време бивше Југославије, оснивача покрета несврстаних, кажу да су се *главе окретале* у Скупштини УН да би се видело како ће југословенска дипломатија гласати о важним питањима. А у време *хладног рата*, *гвоздена завеса* је падала и у Београду на Фесту, Бемусу, на Радости Европе.” (амбасадор Љиљана Никшић)

Други део *Протокола интервјуа* представља питања о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету. Он обухвата 13 питања са одговарајућим потпитањима која се односе на садржај одређеног питања.

На **прво** питање у другом делу *Протокола* које гласи: ***Како Ви видите улогу културе и уметности у дипломатији? Да ли је и на који начин, по Вашем мишљењу, могуће обезбедити реципроцитет у међународној културној сарадњи? Да ли у својој делегацији имате адекватан стручни кадар за реализацију међународне културне сарадње? У вези с тим, интересује нас – ко је задужен за веб-презентацију амбасаде и шта мислите да би требало урадити на том плану?***, српске дипломате су дале следеће одговоре:

„Улога културе и уметности у дипломатији је изузетно важна, узимајући у обзир да се деловање дипломатско-конзуларног представништва, између осталог, заснива на томе да у држави пријема створи што повољнију представу о својој земљи, њеном политичком и економском систему, култури, науци, спорту.” (Др Снежана Јанковић, амбасадор РС у Швајцарској)

„Свакако да култура и уметност заузимају значајно место у промоцији сопствене државе у земљи пријема и високо се котирају као средство за добру промоцију и стварање што бољег имица. Све озбиљне земље раде то стратешки са циљем да остваре добро име преко културе и преко својих уметника, као и преко својих културних центара у којима се промовишу најбољи артисти, како класичне, тако и модерне уметности. Свима су познати италијански, француски, енглески, шпански, амерички и немачки културни центри и институти. Наравно, Србија тешко може да се мери са овим државама, пре свега, због хроничног недостатка средстава за ову област, а коју је, без финансијске потпоре, готово немогуће активирати на одговарајућем нивоу. Некада су постојале дипломате чији је задатак био да се баве искључиво културом. Међутим, данас, због добро познатог проблема недостатка средстава, често се дешава да се дипломате само успутно баве културом, јер многи ДКП-и, са изузетком највећих представништава, имају недостатак дипломатског кадра”. (Мр Душан Спасојевић, амбасадор Србије у Грчкој)

„Култура је најатрактивнији инструмент дипломатске активности у представљању стваралаштва и уметничке историје земље. За Србију, то је најбоља прилика да се утиче на отклањање негативне репутације која је формирана од почетака непријатељстава и ратова на подручју бивше Југославије. Од деведесетих, посебно у западним земљама, у представљању своје културе, Србија мора да контактира приватни сектор, што значи да се она реализује под тржишним условима који знатно лимитирају наше програмске амбиције.” (Славко Круљевић, амбасадор у Финској)

„Улога културе и уметности је саставни део дипломатског представљања земље у свету. Активности на овом плану могу веома да допринесу промоцији земље и јачању њеног имица. То се може, такође, постићи и преко спорта.” (амбасадор у Анкари, Данило Вучетић)

„Културна дипломатија треба да буде надоградња, финеса у дипломатским односима две земље, и требало би да прати политичке и економске односе две земље. Без довољно средстава, институционалне координираности и адекватног кадра задуженог за одређену земљу или регион, тешко је очекивати да културна сарадња буде препуштена машти дипломатског службеника и његовој способности за импровизацију. Министарство спољних послова требало би да координира пројекте у оквиру међународне културне сарадње, а ДКП би требало само да их спроводе. Самоиницијативно организовање културних пројеката, уз лимитирана средства, оставља чешће негативни утисак у земљи пријема и не оставља пуно простора за унапређење културне сарадње.” (Јелица Димитријевић, саветник у Амбасади РС у Ослу)

„У УН, веома специфичне културне активности које многе мисије држава чланица организују у Њујорку, искључиво су подређене подизању имица земље у оквиру ове организације. С друге стране, *Генерални Конзулат РС* у Њујорку је веома активан, пре свега према дијаспори и одређеним америчким пословним круговима у Њујорку (изложбе, промоције књига, филма, туризма, страних улагања и сл).” (амбасадор у *Мисији РС* при УН, Милан Милановић)

„Култура и уметност могу имати далеко већи утицај на функционалност и ефикасност дипломатије него што се то у конзервативним дипломатским

круговима претпоставља и у пракси прихвата.” (Др Зоран Лутовац, амбасадор у Црној Гори)

Наше дипломате се слажу да реципроцитет није пресудан, али и да би се успоставио реципроцитет у међународној културној сарадњи, *неопходно је две земље буду на истом нивоу политичког и економског уређења; уколико политички и економски услови нису слични или комплементарни, веома је тешко очекивати успостављање реципроцитета, пре свега због недостатка финансијских средстава, без којих нема културне сарадње*, истакла је Јелица Димитријевић. Амбасадор Прибићевић, коме су култура и економија представљале два приоритета рада у амбасадама у којима је био, каже да је *реципроцитет врло тешко успоставити у систему у коме владају језик и култура земље пријема, као и светски језици*. Амбасадори Вучетић и Јанковић подсећају да је, са појединим земљама, реципроцитет могуће остварити путем утврђивања *Споразума и програма о културној сарадњи*. „Реципроцитет у међународној културној сарадњи је могућ у квантитативном смислу, али то не мора да подразумева реципроцитет у квалитету. Дакле, реципроцитет није потребан, нити је у култури могуће *количину културног садржаја* третирати као реципроцитет. Количина културних садржаја не мора нужно производити квалитет нити се пуком количином постижу жељени ефекти у културној дипломатији.”, одговара на део овог питања амбасадор Лутовац.

У амбасадама РС у Норвешкој и у Црној Гори, као и у нашој *Мисији* у УН, нема стручног кадра који се бави културним делатностима. У осталим амбасадама РС чије смо амбасадоре интервјуисали за потребе овог истраживања, дипломата, који у опису радног места ‘покрива’ штампу и културу, уз политичке, а често и друге послове, ажурира и званичну интернет презентацију амбасаде. Све интернет странице амбасада су унифициране и тај посао је урадило само МСП. „Странице, наравно, треба да буду иновирани и побољшани, али сматрамо да ипак могу бити од користи грађанима и у постојећем оквиру”, каже амбасадор Спасојевић. Амбасадори са најдужим дипломатским искуством, Круљевић и Вучетић, указују да су сајтови актуелни и *апдејтовани*, али да *треба буду допуњени знатно већом подршком из земље, нарочито у информисању о културним дешавањима широм Србије и да буде више садржаја трајнијег карактера о Србији - уметност*,

традиција, историја... Јелица Димитријевић сугерише да би ваљало *уређење веб-сајта препусти искључиво стручњацима који би могли да уређују сајт из МСП, или на регионалном нивоу - нпр. стручњаку за Скандинавске земље.* За разлику од наших амбасада које користе услуге МСП, *Мисија РС у УН* сама уређује свој сајт (разлози су техничке природе). То представља велики проблем, јер нема довољно стручних кадрова у *Мисији* који би могли редовно да ажурирају сајт. Ни у амбасди у Црној Гори није било одговарајућег стручног кадра, амбасадор Лутовац каже: „Самоиницијативно сам се изборио за то да спољни сарадник којег сам ангажовао буде од користи у области културне дипломатије. Та особа била је задужена, између осталог, и за веб-презентацију амбасаде. Потребно је уважавати специфичности дипломатске дестинације, али и посебне вештине и знања амбасадора и његових сарадника тамо где они могу ићи изнад постављених маргина.” Наш амбасадор у Швајцарској, Др Снежана Јанковић, даје пример функционалне и добре праксе: „Аташе за културу у Амбасди Републике Србије у Берну је задужен за праћење, иницирање и реализацију културних догађаја, а стручњак информационах технологија је задужен за одржавање сајта, па је сајт Амбасаде увек ажуриран и обухвата хронолошки преглед свих културних догађаја које Амбасада реализује или учествује у њиховој реализацији.”

Друго питање у Протоколу гласи: *Која је била висина буџета којим сте располагали, а који је био намењен за културу (културне програме). Да ли се, по Вашем мишљењу, неки програми могу реализовати, односно финансирати, без буџетских средстава, и на који начин?*

Српске дипломате су једногласне у томе да је буџет за програме из области културе минималан или непостојећи, па се и већина програма изводи уз минимална средства. Не постоји посебна ставка у буџету намењена за културне активности у амбасадама, осим програма који се реализују на основу билатералних програма сарадње који су раније усаглашени и потписани између држава и за њих је већ одобрен буџет. Рачуна се на помоћ МСП-а, дијаспоре, српских уметника у иностранству и спонзора. Многи програми мањег обима, као што су промоције књига, изложбе или концерти, изводе се у просторијама амбасада, да би се избегло

плаћање изнајмљивања простора. „Овим поводима одрже се мали приједи и позову угледне званице из државе пријема, не би ли се таква прилика искористила за промоцију у мери којој је то могуће и реално” (амбасадор Мр Д. Спасојевић). Амбасадор Круљевић не види озбиљне могућности за некомерцијалну реализацију програма културе, с обзиром да се *наступи представљања културе у иностранству финансирају из средстава Министарства спољних послова, у оквиру од око само 12.000 евра годишње (за целу мрежу дипломатско-конзуларних представништва у свету), као и из буџета Министарства културе за одређене пројекте*. Тим средствима се може финансирати и реализовати минималан број пројеката. Средства се одобравају од случаја до случаја, на бази образложеног предлога амбасаде који се упућује МСП-у. Амбасадор Милановић каже да је, до сада, за сваки предлог упућен МСП-у добијао одређену финансијску подршку и наглашава улогу пожртвованости особља амбасада и мисија, те допринос компаније *Ер Србија*. Привредници у земљи пријема који послују са Србијом, као и привредници у Србији који имају пословне уговоре у иностранству (у одређеној земљи), могу значајно да помогну. На тај начин је амбасадор Лутовац обезбеђивао средства за културну сарадњу, али таква сарадња зависи од личних контаката амбасадора, и захтева *велику посвећеност амбасадора и спремност да ради и више од оног што се очекује од њега*.

Дипломате Ј. Димитријевић и Милановић истичу незаобилазну финансијску и логистичку помоћ дијаспоре у Норвешкој и САД, а амбасадори др Јанковић и др Прибићевић институције и стране компаније у земљи пријема. У земљама у којима српска дијаспора није бројна, амбасадор Вучетић каже:”Без буџетских средстава је могуће организовати веома мали број догађаја, али то захтева посебан напор и спретност. У земљи пријема се мора пронаћи нека институција која је, из одређеног разлога, спремна да пружи помоћ. На пример, камерни оркестар „Pro Classica” из Београда учествовао је 2015. године у Анкари на једном музичком фестивалу. Све трошкове покрила је Турска развојна агенција - ТИКА (укупно око 8.000 евра). Када сам био у Бугарској, концерт поводом националног дана Србије фебруара 2007. године, финансирала је, највећим делом, једна бугарска банка, док Министарство културе тада није било спремно да пружи било какву помоћ.” И амбасадор Прибићевић је проналазио средства од страних компанија – за обележавање Дана државности и

180 година од успостављања дипломатских односа Велике Британије и Србије: „Није потребно много да би се догодила презентација књиге или филма. Као земља средње величине, морамо се концентрисати на постојеће катацитете и реализовати догађаје у распону од 100-200 фунти. Проблем је ако је у питању позоришна представа - да би се платиле карте, трошкови изнајмљивања сале... За то су потребна много већа улагања. Аустрија, нпр., нема такве проблеме.”

Др Никшић предлаже да се лимитираност буџета компензује, у одређеној мери, сарадњом са Српском православном црквом у објектима који су у њиховом власништву: „Амбасаде могу, у том смислу, имати улогу координатора и постићи договор између организација уписаних у регистар Управе за дијаспору Министарства спољних послова и Српске православне цркве о коришћењу.”

Треће питање из Протокола гласи: *Какав је начин селекције програма за културу и ко их одобрава (МСП, Министарство културе, самостални програми...)? Да ли се узимају у разматрање специфичности земље пријема када се упућују одређени уметнички програми? Да ли са позиције амбасадора можете да иницирате одређене пројекте и да утицете на њихов садржај?*

Различити су начини, прилике и могућности селекције програма за културу. „Некада су постојали програми сарадње које је утврђивала установа која је за то била задужена – Завод за међународну културну, научну и техничку сарадњу. Данас ЗАМТЕС више не постоји. Све је препуштено иницијативи ДКП, у директној сарадњи са културним институцијама или ствараоцима у земљи.” (Д. Вучетић). Душан Спасојевић одговара да сада *програм сарадње у области културе усаглашавају Министарство културе уз асистенцију МСП – Одељења за међународну културну, просветну, научну, технолошку и спортску сарадњу, али да амбасадор може и да иницира неке од активности, јер се на лицу места боље виде потребе билатералне сарадње, заинтересованости публике у држави пријема, као и програми и сопственог интереса, тј. промоције Србије.* Амбасадори су сагласни да је неопходно узети у обзир различитости земље пријема и да они лично могу и да укажу на те специфичности, али не сматрају сви да се о томе води рачуна. „У разматрању културних програма који би се реализовали у иностранству, увек се узимају у обзир специфичности земље пријема. Културни догађај, који је по

процени амбасадора изузетна прилика за промоцију Републике Србије и дуге традиције њених билатералних односа са Швајцарском, готово увек иницира Амбасада и не изискује посебну дозволу за реализацију од стране институција Републике Србије, сем неопходне сагласности Министарства спољних послова за трошкове који настају том приликом (ако их има).” (Др Снежана Јанковић) Амбасадор Круљевић је средства за пројекте добијао од МК и од МСП. Осим МК и МСП, треба поменути и иницијативу дијаспоре (Др Прибићевић). Др Лутовац заступа став да управо МСП треба да више води рачуна о специфичностима земље пријема, а да је он, као Амбасадор, подразумевао да је то део његовог посла: „С обзиром да културних програма не би ни било да није било моје личне посвећености, програми су се конципирали на основу мојих личних процена и консултација са онима за које сам процењивао да могу помоћи. У време када сам био амбасадор имао сам слободу иницијативе и пресудни утицај на садржај пројеката, јер сам имао поверење владајуће политичке гарнитуре.”

Амбасадор у УН, М. Милановић, каже да, осим манифестација које су организоване и као готови пројекти стигле из Србије, *у циљу постизања што бољег имиџа, предлажемо и организујемо програме на нашу иницијативу, процењујући занимљивост и оригиналност програма за представљање у УН.*

Ј. Димитријевић нема позитивно искуство: *„Не постоји селекција програма. У зависности од обележавања неког историјског јубилеја или догађаја, Амбасади се препушта да, сходно својим могућностима, сама пронађе адекватан начин и средства за организацију културног догађаја. За време мог четворогодишњег мандата у Норвешкој, није упућен ни један културни пројекат из Србије, тако да не знам да ли се разматрају специфичности земље пријема. Све је базирано на систему личних познанстава или препоруке за одређени културни пројекат - уколико Амбасадор има добре контакте у сфери културе, у позицији је да иницира и организује одређени културни програм..”*

Др Љиљана Никшић је покренула и реализовала преко педесет пројеката али сматра да треба осмислити ефикаснију употребу информационих технологија и интензивније програме обележавања јубилеја који славе Србију и афирмишу њене културне вредности и достигнућа, као и обележавање јубилеја дипломатских

односа коју баштине Срби са Русима, Немцима, Французима. Британцима, Американцима, Јапанцима: „У Министарству спољних послова Републике Србије, за сада, нема Сектора за јавну дипломатију, односно културну и економску дипломатију, постоји само по једно одељење, док у Немачкој, Француској и САД, постоји по три и више сектора са по десет и више одељења који се баве планирањем и организационим аспектима наступа према иностранству. Промена имица и брендирање Србије је дуг и мукотрпан процес, али уз професионалан дипломатски апарат и у, и увођење јавне дипломатије Србија може да постигне велике резултате.”

На **четврто** питање из *Протокола: Која врста програмских садржаја (музички, ликовни, драмски...)* је најбоље промовисала српски идентитет и доприносила побољшању имица Републике Србије у иностранству? Који програми су најпријемчивији за страну публику, а могу да утичу на промену слике о Републици Србији? Ко је циљна група која се позива на културне догађаје?, амбасадори су изнели следеће ставове:

Славко Круљевић истиче високе уметничке домете: „Јачању репутације Србије доприносе, преваходно, садржаји високог уметничког квалитета. Циљне групе су, у највећој мери, оне које имају добру репутацију у својој земљи у конкретној области и оне који би томе поклониле најбољу медијску пажњу.” И амбасадор Лутовац истиче важност високог уметничког достигнућа у програмима који се реализују. Мр Душан Спасојевић каже да *сваки културни садржај позитивно утиче на промоцију наше државе, алида би било добро да се у већој мери промовише савремена уметност.*

Амбасадор Вучетић сматра да није питање врсте програмских садржаја, већ проблем обезбеђивања финансијских средстава. У том смислу, амбасадор у нашој мисији у УН, наводи добар пример партнерства са Аустријом у организацији *Дунавског бала*, на коме је било присутно више од 400 дипломата из УН, уз напомену да било још преко 200 заинтересованих: аустријски камерни оркестар, српски трубачи, валцери и кола, промоција *Ер Србије*, српске и аустријске кухиње, вина и сл. Амбасадор Милановић констатује да је су садржаји махом ликовни, музички, гастрономски, туристички, док су драмски програми, због језичке

барјере, првенствено намењени дијаспори (није их било у нашој *Мисији*, већ само у *Генералном конзулату*): „Не рачунајући пријеме за национални дан, Мисија РС у УН је била активна у промоцији Србије догађајима као што су: изложбе слика српских сликара који живе у Њујорку, изложба о Виминацијуму, изложба о Николи Тесли, *Дунавски бал... Дунавски бал* је, по оценама дипломата из УН, најбоља манифестација у УН у последњих неколико година. У сарадњи са Мисијом Аустрије 2017. године организовано је, по други пут, обележавање Првог лета *Ер Србија* у САД, а у циљу промоције нашег туризма - пријем за стотинак туристичких оператера из САД, у партнерству са ТОС-ом. Одржано је десетине разговора са групама страних студената које желе да се ближе упознају са активностима Републике Србије у УН, посете америчких војних колеца итд. Догађаји су организовани, најчешће, на иницијативу Мисије РС у УН, уз подршку МСП-а и других ресора.”

Др Прибићебић подсећа да се ми, пре свега, *обраћамо странцима (Британцима) који имају сензибилитет према Србији и Србима. У Великој Британији, а и у другим великим центрима, проблем нам представља велика конкуренција и zasiћеност програмима, па је тешко обезбедити видљивост.*

Дипломата Ј. Димитријевић предлаже системска решења: „Треба направити стратегију о планском промовисању српског идентитета и културе у иностранству. Самоиницијативно организовање *ad hoc* пројеката, који су намењени лимитираним циљним групама, не могу у већој мери утицати на имиџ.”

Амбасадор Александар Радовановић наводи примере успешне праксе: „Као пример веома плодне директне сарадње, коју је иницирала и омогућила Амбасада, можемо навести сарадњу архива Србије и Словеније. Као плод те сарадње, између осталог, настала је заједничка изложба посвећена животу и раду Даворина Јенка, Словенца који је творац химне Републике Србије „Боже правде”. Такође, запажену сарадњу остварио је највећи културно-конгресни центар у Словенији – Цанкарјев дом са Музејом Николе Тесле из Београда чији је резултат изложба „Никола Тесла, човек будућности” у Љубљани. То је била најпосећенија изложба у Словенији у 2016. години и изложба која је била уврштена у национални школски програм Словеније због свог квалитета, значаја и едукативног карактера. Амбасада је

иницирала постављање споменика знаменитим Србима у Словенији – Вуку Караџићу у Љубљани и Михајлу Пупину на Бледу, као симбол повезаности два народа. О пријатељству Вука Караџића и Јернеја Копитара говорила је и позоришна представа у словеначко-српској продукцији и заједничка изложба Народне библиотеке Словеније и Музеја Вука Караџића из Тршића. Са друге стране, имајући у виду да је Михајло Пупин заслужан што је након Првог светског рата Блед остао у саставу словеначке територије, споменик Пупину на Бледу откривен је у присуству председника Србије и Словеније, чиме је стављен акценат на добрим и пријатељским односима два народа. Истом приликом – у оквиру званичне посете председника Србије Републици Словенији, у организацији Амбасаде и Кабинета председника РС, непосредно пре откривања споменика, била је уприличена изложба о Михајлу Пупину у Градској кући у Љубљани. Када говоримо о изложбама које су реализоване у самосталном ангажману Амбасаде, у свом мандату бих посебно издвојио изложбу „Солунски фронт у објективу ратног сликара и фотографа Драгољуба Павловића”, Народног музеја из Ваљева, која је залагањем Амбасаде пропутовала све веће градове у Словенији. На тај начин, Амбасада је у Словенији обележила стогодишњицу од почетка Великог рата. Осим изложби из Србије, у Словенији су континуирано присутне и позоришне представе, које се углавном реализују по принципу размена представа између позоришта две земље. Музички садржаји, учешће српских писаца и филмова на различитим фестивалима, такође су део готово свакодневне културне сарадње и размене две земље.”

Амбасадор Никшић даје конкретне предлоге: „Приближавање ставова Србије народима у међународној заједници постиже се обележавањем јубилеја и годишњица светских историјских догађаја (Дан победе у Другом, Дан примирја и 100 година од Првог светског рата), неговањем историјских веза са земљом пријема, штампањем двојезичних монографија, научном разменом професора, екскурзијама за младе, снимањем и пројекцијама филмова, постављањем изложби на важним местима, подизањем споменика (нпр. Николи Тесли у Њујорку, Пупину...)”.

На културне догађаје се у свим нашим дипломатским представништима позивају, осим представника дипломатског кора, представници политичке елите државе пријема, колеге из Министарстава спољних послова и Министарства културе, представници културног естаблишмента земље, познате јавне личности, представници медија, уметници из области која се промовише и угледни представници наше дијаспоре.

Пето питање постављено српским дипломатама је: *Да ли је међу реализованим програмима било програма који промовишу светску културну баштину и баштину земље пријема на простору Републике Србије (нпр. меморијали и војничка гробља)?*

Амбасадор Радовановић сматра да сарадња два архива две државе коју је иницирао, управо чини важним ово питање. „У Црној Гори није било посебно тешко остварити овакву сарадњу, с обзиром на историјске околности.”(Др Лутовац.) Амбасадори Круљевић, Спасојевић и Јанковић кажу да није било овакве праксе у земљама у којима су они службовали, *ако изузмемо активности које промовишу лик и дело Арчибалда Рајса у Швајцарској (С. Јанковић).* Милановић и Прибићевић истичу представљање Виминацијума, Тесле и Пупина, и то са партнерима земаља пријема (САД и В. Британија). Дипломата Ј. Димитријевић каже да је било пројеката који су промовисали светску културну баштину, *али је изостала јача подршка из Србије, у виду доставе пропагандних материјала и садржаја који могу да допуне и употуне пројекте, тако да су пројекти остали незапажени, првенствено због недостатка финансијских средстава.* Вучетић сматра да се наше амбасаде баве промоцијом Србије у земљи пријема, али не и културом земље пријема у Србији.

Амбасадор Никшић предлаже: „Србија треба да интензивира активности на заштити 572 регистрована српска војна меморијала из I и II светског рата у 40 земаља света, и да се офанзивном дипломатском акцијом и координацијом позиционира својим богатим културно-историјским наслеђем тамо где припада и да рехабилитује свој имиџ у светској јавности. Парадоксално је да се сви у Србији декларативно залажемо за мултикултуралност у процесу глобализације, а да се при том недовољно бавимо сопственим културним благом.”

Шесто питање у *Протоколу* интервјуа гласи: *Да ли је у реализацији програма било укључено њихово превођење – на који начин, и који језик (један од светских језика или језик земље пријема)? Да ли је довољан енглески језик или је боље имати преводе на језик земље пријема?*

Када је реч о језику и превођењу, сви наши амбасадори су сагласни да је, за комуникацију са ширим аудиторijем и медијима, најбоље користити језик земље пријема. Иако у западним земљама сви говоре енглески језик, *другачији је однос према пројекту ако се изводи на језику домаћина* (Јелица Димитријевић). „Превођење на један од домаћих званичних језика свакако је делотворније него на енглески језик.” (Др Снежана Јанковић). Амбасадор Круљевић има бојазан да је у Србији тешко организовати и финансирати преводиоце за језике мањих земаља (фински, нпр), *мада би ефекат био још већи када би то било могуће.*

За дипломатски кор, енглески језик је универзалан, па је најбоље комбиновати језик земље пријема и енглески. При том, наравно, треба да се чује и српски језик (да би се чула његова музика и јединственост). Амбасадор Никшић сматра да треба штампати билингвална издања – на српском и језику земље пријема. У земљама региона, због блискости језика, језичка баријера не постоји, али је језик некада *креиран као политички проблем због политике идентитета, и као такав знатно озбиљнији* (Др Лутовац).

Каква је сарадња са српском дијаспором – истакнутим појединцима и удружењима дијаспоре? Да ли сте (у којим приликама и како) сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја? Шта мислите да треба променити у дипломатској стратегији са српском дијаспором?, седмо је питање из упитника.

Постоји 1137 српских клубова и удружења у свету, а 5. 100 000 Срба живи у око 100 држава на свим континентима. Има земаља у којима је наша дијаспора бројна и појединаца који су у могућности и спремни да пруже помоћ. С друге стране, има земаља у којима је број наше дијаспоре веома мали. Од тога зависи обим, степен и врста сарадње амбасаде са припадницима наше дијаспоре. Срби у

окружењу *сами себе не доживљавају као дијаспору, већ као аутохтони народ и у томе је још једна специфичност ових дипломатских дестинација.* (Др Лутовац)

Издајамо одговор амбасадора Спасојевића, који обједињује ставове свих амбасадора на први део овог питања: „Често се сарађује са дијаспором управо приликом организације културних активности. Успех зависи од састава дијаспоре и њене заинтересованости за такву врсту активности. У већини држава ангажман припадника дијаспоре је највећи у фолклорним активностима и некој врсти промоције народних обичаја. Осим тога, уметници који су у дијаспори упућују молбу да им помогнемо око промоције њихових активности у области културе и уметности. У тим случајевима амбасада најчешће излази у сусрет њиховим молбама. Што се тиче односа са дијаспором, важно је привући најквалитетније људе који се налазе у државама пријема, нпр. истакнуте Србе који раде на универзитетима. Такође, важно је остварити контакт са нашим уметницима, како би на најбољи начин били нека врста амбасадора у државама пријема. Није довољно базирати све на традиционалним фолклорним друштвима или обележавању празника. Потребна је шира акција и потребно је инспирисати, привући и мобилисати истакнуту и елитну дијаспору, а то често није случај. Такав приступ захтева већи ангажман целе дипломатије.”

Др Снежана Јанковић је навела неколико примера важне сарадње са Србима и Швајцарској: „У Амбасади је, у сарадњи са Српском допунском школом, 29. априла 2017., одржана приредба ученика српских средњих школа, који традиционално долазе код својих вршњака из кантона Берн, Општине Лис и ученика Српске допунске школе. Такође, у сарадњи са књижаром „Стани” из Бадена, 27. априла 2017., одржано је књижевно вече Миодрага Лукића, српског писца који живи у Швајцарској. У организацији Удружења српских жена из Берна, уз подршку Амбасаде, 28. фебруара 2015. године, одржано је традиционално вече српске културе. У склопу обележавања јубилеја 140 година од рођења Милеве Марић Ајнштајн, као и 100 година од отварања српског дипломатског представништва у Швајцарској, у просторијама Амбасаде је, 26. маја 2016. године, одржан концерт дуета *Катарина и Љубица* (клавир и виолина) из Београда. Концерт је организован у сарадњи Удружења жена „Милева Марић Ајнштајн” и

Амбасаде Републике Србије у Берну. На Универзитету у Лозани, маја 2016. године, одржана је церемонија свечане примопредаје и откривања бисте др Арчибалда Рајса, коју је Институту за криминологију у Лозани поклонило Друштво српско-швајцарског пријатељства „Др Арчибалд Рајс”. Поред наведених догађаја, у Амбасади је организовано још неколико књижевних вечери и концерата у сарадњи са дијаспором, а у плану имамо још много сличних активности.”

Када је о нашој дијаспори реч, амбасадор Прибићевић сматра да је прошло време разних врста подела и да је важно је поменути улогу српске цркве у саборности наших људи. Прибићевић је, заједно са Србима у Великој Британији организовао обележавање јубилеја из II светског рата, геноцид над српским народом у Хрватској, различите њихевне вечери (нпр. Улога енглеских и шкотских болничарки у Великом рату): „Моје искуство са дијаспором је веома позитивно. Ревизију српског филма, која се одржава већ шесту годину у Хелсинкију, организовали смо у сарадњи са нашом дијаспором у Финској. Важно је дијаспору доживљавати као парнере и обратити пажњу на њихова искуства”, препоручује амбасадор Круљевић. Дипломата Ј. Димитријевић сматра да *треба претходно установити културну стратегију, коју треба ускладити са земљом представљања и бројем српске дијаспоре у земљи пријема.*

На крају износимо став амбасадорке Никшић, која је на челу Одељења за миграциону политику, дијаспору и социјалне споразуме у МСП и која највише познаје ову проблематику: „Културна координација садржаја високог квалитета (гостовање врхунских уметника) има и едукациони карактер и треба да буде стимулисана и субвенционисана. Амбасаде треба да имају функцију координатора, а уколико то нису у могућности, да делегирају. Стиче се утисак да се са променом Амбасадора сваки пут почиње испочетка. Треба мотивисати Србе из дијаспоре да буду задужбинари. Без икакве стратегије, много средстава и времена се троши на *ad hoc* акције културног или хуманитарног карактера. А за дијаспору је важан управо имиџ Србије, због пословног окружења и због васпитавања млађих генерација исељеника и евентуалног повратка. Масовни скупови дијаспоре, углавном са понудом некултуре и кича, наилазе на добар одзив и, нажалост, усмеравају припаднике друге генерације на такве садржаје. Организације српске

дијаспоре учествују на конкурсима за средстава из буџета Министарства спољних послова, али и конкурсима Министарства културе. У тексту конкурса се често указује на специфичности земље пријема. Континуитет организација српске дијаспоре је недовољно искоришћен потенцијал. Многи представници дијаспоре указују на потребу успостављања почасних конзула управо из организација српске дијаспоре са дугогодишњим искуством. Титула почасног конзула не кошта ништа, а може много да допринесе на пољу културне дипломатије.”

Какав је Ваш став о оснивању школа српског језика и промоцији постојећих и шта је урађено на том плану? Да ли имате контакт са лекторатима на универзитетима у земљи пријема, као и са издавачким кућама?, осмо је питање постављено дипломатама РС.

Школе српског језика са наставницима у програму Министарства просвете функционишу уз логистичку помоћ организација дијаспоре: „Школе раде по програму Министарства просвете Србије и то је добро решење. Њихова сарадња са нашим амбасадама је задовољавајућа. Увек постоји простор за побољшање деловања, али то је једна од области које су добро постављене” (амбасадор Спасојевић). Интересовање за учење српског језика је велико, наравно, у редовима наше дијаспоре. ”Мислим да су школе српског језика веома значајне за српску децу у расејању. (Ј. Димитријевић)”. У Немачкој, земља пријема финансира и организује учење језика за децу наше дијаспоре. Када то није случај, као у Великој Британији, онда СПЦ преузима важну улогу (Прибићевић).

Амабасаде углавном имају добре контакте и искуства са лекторатима на Универзитетима, као и издавачким кућама у земљи пријема. Амбасадори Круљевић, Јанковић и Прибићевић имају јако добра искуства у овој делатности, где год да су службовали. Често су организовали и промоције књига у амбасадама. Нпр., у Великој Британији је јака сарадња са лекторатом српском језика који се налази у Нотингему, а у амбасади је чак одржана и промоција сарадње. Исто тако, са издавачким кућама које издају преводе са српског језика, немали број пута организују се промоције књига, јер је управо то простор где се може деловати и без буџетских средстава. Амбасадор Радовановић сматра да је неопходно много више: „Треба финансирати превођење, као и помагати лекторате на универзитетима на

различите начине. Треба подстицати професоре, davати стипендије, бесплатне боравке у Србији...” Јелица Димитријевић нема позитивно искуство по овом питању: *„Немамо сарадњу са лекторима на универзитетима у земљи пријема”*. Амбасадор Вучетић даје пример из Анкаре: *„Имајући у виду да је наша дијаспора бројна и да постоји интерес да она остане у вези са земљом, школе српског језика и допунске наставе за децу су апсолутно неопходне. Искуство бивше СФРЈ је, у том погледу, корисно. Држава треба да нађе начин и финансијска средства да помогне рад тих школа (првенствено путем слања и плаћања наставника). Лекторат за изучавање српског језика, за сада, не постоји у Турској. Амбасада је иницирала потребу отварања катедре за српски језик на Универзитету у Анкари. Постигнут је споразум, али Универзитет у Београду није могао да реши питање лектора и ствар је замрла. Несхватљиво. Сарадња са издавачким кућама је резултирала преводом књиге *Виа Романа* Вука Драшковића.”* Амбасадор Спасојевић сматра да би *било важно да Србија већу пажњу посвети лекторатима у свету и да обезбеди системско решење за њихово функционисање.*

Амбасадор Лутовац, је имао контакте и сарадњу са свим релевантним институцијама културе и образовања у ЦГ, *због специфичних односа и још увек јаког српског идентитета у Црној Гори, где је питање језика политичко, а не само културно.*

Девето питање гласи: *Због све већег пораста значаја културног туризма, интересује нас каква је Ваша сарадња са Министарством привреде, туризма и телекомуникација Републике Србије – Сектором за туризам и туристичким организацијама из Србије?*

Амбасадори Радовановић, Спасојевић и Прибићевић сматрају да је сарадња ресорних министарстава одлична и, са своје стране, настоје да Амбасаде максимално подрже представљање туристичке понуде Републике Србије. Представљање се најчешће организује на сајмовима и то, пре свега, преко Туристичке организације Србије. Као резултат сарадње са Привредном комором амбасадор Прибићевић наводи пројекат *Лумко* који је прво обезбедио уговор вредан милион фунти, а потом дугорочну сарадњу са немачком војском. Сада се од тих компанија, како каже Прибићевић, *може тражити спонзорство са културну*

дипломатију. Треба поменути сарадњу са ТОС-ом и промоцију туризма посматрања птица (српски центар је у Кикинди). Тим поводом, организован је скуп са британским новинарима.

Др Снежана Јанковић сматра да би сарадња са Министарством привреде, туризма и телекомуникација Републике Србије, могла да буде интензивнија, уз виши степен координације. Амбасадор Вучетић одговара да сарадња Амбасаде са надлежним министарством не постоји и да се никада нису обратили са било каквим предлогом или иницијативом. Претпоставља да је сарадња вероватно оријентисана на рад са туристичким агенцијама, јер је приметан пораст турских туриста који посећују Србију, чему сигурно доприноси безвизни режим. На недостатак сарадње са Министарством привреде, туризма и телекомуникација Републике Србије – Сектором за туризам и туристичким организацијама из Србије, указује и Јелица Димитријевић: „Осим повремених достављања информација о одржавању сајмова туризма у Србији и прослеђивања позива надлежном норвешком органу, Амбасада РС у Ослу није реализовала ни један пројекат ове врсте”.

Када су земље окружења у питању, због специфичних односа и међусобне повезаности, односи су у највећој мери непосредни, а амбасада би требало да их поспешује и доприноси њиховом унапређивању (Др Лутовац). Амбасадор Славко Круљевић истиче да сарадња у великој мери зависи од ТОС-овог избора приоритета земаља.

Амбасадор Љиљана Никшић констатује: „Формирањем Сектора за културну и економску дипломатију у МСП могао би да се направи ефикасан програм културног и економског деловања на различитим континентима који би објединио рад свих потенцијала у култури и економији, као и невладиног сектора, фондација и задужбина у земљи и иностранству. Србија располаже са 572 меморијала у 40 земаља на планети и треба озбиљно да размишља, између осталог, и о промовисању тзв. меморијалног туризма. Српски манастири, такође, представљају ресурс за промовисање домета српске културе и традиције као дела светске културне баштине по номенклатури УНЕСКО-а.”

Десето питање на које су одговарале наше дипломате гласи: *Наведите најпозитивније и најнегативније ставове о Републици Србији у страниој штампи? Да ли сте, колико и на који начин могли да утицете на извештавање страних медија? Како сте прикупљали информације из страних медија? Како комуницирате са медијима?*

Чини се да амбасадор Лутовац даје најбољи увод у одговоре на ово питање: „Вредносне садржаје и интонације одређују политички односи две земље и тиме се простор дипломатије ограничава. Када су повољне политичке околности, информативни простор је широм отворен, али и када нису повољне, постоји велик простор за прикупљање и пласирање информација, као и за коректну комуникацију са медијима. Ту је личност и карактер дипломате од великог значаја.”

Негативни ставови су, у великој мери, били повезани са периодом деведесетих година прошлог века, док се позитивни везују за проевропски пут Србије. Најпозитивија искуства имају наше дипломате у Грчкој и Словенији. „Имајући у виду близину Србије и Словеније, као и савремене начине комуницирања и прикупљања информација, словеначки медији активно прате различита дешавања у Србији, значајан број и преко својих дописника, што им омогућава да непосредним увидом и информисањем о одређеном догађају формирају своје мишљење – позитивно или негативно, увек у границама новинарске слободе и независног положаја који медији имају. Са словеначким медијима Амбасада има веома добре односе и комуникацију, а Република Србија је у словеначким медијима присутна како интервјуима са највишим државним званичницима Србије који посећују Републику Словенију, тако и бројним репортажама о природним, културним и туристичким потенцијалима и понудама Србије. Један од основних задатака сваке амбасаде јесте праћење извештавања медија земље пријема о темама од интереса за нашу земљу и преношење поменутог релевантним институцијама у Републици Србији,” истакао је амбасадор Радовановић. Мр Душан Спасојевић примећује: „У Грчкој је имиџ Србије изузетно позитиван и то се осећа како међу обичним народом, тако и међу грчком политичком, привредном, медијском и културном елитом. Томе доприносе текстови који промовишу Србију као земљу са посебним шармом, који афирмишу наше туристичке дестинације, нарочито Београд као метрополу која није подређена

туристичком укусу већ је задржала аутентичност. Позитивном имиџу много је допринео *Egzit*, као један од познатијих фестивала у Европи. *Egzit* представља позитивну слику државе, посебно међу младима и веома добар модел који треба следити.” Дипломате наглашавају независност страних медија. „Ради утицаја на извештавање медија, одлучивао сам се на интервјуе наших високих политичких личности (министар, премијер) у тиражним писаним и електронским медијима, као и наступе наших уметника у њима. Посећивао сам и одржавао контакте са свим важнијим спољополитичким уредницима медија земље пријема и давао наше званичне ставове и оцене које би им могле послужити за извештавање о догађајима на нашем простору. Као добар пример утицаја могао бих да наведем интервју који је најтиражнијем листу (250.000 примерака) дала моја супруга и који је у финској средини веома добро оцењен. Регистровали смо да је после тог интервјуа, изашло неколико чланака који су били позитивни за Србију.” (Амбасадор РС у Финској, Славко Круљевић)

У нашем дипломатском представништву у Турској, рад са медијима је високо на листи приоритета у наступу Амбасаде: „Успостављени су директни контакти са кључним људима. Сарадња је резултирала у бројним интервјуима, ауторским текстовима и сл. Најнегативнији текстови су се тicali случаја Сребреница. У најпозитивније убрајамо ауторски чланак објављен у једном дневном листу поводом обележавања стогодишњице Првог светског рата,” ушућује нас амбасадор Вучетић. Д. Спасојевић износи да дипломате из Амбасаде комуницирају са свим медијима за које процене да су важни за наше интересе и промоцију наших ставова: „Увек, у складу са дипломатским правилима и узусима понашања, настојимо да утичемо да извештавање о Србији буде благонаклоно и позитивно. Не либимо се да реагујемо на одређене изречене ставове, ако сматрамо да је неопходно.” У Швајцарској средства јавног информисања редовно извештавају о свим актуелним темама у Републици Србији: „Поред кратких, фактографских текстова, у овдашњим најтиражнијим листовима - германофоном „NZZ” и франкофоном „Le Temps”, често се објављују детаљни и аналитички текстови на све актуелне политичке теме у Србији и региону. Комуникација са медијима, као и са новинарима који извештавају из Београда постоји, али без велике могућности да се утиче на њихово извештавање.” (Др Снежана Јанковић,

амбасадор РС у Берну). „Позитивних ставова о Србији је прилично мало у норвешким медијима. На сајту норвешког МСП се повремено објаве афирмативни чланци о европском путу Србије. Негативни чланци се углавном односе на проруску политику и ширење национализма и нестабилности у региону Западног Балкана. Нисмо у могућности да утичемо на ставове норвешких медија. Са медијима немамо комуникацију. Информације прикупљамо *онлине*”, износи ситуацију у Норвешкој, саветник у амбасади РС у Ослу, Ј. Димитријевић.

На основу Вашег досадашњег искуства, које вештине сматрате пресудним за културну дипломатију? Да ли сте размењивали искуства са страним колегама о томе, и шта су Вам они саветовали у циљу промоције идентитета и промене имица Републике Србије? Шта сте од тога могли да преузмете од страних колега?, гласило је једанаесто питање постављено српским амбасадорима.

Амбасадори су, по овом питању, истомишљеници, па наводимо одговор Д. Вучетића: „Вештине које су потребне једном дипломати се углавном поклапају и за рад на сектору културе - образовање, комуникативност, познавање језика и сл. Можда овоме треба додати лични афинитет за културу. Особа која се бави овим послом треба да има добар увид у културно стваралаштво у земљи, добре контакте са ствараоцима и посленицима из области културе. То све може да помогне у конципирању културног наступа у земљи пријема. Имамо много контаката са страним колегама. Нема ту великих тајни, али култура и културни наступ у иностранству траже финансијска средства и осмишљен план у земљи. Нажалост, тога код нас нема и све је препуштено иницијативи и сналажљивости појединаца. На томе не може да почива озбиљан културни наступ у иностранству који има за циљ поправљање имица Србије који је последњих деценија толико нарушен да се само осмишљеним наступом може постепено поправљати.” Овоме се може додати мишљење Славка Круљевића да је за културну дипломатију од посебног значаја да *може да располаже високим квалитетом културног наступа, као и да идентификује области културе које имају посебно место у земљи пријема*. Такође, у свему томе, *посебно место има публицитет без кога важан културни догађај може да буде сведен на маргиналан, иако уз уложен велики труд*. Др Снежана

Јанковић истиче важност остваривања контаката са институцијама и уметничким круговима у земљи пријема, као и неопходност размене искустава и реализације партнерстава са страним колегама. Амбасадор Прибићевић је сарађивао са кипарским и аустријским колегама, а наводи и пример партнерства са Словачком, у реализацији изложбе наивног сликарства: „Сви радимо исто, само је разлика у висини финансија и снажљивости око тражења алтернативних извора финансирања”. *Искусва страних колега о културној пракси у промени имиџа су, како сматра саветник Ј. Димитријевић, у већини случајева непримењива за нас, због изостанка финансијске подршке.* Да културна дипломатија може бити ефикасно средство показују примери земаља које систематски делују у свету на промоцији своје културе, али, амбасадор Спасојевић констатује: „Тешко је, без икаквог буџета и системског решења за област културе и уметности, направити крупне помаке. Из тих разлога и резултати наше културне дипломатије још нису остварили свој пуни потенцијал.” На потребе партнерстава, системских решења и већих финансијских улагања указују све дипломате. „Под условом да је донета стратегија културе Републике Србије, да би слика о Србији била боља, треба уложити многи рада и повезивати се са домаћим и страним партнерима на свим пољима културе,” указује А. Радовановић.

„Поред широког општег образовања, неопходно је имати добре комуникационе вештине и посвећеност послу, познавање културе сопствене земље и земље пријема, али и потребно је имати неке личне квалитете и особине које могу отворити наизглед закључана врата,” речи су амбасадора Лутовца, на чији став се надовезује и став амбасадора Љиљанае Никшић: „Дипломата и нобеловац Иво Андрић је рекао да се *погрешан избор занимања у свакој области скупо плаћа, али нигде толико скупо као у дипломатији.* Србија има све предиспозиције за пласирање врхунске културне дипломатије кроз елитни каријерни ешалон широко образованих дипломата и њоме отвара врата у утицајним круговима широм света. Стубови српске културне дипломатије треба да буду врхунски успеси наших стручњака у науци, стваралаштву, спорту и културно-историјска баштина и традиција које су у различитим епохама прославили Србију широм света. Пример координираног и делотворног деловања у области културне дипломатије су свакако Велика Британија, САД, Немачка, Француска и Русија.”

Дванаесто питање је било: Да ли сте слали извештаје о културним догађајима у земљи службовања у МСП и ко је задужен да шаље те информације? Какав је, по Вашем мишљењу, учинак културне дипломатије наше земље на промени имиџа Републике Србије у земљи пријема? Такође, желели бисмо да нам кажете шта сматрате својим конкретним доприносом културној дипломатији - промоцији Републике Србије и промени имиџа?

Слање извештаја о културним догађајима део је редовне и обавезне дипломатске процедуре. Зависно од кадрова у Амбасади, то обично ради аташе задужен за културу и медије, негде аташе за културу и економију (В. Британија...) или друго особље. Неки догађаји се издвајају и стваљају на сајт МСП. Као одговор на први део овог питања, најбоље је навести речи амбасадора Спасојевића: „Увек шаљемо извештаје када наступају наши уметници или када је реч о било каквој врсти наше културне делатности у држави пријема. Подаци се анализирају и на годишњем нивоу, а прате се и бележе и за потребе билатералних сусрета са званичницима - у свим разговорима постоји и ставка културне размене. Важно је и да два министарства остваре контакте, размењују посете и утврде шта би било добро показати у одређеној држави од културне понуде Србије.” И *Управа за дијаспору* добија извештаје о културним дешавањима и повремено објављује на веб-сајту МСП. *Било би добро да се објављује и мултијезично, или барем на енглеском језику. Нажалост, недостатак кадрова, у овом случају преводилачког кадра, велики је проблем* (Ј.Никшић). Круљевић и Прибићевић истичу важност улоге медија и свих *расположивих медијских наступа* у земљи пријема, да би се на тај начин повећао интерес странаца за Србију и наше културне садржаје.

Управо кроз културну дипломатију је најефектније побољшавати имиџ, став је амбасадора Лутовца, док Вучетић сматра да би се знатно више могло постићи када би постојала не само финансијска већ и организациона подршка из земље. Дипломата Ј. Димитријевић одговара да је учинак културне дипломатије минималан, с обзиром да је базиран само на креативности и амбицији шефа ДКП и да се без културне стратегије на националном нивоу не може променити имиџ Србије. Милан Милановић указује на недостатак комуникације и немање увида у рад и резултате других ДКП-а.

Када је реч о конкретном доприносу наших амбасадора културној дипломатији и промени имица Србије, издвајамо неколико одговора:

„Током свог мандата у Републици Словенији, основни циљ у домену културе био ми је проналажење тачака спајања два народа и инсистирање на њима и њиховој промоцији. Константно повезивање и успостављање контаката, упућивање идеја и иницијатива ресорним институцијама у Републици Србији, увек су доводили до настанка мањег или већег пројекта, у сваком случају несумњиво до догађаја који су континуирано и редовно скретали пажњу на богатство наше земље – културно, историјско и природно.” (А. Радовановић)

„Што се тиче конкретног доприноса Амбасаде културној дипломатији у протеклом периоду, поред свих већ наведених активности, навели бисмо и посету министра културе и информисања Републике Србије, Владана Вукосављевића, који је боравио у посети Швајцарској, 26-28. јануара 2017. године. Том приликом, он се састао са швајцарским министром задуженим за културу, Аленом Берзеом и Ивом Фишером, замеником директора Савезне канцеларије за културу. Ова посета је била изузетно корисна и добродошла, имајући у виду да између Србије и Швајцарске, упркос блискости и одличним билатералним односима, овај вид сарадње није нарочито развијен. У разговорима су покренуте бројне конкретне идеје за будућу сарадњу.” (Др С. Јанковић)

„Најпозитивнијим доприносом сматрам повећање интереса Финаца за наше културне садржаје.” (С. Круљевић)

„Од оног што сам лично иницирао и реализовао, најважније су промоције и обележавања јубилеја Великог рата (филм, музика, изложба, позориште). И у Шкотској је била промоција, а преносили су и британски медији. Први пут после сто година, у Британском парламенту је обележен Видовдан, и чуле су се песме *Марш на Дрину* и *Креће се лађа француска*. О томе су писали и британски и српски медији.” (Др О. Прибићевић)

„Избегавајући да говорим о себи, позваћу се на ставове релевантних културних институција Срба у Црној Гори које сматрају да сам дао велики допринос институционализацији културне сарадње и организовању великог броја културних догађаја који су с једне стране доприносили чувању српског идентитета,

а с друге стране, јачању културних веза са Црном Гором. Први званични споразум који су потписале Србија и Црна Гора био је Споразум о културној сарадњи. Потписан је Споразум о сарадњи Народног позоришта из Београда и Црногорског народног позоришта, Установљена је Матица српска – Удружење чланова у Црној Гори, конзулат у Херцег Новом који је велики део својих програма остваривао на пољу културне дипломатије...” (Др З. Лутовац)

На крају, молимо Вас да нам, с аспекта Ваше надлежности, кажете које мере и акције сматрате неопходним и пресудним за промену имица Републике Србије, као и да нам укажете на још неке аспекте испитиване појаве који нису обухваћени наведеним питањима?

Ово су препоруке српских дипломата:

„Неопходно је да, на нивоу државе, превлада свест о значају културе, не само на поправљању имица, већ и за укупан међународни углед земље у свету. Наступ мора да буде организован у земљи, а да га дипломатска представништва реализују. Препустити цео тај важан посао индивидуалној иницијативи појединих уметника и дипломата, њиховом довијању, није прави пут. Земља која тежи уласку у ЕУ мора о томе да води рачуна. Зато мора да постоји стратегија представљања Србије у ЕУ. Али треба да обезбедити и финансијска средства без којих се, нажалост, овакве активности не могу организовати.” (Амбасадор Данило Вучетић)

„У будућности, културна/јавна дипломатија могла би бити унапређена усвајањем стратегије културе Републике Србије, којом би био прецизно дефинисан наступ ка страним земљама, понуда културног садржаја од стране ресорног министарства на располагању амбасадама, као и веће финансијске подршке уметницима од стране надлежних институција, чиме би и уметници непосредно лакше презентовали своје стваралаштво у иностранству. Треба, свакако, у анализи домета актуелних могућности у сфери културне дипломатије направити јасну дистинкцију између земаља региона и европских земаља у односу на далеке земље, где су могућности за самосталним активностима амбасада и непосредном сарадњом уметника ограниченије и захтевају јаснију и формализованију подршку институција из земље.” (Амбасадор А. Радовановић)

„Пре свега, треба одредити циљеве, приоритете и буџет, а потом донети годишњи план на нивоу Владе и МСП. Све то, претпоставља да МСП унапред пошаље упит свим ДКП да дају предлоге.” (М. Милановић, амбасадор Србије у УН)

„Неопходно је направити националну стратегију за промоцију српске културе и имица у иностранству. Такође, држава треба да издвоји значајна финансијска средства за ове намене и јасно дефинише своје циљеве на пољу културне дипломатије. Било би пожељно да се пословима на пољу културне дипломатије баве стручна лица, која имају искуство у обављању културних делатности. Посебно је важно да се осмисле дуготрајнији културни пројекти који би били резултат заједничког рада две или више земаља и ширили имиц и промовисали културне интересе наше земље.” (Ј. Димитријевић)

„Како би имиц Србије, који је знатно побољшан последњих година, био још бољи и позитивнији, неопходан је виши степен координације МСП са Министарством културе и информисања, Министарством трговине, туризма и телекомуникација, Туристичком организацијом Србије, као и већа издвајања из буџета за представљање српске културе у иностранству.” (Др Снежана Јанковић)

„Позиција амбасадора нам даје бенефите у стварању личних контаката, те тако можемо да допринесемо бољем имицу и позиционирању Србије.” (Др Прибићевић)

„Културна дипломатија не би требало да се ослања на индивидуалне квалитете појединаца, него на стратешка документа и разрађене програме за сваку од земаља. Све то, док би квалитет амбасадора и дипломатског особља требало да се подразумевају. То је основа за успостављање сврсисходне културне дипломатије.” (Др Зоран Лутовац)

„Србија се суочава са хитном потребом дефинисања свог националног идентитета и културне дипломатије, као важног и утицајног аспекта њене спољне политике са циљем „новог брендирања Србије од ‘Србија ратна зона’ у ‘Србија нових могућности древне традиције и аутентичних културних вредности’”. За ново брендирање и промену имица Србије потребно је време, стрпљење, напоран рад и разрађена национална стратегија. Ниједна маркетиншка агенција не може да

брендира Србију као српска дипломатска мрежа која резиденцијално и нерезиденцијално ‘покрива’ више од 178 земаља света.” (амбасадор Љиљана Никшић)

2.2. Ставови страних амбасадора у Србији о културној дипломатији и имиџу

Задацима истраживања је, између осталог, предвиђено да се прикупе мишљења иностраних дипломатских представника акредитованих у нашој земљи о утицају културне дипломатије на промену имиџа Републике Србије. У вези с тим, уважавајући њихову функцију, знање и искуство, затражили смо од страних дипломата да нам одговоре на одређени број питања везаних за предмет истраживања (Прилог 2).

Пре него што су одговорити на постављена питања, страни амбасадори су замољени да нам дају неке основне податке о себи и дужности коју обављају, и то: 1) земља коју представљају; 2) дужина стажа у дипломатији; 3) образовање; 4) језици које говоре и 5) земље у којима су били у дипломатској мисији:

1) Амбасадор Филип Пинингтон, представља Канаду у РС; у дипломатској служби је 31 годину; завршио је политичке науке, али и мастер из области уметности; говори два званична језика Канаде - енглески и француски; у дипломатској мисији био је на Барбадосу, у Ирској, Белгији (НАТО) и Србији;

2) Амбасадор Томаш Његођиш је на челу Пољске дипломатске мисије у Србији; дипломата је већ 20 година; по образовању је дипломирани правник; говори пољски, француски и руски језик; Белорусија, Сенегал, Либан, Русија и Србија су земље у којима је био служби;

3) Амбасадор Гордан Маркотић представља Републику Хрватску; у дипломатији је 22 године; мастер је правних наука; говори енглески, француски и италијански језик; пре Србије, био у Швајцарској;

4) Амбасадор Јоханес Ајгнер је на челу Аустријског дипломатског представништва у Београду; 32 године се бави дипломатијом; докторирао је на Правном факултету; језици које говори су немачки (матерњи), француски,

енглески, руски и српски; до сада је у дипломатској мисији био у Египту, Русији, Словачкој и Србији;

5) Амбасадор Холандије у Београду, Хендрик Ван Ден Дол је 30 година у дипломатији; дипломирао је Историју на Универзитету Амстердам; говори холандски (матерњи), енглески, немачки и француски језик; 5) Холандија, Белгија (Брисел, ЕУ), Швајцарска (Женева, УН), Пољска, Албанија и Летонија (Естонија и Литванија) и Србија су његове дипломатске дестинације;

6) Амбасадор Арне Санес Бјорнстад је на челу Амбасаде Краљевине Норвешке; 27 година је у дипломатији; магистар је правних и политичких наука, завршио је и постдипломске студије у јавној администрацији; говори: норвешки, енглески и француски језик; 5) осим Србије, Турска, Мароко, Француска и Велика Британија су земље у којима је био у дипломатској мисији;

7) Амбасадор Јан Лундин од 1983. године представља Шведску; магистар је правних наука; говори шведски, енглески, српскохрватски, немачки и руски, док на средњем нивоу користи француски, италијански, литвански и албански језик; као дипломата је боравио у Русији, Немачкој, Грузији, Литванији, Шведској (као Генерални директор Сталног Међународног секретаријата Савета Балтичких земаља) и Србији;

8) Амбасадор Азербејџана, Елдар Хасанов, у дипломатији је 26 година; доктор је правних наука; говори: азербејџански, турски, руски, енглески, румунски и српски; Румунија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија су дипломатске дестинације Хасанова.

9) Амбасадор Алона Фишер Кам представља Израел у РС; у дипломатији је четврт века; докторирала је политичке науке на Универзитету у Тел Авиву; говори хебрејски, енглески, француски и шпански језик; Аргентина, Француска, Шпанија, Србија су земље у којима је представљала Израел;

10) Амбасадор Алжира, Абделаид Шешуб, у дипломатији је 38 година; школовани је дипломата - Висока школа за администрацију (Ecole Nationale d'Administration) – одсек: дипломатија; говори арапски, француски, енглески и

шпански; у дипломатској мисији је био у Нигеру, Француској, Мароку, Кувајту, Колумбији, Габону, Сенегалу и Србији;

11) Амбасадор Френсис О'Донел је више од 40 година у дипломатији; Представљао је Уједињене нације и, индивидуално, неколико агенција током боравка у Београду, прво као представник УНДП за СРЈ (од 13.10.2000. до марта 2002), и као УН-кординатор за СРЈ/Србију и Црну Гору (од марта 2002. до 30.09.2004.) У истом својству је представљао УН у Украјини од октобра 2004. до марта 2009. Касније је представљао Суверени војни малтешки ред као њихов Изванредни и Опунемоћени Амбасадор у Словачкој, од јуна 2009. до марта 2013; диплому је стекао на Националном Универзитету Ирске (филозофија, национална економија и политичка економија), постдипломске студије из међународног права и дипломатије (1990-1991.) завршава у Женеви, Швајцарској, а стекао је и друге професионалне сертификате и дипломе; говори енглески, француски, италијански, галски (ирски келтски), и дијалекат арапског (добро разумевање писаног латинског, португалског, шпанског и румунског; основно знање немачког, српског, руског и турског); земље у којима је био у дипломатској мисији: Резиденцијалне дипломатске мисије - Јордан (1965); Израел (1966); Сирија (1967); Судан (1976-1978); Лесото (1979-1983); Мауританија (1983-1986); Нигер (1986-1988); Француска/Швајцарска (1988-1994); Турска (1994-1996); САД (1996-2000); СРЈ, касније Србија и Црна Гора (2000-2004); Украјина (2004-2009); Словачка (2009-2013); Краткорочне мисије - Авганистан, Албанија, Андора, Ангола, Азербејџан, Аустрија, Белгија, Бенин, Босна и Херцеговина, Бурунди, Буркина-Фасо, Канада, Централна Африка, Хрватска, Источни Тимор, Еритреја, Етиопија, Француска, Немачка, Хаити, Мађарска, Индија, Италија, Јапан, Кенија, Летонија, Либан, Бивша Југословенска Република Македонија, Молдавија, Холандија, Пакистан, Пољска, Португал, Румунија, Руанда, Сенегал, Србија, Сијера Леоне, Словачка, Сомалија, Шпанија, Судан, Шведска, Сирија, Того, Турска, Велика Британија, Јемен, Замбија.

У другом делу *Протокола интервјуа* иностраним амбасадорима постављено је дванаест питања у вези утицаја културне дипломатије на промену имиџа Републике Србије у свету.

Како Ви видите улогу културе и уметности у дипломатији? Колико се Ваше виђење разликује од досадашње праксе с којом сте се сусретали током службе? Да ли је и на који начин, по Вашем мишљењу, могуће обезбедити реципроцитет у међународној културној сарадњи? Да ли је Ваша дипломатска мисија попуњена адекватним кадром за реализацију међународне културне сарадње?

Амбасадор Аустрије, Јоханес Ајгнер сажето и јасно представља аустријску праксу: „Улога уметности и културе у дипломатији је веома важна. Међународна културна политика је важан инструмент у аустријској спољној политици. Њен циљ је да позиционира Аустрију као трендсетерску државу оријентисану ка будућности, и фокусира се на ширење модерних аспеката културног и научног рада у Аустрији. Желимо да представимо Аустрију као иновативну, креативну нацију чија су достигнућа у уметности, култури и науци изграђена на великој традицији. Амбасада Аустрије у Београду, преко Аустријског Културног Форума, има адекватно особље за имплементацију свог програма, а тренутно се састоји од директора, два запослена која раде пуно радно време и два која раде пола радног времена.” Амбасадор Холандије износи своје дипломатско искуство: „Култура и уметност имају веома важну улогу у дипломатији, јер стварају везе које званични дипломатски напори некада не могу. Ово важи за сва времена и ништа се није променило. Оно што нам понекад фали је финансирање, иако имамо нека средства која нам додељује Министарство, а можемо да урадимо много на креативан начин са мало средстава.” Амбасадор Канаде, Пинингтон је одређен: „Култура има своју улогу у дипломатији, али више као помоћни чинилац него као засебан и неопходан субјекат. Култура је средство да утврдите своје позиције и представите своју земљу. Када је чиста дипломатија у питању и када се доносе важне одлуке, култура може да одигра важну улогу у томе. Користимо сваку могућност и прилику, када су култура и уметност у питању, да посебно осветлимо и представимо Канаду.” Влада Израела препознала је културну дипломатију као важно средство њених дипломатских напора које успешно представља слику Израела у иностраној јавности. Амбасада Израела у Србији је прилично мала, упоређујући је са неким другим мисијама, али је *особље упорно и креативно - пројекти културне дипломатије омогућавају дипломатама да размишљају инвентивно, визионарски и*

ван стереотипа, примећује амбасадор Фишер Кам. Амбасадор Пољске истиче разлику између два концепта дипломатије – стандардне дипломатије, како су је разумели у XIX веку и модерне дипломатије, усмерене на *јавну дипломатију, којој је главни циљ да допре до друштва у земљи пријема*. Управно на тој линији, амбасадор Норвешке сматра да се културна дипломатија мења и *фокусира на уметничке форме које су мање елитистичке, али остаје део широког подручја јавне дипломатије и националног брендирања*. Јан Лундин дефинише дипломатију као *комуникацијски канал између две земље који детерминише односе између њих, док култура, обично, отвара врата дипломатији*. Гордан Маркотић, амбасадор Хрватске, наглашава важност културе када су односи две државе неповољни: „Сматрам да је улога културе и умјетности јако битна у дипломатији будући да не само одлично представља одређену земљу већ доприноси зближавању различитих народа чак и у ситуацијама када су политички односи међу државама на ниским разинама. Чак и када таквих односа уопће нема, култура и умјетност могу допринијети њиховој успостави и изградњи.” Када је у питању специфично функционисање УН, амбасадор УН, О’Донел истиче: „Важно је разумети улогу културе и уметности као олакшавајуће факторе грађења односа који су важни за успешну дипломатију. Искусни дипломата усавршава своје разумевање ове теме са искуством - познавање релевантних елемената културе и уметности земље домаћина помаже бољој комуникацији у вези са вредностима, подељеним искуствима, емпатијама и аспирацијама. *Конвенција о заштити нематеријалне културне баштине УНЕСКО-а је добар пример.*”

Амбасадори су сагласни да је тешко постићи реципроцитет у међународној културној сарадњи, јер су ресурси сваке амбасаде и државе другачији. „Сарадња и реципроцитет никада не треба да се мере квантитетом већ квалитетом” (Ј. Лундин) „Реципроцитет је пожељан али не и нужан. Оно што је најбитније је да постоји културна размјена између држава, а у којем је то обиму с једне и друге стране није толико важно (Маркотић). Норвешки амбасадор је одричан: „За мене, реципроцитет у културној дипломатији личи на планирану економију и петогодишње планове, и треба га напустити”, док амбасадор Канаде, Пинингтон аргументује: „Никад не можемо говорити о реципроцитету у културној

дипломатији – узмите само пример Француске или Кине. Али, мислим да реципроцитет није ни важан у културној сарадњи.”

Осим амбасаде Израела, све амбасаде имају одговарајући дипломатски кадар који је задужен за културну сарадњу. У холандској амбасади постоји и посебно особље за имплементацију билатерална културне сарадње: Србија – Холандија, и Црна Гора – Холандија. Амбасада Шведске у Београду има одељење за политику, трговину и јавну дипломатију. Наравно, многе земље имају и своје културне центре у свету, па, тако, и у Београду.

Да ли се, по Вашем мишљењу, неки програми могу реализовати, односно финансирати без буџетских средстава, и на који начин?

Сви страни амбасадори сматрају да је неопходно имати минимална средства и услуге да би се реализовао неки пројекат или догађај из области културе. Истичу важност додатног ангажмана особља амбасаде, умрежавања, партнерстава, спонзорства, нових технологија, локалних заједница... Недостатак буџета који даје држава, може се допунити разним начинима. Нове технологије и друштвене мреже дају нови простор деловања. Амбасадор Холандије каже: „Наравно, то је могуће до одређене границе. Потребна вам је добра воља и добри партнери. На пример, недавно смо имали догађај у Нишу где се учесник из Холандије укључио преко скајпа. Све више су друштвене мреже незаменљив алат за представљање културе. Такође, тражење комерцијалних спонзора је наша опција када организујемо велике културне догађаје.” Амбасадор Норвешке наглашава важност партнерстава и једини помиње тржишни аспект у култури. Насупрот томе, амбасадорка Израела сматра да су креативност и сарадња са локалним заједницама јако важне за мање пројекте, док се за веће пројекте тражи спонзорство израелских компанија у земљи пријема. Исто наводи и амбасадор УН, О’Донел, јер сматра да локалне и регионалне заједнице треба да подрже разне пројекте и да се, на тај начин, избегне оптерећивање националног буџета. Такође, О’Донел наглашава и важност спонзора.

Амбасадор Шведске, господин Лундин, сматра да постоји много начина да се реализује неки програм: „Може да буде реч о организовању (јавних) дискусија, дијалога и могућности за умрежавање. Такви догађаји углавном не захтевају неко велико финансирање. Друштвене мреже су отвориле огромне могућности за људе

да разговарају о разним темама и да се повезују једни са другима. Друштвене мреже полако постају јавни простор друштва и много може бити речено и урађено у оквиру тог простора. Програми који се састоје од физичких елемената су обично скупи, док се програми који се базирају на дијалогу могу организовати без великих трошкова.”

Амбасадори Аустрије и Хрватске заступају став да је неопходно имати буџет од стране државе да би се ваљано извели програми међународне културне сарадње. Ако би се појавили спонзори, постоји могућност да спонзори доспеју у први план, и да се на тај начин промовишу они, а не држава. Та пракса се може користити, али треба да буде изузетак, а не правило. „Ако желите квалитетне и адекватне програме, морате да имате средства, не може се ништа урадити без буџета. Неко мора да покрије средства за реализацију културног програма – карте, хотел и сл, а да не говоримо о корацима пре тога. Можете имати размену ђака или слично, али то онда није културна дипломатија.”, можемо закључити ово питање речима амбасадора Канаде, Филипа Пинингтона.

Какав је Ваш начин селекције програма за културу и ко их делегира (МСП, Министарство културе, самостални програми...)? Колико се, при томе, уважавају специфичности земље пријема?

Селекција и финансирање културних програма је резултат интеракције између Министарстава спољних послова и културе у Азербејџану и Алжиру, уз сарадњу са предметном амбасадом. У Израелу, за селекцију је задужено одељење за културу у МСП. Што се Пољске тиче, одлуке се доносе у амбасади: „Земља пријема је увек од највеће важности, одлуке су увек вођене интересима и потребама локалних партнера. Трудим се да убедим partnere у Пољској да доделе новчана и друга средства у складу са тим, као и да се позову гости из Пољске који су занимљиви за Србе.” (Т. Његођиш) Насупрот томе, Хрватска програме делегира системски, из матице: „Постоји попис културних програма који нуди Министарство вањских и еуропских послова РХ и уз чију се помоћ може реализирати. Наравно, за пуно програма се чује неформално или на темељу неке препоруке. На конкретном дипломатско-конзуларном представништву је да оцијени који би програм најбоље прошао у земљи приматељици у којој дјелује,

уважавајући специфичне интересе публике у тој земљи, односно скупине којима би неки програм био намијењен.”

Холандска дипломатија по овом питању овако функционише: „У складу са инструкцијама Министарства спољних послова и приоритетима наше политике, а потом овде у Амбасади одлучујемо о селекцији пројеката (за које МСП и обезбеђује средства). Фокусирани смо на понуде које добијамо од фестивала и организација из Србије или Црне Горе и позивамо холандске уметнике.” У норвешкој културној дипломатији *програми се могу финансирати из буџета Норвешке Владе, или од стране уметничких организација као што су Music Export Norway, Organisation for Contemporary Art, Norwegian Film Institute, или алтернативним изворима финансирања, а најважнији критеријум селекције је високи квалитет уметничког програма (уз специфичности земље пријема).*

Све културне активности у склопу шведске спољне дипломатије обично потичу из Шведског института. „Институт постоји у циљу промовисања Шведске и организовања размене са другим земљама на различитим пољима јавног живота, нарочито у сферама културе, образовања и истраживања. Са друге стране, Министарство спољних послова подржава културу у оквиру активности у вези са промоцијом Шведске, шведских вредности и шведског друштва. Амбасада сарађује и са Шведским Институтом и са МСП-ом, а развија и независне програме у складу са приоритетима спољне политике које прописује Влада.” (Ј. Лундин)

Амбасадор Аустрије нас упућује у аустријску праксу: „Аустријски културни форум је основан 2001. године и налази се у Аустријској Амбасади у Београду. Културни форум промовише аустријску уметност и културу у Србији, са фокусом на модерним, иновативним и одрживим пројектима. Културни форум реализује пројекте уз сарадњу са бројним српским партнерским институцијама. Одабир културних програма које подржава прави се у сарадњи са српским партнерима, али мора да буде одобрен од стране Министарства иностраних послова Аустрије (Одељење за Спољну културну политику). На годишњем нивоу, Културни форум представи три четворомесечна програма Министарству. 2016. године је спроведено око 70 пројеката. Када се бирају пројекти, узимају се у обзир специфичности земље домаћина. Желимо да будемо сигурни да ћемо, са једне стране, представити нашу савремену културу и иновативне уметнике из Аустрије, а са друге стране, желимо

да будемо сигурни да српска публика сматра те догађаје занимљивим и релевантним. Осим Аустријског културног форума, аустријски Канцелар подржава аустријске уметнике који долазе у Србију, исто као и федералне провинције, а понекад и општине. Они, међутим, немају своја представништва у Србији. Аустријски институт, који се налази у Београду, нуди курсеве немачког језика за све нивое.”

На америчком континенту, селекцију програма углавном праве културне институције у Канади, некада у сарадњи са институцијама у Србији. „Раније, када би политичар путовао у страну земљу, пратио би га културни програм, али то је сада ређе случај. Када су комерцијални програми у питању, не треба им помоћ Амбасаде. Некада нам се јављају уметници и гледамо да им помогнемо, некада припадници ваше дијаспоре, нпр. сликарка из Србије која живи у Канади – отворио сам њену изложбу у Новом Саду, на тај начин дали смо поруке о дијаспори... Помогли смо *Београдски фестивал игре* - долазак две трупе је помогла Канада, не амбасада овде на терену, то није наш посао. Трупе скупљају новац у Канади. Ми можемо да направимо пријем и да их дочекамо. Имали смо и програм прекограничне регионалне сарадње који је укључивао и Црну Гору и Чешку, са песником и кантаутором који је имао концерте и радионице, а, такође, и дебату о уметности... Овде у Србији имамо огромну подршку медија што је незамисливо у Канади”, изложио је амбасадор Пинингтон.

Амбасадори су једногласни да се увек води рачуна о специфичности земље пријема, када су у питању уметнички програми. „Због јединствености сваке земље пријема, важно је увек имати локалне експерте за културу у земљи пријема за специфичне теме, особу која познаје окружење и која би направила најбољи избор из наше разнолике културне понуде,” додаје амбасадор Фишер Кам. Програми из области културе одабрани од стране УН, *били су инструмент за промовисање људских права, измирења заједница, подизање свести о заједници, као и за промоцију здравља, образовања и запослења* (О Донел).

Који културни садржаји (музички, ликовни, драмски...) су најзаступљенији у програмима које Ваше дипломатско представништво организује у Републици Србији? У којој мери су у тим програмима заступљени

садржаји који промовишу светску културну баштину Ваше земље? Да ли сте Ви лично иницирали неки културни пројекат у Републици Србији?

Норвешки амбасадор сматра да су књижевност и музика две уметничке форме које се најбоље представљају: „Ја сам започео месец норвешке културе Noktobar, као синергију утицаја Београдског цез фестивала и Сајма књига. Такође смо покренули иницијативу да сваке године у октобру месецу организујемо недељу Норвешког филма у вашој Кинотеци. Покушали смо и да продајемо филмове различитим фестивалима.”

Амбасадор Холандије издваја два пројекта: „Заједничко културно наслеђе је постало приоритет. У претходне две године, објавили смо четири брошуре на ову тему, а сваку је иницирала амбасада. Наранцаста недеља, је пројекат који смо покренули да бисмо обележили председавање Холандије Саветом Министара ЕУ. У оваквим случајевима покушавамо да повежемо активности културне или јавне дипломатије са сектором у коме Холандија има примат, као што су креативне индустрије или ИТ.”

Овако Јан Лундин даје кратак преглед активности шведске амбасаде у Београду: „Амбасада Шведске у Београду годишње организује до десет независних програма и учествује у још 15-20 програма (са финансијском подршком). Теме програма су обично повезане са питањима која су релевантна за савремено друштво. Ми смо отворени за сарадњу у оквиру музичке размене, дизајна и филма. Ове године смо фокусирани на прославу стогодишњице дипломатских односа између Шведске и Србије. Током овог једногодишњег програма, радићемо са производњом органске хране, са управљањем отпадом хране, а такође ћемо и промовисати шведску храну. Осим тога, представићемо изложбу која се зове *Шведски очеви* (портрети шведских очева са децом на породилском одсуству), као и шведски нови филм, а организоваћемо и конференције фокусиране на теме идентитета. Може вам се чинити како храна није култура, али у модерном свету, све је култура и све је комуникација, јер помаже људима да се упознају, разговарају и разумеју једни друге. Ови програми промовишу првенствено Шведску, каква је она данас и културно наслеђе које остављамо нашој деци.”

Аустрија је у инструменту једногодишњег програма слична шведском моделу: „Сваке године, Аустријски културни форум се фокусира на једну или више

области. Прошле године, то су били филм (нпр. ретроспектива аустријског редитеља М. Ханекеа) и музика (учешће аустријских бендова на различитим фестивалима широм Србије). Ове године је фокус на књижевности - заједно са Немачком, Швајцарском и Лихтенштајном бићемо почасни гости Сајма књига у Београду; и опет ћемо промовисати аустријске филмове - овог пута циклусом филмова који ће се приказивати у мањим градовима Србије. Покушавамо да нађемо равнотежу како бисмо све области уметности једнако представљали. У неким областима, као што је модерни плес, волели бисмо да ојачамо нашу сарадњу са српским институцијама.” (Амбасадор Ајгнер)

Азербејџан није дуго присутан у Србији са дипломатским представништвом: „Од отварања Амбасаде Азербејџана у Србији, организовали смо различите културне догађаје – концерте, уметничке изложбе, округле столове о мултикултурализму, позоришне представе, преводе и издања књига о азербејџанској књижевности, кухињи и култури. Све то има удео у укупном развоју односа у култури између Србије и Азербејџана. Један од скоријих примера је објављивање књиге на српском и азербејџанском језику о истакнутим женама из обе земље. Наше хуманитарне активности које имају културни контекст, на пример, реконструкција Бајракли џамије у Београду, Цркве Света Петка у Новом Саду, Културног центра у Новом Пазару и парка Ташмајдан у Београду, су, наравно, највидљивије и показују приступ који Азербејџан има како би очувао мултикултуралну разноликост и културне локације.”

Амбасадор Пољске се труди да се фокусира на локално окружење: „Моје личне преференце нису од пресудне важности када је реч о мојим професионалним изборима.” Алжирска дипломатска пракса у и са Србијом базира се на културној размени: „Амбасада је организовала разне алжирске културне манифестације у Београду, као и српске културне манифестације у Алжиру.”

Амбасадор Фишер Кам, између осталог, истиче потребу за превођењем: „Трудимо се да представимо и донесемо културну разноликост Израела. Волела бих да истакнем да не постоји политички критеријум, јер ми желимо да покажемо плуралистичко друштво које има високо квалитетну уметничку сцену. Импресионирана сам великим интересовањем српске публике за наш савремени плес, филмове и књижевност. Културно наслеђе Израела је једно од наших

највећих блага и веома често је присутно у различитим уметничким пројектима. Трудимо се да организујемо и културне активности ван Београда. Волела бих да више израелских писаца посети Србију и да се више књига преведе са хебрејског. Такође, размишљамо о сарадњи између неких уважених српских и израелских уметника.”

Хрватска културна дипломатија базира се највише на савременој уметности: „Организирали смо концерте, кипарске и сликарске изложбе, гостовање театара, филмске пројекције... Овим програмима промовирали смо рецентне ујетничке садржаје из Хрватске, те хрватске ауторе и извођаче с различитих подручја ујетности. Особно сам иницирао и успио организирати један концерт класичне гласбе, кипарску изложбу, модну ревију хрватског дизајнера, престављање књиге, а наравно судјелујем и у свим другим културним манифестацијама које организира велепосланство.” (Амбасадор Г. Маркотић)

У канадској пракси у Србији, амбасадор Пинингтон истиче усмереност на децентрализацију: „Најзаступљенији су пројекти прекограничне сарадње, музика, визуелне уметности, позориште, филм, филм за децу... Ми не знамо све уметнике који долазе, они нису дужни да нам се јављају... Али, када се јаве, онда су, на неки начин, под окриљем амбасаде. Са позориштима из Црне Горе и Србије смо направили копродукцију, а реализован је и позоришни пројекат на енглеском језику. Што се ситуације у Србији тиче, оријентисани смо ка децентрализацији културе. У мањим местима има много више публике и више потребе за културним садржајима, док је Београд засићен.”

Амбасадор О’Донел наводи ангажоване пројекте УН: „Пре неколико година, започели смо програм ‘Лепа Србија’ како бисмо користили радно-интензивне програме за стварање радних места и да би се реновирале и украсиле јавне зграде као што су школе, општине и болнице. Такође смо спровели кампању промоције *Миленијумских развојних циљева УН*, људска права и пројекте интеграције.”

Која област уметности је најинтересантнија за представљање – музичка, ликовна, сценска, литерарна? Да ли сте (у којим приликама и у којој мери) сарађивали у припреми културних догађаја са истакнутим уметницима из Републике Србије? На који начин их ангажујете у својим програмима?

Амбасадор Аустрије овако сагледава проблематику овог питања: „Аустријска савремена уметност има шта да понуди у свим областима. Наравно, неке области, као што су визуелне уметности или музика, лакше је представити иностраној публици, јер нема језичких баријера. Српску публику највише интересују изложбе аустријских визуелних уметника и музички наступи. Али, и књижевни догађаји имају своје верне пратиоце у Србији. Када представљамо аустријску уметност у Србији, обично не сарађујемо са српским уметницима у припремама културних догађаја, већ са српским институцијама. Када су аустријски уметници у Србији, увек се трудимо да омогућимо контакт са српским уметницима, како би се успоставила даља сарадња и размена између аустријских и српских уметника.”

Изгледа да је културна сарадња са Хрватском све интензивнија, по речема амбасадора Маркотића: „Чини ми се да је сценска умјетност најраширенија и најпопуларнија у Србији, барем што се тиче хрватских умјетника, па је тако велики број казалишта из Хрватске гостовао у Србији са својим представама. То је специфичност увјетована непостојањем језичких баријера као што је то случај с нпр. државама Западне Еуропе или државама с других континената гдје је доминантна музичка или ликовна умјетност. С умјетницима из Србије сам сурађивао код организације концерата, оперних гостовања, извођења текстова хрватских драмских аутора и сл. При томе, велику улогу има стварање непосредних веза с челним људима културних институција.”

Амбасадор Холандије износи један од бројних пројеката сарадње: „Сарађујемо са уметницима из Србије и Црне Горе када год је то могуће, а пример је недавно осликан мурал, српске уметнице ТКВ који представља холандски мотив на фасади Културног центра Град.”

Амбасадор Норвешке, најбогатије државе нашег континента, указује на финансијске потешкоће. Он је једини који је поменуо комерцијалну исплативост у културној дипломатији: „Покушавамо да укључимо локалне уметнике, али не можемо то систематски да радимо, због недостатка средстава. Када је комерцијално исплативо, или уз подршку спонзора, укључивали смо локалне, неафирмисане уметнике, радије него оне који су већ афирмисани.” На локалне, али веома афирмисане уметнике, ослањају се у амбасади Израела: „Увек се трудимо да

добијемо савет од неког еминентног уметника из Србије. На пример, имамо одличну сарадњу са директором Београдског фестивала игре, која је увек ту да предложи неког доброг израелског кореографа. Такође се радујемо када сарађујемо са многим другима, са Београдским џез-фестивалом, фестивалом документарног филма Белдокс...”

Амбасадор Азербејџана оставља широк дијапазон могућности: „Тешко је тврдити да одређена сфера културе изазива више интересовања од друге, то зависи од садржаја представљене уметности. Радили смо са више одличних српских музичара и певача у реализацији наших програма. Они су нам помагали да представимо азербејџанске песме српској публици.” Амбасадор Пољске: „Културни живот у Србији је добро развијен и веома богат. Дефинитивно овде постоји изузетно интересовање за музичке наступе, како сам могао да приметим, сви концерти су увек распродати.” Амбасадор Алжира наводи као кључну сарадњу са друштвом српско-алжирског пријатељства: „Важне су личне иницијативе и контакти, управо тако смо организовали у Алжиру гостовања и културну размену музичких концерата и фолклора из Србије”.

„Питање културне дипломатије није за Србију важно колико је важно питање имиџа”, сматра амбасадор Канаде. „Бројни уметници који долазе из Канаде су, често, у ствари, Срби, тако да им најчешће ми нисмо потребни, што је потпуно разумљиво. Али, ти уметници јесу и Канађани. То је специфично за наше две земље. Што се тиче Србије, морам да приметим да је код вас проблем што се све решава у последњем тренутку. Друга тржишта тако не функционишу. Важан је и тајм-менаџмент. Изузетак је Фестивал игре, где се све зна четири до пет месеци унапред – време одржавања конференције за штампу, програм фестивала, трупе које долазе...”

Амбасадор О’Донел, о искуству у УН, каже: „Уобичајена пракса је да се ангажује нека позната личност или уметник као *УН-амбасадор добре воље* и да се тако подрже, нпр. права особа са инвалидитетом, права жена, деце, избеглица, миграната, болесних и сиромашних.”

Према Вашим сазнањима, за које културне догађаје у Србији (Егзит, Битеф, Сабор трубача у Гучи, Бемус, Београдски сајам књига...), је највише

заинтересована публика у Вашој земљи и како они утичу на имиџ Републике Србије?

Амбасадор Шведске, Јан Лундин, сматра да су сви поменути фестивали кључни догађаји на културној мапи Србије. Они привлаче огромну пажњу, што је веома добро за имиџ Србије: „Тренутно, мислим да су *Егзит* и *Гуча* најпознатији међу младима из Шведске. *Битеф* има веома дугу традицију и веома је цењен међу људима из позоришта у Шведској.” Амбасадор Азербејџана истиче да је *импресиониран великим размерама и добром атмосфером Сајма књига у Београду, који показује да је српско друштво веома заинтересовано за читање књига.* Амбасадор Аустрије, Јоханес Ајгнер, уверава да се посетиоци различитих фестивала *враћају задовољни у Аустрију са позитивном сликом Србије, а амбасадорка Израела, Алона Фишер Кам, да ови фестивали савршено комбинују традиционалну и модерну слику Србије.* Позитиван је и став амбасадора Пољске: „Велики културни догађаји у Србији привлаче много туриста из Пољске, који долазе и индивидуално и у организованим групама. Велики музички фестивали *Егзит* и *Гуча* су најпопуларнији међу Пољацима - многи људи планирају свој одмор на Балкану у складу са датумима фестивала.” У Хрватској постоји велико занимање за *Београдски сајам књига*, а *Битеф* је бренд који је годинама познат. „Млађој публици је посебно атрактиван *Егзит. Београдски фестивал игре* није јако познат, али би сигурно нашао своју публику у Хрватској.” (Г. Маркотић) Као и аустријски, и амбасадор Холандије, Ван Ден Дол, указује на важност холандских уметника који гостују на фестивалима (*Битеф*) и враћају се са позитивном сликом о Србији. Сматра да је *Егзит* најпримамљивији публици: „Други фестивали и догађаји као што су *Београдски фестивал игре, Гитар Арт фест*, цез-фестивали у Нишу и Београду традиционално привлаче и холандске уметнике, а тиме се повећава публицитет ових догађаја у Холандији. Мислим да сви они доприносе бољем имиџу Србије, само су циљне групе другачије.” Амбасадор Норвешке је овако рангирао фестивале у односу на побољшање имиџа Србије: „*Егзит* је дефинитивно најпознатији догађај у Норвешкој који привлачи посетиоце. *Фест* је, вероватно, други. Оба су вредна средства за брендирање Србије као модерне и отворене европске државе. *Гуча* је такође позната, али вероватно има неутралан ефекат на имиџ Србије. *Бемус* и цез фестивали су мање познати, али имају веома

добру репутацију међу љубитељима те врсте музике и вредни су за имиџ Србије у Норвешкој.” Амбасадор Канаде не помиње постојеће фестивале, већ препоручује: „Да би се променио имиџ, потребно је да напустите политику рада у последњем часу. С друге стране, у иностранству, дијаспора не треба да буде ваша циљна група, већ треба представити Србију странцима. Није добро само послати у иностранство фолклоре, ако желите да покажете слику модерне Србије. Иако сам и ја сам уживао у српским играма, треба представити модерне уметнике. Веома важан чинилац је маркетинг. Треба продати слику, имиџ. Некада се улаже много новца у пројекат који не донесе очекивани резултат. Ризик је огроман, али треба проценити и не треба очекивати брзе резултате.”

На којем језику се најчешће изводи програм који Ви организујете у Србији? На који језик је најпожељније преводити програм? Да ли је довољан енглески језик или је боље имати преводе на језик земље пријема?

У Србији, стране амбасаде које имају циљ да допру до што ширег аудиторијума, користе углавном српски језик, тј. језик земље пријема (нпр. Пољска, Азербејџан...) Из других разлога, без комуникационих препрека, државе региона користе свој матерњи језик (Хрватска, Црна Гора, БиХ). Хрватски амбасадор сматра да је важно користити свој језик, уз превод, због аутентичности.

Другу групу чине дипломатска представништва која користе језик земље пријема у комбинацији са енглеским (Канада, Норвешка, Израел...), или/и својим језиком (нпр. Аустрија).

Коначно, нека дипломатска представништва у својим програмима користе само свој језик у комбинацији са енглеским (нпр. Шведска), док нека користе само енглески (нпр. Холандија). Сличан принцип важи за земље у којима је службени језик француски, и он је само замена за енглески – француски са преводом на српски, што је званична дипломатска политика.

Како најчешће сарађујете са Вашом дијаспором у Републици Србији – истакнутим појединцима и удружењима дијаспоре? Да ли сте (када, у којим приликама и у коликој мери) сарађивали у припреми културних догађаја са

дијаспором? Шта би, по Вашем мишљењу, Република Србија требала да промени у раду са српском дијаспором?

Дијаспорски колективи страних земаља у Србији су, махом, малобројни. Али, ту су стране компаније у којима су запослени и страни држављани, са којима амбасаде сарађују и контактирају на личном или групном плану.

С друге стране, српска дијаспора у многим земљама је бројна. Када су припадници наше дијаспоре у Србији, на неки начин, они су и странци, с обзиром да су држављани страних земаља. Амбасадор Ајгнер каже: „Сарађујемо са члановима аустријске дијаспоре на индивидуалном нивоу. Већина Аустријанаца који живе у Србији су или људи који раде за аустријске компаније или аустријски држављани српског порекла. Понекад они представе неку идеју за културне догађаје код нас, које ми покушавамо да организујемо ad hoc. Такође, сарађујемо са германским мањинама у Војводини.” Јан Лундин износи сличну ситуацију у својој земљи и препоручује: „Шведска дијаспора у Србији је прилично мала, и то су обично швеђани српског порекла. То значи да већина је чланова дијаспоре у својој другој домовини Србији, и да не зависе много од комуникације са Амбасадом. Како Србија има веома бројну дијаспору у целом свету, било би одлично ако би Србија гледала на ове људе који живе у иностранству као на извор њених највећих средстава.”

Амбасада Израела тесно сарађује са локалним јеврејским заједницама: „Стална комуникација и размена идеја са локалном дијаспором може бити од велике вредности када је реч о културној дипломатији. Они који живе далеко од своје домовине увек жуде за културним садржајима и могу бити најбољи амбасадори које земља може имати.” (Амбасадор Фишер Кам)

Амбасадор Републике Хрватске не може оценити политику Републике Србије с дијаспором, с обзиром да му није позната, док износи како функционише хрватска: „Република Хрватска материјално потпомаже бројне хрватске културно-умјетничке и остале удруге у Србији у реализацији њихових програма, а дипломатски представници настоје присуствовати што већем броју ових манифестација и на тај начин такођер дати подршку њиховима стваратељима и ауторима.”

Важно је навести неколико одговора који садрже препоруке и могу бити важни за имплементацију у културној дипломатији РС.

„Ми немамо дијаспору у Србији – имамо у Француској, Белгији... Али, Србија би требало да више сарађује са својом дијаспором и да се више на њу ослања, када је у питању промена имица, помоћ матици, нарочито медицинска и хуманитарна помоћ... Исто тако, српска дијаспора може да помогне и подржи културно представљање у иностранству, да утиче на побољшање и промену имица Србије.” (Амбасадор Алжира)

„Наша дијаспора је у Србији малобројна. Али, сарађујемо са Канађанима који раде овде у канадским или канадско-српским компанијама. Тим компанијама, када је социјална одговорност у питању, најзгоднији су пројекти из области уметности. Зато неке компаније хоће да подрже или финансирају одређене уметничке пројекте. У Србији, фондови за финансирање пројеката из културе нису развијени. Промена пореске политике би много донела култури и културној дипломатији Србије. Не заборавите, људи се осећају боље кад су донатори. Треба наћи компаније које су заинтересоване за видљивост и направити са њима партнерства. Врло је тешко питање каква треба да буде политика према српској дијаспори. Оно што сигурно знам, јесте да ваша дијаспора жели да помогне – само један пример су поплаве 2014. године. Треба држати радионице са децом која су у дијаспори. То није културна дипломатије, али је дугорочно улагање.”

Амбасадор О'Донел наводи пример некадашњег програма УНДП „Сарасити Building Fund”, који је вратио у Србију многе стручњаке из српске дијаспоре и сматра да *српска Влада треба да проучава праксу сарадње са дијаспором земаља као што су Либан и Ирска.*

„Дијаспора доноси (у свим земљама) ризик, јер могу бити лоши проценитељи онога шта би се допало локалној популацији и тога какву слику о себи земља жели да представи. Типичан пример су Американци норвешког порекла који желе да промовишу норвешку народну музику и сличне народне норвешке уметничке форме, док би већина Американаца више ценила музику Едварда Грига, Алана Вокера или групе *А-ха*. Културна дипломатија мора да бира између циљне групе дијаспоре или локалне публике и, ако не *ослободи себе* од дијаспоре,

ризикује да буде контрапродуктивна - дајући пример из норвешке културне праксе, норвешки амбасадор Бјорнстад упозорава на ризике.

Какав је, по Вашем мишљењу, учинак културне дипломатије наше земље на промени имица Републике Србије у Вашој земљи?

Амбасадори већином, по овом питању, заступају став да је огроман учинак културне дипломатије на промени имица Србије. Јан Лундин као учинак културне дипломатије истиче комуникацију две земље: „Стварајући могућности за сусрет људи, ви, у исто време, стварате могућности за људе да промене своје ставове једни према другима.” Алжирски и азербејџански амбасадори сматрају да су заједнички културни пројекти (о књижевности, музици и истакнутим људима обе земље) и гостовања уметничких програма много допринели бољој слици Србије. Норвешки дипломата заступа став да су највише фестивали у Србији (Егзит, Фест, Бемус, Фестивал игре и Цез фестивали) побољшали имиц Србије. Уз напомену да се увек може више, амбасадор Хрватске, Гордан Маркотић, сматра да је Србија посебно преко позоришних и филмских гостовања *успјела изградити углавном позитивну слику о себи, те би, у том смислу, учинак културне дипломатије био доиста велик*. Сигурно је да би се требало систематскије позабавити и *спортском дипломатијом*, јер амбасадор Холандије истиче управо српске спортисте као једне од наших најбољих амбасадора. Пољски амбасадор је указао да би *могле да буду од помоћи катедре за славистику*. (Ово је и једини пут да је страни дипломата поменуо лекторате славистике и српског језика, као и њихову улогу у културној дипломатији и важност за промену имица Србије.) Став амбасадора О’Донела је различит: „Тренутно, велики део имица Србије је етноцентричан, што је у супротности са њеном богатом и разноликом баштином.” Амбасадор Фишер Кам управо каже: „Нажалост, и Србија и Израел морају да се боре против негативних перцепција. Уметност и креативност су најбоља средства које имамо како бисмо показали своја достигнућа и лепоте..”

На крају овог питања, наводимо одговор амбасадора Аустрије, који нам се чини веома упутан: „Желимо да аустријски уметници не долазе у Србију само да представе своју уметност, већ да имају интеракцију са српском публиком и српским уметницима. Када дођу први пут у Србију, аустријски уметници су

позитивно изненађени пријатељским односом и гостољубивошћу српског народа, професионалном организацијом културних догађаја и плодонским разговорима које имају са српском публиком и уметницима. Тако да то што доводимо аустријске уметнике у Србију, такође преноси позитивну слику Србије у Аустрију.”

Да ли се, по Вашој процени, променио имиџ Републике Србије у Вашој земљи за време вашег службовања у Републици Србији? Колико сте, и на који начин, могли да утицете на извештавање медија из Ваше земље о догађајима у Републици Србији?

Амбасадор Канаде је скептичан у процени: „Проблем није само лош имиџ, него што неки људи немају никакву представу о Србији - не знају да ли је то Сирија, Сибиерија (Сибир)... Супротно томе, сви уметници који су овде били, били су одушевљени сликом Србије. Сигурно још много треба урадити на представљању Београда. Београд је сада на гласу за добар провод. Да ли је то добар имиџ? Не, то је забава. Нисам сигуран да МСП може и треба да све ради. Много је важнији маркетинг социјалних мрежа. Треба бити модернији и једноставнији. Треба радити много више копродукција – Србија не користи све могућности партнерстава. На крају, не заборавите пројекат вашег Министарства културе - превођење капиталних дела српске литературе. Канада има, пошто је билингвална држава, такав пројекат на унутрашњем плану. На тај начин, када ваше Министарство има пројекат, Србија врши селекцију дела која ће бити преведена, а то је од неизмерне важности. Тако се мења имиџ.” Када је о медијима реч, амбасадор сматра да је у Србији лако обезбедити присуство у медијима, али „да би амбасадор Канаде у Србији добио простор за неку вест у канадским медијима, морало би у Србији да се деси неко чудо.” Негативно о имиџу Србије говори и амбасадор О’Донел: „Имиџ се поправио током 2000-2003. године, потом је стагнирао неколико година, сада је значајно погоршан због поновног појављивања етно-национализма, и пораста клептократије, корупције и политичких малверзација. Оријентација државе ка ЕУ и даље је спора, што је на сопствену штету.”

Гордан Маркотић каже да је његов циљ био да за време свог службовања што боље представи своју земљу, тако да не може проценити колико је поправљен

имиц Србије у Хрватској. *На извјештавање медија не можемо утјецати*, нити мисли да, уопште, то треба чинити. Да су медији независни и да се на њих не може утицати, став је европских амбасадора.

Остали амбасадори сматрају да се имиц Србије значајно поправио. „Убеђен сам да се са порастом туризма, образовне и културне размене последњих година, имиц Србије позитивно променио у Аустрији.” (Јоханес Ајгнер)

„Приметио сам, у последњој деценији, веома позитиван помак у начину на који наша два народа перципирају једни друге. Данас у Србију долазе холандски инвеститори у великом броју, као и туристи који посећују ову прелепу земљу. Када је реч о медијима, то зависи од њиховог интересовања, али ми промовишемо атрактивне културне догађаје. Чињеница која говори за себе је да су велики уметници посетили Србију, навешћу само неке: *Холандски плесни театар, Toneelgroup Amsterdam, Daan Roosegaarde, Hella Jongerius i Rem Koolhaas.*” (Амбасадор Холандије)

„Ја имам ограничен утицај на писање штампе о Србији. Генерално, рекао бих да се имиц поправио, и то не само захваљујући политици актуелне Владе Србије. Међутим, неке изјаве српских политичара о Косову више штете Србији него Косову.” (Амбасадор Норвешке)

„Имиц Србије се побољшава у целом свету па и у Шведској. Драго ми је да учествујем у том процесу, промовишући сарадњу између наше две земље. Шведски медији су веома независни и ништа не може утицати на њихово извештавање.” (Амбасадор Шведске)

„Србија у Израелу има имиц пријатељске земље. Трудим се да ширим добре вести из ваше земље како би оне могле да стигну и до израелских медија. Рекла бих да су туристи из Израела који посећују Србију у великом броју данас, ваши најбољи амбасадори. Они носе кући дивне импресије које се често појављују и у нашим медијима.” (Фишер Кам)

На основу Вашег досадашњег искуства, које вештине сматрате пресудним за културну дипломатију?

„Важно је да сте амбициозни, комуникативни, да сте упечатљива личност, да сакупљате контакте и да волите културу и уметност. Мислим да ниједна

дипломатија нити дипломатска академија не може томе да вас научи. Морате да будете флексибилни, да посећујете културне догађаје, а не да будете затворени и недодирљиви. Све се своди на личност дипломате.” (Амбасадор Канаде)

„Када је реч о пресудним вештинама амбасадора, верујем да је способност слушања од кључног значаја. Друга важна вештина је умеће препознавања локалних партнера и анимирања локалних заједница, не само у главном граду већ и широм земље пријема.” (Амбасадор Пољске)

„Треба имати склоности према културним садржајима и треба их познавати да би се знало што је најбоље у култури неке земље, што би се могло представити у иностранству. Комуникативност и отвореност су свакако додатне квалитете за успоставу контаката и стварање мреже сурадника у културним институцијама.” (Г. Маркотић, амбасадор Хрватске)

„Интеркултурна осетљивост и отвореност су вероватно две најважније вештине за рад на овом пољу. Такође је важно имати широк опши преглед о томе шта се дешава на пољу културе, не само у земљи порекла, већ и у земљи-домаћину. Треба знати шта интересује публику у земљи пријема. С друге стране, не треба се плашити да се, с времена на време, публика изненади новим, савременим уметницима и њиховим креацијама.” (Јоханес Ајгнер)

„Треба бити у могућности да видимо свет из нечије друге перспективе. Култура нам нуди начин за то. Морамо бити отвореног ума, осетљиви на културну разноликост, треба умети слушати, бити радознао, имати око за иновације и ризиковати.” (Амбасадор Холандије)

„Отвореност, разумевање и транспарентност.” (Јан Лундин)

„Важно је познавати културу своје земље и волети је како би је представили на најбољи начин у земљи пријема.” (Амбасадор Азербејџана)

„Културна емпатија, свест о историји, грађење поверења, вешта комуникација, невербална осетљивост, избегавање конфликта, способност да се покаже понизност, поштовање и отвореност.” (Амбасадор УН, О’Донел)

На крају, шта бисте саветовали српској дипломатији у циљу промене имиџа државе? Који политички и друштвени услови су неопходни да се имиџ Републике Србије побољша? Које акције сматрате неопходним и пресудним за

промену њеног имица? Такође бисмо желели да нам укажете на још неке аспекте испитиване појаве који нису обухваћени наведеним питањима?

„У последњих двадесет година, које се могу посматрати као дуг или као кратак временски период, збило се много догађаја. За промену имица, мислим да је, као прво, важно да се у Србији обезбеди политичка стабилност, а, као друго, економски просперитет (заједно са променом пореске политике за донаторе у култури). Тек онда треба прионути на културу и културну дипломатију.” (Амбасадор Канаде)

„Ја бих рађе користио термин јавна него културна дипломатија. Волео бих да се Србија доживљава као интересантна, аутентична земља која има много да понуди и која је дубоко везана за европске вредности, а прошла је кроз непријатне историјске турбуленције и трансформације, исто као и Пољска. Пример пољске трансформације и пољско-немачког помирења показује да, иако је пут тежак, може на крају бити успешан и плононосан.” (Амбасадор Пољске, Т. Његођиш)

„Нисам у позицији да дајем савете српској дипломатији, али желим да поменем да се аустријска стратегија показала успешном: представљање Аустрије и њене културе као модерне, напредне и иновативне, док у исто време остајемо свесни наше велике традиције и историје.” (Аустријски амбасадор)

„Културна дипломатија је, на неки начин, *брендираније* нације – утврдите шта је најбоље што имате у култури и то промовишите. Амстердам је, између осталог, добро познат по својим музејима. Радујемо се поновном отварању музеја у Београду како би се још више побољшала видљивост српске културе, и земље у целини.” (Амбасадор Холандије, Ван Дер Дол)

„Мој савет би био да се фокусирају на уметничке форме као што су класична музика, цез и филм, које стижу до много образованих људи, такође и културну баштину (и унутар) Србије, али са свеукупном поруком да је Србија европска нација са богатом и мултикултуралном прошлoшћу која се ‘враћа’ на своје место у Европи.” (Амбасадор Норвешке)

„Мој савет би био да се више фокусирају на културну дипломатију, јер култура некада може отворити врата која су иначе затворена за политику и трговину.” (Шведски амбасадор, Лундин)

„Србија је земља са древном историјом и културом, представила је свету много врхунских научника и писаца. Има посебну кухињу и националну музику, што је чини интересантној другим земљама. Српска дипломатија у иностранству треба да користи све ове аспекте као камен темељац.” (Амбасадор Азербејџана, Е. Хасанов)

„Култура је мост који две земље повезује бољим односима и разумевањем и зато бих саветовала сваку земљу да улаже у своје стратегије културне дипломатије.” (Амбасадор Фишер Кам)

„Југославија је као несврстана земља имала много већи утицај у свету. Сада је Србија концентрисана на Европу и Америку, а требало би да више сарађује са Алжиром, земљама Магреба, земљама целог света...” (Амбасадор Алжира)

„Највећа промена имица Србије догодиће се тада када Србија покаже поштовање и прихвати независност Косова. Српска дипломатија треба да проучава искуства разноликости од држава као што су Ирска, Либан и Кипар, као и да се бави њиховим поделама и политичким процесима помирења.” (Амбасадор УН, О Донел)

САЖЕТАК ОВОГ ДЕЛА ИСТРАЖИВАЊА

Као што је више пута поменуто, ставови наших амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имиџа Републике Србије у свету, прикупљени су помоћу *Протокола интервјуа* и то на пригодном узорку од 10 наших дипломата. Највише њих су (80%) професионалне, тј. каријерне дипломате које имају високо или највише образовање, широку културу, говоре најмање два страна језика и имају значајно искуство у дипломатској пракси.

Наше дипломате констатују да је негативан имиџ Србије изазван политичком унутрашњом кризом, распадом СФРЈ и ратним сукобима деведесетих година прошлог века, као и да су култура и уметност најјачи инструменти у мењању, тј. побољшању слике о Србији. Скоро да су једногласне у ставу да се имиџ Србије у свим земљама споро, али сигурно, поправља и сматрају да тако важна стратешка тачка дипломатије Србије не може бити препуштена иницијативама појединачних ДКП-а и њихових дипломата. Скоро све наше дипломате су иницирале или реализовале неке програме из области културе и уметности у земљи пријема (од 2-52 пројекта). Када је реч о специфичностима земље пријема, разуме се да ће првенствено дипломате на служби у предметној земљи, као и дипломате из МСП-а које су раније службовале и истој земљи, додатно указати на њих, те и на императиве за различитост садржаја програма који се делегирају. Било да су програми иницирани од стране МК, МСП, или на друге начине, нема решења системског карактера у погледу садржаја и финансирања уметничких програма који се приказују у иностранству и представљају Србију на директан или посредан начин. Првенствено треба решити хронични недостатак финансијских средстава, тј. планско одређивање буџета и програмских садржаја, и креирати заједничку платформу за координацију у овим делатностима. Осим подршке МК и МСП, треба сарађивати са организацијама цивилног друштва из Србије, као и истакнутим представницима наше дијаспоре у земљама пријема, те нашом црквом у расејању. Потребна је шира акција политике усмерене према дијаспори, нарочито академској и привредној, као и удружењима српске дијаспоре.

На културне догађаје се у свим нашим дипломатским представништима позивају, осим представника дипломатског кора, представници политичке елите

државе пријема, колеге из Министарстава спољних послова и Министарства културе, представници културног естаблишмента земље, познате јавне личности, представници медија, уметници из области која се промовише и угледни представници наше дијаспоре.

Када је о језику реч, дипломате су сагласне да је увек најбоље имати програме на језику земље пријема. Опет, поготово кад је реч о тзв. језицима мањих земаља, тешко је обезбедити финансијска средства за превођење, па је неопходно да програми буду на енглеском. Али, важно је да се негује, промовише и чује и наш језик. Треба остварити сарадњу и давати дугорочну подршку лекторатима српског језика - и на тај начин се шири интересовање и представља наша култура. Школе српског језика су првенствено усмерене за децу наших исељеника, али су од неизмерног значаја за неговање друге и треће генерације Срба, као и за њихово осећање припадности српском народу и ширење српске културе међу странцима.

Наши амбасадори сматрају да реципроцитет у културној сарадњи није пресудан и да је, с обзиром на различиту величину и економску моћ држава, тешко и непотребно инсистирати на реципроцитету, већ је важно обезбедити квалитет и видљивост, тј. публицитет.

Што се тиче уметничких садржаја, амбасадори сматрају да треба инсистирати на високим уметничким достигнућима из Србије која се представљају страном публици. Најпријемчијиви програмски садржаји су музика и ликовно стваралаштво због непостојања језичке баријере (осим у земљама региона). Али, треба улагати у превођење, да би се што више представљала дела српске културе из области књижевности, позоришта, филма... Значајно је и да се ваљано и континуирано представља наша културна баштина са територије Србије и света, и *интензивирају активности на заштити 572 регистрована српска војна меморијала из I и II светског рата у 40 земаља света*⁸⁰, иницирају партнерства са државним и страним институцијама, организацијама и појединцима, обележавају јубилеји – како српских и светских значајних датума и годишњица, тако и дипломатских односа са различитим државама света. У промени имица Србије у свету, важно је представљање културних потенцијала Србије. Културни туризам је

⁸⁰ Амбасадор Љ. Никшић

(амбасадор Никшић истиче, као подврсте, и *меморијални* и *религиозни* туризам) један од императива културне дипломатије, за чије је акције неопходно партнерство МСП и МК са Министарством привреде, туризма и телекомуникација Републике Србије – Сектором за туризам и туристичким организацијама из Србије. ТОС и Привредна комора Србије су институције које би морале интензивније да сарађују са нашим ДКП.

У земљама у којима постоји засићеност уметничким догађајима, тешко је обезбедити медијску видљивост. Да Србија не би била присутна у сензационалистичком новинарству, уметност, култура и туристички потенцијали су садржаји чијим представљањем посредно може да се полако, али систематским напорима, мења слика Србије. Такође, то треба чинити и унапређивањем сајтова амбасада и постављањем трајних садржаја из области културе и уметности Србије.

Културна дипломатија, по мишљењу српских дипломата, функционише на сличан начин у различитим државама света. Оно што разликује функционисање српске дипломатије у сфери културе и уметности је хроничан недостатак финансијских средстава, а као последица тога, неадекватна планска политика, координација и дугорочна сарадња са домаћим и страним субјектима културе. На потребе партнерстава, системских решења и већих финансијских улагања указују све дипломате. Речи које су најчешће наше дипломате најчешће користиле у својим одговорима су: *слаба координација, системска акција, планирање, интензивирање сарадње, делегирање, недостатак средстава, минималне финансије, непостојање буџета, малобројна партнерства, осмишљен наступ, међуминистарска, међуресорска сарадња, неадекватна кадровска политика...*

„Културна дипломатија не би требало да се ослања на индивидуалне квалитете појединаца, него на стратешка документа и разрађене програме за сваку од земаља.”⁸¹ Све дипломате Републике Србије сматрају да је, за сврсисходну културну дипломатију, императив доношење документа Стратегије културе Србије, док се помиње и Национална стратегија у домену наступа и представљања Србије у иностранству и формирање Сектора за јавну дипломатију у МСП. То су основе за

⁸¹ Амбасадор З. Лутовац

озбиљан културни наступ у иностранству чији је циљ дугорочно поправљање имиџа Србије.

Стране дипломате које су учествовале у овом истраживању, у својим исказима се најчешће слажу са српским колегама када је реч о улози и значају културе и уметности у дипломатији. У закључним разматрањима ћемо изнети оно што нам се чини важно за имплементацију у домену организације, функционисања и унапређења српске културне дипломатије. За разлику од Републике Србије, стране државе имају на располагању више кадрова, мање финансијских проблема, те тако и осмишљену планску буџетску и програмску политику у домену културне дипломатије. Истиче се да је културна дипломатија у пракси нарочито важна када су политички односи две или више држава веома неповољни. Једино у чему су стране дипломате подељене је становиште о приоритетима српске политике. Наиме, једни заступају став да се треба *прво фокусирати на политичку стабилност и на економски просперитет, како би се обезбедили предуслови за културну дипломатију*, а други заступају супротан став, да се *баиш у ситуацијама када су затворена политичка врата, треба ослонити на акције културне дипломатије*.

Стране дипломате упућују на улогу нових технологија, друштвених мрежа као нових јавних простора друштва који могу да допринесу побољшању слике Србије у свету, а не захтевају већа финансијска улагања. Препорука је: уводити праксе *дигиталне дипломатије*. Иако се помињу спонзори као потпора и финансијери у културној дипломатији, страни амбасадори указују и на опасност од превелике видљивости спонзора, а мањег истицања националног брэнда, тј. државе Србије. Министарства спољних послова и министарства културе, заједно са одређеним организацијама или агенцијама делегирају програме у иностранству, а у сарадњи са амбасадом у земљи пријема. Истичемо пример Хрватске, која програме делегира системски, из матице: „Постоји попис културних програма који нуди Министарство вањских и еуропских послова РХ и уз чију се помоћ може реализирати. На конкретном дипломатско-конзуларном представништву је да оцијени који би програм најбоље прошао у земљи приматељици у којој дјелује, уважавајући специфичне интересе публике у тој земљи, односно скупине којима би

неки програм био намијењен”⁸². Када постоји планска политика, онда стране земље могу да једне године ставе акценат на савремено уметничко стваралаштво, следеће на филмску уметност, потом на књижевност, на преводилаштво и друго, што у српској пракси још није могуће. Такође, стране дипломатије указују на широко поље јавне дипломатије, на *излазак* у различите области – креативне индустрије, информационе технологије, гастрономију (*гастро-дипломатија*) радно-интензивне програме, едукативне и дечје, програме прекограничне сарадње, људских права, пројекте интеграције... Препоручују да се треба више системски позабавити *спортском дипломатијом*. Поменут је и тржишни, комерцијални приступ културним делатностима у оквиру функционисања културне дипломатије. Занимљив је податак да неке стране земље у Србији, формално или неформално, ангажују наше истакнуте уметнике који имају саветодавну функцију у области сарадње, мобилности уметника, прекограничне сарадње, копродукција...

Стране државе немају бројне припаднике својих исељеника у Србији. Али, тесно сарађују са компанијама које раде у Србији, и, ма колико финансисјких средстава имали на располагању, остварују са њима разне облике сарадње, када су у питању програми из области културе. С друге стране, припадници српске дијаспоре су, често, страни држављани, и стране амбасаде у Србији се труде да им, кад год могу, изађу у сусрет на разне начине. Препорука страних дипломата је да српске колеге у земљи пријема треба да посећују догађаје које организују наша удружења, као и да Србија треба да делегира програме намењене припадницима наше дијаспоре. Такође, важно је организовати програме са децом из дијаспоре – иако то није културна дипломатије, јесте дугорочно улагање. Истакнути представници дијаспоре су најбољи српски амбасадори, као и странци који су посетили Србију. Треба наћи баланс у представљању традиционалне и савремене српске уметности. Фестивали, највише *Егзит* и *Гуча* су допринели и културном туризму, али и томе да су баш странци млађе старосне доби посетили Србију. Улагање у културу у Србији, нпр. фестивали *Битеф*, *Бемус*, џез-фестивали, као и отварање музеја у Србији, представља дугорочно улагање у културну дипломатију. С друге стране, треба дефинисати програме који су намењени само иностраној

⁸² Амбасадор Г. Маркотић

публици, а не српској дијаспори која познаје Србију и српску културу. МСП РС не треба и не може све да уради. Промена пореске политике и улагање у развој фондова за културу много би донели култури и културној дипломатији Србије, а ваљало би разматрати и алтернативне изворе финансирања. Не треба очекивати брзе резултате на овом пољу делања који подразумева и значајне маркетиншке акције и велике ризике. Србији предстоји брендирање државе, а страни амбасадори сугеришу и брендирање Београда. СРФЈ је била један од оснивача Покрета несврстаних, није припадала ни Западу ни Истоку. И сада би било упутно да не преовладава усмереност на Европу и Америку, већ да остварује сарадњу са целим светом.

На основу презентованих резултата истраживања, закључујемо да је друга посебна хипотеза дефинисана као: X_2 : Српске и иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица Србије, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у нашој земљи (X_{21} : Српске дипломате са различитим дипломатским искуством указују на могућност утицаја културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету, у зависности од кадровског потенцијала и осмишљење стратегије остваривања међународне културне сарадње; X_{22} : Иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица државе, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у властитој земљи); потврђена.

3. Процена истакнутих уметника који су боравили у иностранству о културној дипломатији и њеном утицају на промовисање српског идентитета и имица Републике Србије у иностранству

Трећи задатак истраживања у овом раду је било испитивање ставова наших истакнутих уметника који гостују у иностранству о културној дипломатији и начинима промене имица Републике Србије у свету. У овом делу докторске дисертације хипотетички оквир истраживања чиниле су две посебне хипотезе са њима одговарајућим појединачним хипотезама и индикаторима истраживања.

X_3 : Што се придаје већи значај персоналном аспекту у културној дипломатији, то су веће могућности за промену негативне слике Србије у свету

(X₃₁: Што се придаје већи значај кадровској политици у културној дипломатији, то ће и међународна културна сарадња бити продуктивнија и супротно; X₃₂: Што је веће учешће истакнутих уметника културној дипломатији, то су и интеркултурни дијалог и умрежавање на европском и глобалном нивоу већи);

X₄: Што су јасније стратегије културне политике и културне дипломатије, то ће се медијска слика Србије у иностранству брже мењати и супротно (X₄₁: Што се боље презентује културно наслеђе Србије, то ће и слика о Србији бити позитивнија) и X₄₂: Што је боља медијска кампања културе Србије у иностранству, то ће и ефекат побољшања имиџа бити већи.

Пре него што се презентују резултати емпиријског истраживања на ову тему, укратко ће бити сагледана улога и значај наших истакнутих уметника у културној дипломатији. Јасно је да се мање државе са турбулентном прошлошћу (али и садашњошћу), каква је Србија, морају ослањати на успешне и утицајне личности које живе у земљи или свету, а које би могле да утичу на њену што повољнију међународну репрезентацију и репутацију. Као што се културна политика и културна дипломатија наше земље морају ослонити на јаке личности из српске дијаспоре ради што успешније одбране сопствених интереса у иностранству, тако се мора рачунати и на значајне уметнике који живе у земљи али су својом делатношћу афирмисани и изван њених граница, како би се ефикасније покренули процеси који би побољшали позицију наше земље и представе о њој у међународном контексту.

Арџун Ападурај подсећа да у „постелектронском свету имагинација игра нову значајну улогу” и да је и у другим временима било преседана када су снажне вође „усађивале своју визију у друштвени живот и стварале моћне покрете усмерене на друштвену промену” (Ападурај, 2011: 18). Дејство појединца, *лидера*, данас можемо темељити најпре на имагинацији, што само додатно подвлачи велику улогу културе, уметности и медија у покушају да се путем јаких појединаца утиче на побољшање међународне репрезентације културе и културног идентитета једног народа. Речима Љиљане Мркић Поповић, „и поред кризе у којој живимо неопходност образовања уметника се намеће и као питање очувања идентитета и националног бића”, јер „довољан је један светски признати уметник да прослави своју земљу”, при чему се „увек истиче да се у уметност и културу мора улагати,

јер не би било великих уметничких дела да није било њихових мецена” (Мркић Поповић, према Димитријевић 2013). У мањим земљама, дакле, држава нема другог избора него да улаже у културу и у појединце (али и организације, које је на успешан начин репрезентују, како у земљи тако и у свету)- узор, „културни јунак се дефинише као особа којој се диве због њених одлика или постигнућа и сматрају је идеалом или моделом” (Стојковић, 2002: 102). Уз предлоге да држава треба да „одреди јасну и континуирану културну политику, да помогне у пласирању истакнутих уметника као компетитивног извозног брэнда, да децентрализује културу и уметност” (Исаковић, 2011: 275), Смиљка Исаковић истиче и значај „емоционалног маркетинга” - емоционалну и социјалну идентификацију са уметничким брэндом, а „чаролија уметности ће урадити остало” (Ибид: 281). Битно је, такође, да се ови атрибути пласирају управо преко јавног присуства истакнуте личности.

Милица Савић даје одредницу *грађанске дипломатије* као концепта у коме „сваки грађанин нације има право и, чак, одговорност да помогне обликовању националних спољних односа. Ово је најрадикалнији концепт културне дипломатије који потпуно шири званичну дефиницију културне дипломатије и отклања потребу за структуром државног система, недржавних посредника и државних циљева”, чинећи „промену од *самопромоције* ка промоцији вредности” (Savić, 2017: 229). Уметници обављају „функцију културних представника својих народа и често то раде упоредо са културним догађајима и чак су делегирани као представници државе (званично или незванично)”. Сходно томе, неопходно је „јачати улогу уметника као критичке *портпароле* или главне *презентере* српске културе у иностранству”, јер „уметници делују као културне дипломате српске нације” (Ибид: 237).

Сличан је став М. Вукадиновић, која се осврће на осмишљену културну политику СФРЈ, значајна материјална улагања и тадашњу свест о улози културе у јачању имиџа државе. У актуелном тренутку је „много тога препуштено личној иницијативи и агилним појединцима”, тако да „наши највећи културни брэндови данас нису толико институције колико појединци”. Иако „имамо изврсне креативце у свим сегментима културе”, чини се да „не уочавамо прилике које би могле да допринесу бољој позицији на културној мапи Европе, па и света.” (Вукадиновић,

према: Стругар, 2017). Иста ауторка истиче да „уметници представљају најбоље амбасадоре, јер њихови стваралачки домети чине личну карту сваке земље”. Мада Србија није велика држава, бројни су њени међународно признати уметници из свих домена уметности „који су својим делом најбољи настављачи богате културне традиције наше земље”. Управо ти појединци, „често захваљујући сопственој иницијативи – доприносе бољој перцепцији Србије”, па је њена препорука да „то буде једна од могућих стратегија наше културне дипломатије у будућности” (www.fsu.edu.rs/brend-u-kulturi/). Из ових разлога је и урађена анкета са сто наших истакнутих уметника који су радили и/или раде у иностранству.

Први конкурс за мобилност уметника, у оквиру програма „Креативна Европа”, објављен је 2015. године. Од 114 пријава, Министарство културе и информисања је подржало 50 гостовања у иностранству у износу 2.787.923 динара. Половина ових путовања догодила се у ЕУ, четвртина у региону, а четвртина у другим земљама света (Ђорђевић, Мihaljinac, 2017: 355).

Са становишта менаџмента културе, овде кључну улогу игра инсистирање на „култури изврности” (Драгићевић Шеших, Драгојевић, 2005: 189). Реч је о „стратегији постизања квалитета” на којој се темељи тип организације „која ствара и открива”, и која се по правилу везује „за особу која јој је на челу – најчешће се ради о јакој уметничкој личности”, при чему је „харизма и стваралачка енергија лидера омогућавала велику препознатљивост и углед у средини, олакшавала *fundraising* и гарантовала статус” (Ибид: 172). Управо у овом смислу, кључно је формулисање критеријума за евалуацију изврности у одређеним сегментима, било да се ради о постигнућима појединца или организације. И поред велике тешкоће у формулисању критеријума за ову врсту анализе, извесно је да она мора бити последица у потпуности јасног става, а не *ad hoc* критеријума какво је повлађивање публици или фаворизовање појединаца или група унутар организације (Ибид: 200). Инсистирање на квалитету, утврђивање јасних критеријума по свим параметрима изврности и њихово ефикасно спровођење, морају да буду у фокусу свих настојања наше државе да у што повољнијем светлу представи себе и своју културу свету. Улагање у културу од стране државе („држава као мецена”), стога не подразумева толико повећање буџетских средстава за културу (у овом часу,

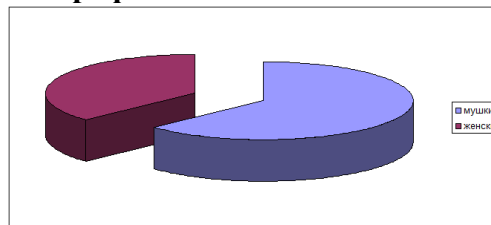
наравно, неопходно), већ пре свега успостављање јасних критеријума за процену изврности уметничког и културног деловања појединаца и организација, при коме се смисао лидерства неће сводити на самопомоцију него на истински допринос својој култури и њеној међународној репрезентацији. У том смислу, поново треба нагласити важност интерсекторског и интерресорног деловања у овој области, и у сваком погледу, важност сарадње, како између појединаца, група и институција унутар земље, тако и у односу на све релевантне субјекте на иностранству, како на националном тако и наднационалном нову, уз укључивање потенцијала наше дијаспоре у региону, Европи и у свету.

Испитивање у овом делу рада је обављено на **пригодном узорку** од 100 истакнутих уметника различитог профила, што га чини високо селекционираним узорком. Основни показатељи структуре узорка по категоријама испитаника приказани су текстуално, табеларно и графички. На основу увида у табеле, као и на основу графичког приказа појединих обележја испитаника, могу се извести одређени закључци о карактеристикама ове категорије узорка. Структура узорка према **полу**, на основу података из табеле 16. и графикона 5. указује на то да је чини 63% испитаника мушког пола и 37 % испитаника женског пола.

Табела 16. Пол испитаника

	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
Мушки	63	63.0	63.0
Женски	37	37.0	100.0
Укупно	100	100.0	

Графикон 5. Пол испитаника

Кад је у питању **факултет (школа) коју су испитаници завршили**, подаци у табели 17. указују на то да је 90% испитаника углавном завршило факултете сродне културним делатностима које су предмет овог истраживањима. Око 10% испитаника је завршило остале државне и приватне факултете у земљи и

иностранству, али се активно ангажују у културним делатностима у иностранству. Међу 90% испитаника највећи проценат је оних који су завршили Факултет драмских уметности (30%), затим следе они са завршеним Факултетом примењених уметности (16%) и Факултетом музичке уметности (14%). Знатно мањи проценат испитаника је завршио факултет ликовних уметности (7%) и Филолошки факултет (5%). Испитаницима који су завршили факултет музичке уметности, свакако треба додати испитанике који су завршили Академију лепих уметности у Београду (2%) и Академију уметности у Новом Саду (1%). Укупан проценат испитаника са завршеном балетском школом „Луј Давичо” износи 2%, а факултет и балетску школу „Луј Давичо” завршило је три одсто испитаника.

Табела 17. Факултет (школа) коју су испитаници завршили

	Врста факултета (школа) коју су испитаници завршили	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
1	Факултет ликовних уметности	7	7.0	7.0
2	Факултет драмских уметности	30	30.0	37.0
3	Факултет музичке уметности	14	14.0	51.0
4	Факултет примењених уметности	16	16.0	67.0
5	Филолошки факултет	5	5.0	72.0
6.	Академија лепих уметности	2	2.0	74.0
7	Балетска школа „Луј Давичо”	2	2.0	76.0
8	Правни факултет	2	2.0	78.0
9	Факултет политичких наука	2	2.0	80.0
10	Филозофски факултет- историја уметности	2	2.0	82.0
11	Филозофски факултет – књижевност	2	1.0	84.0
12.	Академија уметности - Нови Сад	1	1.0	85.0
13.	Архитектонски факултет	1	1.0	86.0
14	Факултет за режију (Канадска академија)	1	1.0	87.0
3,5	Факултет музичке уметности, Филолошки факултет	1	1.0	88.0
4,13	Факултет примењених уметности, Архитект. фак.	1	1.0	89.0
5,7	Филолошки факултет, Балетска школа „Л. Давичо”	1	1.0	90.0

Увидом у резултате испитивања карактеристика узорка испитаника у односу на *врсту делатности из области културе коју обављају* и који су приказани у табели 18, лако се може уочити различитост профила (17 основних профила), с једне (82%) и спој два и више профила у једном испитанику, с друге стране (18%). Међу ових 82% испитаника с основним профилем, највећи проценат је оних са музичком делатношћу (20%), а затим следе они са ликовном (18%) и позоришном

делатношћу (17%). Књижевна делатност је заступљена са 11%, а филмска делатност са 10% испитаника. Балетска делатност је заступљена код свега 1% испитаника. У категорији испитаника који се баве са две и више делатности из области културе највише је оних са музичком и позоришном делатношћу (4%), а затим следе они са ликовном и позоришном делатношћу (2%).

Табела 18. Делатност испитаника по областима уметности

Valid	Врста културне делатности испитаника	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1	Ликовна	18	18.0	18.0
2	Музичка	20	20.0	38.0
3	Позоришна	17	17.0	55.0
4	Балетска	1	1.0	56.0
5	Књижевна	11	11.0	67.0
6	Филмска	10	10.0	77.0
11	Фотографска	1	1.0	78.0
12	Новинарска	1	1.0	79.0
15	Преводачка	1	1.0	80.0
16	Организатор у култури и туризму	1	1.0	81.0
17	Мода	1	1.0	82.0
1,2	Ликовна, музичка	1	1.0	83.0
1,3	Ликовна, позоришна	2	2.0	85.0
2,3	Музичка, позоришна	4	4.0	89.0
3,5	Позоришна, књижевна	1	1.0	90.0
1,13	Ликовна, примењена	1	1.0	91.0
2,18	Музичка, просветна-образовна	1	1.0	92.0
3,19	Позоришна, визуелна	1	1.0	93.0
1,3,6	Ликовна, позоришна, филмска	1	1.0	94.0
3,5,6	Позоришна, књижевна, филмска	1	1.0	95.0
1,3,18	Ликовна, позоришна, просветна-образовна	1	1.0	96.0
2,3,14	Музичка, позоришна, аудио-визуелна	1	1.0	97.0
3,5,20	Позоришна, књижевна, преводачка	1	1.0	98.0
2,3,6,8	Музичка, позоришна, филмска, showbiz	1	1.0	99.0
3,5,9,10	Позоришна, књижевна, документарна, ТВ	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	18.0

Када је реч о *познавању страног језика* испитаника, резултати истраживања приказани у табели 19. указују на широк спектар њиховог познавања страних језика, при чему око 50% испитаника познаје два или више страних језика, што чини добру претпоставку за остваривање веза са већим бројем иностраних земаља. Да добро познају енглески језик изјаснило се чак 45 % испитаника, немачки - 2%, руски - 3%, немачки - 2% и шпански 1%. Познавање француског језика се везује за

познавање других језика, као што су: енглески и француски (6%); енглески, француски и италијански (4%); енглески, француски и грчки (2%), енглески, француски и холандски (1%), енглески, француски и шведски (1%), енглески, француски и пољски (1%), енглески, француски, руски и немачки (1%), енглески, француски, руски и италијански (1%), енглески, француски, шпански и италијански (1%), што укупно чини 18% испитаника који говоре француски језик.

Табела 19. Познавање страних језика испитаника

	Врсте страних језика које познају испитаници	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1	Енглески	45	45.0	45.0
3	Руски	3	3.0	48.0
4	Немачки	2	2.0	50.0
5	Шпански	1	1.0	51.0
1,2	Енглески, француски	6	6.0	57.0
1,3	Енглески, руски	4	4.0	61.0
1,4	Енглески, немачки	7	7.0	68.0
1,5	Енглески, шпански	3	3.0	71.0
1,6	Енглески, италијански	2	2.0	73.0
1,7	Енглески, грчки	1	1.0	74.0
2,7	Руски, грчки	1	1.0	75.0
3,4	Руски, немачки	1	1.0	76.0
3,6	Руски, италијански	1	1.0	77.0
1,11	Енглески, мађарски	2	2.0	79.0
1,12	Енглески, чешки	1	1.0	80.0
3,15	Руски, пољски	1	1.0	81.0
1,2,6	Енглески, француски, италијански	4	4.0	85.0
1,2,7	Енглески, француски, грчки	2	2.0	87.0
1,3,6	Енглески, руски, италијански	3	3.0	90.0
1,4,6	Енглески, немачки, италијански	3	3.0	93.0
1,2,10	Енглески, француски, холандски	1	1.0	94.0
1,2,16	Енглески, француски, шведски	1	1.0	95.0
1,3,15	Енглески, француски, пољски	1	1.0	96.0
1,13,14	Енглески, словеначки, македонски	1	1.0	97.0
1,2,3,4	Енглески, француски, руски, немачки	1	1.0	98.0
1,2,3,6	Енглески, француски, руски, италијански	1	1.0	99.0
1,2,5,6	Енглески, француски, шпански, италијански	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Осим 3% испитаника који су се изјаснили да познају руски језик, још 13% њих познаје овај језик у комбинацији са другим језицима, и то: 1) руски, енглески – 4%; 2) руски, енглески, италијански -3%; 3) руски, енглески, француски, немачки - 1%; 4) руски, енглески, француски, италијански - 1%; 5) руски, грчки - 1%; 6)

руски, немачки - 1%; 7) руски, италијански - 1% и 8) руски, пољски - 1%. Ипак, највећи проценат испитаника, осим оних 45% који су се изјаснили да познају само енглески језик, познаје енглески језик у комбинацији са још једним, два или чак три језика, и то: енглески, немачки - 7%; енглески, француски - 6%; енглески, руски - 4%; енглески, шпански - 3%; енглески, италијански - 2%; енглески, мађарски - 2%; енглески, грчки - 1% и енглески, чешки - 1%. Енглески језик са још два језика, познаје следећи проценат испитаника: енглески, француски, италијански - 4%; енглески, руски, италијански - 3%; енглески, немачки, италијански - 3% и енглески, француски, грчки - 2%. Три језика познаје 4% испитаника (1) енглески, француски, холандски; 2) енглески, француски, шведски; 3) енглески, француски, пољски; 4) енглески, словеначки, македонски, док четири језика познаје 3% испитаника (1) енглески, француски, руски, немачки; 2) енглески, француски, руски, италијански; 3) енглески, француски, шпански, италијански. Овакав вид познавања енглеског језика је карактеристичан за 45% испитаника, што значи да око 90 % испитаника познаје енглески језик.

Ради остваривања међународних веза из области културе неопходна су честа путовања уметника у иностранство. Учесталост путовања у иностранство, односно **број гостовања наших уметника у иностранству** може се сагледати из табеле 5. Из табеле 20. се види да је највећи проценат испитаника путовао у иностранство до 10 пута (28%), затим следе они који су путовали између 20 и 30 пута (24%) и они који су путовали од 30 и 50 пута (24%) и они чији број путовања износи између 10 и 20 пута (23%). Између 20 и 30 пута у иностранство је путовало Према добијеним подацима, преко 10 пута у иностранство је путовало 72% испитаника, што чини велик проценат посета наших истакнутих уметника иностранству, а самим тим и значајан показатељ остваривања културне дипломатије.

Табела 20. Број гостовања испитаника у иностранству

	Број гостовања у иностранству	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1	До 10 пута	28	28.0	28.0
2	Између 10 и 20 пута	23	23.0	51.0
4	Између 20 и 30 пута	24	24.0	75.0
5	Између 30 и 50 пута	24	24.0	99.0
6	Преко 50 пута	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Овом податку, свакако треба додати чињеницу да је око 80% испитаника *учествовало на иностраним фестивалима* више пута, а једном свега 7% испитаника. На међународним фестивалима уопште није учествовало 14% испитаника (табела 21).

Табела 21. Учешће испитаника на фестивалима

	Број учешћа на фестивалима	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1	Да, више пута	79	79.0	79.0
2	Једном	7	7.0	86.0
3	Није учествовао на фестивалима	14	14.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Што се тиче *начина учешћа наших уметника на фестивалима*, своје путовање у иностранство наши уметници су у подједнаком проценту остваривали индивидуално (42%) или као чланови одређене групе (40%), док је 18% њих путовало у иностранство на оба начина (табела 22).

Табела 22. Начин учешћа испитаника на фестивалима

	Начин учешћа на фестивалима	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1	Као члан одређене групе	40	40.0	40.0
2	Индивидуално учешће	42	42.0	82.0
1,2	Као члан одређене групе, индивидуално	18	18.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Наши уметници су *одлазили у иностранство на позив различитих субјеката*. Скоро 50% позива је долазило из иностранства (49%), а свега 6% њих од удружења из дијаспоре (табела 23). У комбинацији ова два позива у иностранство је отишло још 8% испитаника, а у неком другачијем аранжману у иностранство је одлазило 20% испитаника. На позив из иностранства и на позив Министарства културе Републике Србије у иностранство је отишло 3% испитаника, као и приликом позива из иностранства у комбинацији са другачијим аранжманом. Исти проценат испитаника је отишао у иностранство и у комбинацији позива из иностранства, неког удружења из дијаспоре и у неком другачијем аранжману. На поменуте начине у иностранство је одлазило 92% испитаника. Преосталих 8% испитаника је одлазило у иностранство у неким другим комбинацијама позива или другачијег аранжмана.

Табела 23. Начин позивања уметника за одлазак у иностранство

	Начин позивања уметника у иностранство	Фреквенција	Процент	Кумулативн и процент
1	На позив из иностранства	49	49.0	49.0
2	На позив неког од удружења из дијаспоре	6	6.0	55.0
5	У неком другачијем аранжману	20	20.0	75.0
1,2	На позив из иностранства, дијаспора	8	8.0	83.0
1,4	На позив из иностранства, на позив из МК РС	3	3.0	86.0
1,5	На позив из иностранства, у неком другачијем аранжману	3	3.0	89.0
2,5	На позив неког од удружења из дијаспоре, у неком другачијем аранжману	1	1.0	90.0
4,5	На позив из Министарства културе Републике Србије, у неком другачијем аранжману	1	1.0	91.0
1,2,3	На позив из иностранства, на позив неког од удружења из дијаспоре, на позив из МСП РС	2	2.0	93.0
1,2,5	На позив из иностранства, на позив неког од удружења из дијаспоре, другачији аранжман	3	3.0	96.0
1,4,5	На позив из иностранства, на позив из МК РС, у неком другачијем аранжману	2	2.0	98.0
1,2,4,5	На позив из иностранства, на позив неког од удружења из дијаспоре, на позив из МК РС, у неком другачијем аранжману	1	1.0	99.0
1,2,3,4,5	На позив из иностранства, на позив неког од удружења из дијаспоре, на позив из МСП РС, на позив из МК РС, у неком другачијем аранжману	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Када је реч о *државама у којима су испитаници гостовали*, резултати истраживања показују да си испитаници посетили 61 државу из свих континената. Највише посета је обављено у СР Немачкој (52), Француској (50) и Италији (50), а затим у САД (43), Руској Федерацији (42), Аустрији (35) и Великој Британији (32). Након тога следе државе у којима су испитаници боравили од 21 до 24 пута (Румунија, Швајцарска, Словенија и Хрватска). У групи земаља у којима су испитаници боравили од 10 до 20 пута налазе се: Грчка, Норвешка, Чешка, Македонија, Шведска, Турска, Црна Гора, Бугарска, Босна и Херцеговина и Мађарска. Од један до 10 пута наши уметници су боравили у 40 земаља, при чему су 14 пута посетили једну земљу (Јужна Кореја, Тунис, Чиле, Бразил, Нови Зеланд, Куба, Сан Марино, Ирска, Јордан, Молдавија, Естонија, Азербејџан, Киргистан, Јерменија).

Приликом разматрања **процене наших истакнутих уметника који су боравили у иностранству о културној дипломатији и њеном утицају на промовисање српског идентитета и имица Републике Србије у иностранству**, у првом делу овог поглавља рада анализирани су резултати дескриптивне анализе манифестних и латентних варијабли *активност наших дипломатских представништава у међународној сарадњи из области културе и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству у програмима из области културе*, са становишта процене истакнутих уметника који су гостовали у иностранству. Други део поглавља обухвата дескриптивну и факторску анализу Трећи део поглавља садржи анализу корелација између независних (*активност наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству*) и зависних варијабли (*промовисање српског културног идентитета и јачање имица Републике Србије у свету*), односно анализу утицаја културне дипломатије на промовисање српског идентитета и јачање имица Републике Србије у свету. У четвртном делу овог поглавља изнети су закључци о резултатима истраживања презентованим у прва три дела и на крају су изнети закључци о појединачним, посебним и о општој хипотези овог истраживања.

3.1. Процена активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе

Први део анализе резултата истраживања обухвата дескриптивну и факторску анализу манифестних и латентних варијабли *процене квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству*, као независне варијабле. У првој фази овог дела анализе обављена је дескриптивна анализа процена наших истакнутих уметника о квалитету активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и њиховог гостовања у иностранству са програмима из области културе на узорку од **25 манифестних варијабли** (питања, тврдњи, индикатора).

Друга фаза овог дела анализе садржи факторску анализу процена наших истакнутих уметника о квалитету активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и њиховог гостовања са програмима из области културе у иностранству на узорку од **17 манифестних варијабли** (питања, тврдњи, индикатора).

3.1.1. Дескриптивна анализа процена квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству

Дескриптивна анализа процене манифестних варијабли квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству обухвата табеларни и графички приказ процена, односно одговора испитаника за **25 индикатора**, при чему је 17 манифестних варијабли (питања, тврдњи, индикатора) на петостепеној скали Ликертовог типа, а осам манифестних варијабли (питања, индикатора) са скалом рангова и заокруживањем одговарајућих варијанти понуђених одговора. Резултати истраживања су приказани помоћу основних статистичких параметара: фреквенције и процената.

Овај део дескриптивне анализе обављен је помоћу следећих питања (тврдњи, индикатора) у Субскали за процену квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству:

- 1)П1: Ко има пресудан утицај на избор програма из културе са којимаа наши уметници гостују у иностранству?;
- 2)П2: Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема?;
- 3)П3: Којом оценом бисте оценили постојећу праксу избора програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству?;
- 4)П4: Да ли су неки од програма у којима сте гостовали укључивали уметнике из више земаља?;
- 5)П5: Ко је првенствено финансирао Ваша досадашња гостовања у иностранству?;
- 6)П6: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са нашим дипломатама?;
- 7)П7: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре?;
- 8)П8: Ко ме су

најчешће били намењени програми са којима сте гостовали у иностранству?; 9)П9: Ако живите у иностранству, колико често Вас наша амбасада позива са узмете учешће у културним програмима?; 10)П10: Приликом Ваших гостовања у иностранству, чија дела сте начешће изводили?; 11)П11: На ком језику су најчешће извођени програми у којима сте учествовали?; 12)П12: Према Вашим сазнањима, који од наведених програма су најпријемчивији за страну публику?; 13)П13: У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја?; 14)П14: У којој мери сте, приликом реализације Ваших програма, сарађивали са страним уметницима?; 15)П15: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље пријема?; 16)П16: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?; 17)П26: У којој мери је присутна организација књижевних вечери у иностранству као вид промоције српског књижевног стваралаштва?; 18)П27: Колико учешће наших издавача и писаца на значајним међународним сајмовима књига може да утиче на представљање наше културе и изградњу имица Србије у свету?; 19)П28: Да ли преводи дела српских књижевника на светске језике доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета?; П32: Молимо вас да процените у којој мери су наведене тврдње у вези са утицајем појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету основане; 20)П32.1. Ради бржег побољшања медијске слике Републике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?; 21)П32.2. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?; 22)П32.3. Већина наших дипломатских представништава има адекватан стручни кадар за остваривање међународне културне сарадње?; 23)П32.4. Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Републике Србије?; 24)П32.5. Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавања Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу?; 25)П32.6. Умрежавања и партнерство су неопходне стратегије у српској културној дипломатији?

*Значај појединих чинилаца културне дипломатије Републике Србије
на њен имиџ у свету*

Првих шест табела се односи на тврдње којима је утврђен значај појединих чинилаца културне дипломатије Републике Србије са становишта њиховог утицаја на њен имиџ у свету. Прва тврдња садржи став да је *ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету неопходно да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње*. Испитаници су у највећем проценту изразили потпуну сагласност са овом тврдњом (68%), углавном је било сагласно 19% испитаника, а делимичну сагласност је истакло 10% испитаника. Са овим ставом није било сагласно свега 3% испитаника (табела 24, графикон 6).

Табела 24. Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње (п321)

Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
У потпуности сагласни	68	68.0	68.0
Углавном сагласни	19	19.0	87.0
Делимично сагласни	10	10.0	97.0
Углавном несагласни	2	2.0	99.0
Уопште нису сагласни	1	1.0	100.0
Укупно	100	100.0	

Графикон 6. Стратегијом културне политике треба дефинисати оквир и садржаје међународне културне сарадње

Друга и трећа тврдња се односе на стручни кадар у оквиру дипломатског представништва задуженог за културну дипломатију. Друга тврдња садржи следећи

став: *Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републике Србије у свету.* Са овим ставом је потпуно сагласно 72% испитаника, а углавном сагласно 23% испитаника, што чини укупно 95% узорка испитаника. Преосталих 5% испитаника је „делимично” или „углавном несагласно” са овом тврдњом (табела 25, графикон 7).

Табела 25. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету (п322)

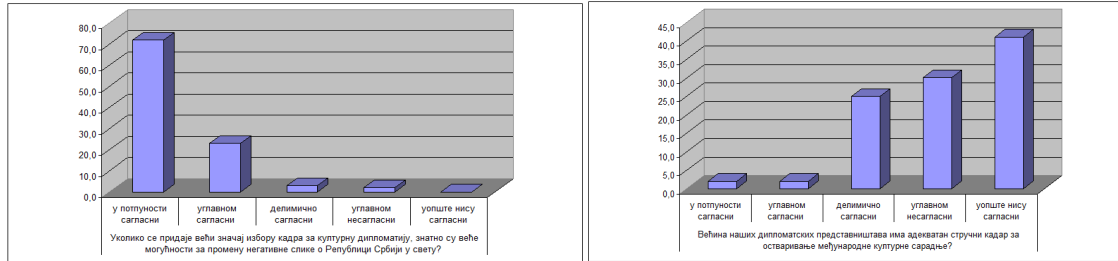
Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
У потпуности сагласни	72	72.0	72.0
Углавном сагласни	23	23.0	95.0
Делимично сагласни	3	3.0	98.0
Углавном несагласни	2	2.0	100.0
Уопште нису сагласни	0	0	100.0
Укупно	100	100.0	

Трећа тврдња садржи став да *већина наших дипломатских представништава има адекватан стручни кадар за остваривање међународне културне сарадње.* Међутим, чак 71% испитаника је „несагласно” с овом тврдњом, а 25% њих је само „делимично сагласно”, док свега 4% испитаника се „слаже” с овом тврдњом (табела 26, графикон 8).

Табела 26. Већина наших дипломатских представништава има адекватан стручни кадар за остваривање међународне културне сарадње (п323)

Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
У потпуности сагласни	2	2.0	2.0
Углавном сагласни	2	2.0	4.0
Делимично сагласни	25	25.0	29.0
Углавном несагласни	30	30.0	59.0
Уопште нису сагласни	41	41.0	100.0
Укупно	100	100.0	

Графикон 7. Кадар за културну дипломатију **Графикон 8.** Попуњеност стручним кадром

Наредне две тврдње се односе на адекватност ангажовања наших истакнутих уметника у културној дипломатији. Садржај четврте тврдње чини став да су наши врхунски уметници на адекватан начин ангажовани у културној дипломатији Републике Србије. Међутим, чак 73% испитаника је „несагласно” са овом тврдњом. „Делимичну сагласност” изражава 19% испитаника, а „углавном је сагласно” свега 3% испитаника (табела 27, графикон 9).

Табела 27. Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у у културној дипломатији Републике Србије (n324)

Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
У потпуности сагласни	0	0	0.0
Углавном сагласни	3	3.0	3.0
Делимично сагласни	19	19.0	22.0
Углавном несагласни	31	31.0	53.0
Уопште нису сагласни	47	47.0	100.0
Укупно	100	100.0	

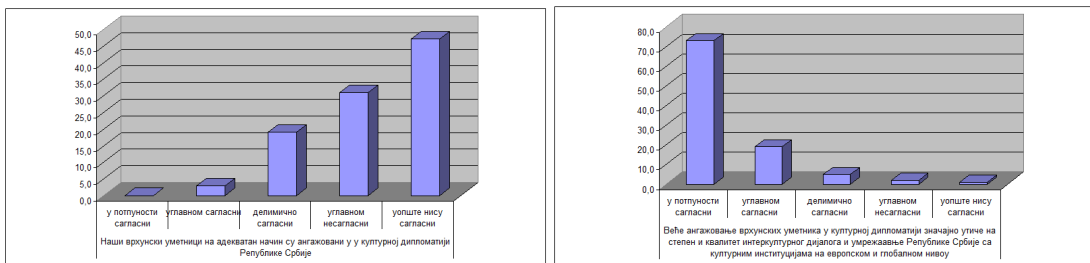
Када је реч о петој тврдњи да ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавања Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу, испитаници су у високом проценту изразили своју „сагласност” са овом тврдњом (92%). „Делимичну сагласност” је изразило 5% испитаника, а „несагласност” свега 3% испитаника (табела 28, графикон 10).

Табела 28. Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавања Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу (n325)

Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
У потпуности сагласни	73	73.0	73.0
Углавном сагласни	19	19.0	92.0
Делимично сагласни	5	5.0	97.0
Углавном несагласни	2	2.0	99.0

Уопште нису сагласни	1	1.0	100.0
Укупно	100	100.0	

Графикон 9. Адекватност ангажовања уметника **Графикон 10.** Веће ангажовање наших уметника

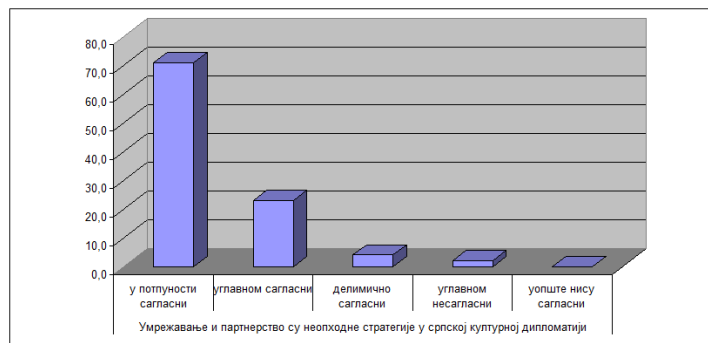

Високи степен сагласности испитаника је изражен и са шестом тврдњом да су *умрежавање и партнерство неопходне стратегије у српској културној дипломатији* (94%). „Делимична сагласност” је испољена код 4% испитаника, а своју „несагласност” је изразило свега 2% испитаника (табела 29, графикон 11).

Табела 29. Умрежавање и партнерство су неопходне стратегије у српској културној дипломатији

Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
У потпуности сагласни	71	71.0	71.0
Углавном сагласни	23	23.0	94.0
Делимично сагласни	4	4.0	98.0
Углавном несагласни	2	2.0	100.0
Уопште нису сагласни	0	0	100.0
Укупно	100	100.0	

Графикон 11. Умрежавање и партнерство су неопходне стратегије у српској културној дипломатији

Избор програма из области културе са којима су наши уметници гостовали у иностранству

Одговори испитаника на прво питање из Субскеле процене квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној

сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству које гласи: *Ко има пресудан утицај на избор програма из културе са којимаа наши уметници гостују у иностранству?*, приказани су у табели 30. Из ове табеле је видљиво да највећи проценат испитаника „не може да процени” (39%) ко има пресудан утицај на избор тих програма. Да су то „уметници-извођачи програма” процењује 18% испитаника, а затим следе они који процењују да у томе учествују „различита удружења из дијаспоре” (15%). Владине институције (МСП РС и МК РС), по процени испитаника, у одређивању програма међународне културне сарадње имају свега 8% учешћа. У међусобној комбинацији појединих владиних институција (МСП РС и МК РС) остварује се још 2% учешћа, а комбиновањем учешћа владиних институција и других субјеката (различита удружења из дијаспоре, лични контакти) остварује се још 5% њиховог учешћа у одређивању програма. Комбинованим учешћем различитих удружења из дијаспоре и уметника остварује се још 4% сарадње, а заједничким учешћем МК РС и различитих удружења из дијаспоре утиче се још у обиму од 3% на избор програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству. Иако је утврђен мали проценат учешћа „спонзора” у креирању програма (2%) и „страних фестивала који позивају уметнике” (2%), значајно је напоменути да у том процесу учествују и ови субјекти са укупно 4% активности.

Табела 30. П1: Ко има пресудан утицај на избор програма из културе са којимаа наши уметници гостују у иностранству?

	Субјекти који утичу на избор програма из културе са којимаа наши уметници гостују у иностранству?	Фреквенција	Процент	Кумулативн и проценат
1	Министарство спољних послова (МСП) РС	2	2.0	2.0
2	Министарство културе (МК) РС	6	6.0	8.0
3	Различита удружења из дијаспоре	15	15.0	23.0
4	Уметници-извођачи програма	18	18.0	41.0
5	Спонзори	2	2.0	43.0
6	Не могу да проценим	39	39.0	82.0
7	Галерије у иностранству	1	1.0	83.0
8	Страни фестивали који позивају уметнике	2	2.0	85.0
9	Лични контакти	1	1.0	86.0
1,2	МСП РС, МК РС	2	2.0	86.0
1,3	МСП РС, Различита удружења из дијаспоре	1	1.0	89.0
2,3	МК РС, Различита удружења из дијаспоре	3	3.0	92.0
2,9	МК РС, Лични контакти	1	1.0	93.0
3,4	Различита удружења из дијаспоре, уметници	4	4.0	97.0

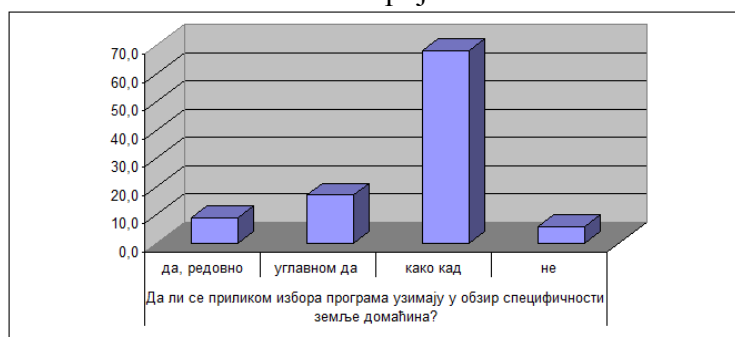
4,5	Уметници-извођачи програма, спонзори	1	1.0	98.0
4,7	Уметници-извођачи програма, галерије	1	1.0	99.0
2,4,5	МК РС, Уметници-извођачи програма, спонзори	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	

На друго питање: *Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема?*, добијени су одговори испитаника који су приказани у табели 31. и на графикону 12. Добијени резултати указују на то да преко две трећине испитаника сматра да се специфичности земље пријема, приликом избора програма, узимају у обзир „како кад”. Овом броју испитаника, свакако, треба додати 17% оних испитаника који сматрају се то „углавном” и 9% испитаника који процењују да се то „редовно” чини. Негативан став по овом питању има свега 6% испитаника.

Табела 31. П2: Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема?

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
4	Да, редовно	9	9.0	9,0
3	Углавном да	17	17.0	26,0
2	Како кад	68	68.0	94,0
1	Не	6	6.0	100,0
Укупно		100	100.0	

Графикон 12. Приликом избора програма узимају се у обзир специфичности земље пријема

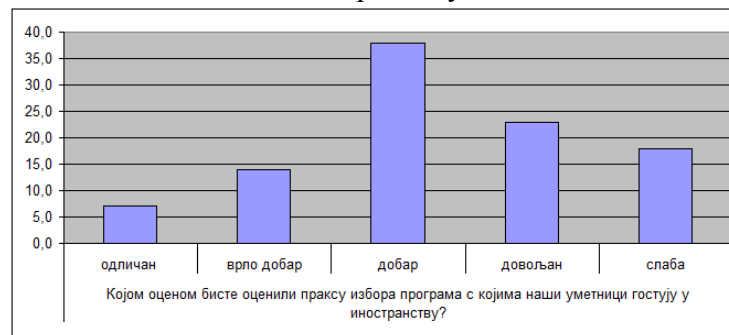
Испитаници су вредновали *праксу избора програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству*. Према добијеним одговорима на друго питање приказаним у табели 32. и на графикону 13, може се уочити да је највећи проценат испитаника ову праксу вредновао оценом „добар” (38%), затим следе они који су постојећи начин избора програма вредновали оценом „довољан” (23%). Оценом

„врло добар” и одличан” ову праксу вреднује 21% испитаника, док оценом „слаб” ову могућност вреднује чак 18% испитаника.

Табела 32. П3: Којом оценом бисте оценили праксу избора програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству?

	Степен сагласности са оценом	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
5	Оценом одличан	7	7.0	7,0
4	Оценом врлодобар	14	14.0	21,0
3	Оценом добар	38	38.0	59,0
2	Оценом довољан	23	23.0	82,0
1	Слабом оценом	18	18.0	100,0
Укупно		100	100.0	

Графикон 13. Оцена праксе избора програма са којима наши уметници гостују у иностранству?

На постављено четврто питање: *Да ли су неки од програма у којима сте гостовали укључивали уметнике из више земаља?*, добијени су одговори који показују да преко 50 одсто испитаника сматра да су „неки од програма били таквог карактера” (53%), а око 36% њих сматра да је „већина програма било таквог карактера”. Да „ниједан од програма није био таквог карактера”, изјаснило се 11% испитаника (табела 33, графикон 14).

Табела 33. П4: Да ли су неки од програма у којима сте гостовали укључивали уметнике из више земаља?

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
3	Већина програма је била таквог карактера	36	36.0	36.0
2	Неки од програма су били таквог карактера	53	53.0	89.0
1	Ниједан од њих није био таквог карактера	11	11.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 14. Укљученост уметника из више земаља у програме са којимаа су наши уметници гостовали у иностранству

Једно од незаобилазних питања, свакако, било је пето питање: *Ко је првенствено финансирао Ваша досадашња гостовања у иностранству?* Добијени су веома разноврсни одговори, при чему чак 14% одговора садрже различите комбинације извора финансирања наших уметника. Међу седам одговора који обухватају један субјект финансирања, највећи проценат испитаника наводи да су то „странци” (25%), а затим следе категорија „осталих” (21%). Удружења дијаспоре учествују са 11% финансијске потпоре, а страна продукција са 10% учешћа. „Самофинансирање уметника” је заступљено са 5%, а „невладине организације” имају 3% учешћа. Нека од „надлежних министарстава” имају свега 2% учешћа, али у комбинацији са другим изворима финансирања имају још 6% учешћа. Узевши у целини, чак 23% активности (програма) је финансирано у комбинацији са различитим изворима, при чему „странци” и „стране продукције” имају 12% учешћа у таквим комбинацијама, удружења дијаспоре 11%, а невладине организације 5% учешћа (табела 34).

Табела 34. П5: Ко је финансирао Ваша досадашња гостовања у иностранству?

	Органи финансирања гостовања уметника у иностранству	Фреквенција	Процент	Кумулативн и проценат
1	Неко од надлежних министарстава РС	2	2.0	2.0
2	Странци	25	25.0	27.0
3	Невладине организације	3	3.0	30.0
4	Удружења дијаспоре	11	11.0	41.0
5	Страна продукција	10	10.0	51.0
6	Остали	21	21.0	72.0
7	Самофинансирање	5	5.0	77.0
1,2	Надлежна министарстава РС; странци	1	1.0	78.0
1,5	Надлежна министарстава РС, страна продукција	2	2.0	80.0
2,3	Странци, невладине организације	2	2.0	82.0
2,4	Странци, удружења дијаспоре	3	3.0	85.0
2,5	Странци, страна продукција	3	3.0	88.0
2,6	Странци, остали	1	1.0	89.0

3,5	Невладине организације, страна продукција	1	1.0	90.0
4,5	Удружења дијаспоре, страна продукција	3	3.0	93.0
4,6	Удружења дијаспоре, остали	2	2.0	95.0
1,2,4	Надлежна министарстава РС, странци, удружења дијаспоре	1	1.0	96.0
1,2,5	Надлежна министарстава РС, странци, страна продукција	1	1.0	97.0
2,4,5	Странци, Удружења дијаспоре, страна продукција	1	1.0	98.0
3,4,6	Невладине организације, удружења дијаспоре	1	1.0	99.0
1,2,3,5	Надлежна министарстава РС, странци, невладине организације, страна продукција	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	

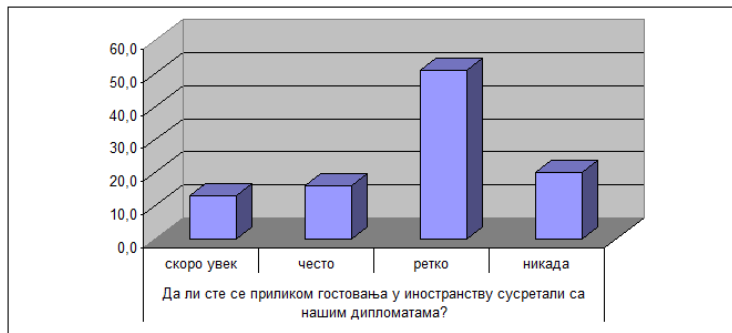
Сусрети и сарадња са нашим дипломатама, нашој дијаспором и страним сарадницима приликом реализације програма из културе у иностранству

На постављено шесто питање: *Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са нашим дипломатама?*, добијени су одговори испитаника који су приказани у табели 35. и на графикону 15. Одговори испитаника показују да се око 50% испитаника изјаснило да су су сусрети уметника који су гостовали у иностранству са нашим дипломатама најчешће били „ретки” (51%). Да „никад није дошло до тог сусрета” изјаснило се 20% испитаника. Свега 29% испитаника се изјаснило у прилог „редовних” (13%) и „честих” (16%) састанака са нашим дипломатама, што чини мање од једне трећине испитаника који су имали позитиван став по овом питању.

Табела 35. П6: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са нашим дипломатама?

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
4	Скоро увек	13	13.0	13.0
3	Често	16	16.0	29.0
2	Ретко	51	51.0	80.0
1	Никада	20	20.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 15. Сусрет са нашим дипломатама приликом гостовања у иностранству

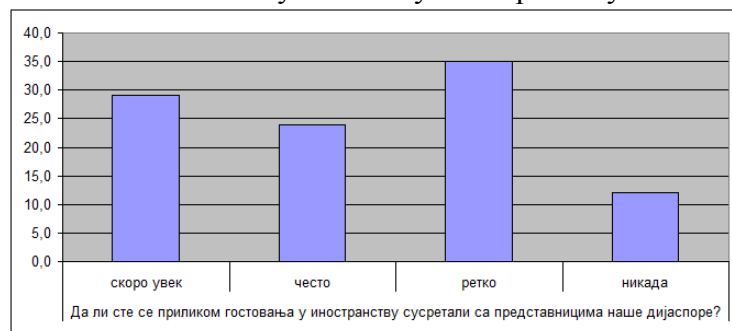

Слично интересовање је испољено код седмог питања: *Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре?*, а одговори испитаника на ово питање су приказани у табели 36. и на графикону 16. Одговори испитаника на ово питање показују да се највећи проценат њих, око једна трећина (35%) „ретко” сусретао са представницима наше дијаспоре, а затим следе они који су се „скоро увек” (29%) и „често” (24%) сусретали с њима. Свега 12% испитаника се „никада” није сусретао са представницима наше дијаспоре.

Табела 36. П7: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
4	Скоро увек	29	29.0	29.0
3	Често	24	24.0	53.0
2	Ретко	35	35.0	88.0
1	Никада	12	12.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 16. Сусрети са представницима наше дијаспоре приликом гостовања уметника у иностранству

На постављено осмо питање: *Коме су најчешће били намењени програми са којима сте гостовали у иностранству?*, добијени су одговори који су приказани у

табели 37. Према добијеним одговорима, скоро две трећине испитаника се изјаснило да су програми најчешће били намењени „страној публици” (64%). У знатно мањем проценту програми су били намењени „нашој дијаспори” (19%). С обзиром на то да су програми извођени за више корисника, међу којима је најчешће била страна публика и наша дијаспора, још 11% ових корисника је присуствовало презентацији ових програма. Када је реч о нашим дипломатама, они се најчешће појављују као конзументи ових активности у комбинацији са више корисника (страна публика, наша дијаспора, неко други), што чини још 4% публике која је присуствовала овим програмима.

Табела 37. П8: Кома су најчешће били намењени програми са којима сте гостовали у иностранству?

	Врста намене програма са којима су уметници гостовали у иностранству	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
1	Страној публици	64	64.0	64.0
3	Нашој дијаспори	19	19.0	83.0
4	Неком другом	4	4.0	87.0
1,3	Страној публици, нашој дијаспори	8	8.0	95.0
2,3	Дипломатама, нашој дијаспори,	1	1.0	96.0
1,2,3	Страној публици, дипломатама, нашој дијаспори	2	2.0	98.0
1,3,4	Страној публици, нашој дијаспори, неком другом	1	1.0	99.0
1,2,3,4	Страној публици, дипломатама, нашој дијаспори, неком другом	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	100.0

Девето питање се односило на то *колико често наша амбасада позива наше уметнике, уколико живе у иностранству, да учествују у културним активностима*. Одговори испитаника су приказани у табели 38. и на графикону 17. Треба истакнути да међу нашим испитаницима чак 76% њих не живи у иностранству, па због тога они имају чешћа путовања у иностране земље. Око 24% испитаника који живе у иностранству, у највећем проценту се изјашњава да су „никада” (9%) или „веома ретко” (7%) добили позив од амбасаде да учествују у културним активностима. С друге стране, око 8% њих сматра да су „веома често” (3%), „често” (1%) или „понекад” (4%) позивани да учествују у културним програмима.

Табела 38. П9: Ако живите у иностранству, колико често Вас Ваша амбасада позива да учествујете у културним програмима?

	Учесталост позива уметницима који живе у иностранству за учешће у културним програмима	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
5	Веома често	3	3.0	3.0
4	Често	1	1.0	4.0
3	Понекад	4	4.0	8.0
2	Веома ретко	7	7.0	15.0
1	Никада	9	9.0	24.0
0	Не живим у иностранству	76	76.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 17. Учесталост позива наше амбасаде за уметника који живе у иностранству да учествују у културним програмима

Када је реч о *врсти дела (према ауторима) које су наши уметници (музичари) изводили у иностранству*, што чини суштину 10. питања, испитаници су дали одговоре који су приказани у табели 39. Према добијеним подацима, преко 50% испитаника се изјаснило да су се у иностранству представљали „сопственим уметничким делима” (53%). Затим следе они који су у подједнаком обиму изводили дела домаћих и страних аутора (23%), а искључиво дела домаћих аутора је изводило 14% испитаника, док су дела страних аутора чинила садржај програма код 5% испитаника. Традиционалну музику је изводило свега 5% испитаника, иако је она (у даљем току анализе) показала знатан утицај на промоцију српског идентитета и побољшање имица Републике Србије у свету.

Табела 39. П10: Приликом Ваших гостовања у иностранству, чија дела сте најчешће изводили?

	Врсте музичких дела које су изводили наши уметници	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1.	Дела домаћих аутора	14	14.0	14.0
2.	Дела страних аутора	5	5.0	19.0
3.	Подједнако и страна и српска дела	23	23.0	42.0
4.	Сопствена ауторска дела	53	53.0	95.0
5.	Традиционалну музику	5	5.0	100.0
Укупно		100	100.0	

И наредно, 11. питање, односи се на дела које су наши уметници изводили у иностранству: *На ком језику су најчешће извођени програми у којима су учествовали?* Одговори испитаника су приказани у табели 40. Према добијеним резултатима, преко 50% испитаника је своја уметничка дела изводило на српском језику (54%), затим на језику земље пријема (21%) и на трећем месту – на енглеском језику (11%). Остала извођења уметничких дела су била у различитим

комбинацијама ова три језика (11%). Занимљиво је истаћи једну врсту одговора испитаника, а то је да су њихова извођења музичких дела била на „језику музике” (3%).

Табела 40. П11: На ком језику су најчешће извођени програми у којима сте учествовали?

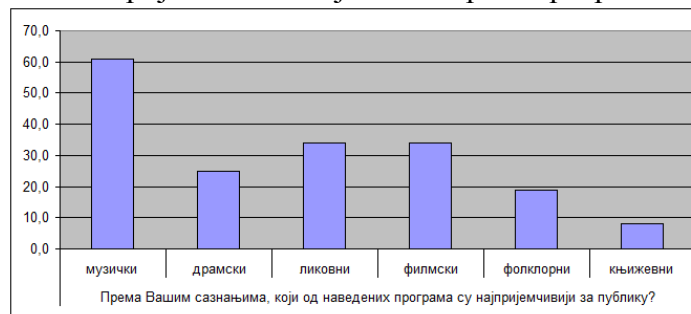
	Језици на којима су извођени програми	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
1.	На српском језику	54	54.0	54.0
2.	На енглеском језику	11	11.0	65.0
3.	На језику земље пријема	21	21.0	86.0
4.	На језику музике	3	3.0	89.0
1,2	На српском и енглеском језику	5	5.0	94.0
1,3	На српском и језику земље пријема	4	4.0	98.0
2,3	На енглеском и језику земље пријема	1	1.0	99.0
1,2,3	На српском, енглеском и језику земље пријема	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Када је требало да *рангирају поједине врсте програма по њиховој пријемчивости за публику*, испитаници су први ранг доделили музичким програмима, други и трећи ранг ликовним и филмским програмима, четврти ранг драмским програмима, пети – фолклорним и шести – књижевним и преводачким програмима (табела 41. и графикон 18).

Табела 41. П12: Према Вашим сазнањима, који од наведених програма су најпријемчивији за публику?

	Врсте програма	Фреквенција	Ранг
1.	Музички	61	1
2.	Драмски	25	4
3.	Ликовни	34	2-3
4.	Филмски	34	2-3
5.	Фолклорни	19	5
6.	Књижевни и преводачки	8	6

Графикон 18. Пријемчивост појединих врста програма за публику

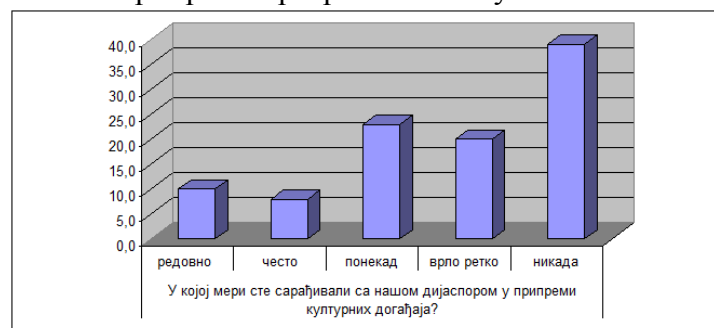

Наредна два питања се односе на потенцијалну сарадњу наших уметника са нашом дијаспором као и страним уметницима у припреми културних догађаја. У вези с тим, постављено је 13. питање из ове субскеале које гласи: *У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја?*, а одговори испитаника су приказана у табели 42. и на графикону 19. У овом случају, највећи проценат испитаника се изјаснио да „није никада” сарађивао са нашом дијаспором по питању припреме културних догађаја (39%), 23% њих се изјаснило да је то било „понекад” или „врло ретко” (20%). Да је то био „редован” или „чест” случај изјаснило се свега 18% испитаника.

Табела 42. П13: У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја?

	Учесталост сарадње са дијаспором	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
5.00	Редовно	10	10.0	10.0
4.00	Често	8	8.0	18.0
3.00	Понекад	23	23.0	41.0
2.00	Врло ретко	20	20.0	61.0
1.00	Никада	39	39.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 19. Учесталост сарадње наших уметника са нашом дијаспором у припреми програма наших уметника

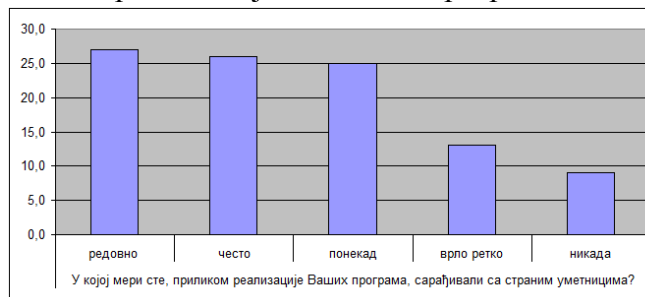
Када је реч о сарадњи наших уметника са страним уметницима приликом реализације програма, што чини суштину 14. питања, добијени су одговори испитаника који су приказани у табели 43. и на графикону 20. Добијени резултати указују на то да је та сарадња начешће имала карактер „редовности” (27%), затим да се она одвијала „често” (26%) и „понекад” (25%). Да је та сарадња била „врло ретка” изјаснило се 13% испитаника, а да се она „никада” није одвијала одговорило је 9% испитаника. Узевши у целини, чак 53% испитаника се изјаснило у прилог

редовности одвијања сарадње између наших и страних уметника приликом припреме и реализације програма наших уметника.

Табела 43. П14: У којој мери сте, приликом реализације Ваших програма, сарађивали са иностраним уметницима?

	Учесталост сарадње са иностраним уметницима	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
5.	Редовно	27	27.0	27.0
4.	Често	26	26.0	53.0
3.	Понекад	25	25.0	78.0
2.	Врло ретко	13	13.0	91.0
1.	Никада	9	9.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 20. Сарадња наших уметника са иностраним уметницима приликом реализације њихових програма

Медијска презентација гостовања наших уметника у иностранству у медијима земље пријема и у домаћим медијима

Наредна два питања се односе на пропраћеност гостовања наших уметника у медијима земље пријема и у домаћим медијима. Сходно томе, 15. питање је гласило: *Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље пријема?*, а одговори испитаника на ово питање су приказани у табели 44. и на графикону 21. Према добијеним резултатима, највећи проценат испитаника „не може да оцени” како су медији земље пријема извештавали о њиховом гостовању (41%). Позитивно мишљење о њиховом гостовању истиче преко 50 одсто испитаника („увек веома добро” – 19% и „углавном добро” – 33%). За негативно мишљење медија земље пријема о њиховом гостовању изјаснило се свега 7% испитаника.

Табела 44. П15: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље пријема?

	Квалитет пропраћености гостовања у иностраним медијима	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
5.	Увек веома добро	19	19.0	19.0
4.	Углавном добро	33	33.0	52.0
3.	Не могу да оценим	41	41.0	93.0
2.	Углавном лоше	2	2.0	95.0
1.	Веома лоше	5	5.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 21. Пропраћеност гостовања наших уметника у медијима земље пријема

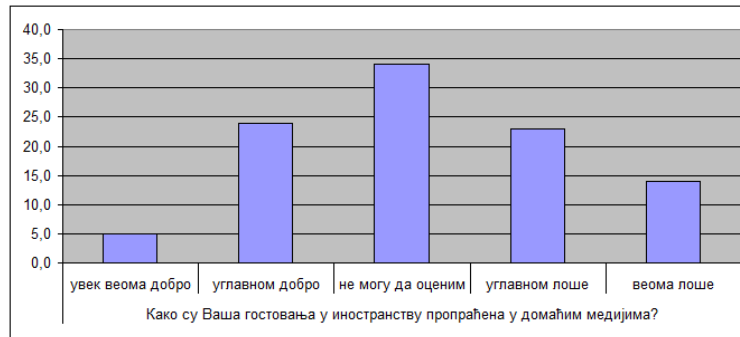

На 16. питање: *Како су гостовања наших уметника у иностранству пропраћена у домаћим медијима*, добијени су одговори испитаника који су приказани у табели 45. и на графикону 22. И у овом случају, највећи проценат испитаника „не може да оцени” како су домаћи медији пропратили њихово гостовање у иностранству (34%). Међутим, 29 одсто испитаника сматра да су гостовања била „веома добро” и „углавном добро” пропраћена, док 37 одсто њих процењује да је пропраћеност у нашим медијима била „углавном лоша” и „веома лоша”.

Табела 45. П16: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?

	Квалитет пропраћености гостовања у домаћим медијима	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
5.	Увек веома добро	5	5.0	5.0
4.	Углавном добро	24	24.0	29.0
3.	Не могу да оценим	34	34.0	63.0
2.	Углавном лоше	23	23.0	86.0
1.	Веома лоше	14	14.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 22. Пропраћеност гостовања наших уметника у иностранству у домаћим медијима

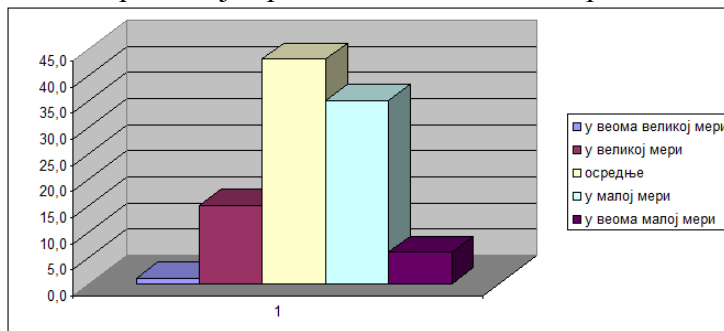
Организација књижевних вечери у иностранству, учешће на међународним сајмовима књига и преводи дела српских књижевника на светске језике промовишу српско књижевно стваралаштво и доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета

Одговори на 26. питање: У којој мери је присутна организација књижевних вечери у иностранству као вида промоције српског књижевног стваралаштва?, приказани су у табели 46. и на графикону 23. Према добијеним резултатима, највећи проценат испитаника сматра да је организација књижевних вечери „осредња” (43%), а затим следе они испитаници који сматрају да је она „у малој мери” присутна (35%). Да је она присутна „у веома великој” и „у великој мери” сматра 16% испитаника, док 6% њих мисли да је присутна „у веома малој мери”.

Табела 46. П26: У којој мери је присутна организација књижевних вечери у иностранству као вида промоције српског књижевног стваралаштва?

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
5.	У веома великој мери	1	1.0	1.0
4.	У великој мери	15	15.0	16.0
3.	Осредње	43	43.0	59.0
2.	У малој мери	35	35.0	94.0
1.	У веома малој мери	6	6.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 23. Присутност организације књижевних вечери у иностранству као вида промоције српског књижевног стваралаштва

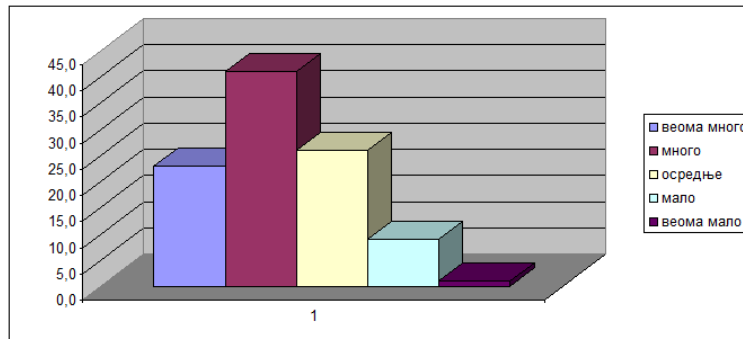

Промоција српског књижевног стваралаштва у иностранству чини суштину наредног 27. питања које гласи: *Колико учешће наших књижевних издавача и писаца на значајним међународним сајмовима књига може да утиче на представљање наше културе и изградњу имица у свету?* Одговори испитаника на ово питање су приказани у табели 47. и на графикону 24. Према тим одговорима, учешће на овој манифестацији може „много” (41%) и „веома много” (23%) да утиче на представљање наше културе и изградњу имица у свету. Да је тај утицај „осредњи” сматра 26% испитаника, а негативан став по овом питању има свега 10% испитаника.

Табела 47. П27: Колико учешће наших књижевних издавача и писаца на значајним међународним сајмовима књига може да утиче на представљање наше културе и изградњу имица у свету?

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
5.00	Веома много	23	23.0	23.0
4.00	Много	41	41.0	64.0
3.00	Осредње	26	26.0	90.0
2.00	Мало	9	9.0	99.0
1.00	Веома мало	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 24. Утицај учешћа наших издавача и писаца на међународним сајмовима књига на представљање наше културе и изградњу имиџа у свету

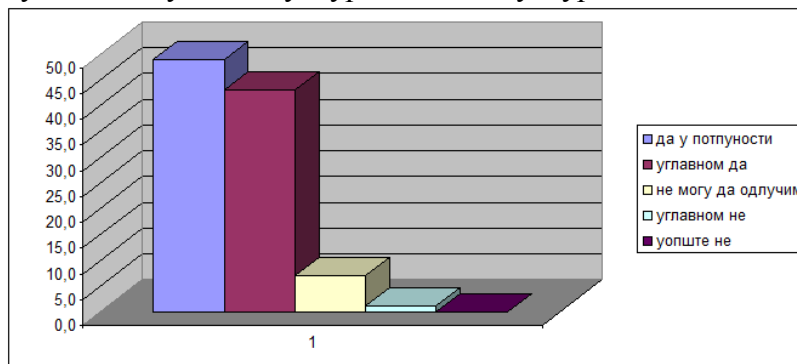

Треће питање из ове области гласи: *Да ли преводи дела српских књижевника на светске језике доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета?* Одговори на 28. питање су приказани у табели 48. и на графикону 25. Према добијеним одговорима, чак 92% испитаника има позитиван став по овом питању („у потпуности” – 49%, „углавном да” – 43%), неодлучних има 7%, а негативан став по овом питању има свега 1% испитаника.

Табела 48. П28: Да ли преводи дела српских књижевника на светске језике доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета?

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
5.00	Да, у потпуности	49	49.0	49.0
4.00	Углавном да	43	43.0	92.0
3.00	Не могу да одлучим	7	7.0	99.0
2.00	Углавном не	1	1.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 25. Допринос превода наших књижевника на светске језике бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета

3.1.2. Факторска анализа процена квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе

Један од задатака истраживања је био да се утврди факторска структура 17 манифестних варијабли процена квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству (као независне варијабле) са становишта процене наших истакнутих уметника који су боравили у иностранству. Овим поступком мултиваријационе анализе требало је да се утврди да ли се 17 манифестних варијабли (питања, индикатора) са становишта процене наших истакнутих уметника могу свести на мањи и ограничени број латентних варијабли (фактора) у складу са одабраним критеријумом екстракције латентних варијабли (фактора).

У факторској анализи коришћено је следећих 17 манифестних варијабли (питања, индикатора) квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству, и то: 1)П2: Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема?; 2)П3: Којом оценом бисте оценили постојећу праксу избора програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству?; 3)П6: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са нашим дипломатама?; 4)П7: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре?; 5)П13: У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја?; 6)П14: У којој мери сте, приликом реализације Ваших програма, сарађивали са страним уметницима?; 7)П15: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље пријема?; 8)П16: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?; 9)П26: У којој мери је присутна организација књижевних вечери у иностранству као вид промоције српског књижевног стваралаштва?; 10)П27: Колико учешће наших издавача и писаца на значајним међународним сајмовима књига може да утиче на представљање наше културе и изградњу имиџа Србије у свету?; 11)П28: Да ли преводи дела српских књижевника

на светске језике доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета?; П32: Молимо вас да процените у којој мери су наведене тврдње у вези са утицајем појединих чинилаца културне дипломатије на имиџ Републике Србије у свету основане; 12)П32.1: Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?; 13)П32.2: Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?; 14)П32.3: Већина наших дипломатских представништава има адекватан стручни кадар за остваривање међународне културне сарадње?; 15)П32.4: Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Републике Србије?; 16)П32.5: Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавања Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу?; 17)П32.6: Умрежавање и партнерство су неопходне стратегије у српској културној дипломатији?

Прва фаза у факторској анализи обухвата одређивање комуналитета манифестних варијабли (h^2) који чини део сваке манифестне варијабле и „који је заједнички са другим варијаблама на основу којег корелирају. Овај део варијансе објашњавају заједнички фактори” (Тењовић, 2000:224).

Ради издвајања (екстракције) компоненти (фактора) примењена је метода главних компоненти. За одређивање броја заједничких компоненти (фактора) коришћен је Гутман-Кајзеров критеријум јединичног корена према коме се у даљем поступку факторске анализе задржава онолико заједничких компоненти (фактора) који су већи од јединице. Према добијеним резултатима, приказаним у табели 49, уочљиво је да је шест карактеристичних коренова веће од јединице, па је у даљем поступку факторске анализе, у складу са одабраним критеријумом задржано шест компоненти (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ових шест компоненти (фактора) износи 61,674%, што указује на висок проценат објашњене варијансе с обзиром на то да је у ову анализу било икључено свега 17 варијабли.

Табела 49. Укупна објашњена варијанса (Total Variance Explained)

Ком- понен- те	Почетне карактеристичне вредности			Екстраховане суме квадратног оптерећења			Ротиране суме квадратног оптерећења		
	Укупно	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупни %
1	2.615	15.384	15.384	2.615	15.384	15.384	2.208	12.986	12.986
2	2.280	13.411	28.795	2.280	13.411	28.795	1.935	11.385	24.371
3	1.781	10.477	39.272	1.781	10.477	39.272	1.717	10.098	34.469
4	1.514	8.904	48.176	1.514	8.904	48.176	1.710	10.062	44.531
5	1.221	7.182	55.357	1.221	7.182	55.357	1.468	8.634	53.165
6	1.089	6.407	61.765	1.089	6.407	61.765	1.462	8.600	61.765
7	.996	5.857	67.621						
8	.883	5.193	72.815						
9	.828	4.871	77.685						
10	.678	3.989	81.675						
11	.661	3.889	85.564						
12	.577	3.393	88.957						
13	.476	2.801	91.758						
14	.432	2.542	94.300						
15	.391	2.299	96.599						
16	.345	2.030	98.629						
17	.233	1.371	100.00 0						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

У табели 50. приказана је матрица компонената која је у наредној етапи факторске анализе ротирана у правцу једноставне структуре помоћу „Varimax” критеријума (Kaiser,1958), као аналитичког модела ортогоналне ротације. Ортогонална ротација компонената (фактора) представља ортогоналну трансформацију факторских оса (фактора) тако да међусобни однос тих оса остаје непромењен, односно под углом од 90 степени. Тако добијена ротирана матрица једноставне структуре и факторских оптерећења помоћу које се лакше „оцењује модел факторске анализе” (Ковачић, 1994: 226). Након „оцене модела факторске анализе” израчуната је вредност факторских скорова који су коришћени за корелацијску анализу. Ротирана матрица компонената (фактора) приказана је у табели 51.

Табела 50. Матрица Компонената (Component Matrix^a)

Манифестне независне варијабле (питања)		1	2	3	4	5	6
П2	Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема?	.171	.015	.239	.437	-.092	.117
П3	Којом оценом бисте оценили постојећу праксу избора програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству?	.095	.211	.245	.726	-.122	.247
П6	Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са нашим дипломатама?	.446	.466	-.063	.314	.374	-.255
П7	Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре?	.483	.581	-.329	.147	.198	.034
П13	У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја?	.369	.584	-.308	.179	-.284	-.046
П14	У којој мери сте, приликом реализације Ваших програма, сарађивали са страним уметницима?	-.254	-.017	.591	.188	.159	-.104
П15	Како су ваша гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље пријема?	-.286	.001	.521	.195	.372	.048
П16	Како су ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?	.352	.328	.123	-.358	.462	-.365
П26	У којој мери је присутна организација књижевних вечери у иностранству као вид промоције српског књижевног стваралаштва?	.184	.379	.316	-.191	-.271	-.018
П27	Колико учешће наших издавача и писаца на значајним међународним сајмовима књига може да утиче на представљање наше културе и изградњу имиџа Републике Србије у свету?	.348	-.046	.385	-.105	-.458	-.334
П28	Да ли преводи дела српских књижевника на светске језике доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета?	.394	-.125	.409	.072	-.331	-.437
п321	Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	.631	-.442	-.120	-.212	.043	.069
п322	Уколико се додаје већи значај избору кадра за култ. дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?	.586	-.331	.201	-.017	.239	.268
п323	Већина наших дипломатских представништава има адекватан стручни кадар за остваривање међународне културне сарадње?	-.030	.544	.376	-.258	-.041	.429
п324	Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Републике Србије?	.105	.468	.270	-.505	-.124	.353
п325	Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавања Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу?	.493	-.313	.343	-.083	.267	.083

п326	Умрежавање и партнерство су неопходне стратегије у српској културној дипломатији?	.657	-.389	-.136	.125	-.144	.324
------	---	------	-------	-------	------	-------	------

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 6 components extracted.

Табела 51. Ротирана матрица компонената (Rotated Component Matrix^a)

Манифестне независне варијабле (питања)		1	2	3	4	5	6
П2	Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема?	.114	.055	.107	-.015	.507	.121
П3	Којом оценом бисте оценили постојећу праксу избора програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству?	-.040	.134	.126	.030	.825	.009
П6	Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусрели са нашим дипломатама?	.051	.831	.027	-.057	.162	.037
П7	Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусрели са представницима наше дијаспоре?	.043	.743	-.344	.161	.146	-.147
П13	У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја?	-.201	.487	-.531	.190	.270	.131
П14	У којој мери сте, приликом реализације Ваших програма, сарађивали са страним уметницима?	-.088	-.067	.652	.036	.157	.149
П15	Како су ваша гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље пријема?	-.022	-.007	.705	.052	.145	-.104
П16	Како су ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?	.156	.628	.185	.174	-.463	.156
П26	У којој мери је присутна организација књижевних вечери у иностранству као вид промоције српског књижевног стваралаштва?	-.067	.113	-.030	.488	.040	.360
П27	Колико учешће наших издавача и писаца на значајним међународним сајмовима књига може да утиче на представљање наше културе и изградњу имиџа Србије у свету?	.109	-.048	-.050	.114	.027	.757
П28	Да ли преводи дела српских књижевника на светске језике доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета?	.164	.051	.062	-.075	.101	.771
п321	Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	.716	.001	-.291	-.131	-.166	.132
п322	Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету	.779	.067	.058	.030	.089	.020
п323	Већина наших дипломатских представништава има адекватан стручни кадар за остваривање међународне културне сарадње?	-.070	.054	.135	.805	.094	-.087
п324	Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Републике Србије?	.029	.025	-.052	.822	-.133	.021
п325	Веће ангажовање истакнутих уметника у	.680	.078	.225	.024	-.026	.153

	културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавање Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу?						
п326	Умрежавање и партнерство су неопходне стратегије у српској културној дипломатији?	.697	-.064	-.406	-.103	.273	.059

Extraction Method: Principal Component Analysis, Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 8 iterations.

На основу резултата ротираних матрица компонената (фактора) приказаних у табели 51. први фактор одређују манифестне варијабле које се односе на избор одговарајућег кадра за културну дипломатију и дефинисање стратегије културне политике Републике Србије, то: п322: Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету? (0,779); п321: Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње? (0,716); п326: Умрежавање и партнерство су неопходне стратегије у српској културној дипломатији? (0,697) и п325: Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавање Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу? (0,680). На основу наведених одређења **ПРВИ ФАКТОР** се може јединствено дефинисати као **избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу.**

Други фактор највише одређују манифестне варијабле које се односе на сарадњу наших уметника са нашим дипломатама и нашом дијаспором приликом припреме културних догађаја и праћење гостовања наших уметника у домаћим медијима, и то: П6: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са нашим дипломатама? (0,831); П7: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре? (0,743); П16: Како су Ваша

гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима? (0, 628) и П13: У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја? (0,487). Сходно томе, ДРУГИ ФАКТОР се може одредити као **сарадња наших уметника са нашим дипломатама и са представницима наше дијаспоре у припреми културних догађаја, као и праћење гостовања наших уметника у домаћим медијима.**

ТРЕЋИ ФАКТОР највише одређују следеће манифестне варијабле: П15: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље пријема? (0,705); П14: У којој мери сте, приликом реализације Ваших програма, сарађивали са страним уметницима? (0,652); П13: У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја? (-0,531). Овај фактор има двополни карактер, па се може јединствено дефинисати као **праћење гостовања наших уметника у медијима земаља у којима гостују и сарадња са страним уметницима у припреми културних догађаја наспрам сарадње наших уметника са нашом дијаспором у припреми културних догађаја.**

Четврти фактор у највећој мери одређују манифестне варијабле које се односе на адекватност попуне наших дипломатских представништава кадром који се бави остваривањем културне сарадње, адекватност ангажовања наших истакнутих уметника у културној дипломатији и адекватност организације књижевних вечери у иностранству ради промоције српског књижевног стваралаштва. Сходно томе, ЧЕТВРТИ ФАКТОР се може јединствено дефинисати као **адекватност попуне наших дипломатских представништава стручним кадром који се бави културном дипломатијом и адекватно ангажовање наших истакнутих уметника и књижевних стваралаца у културној дипломатији.**

Пети фактор има такође двополни карактер, јер га одређују програми у којима наши уметници гостују у иностранству, с једне стране, и пропраћеност гостовања наших уметника у иностраним медијима, с друге стране, и то: П3: Којом оценом бисте оценили постојећу праксу избора програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству? (0,825); П2: Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема? (0,507) и П16: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима? (-0.463). На основу наведених значења манифестних варијабли, ПЕТИ ФАКТОР се може одредити као

избор програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству, укључујући и карактеристике земље пријема, насупрот пропраћености њиховог гостовања у домаћим медијима.

Шести фактор највише одређују варијабле којима се описује српско књижевно стваралаштво као вид културне дипломатије, и то: П28: Да ли преводи дела српских књижевника на светске језике доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета? (0,771); П27: Колико учешће наших издавача и писаца на значајним међународним сајмовима књига може да утиче на представљање наше културе и изградњу имица Србије у свету? (0,757) и П26: У којој мери је присутна организација књижевних вечери у иностранству као вид промоције српског књижевног стваралаштва? (0,360). Сходно томе, **ШЕСТИ ФАКТОР** се може јединствено дефинисати као **преводи дела српских књижевника на светске језике, учешће наших издавача на међународним сајмовима књига и организација књижевних вечери у иностранству утичу на представљање наше културе и нашег културног идентитета.**

3.2. Процена доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије у свету

Други део анализе резултата истраживања обухвата дескриптивну и факторску анализу манифестних и латентних варијабли доприноса *појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије у свету*. У првој фази овог дела анализе обављена је дескриптивна анализа процена наших истакнутих уметника о доприносу појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије у свету на узорку од **64 манифестне варијабле** (питања, тврдњи, индикатора). Друга фаза овог дела анализе садржи факторску анализу процена наших истакнутих уметника о „доприносу појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије у свету” на узорку од **64 манифестне варијабле** (питања, тврдњи, индикатора).

3.2.1. Дескриптивна анализа процена доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије

Дескриптивна анализа процене манифестних варијабли о доприносу појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије у свету обухвата табеларни и графички приказ процена, односно одговора испитаника за **64** варијабле (питања, тврдњи, индикатора) на петостепеној скали Ликертовог типа. Резултати истраживања су приказани помоћу основних статистичких параметара: фреквенције и процената.

Зависна варијабла, дефинисана као *промовисање српског идентитета и јачање имица Републике Србије у свету*, операционализована је путем следећих група индикатора: 1) утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету (5 индикатора); 2) доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству (14 индикатора); 3) доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету (17 индикатора); 4) утицаја појединих културних манифестација међународног значаја које се одржавају у Републици Србији на њен имиц у свету (28 индикатора).

Овај део дескриптивне анализе обављен је помоћу следећих питања (тврдњи, индикатора) у Субскали за процену утицаја појединих врста делатности из области културе у иностранству и делатности из области културе међународног карактера које се одржавају у нашој земљи на промовисању српског идентитета и побољшау имица Републике Србије:

П32: Вредновање утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету: 32.7. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?; 32.8. Имиц Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?; 32.9. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?; 32.10. Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за

побољшање њеног имица у свету?; П17: Какав је био имиц Србије у земљама у којима сте гостовали?

П18: Вредновање доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству: 18.1. Концерти класичне музике; 18.2. Хорски концерти; 18.3. Концерти популарне музике; 18.4. Концерти етно музике; 18.5. Позоришне представе; 18.6. Музичке и плесне представе (опера, балет, плес); 18.7. Учешће на филмским фестивалима; 18.8. Фолклорне представе; 18.9. Смотре/изложбе ликовног стваралаштва; 18.10. Учешће на међународним сајмовима књига (1890); 18.11. Преводи наших дела на стране језике (1891); 18.12. Музеолошке, социокултурне и монографске изложбе (1892); 18.13. Медијска промоција културне баштине (1893); 18.14. Изложбе о културном туризму (1894).

П19: Вредновање доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Србије у свету: 19.1. Концерти класичне музике; 19.2. Хорски концерти; 19.3. Концерти популарне музике; 19.4. Концерти етно музике; 19.5. Позоришне представе; 19.6. Музичке и плесне представе (опера, балет, плес); 19.7. Учешће на филмским фестивалима; 19.8. Фолклорне представе; 19.9. Смотре/изложбе ликовног стваралаштва; 19.10. Учешће на међународним сајмовима књига (1991); 19.11. Преводи наших дела на стране језике (1992); 19.12. Музеолошке, социокултурне и монографске изложбе (1993); 19.13. Неговање националног идентитета (1994); 19.14. Медијска промоција културне баштине (1995); 19.15. Изложбе о културном туризму (1996); П24: Утицај изложби о културној баштини Србије на изграђивање њеног имица; П25: Медијска презентација културних знаменитости Србије са Унескове листа светске баштине (Гамзиград, Грачаница, Дечани, Пећка патријаршија, Студеница, Богородица Љевишка, Стари Рас, Сопоћани);

П20: Вредновање појединих музичких фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету: 20.1. БЕМУС (Београдске музичке свечаности); 20.2. БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал); 20.3. ЕГЗИТ (Међународни музички фестивал); 20.4. ГИТАР АРТ ФЕСТИВАЛ; 20.5. Међународно такмичење музичке омладине; 20.6. NISSVILLE (Међународни џез фестивал); 20.7. Драгачевски сабор трубача у Гучи;

П21: Вредновање утицаја појединих позоришних и плесних фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету: 21.1. БИТЕФ (Београд); 21.2. Стеријино позорје (Нови Сад); 21.3. Фестивал тврђава театар (Смедерево); 21.4. Фестивал монодраме и пантомиме (Земун); 21.5. Међународни фестивал позоришта за децу (Суботица); 21.6. Београдски фестивал игре и 21.7. БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал - музички и позоришни);

П22: Вредновање појединих филмских фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету: 22.1. ФЕСТ (Међународни филмски фестивал); 22.2. Београдски фестивал документарног и краткометражног филма; 22.3. Међународни филмски фестивал (Палић); 22.4. Фестивал ауторског филма (Београд); 22.5. Фестивал европског дугметражног документационог филма „7 величанствених“; 22.6. СОФЕСТ (Филмски фестивал у Сопоту) и 22.7. КУСТЕНДОРФ (Међународни филмски и музички фестивал);

П23: Вредновање утицаја појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету?: 23.1. Октобарски салон (Београд); 23.2. Међународно бијенале илустрације „Златно перо Београда“; 23.3. Међународна колонија уметничке керамике „Злакуса“ (Ужице) и 23.4. Међународно бијенале уметности минијатуре (Горњи Милановац);

П29: Вредновање утицаја појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на њен имиц у свету? 29.1. Међународни сајам књига (Београд); 29.2. Међународни сусрети писаца (Београд) и 29.3. Београдски преводилачки сусрети;

Утицај појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету

Прве четири табеле се односе на тврдње којима је утврђен значај појединих чинилаца културне дипломатије Републике Србије са становишта њиховог утицаја на промоцију културе Републике Србије и на њен имиц у свету, а пета табела на процени имица Републике Србије у земљама у којима су наши уметници гостовали.

Прва тврдња садржи став да *што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету*

побољша". Испитаници су у највећем проценту изразили „потпуну сагласност” са овом тврдњом (73%), „углавном” је било сагласно 22% испитаника, а „делимичну сагласност” је изразило 4% испитаника. Са овим ставом „није било сагласно” свега 1% испитаника (табела 52).

Табела 52.п327. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиџ у свету побољша?

Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
У потпуности сагласни	73	73.0	73.0
Углавном сагласни	22	22.0	95.0
Не могу да се одлучим	4	4.0	99.0
Углавном нису сагласни	1	1.0	100.0
Уопште нису сагласни	0	0	100.0
Укупно	100	100.0	

Другом тврдњом је изражен став да се имиџ Републике Србије у свету побољшава сразмерно повећању њене политичке стабилности. Једна трећина испитаника је „у потпуности сагласна” с овом тврдњом, а „углавном је сагласно” још 25% испитаника, што чини укупно 58% испитаника. Неодлучан став по овом питању има једна четвртина испитаника (25%), док негативан став има 17% испитаника (табела 53).

Табела 53. п328. Имиџ Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?

Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
У потпуности сагласни	33	33.0	33.0
Углавном сагласни	25	25.0	58.0
Не могу да се одлучим	25	25.0	73.0
Углавном нису сагласни	15	15.0	88.0
Уопште нису сагласни	2	2.0	100.0
Укупно	100	100.0	

Кад је у питању трећа тврдња - *гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету*, чак 71% испитаника је „сагласно” с овом тврдњом, а 19% испитаника се „углавном слаже”, па укупан проценат испитаника с позитивним ставом износи чак 90 одсто. Неодлучних испитаника има 3%, а негативан став по овом питању има 7 одсто (табела 54).

Табела 54.п329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету?

Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
У потпуности сагласни	71	71.0	71.0
Углавном сагласни	19	19.0	90.0
Не могу да се одлучим	3	3.0	93.0
Углавном нису сагласни	7	7.0	100.0
Уопште нису сагласни	0	0	100.0
Укупно	100	100.0	

Код четврте тврдње из ове групе изражен је став да *културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету*, „потпуну сагласност” изражава 58% испитаника, док је „углавном сагласно” 25% испитаника. Неодлучан став по овом питању има 13% испитаника, а несагласност изражава свега 4% испитаника (табела 55).

Табела 55.п330. Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету?

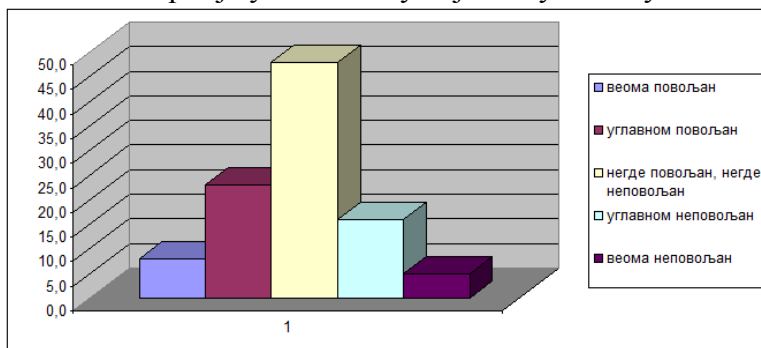
Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
У потпуности сагласни	58	58.0	58.0
Углавном сагласни	25	25.0	83.0
Не могу да се одлучим	13	13.0	96.0
Углавном нису сагласни	4	4.0	100.0
Уопште нису сагласни	0	0	100.0
Укупно	100	100.0	

Код петог питања: *Какав је био имиц Србије у земљама у којима су наши уметници гостовали?*, добијени су одговори који су приказани у табели 56. и на графикону 26. Око 50% испитаника се изјаснило да је тај имиц био „негде повољан, и негде неповољан” (48%). Затим следе они одговори који указују на „углавном повољан” имиц Републике Србије (23%), а на трећем месту је став да је у земљама гостовања наших уметника био „углавном неповољан” имиц (16%). За „веома повољан” имиц се изјаснило 8%, а за „веома неповољан” имиц 5% испитаника. Узевши у целини, око једна трећина испитаника се изјаснила у прилог повољног имица Републике Србије (31%), око 50 одсто њих је било неодлучно, а негативан став је изразило 21% испитаника.

Табела 56. П17: Какав је био имиц Србије у земљама у којима сте гостовали?

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни проценат
5.	Веома повољан	8	8.0	8.0
4.	Углавном повољан	23	23.0	31.0
3.	Негде повољан, негде неповољан	48	48.0	79.0
2.	Углавном неповољан	16	16.0	95.0
1.	Веома неповољан	5	5.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 26. Имиџ Србије у земљама у којима су наши уметници гостовали

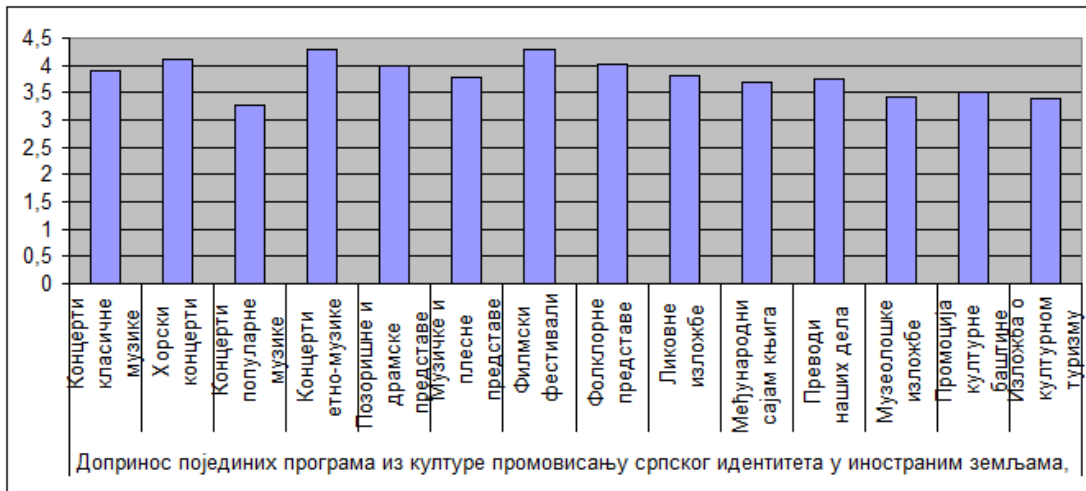
Вредновање доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству

Процена испитаника о доприносу појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству, приказана је у табели 57. и на графикону 27.

Табела 57. П18: Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените допринос појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству, тако да број 1 означава лошу промоцију, а број 5 веома добру промоцију

	Врсте програма из културе	Фреквенције и проценти					св	сд	Ранг
		1	2	3	4	5			
п181	Концерти класичне музике	3	6	26	28	37	3,90	1,07	6
п182	Хорски концерти	3	3	20	29	45	4,10	1,02	3
п183	Концерти популарне музике	6	25	26	22	21	3,27	1,22	14
п184	Концерти етно музике	2	4	16	20	58	4,28	1,01	1-2
п185	Позоришне представе	0	5	22	42	31	3,99	0,86	5
п186	Музичке и плесне представе (опера, балет, плес)	3	8	30	26	33	3,78	1,09	8
п187	Учешће на филмским фестивалима	0	2	20	26	52	4,28	0,85	1-2
п188	Фолклорне представе	1	6	25	25	43	4,03	1,01	4
п189	Изложбе ликовног стваралаштва	1	9	26	37	27	3,80	0,97	7
п1890	Међународни сајмови књига	3	11	28	31	27	3,68	0,97	10
п1891	Преводи наших дела на стране језике	8	8	24	22	38	3,74	1,27	9
п1892	Музеолошке,социокултурне и монограф.изложбе	6	12	38	22	22	3,42	1,14	12
п1893	Медијска промоција културне баштине	11	16	22	14	37	3,50	1,41	11
П1894	Изложбе о културном туризму	9	14	34	16	27	3,38	1,27	13

Графикон 27. Допринос појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству

Према процени испитаника, највећу промотивну функцију српског идентитета у иностранству имају концерти етно музике и учешће на филмским фестивалима (преко 50% испитаника је проценило да они имају веома добру промоцију, СВ=4,28), затим следе хорски концерти (веома добру - 45% испитаника; СВ=4,10), фолклорне (веома добру - 43% испитаника; СВ=4,03) и позоришне представе (врло добру - 42%, а веома добру - 31% испитаника; СВ=3,99). Насупрот томе, најмању промотивну функцију за српски идентитет имају музеолошке, социокултурне и монографске изложбе, изложбе о културном туризму и концерти популарне музике. Највећи степен слагања у проценама испитаника испољен је код процене доприноса учешћа на филмским фестивалима (СД=0,85) и позоришних представа (СД=0,86), а најмањи степен слагања код процене значаја медијске промоције културне баштине (СД=1,41).

Вредновање доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету

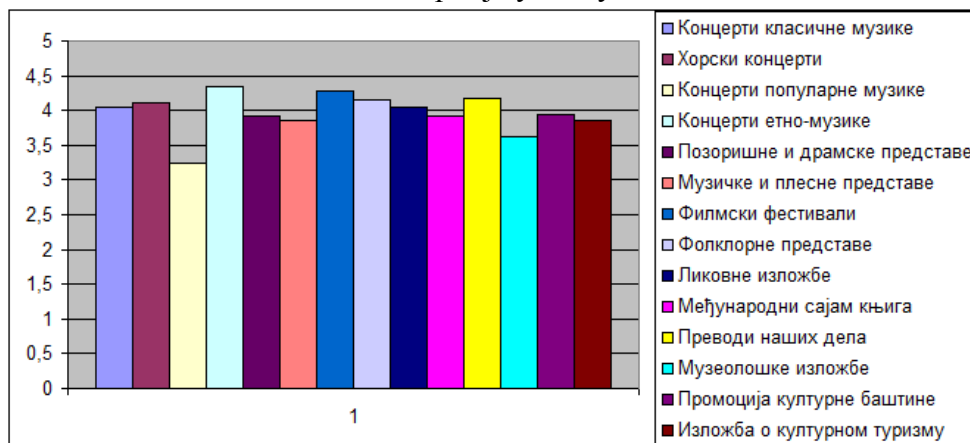
Када је реч о процени доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету, добијени су одговори испитаника који су приказани у табели 58. и на графикону 28. Према приказаним резултатима, највећи допринос побољшању имица Републике Србије у свету имају концерти етно музике (СВ=4,35), учешће на филмским фестивалима (СВ=4,28); преводи наших дела на стране језике (СВ=4,17) и фолклорне представе (СВ=4,16). Преко

50% испитаника је проценило да ове манифестације имају веома велики допринос побољшању имица Републике Србије. Потом следи допринос хорских концерата (СВ=4,10). Значајан, али знатно мањи допринос у том погледу имају музичке и плесне представе (СВ=3,85), медијска промоција културне баштине (СВ=3,85), музеолошке, социокултурне и монографске изложбе (СВ=3,63) и изложбе о културном туризму (СВ=3,61). Највећи степен слагања међу испитаницима испољен је код процене доприноса концерата етно музике (СД=0,91) и учешћа на филмским фестивалима (СД=0,92) побољшању имица Републике Србије. Најмањи степен слагања међу испитаницима је испољен код процене доприноса изложбе о културном туризму (СД=1,23) и медијске промоције културне баштине (СД=1,27).

Табела 58. П19: Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените допринос појединих врста програма из културе побољшању имица Србије у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики допринос

	Врсте програма из културе	Фреквенције и проценти					св	сд	Ранг
		1	2	3	4	5			
п191	Концерти класичне музике	4	5	20	25	46	4,04	1,11	6-7
п192	Хорски концерти	3	4	21	24	48	4,10	1,06	5
п193	Концерти популарне музике	12	16	29	21	22	3,25	1,30	15
п194	Концерти етно музике	1	3	15	22	59	4,35	0,91	1
п195	Позоришне представе	1	9	24	30	36	3,91	1,03	9-10
п196	Музичке и плесне представе(опера,балет,плес)	3	6	26	33	32	3,85	1,04	11-12
п197	Учешће на филмским фестивалима	1	3	16	27	53	4,28	0,92	2
п198	Фолклорне представе	2	6	17	24	51	4,16	1,04	4
п199	Изложбе ликовног стваралаштва	2	4	24	28	42	4,04	1,00	6-7
п1991	Међународни сајмови књига	3	8	17	39	33	3,91	1,05	9-10
п1992	Преводи наших дела на стране језике	5	5	16	16	58	4,17	1,17	3
п1993	Музеолошке, социокултурне и моногр.изложбе	4	12	28	29	27	3,63	1,13	13
п1994	Неговање националног идентитета	4	10	20	20	46	3,94	1,20	8
п1995	Медијска промоција културне баштине	6	14	11	27	42	3,85	1,27	11-12
п1996	Изложбе о културном туризму	6	12	30	19	33	3,61	1,23	14

Графикон 28. Допринос појединих врста програма из културе побољшању имица Р. Србије у свету

Осим програма из области културе са којима су наши врхунски уметници гостовали у иностранству, промовишући српски културни идентитет и побољшавајући имиц Републике Србије у свету, подједнак значај у културној дипломатији наше земље су имале културне манифестације међународног карактера које су се одржавале у нашој земљи. Сходно томе, у наредним табелама биће приказани резултати процене доприноса појединих манифестација које се одржавају у нашој земљи на побољшање имица Републике Србије у свету.

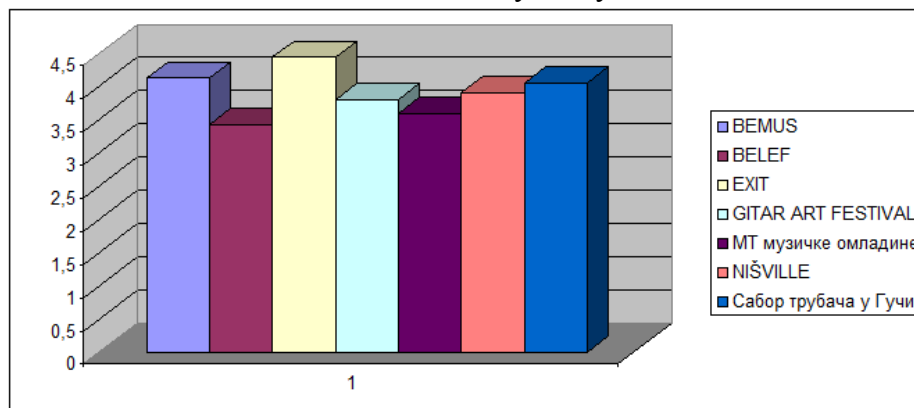
Вредновање појединих музичких фестивала у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету

Резултати процене доприноса појединих музичких фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету, приказани су у табели 59. и на графикону 29.

Табела 59. П20: Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените допринос појединих музичких фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики допринос

	Врсте програма из културе	Фреквенције и проценти					св	сд	Ра нг
		1	2	3	4	5			
п201	БЕМУС (Београдске музичке свечаности)	1	6	16	34	43	4,12	0,96	2
п202	БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал)	11	11	29	23	26	3,42	1,29	7
п203	ЕГЗИТ (Међународни музички фестивал)	3	3	8	20	66	4,43	0,98	1
п204	ГИТАР АРТ ФЕСТИВАЛ	4	3	31	34	28	3,79	1,02	5
п205	Међународно такмичење музичке омладине	3	15	29	27	26	3,58	1,12	6
п206	NIŠVILLE (Међународни џез фестивал)	3	5	26	31	35	3,90	1,04	4
п207	Драгачевски сабор трубача у Гучи	2	8	20	24	46	4,04	1,08	3

Графикон 29. Допринос појединих музичких фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету

Према приказаним резултатима у наведеној табели и на графикону, међу музичким манифестацијама међународног карактера које се одржавају у земљи, највећи допринос побољшању имица Републике Србије у свету има Међународни музички фестивал – ЕГЗИТ (СВ=4,43), затим следе Београдске музичке свечаности – БЕМУС (СВ=4,12) и Драгачевски сабор трубача у Гучи (СВ=4,04). Најмањи допринос у овом погледу има Београдски летњи фењстивал – БЕЛЕФ (СВ=3,42). Приликом процене доприноса ЕГЗИТ-а, чак 66% испитаника се изјаснило у прилог његовог великог доприноса побољшању имица Републике Србије у свету. Такође, може се уочити да је знатно велик проценат испитаника проценио веома повољним допринос Драгачевског сабора у Гучи (46%) и БЕМУС-а (43%). Највећи степен слагања међу испитаницима у процени доприноса наведених музичких манифестација побољшању имица Републике Србије у свету утврђене су код процена доприноса БЕМУС-а (СД=0,96) и ЕГЗИТ-а (СД=0,98).

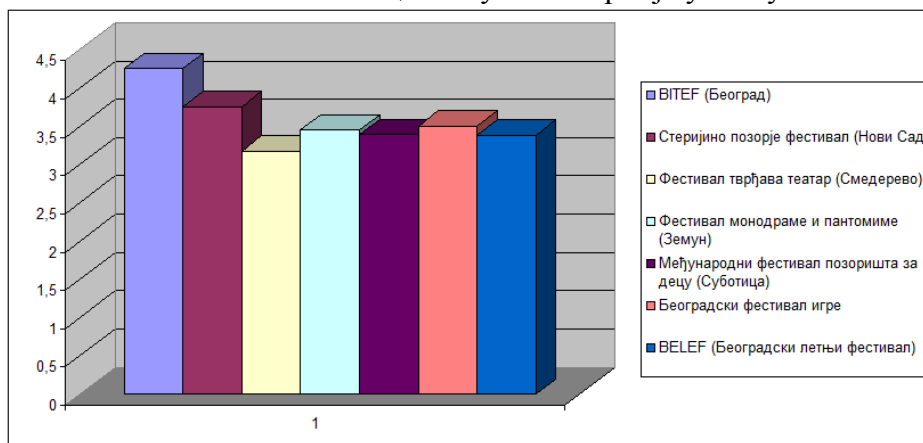
Вредновање утицаја појединих позоришних и плесних фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету

Резултати процене испитаника о утицају појединих позоришних и плесних фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету, приказани су у табели 60. и на графикону 30.

Табела 60. П21: Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих позоришних и плесних фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики допринос

	Врсте позоришних и плесних представа у Србији	Фреквенције и проценти					св	сд	Р а н г
		1	2	3	4	5			
П21.1	БИТЕФ (Београд)	1	5	17	23	54	4,25	0,95	1
П21.2	Стеријино позорје фестивал (Нови Сад)	1	6	32	39	22	3,75	0,90	2
П21.3	Фестивал тврђава театар (Смедерево)	8	16	42	19	15	3,17	1,12	7
П21.4	Фестивал монодраме и пантомиме (Земун)	5	18	25	31	21	3,45	1,16	4
П21.5	Међународни фестивал позоришта за децу (Суботица)	3	20	31	27	19	3,39	1,10	5
П21.6	Београдски фестивал игре	1	16	35	28	20	3,50	1,02	3
П21.7	БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал)	3	19	33	27	18	3,38	1,08	6

Графикон 30. Утицај појединих позоришних и плесних фестивала у Србији на побољшање имица Републике Србије у свету

Према добијеним резултатима, испитаници процењују да највећи утицај на побољшање имица Републике Србије у свету има међународни позоришни фестивал БИТЕФ (СВ=4,25). Преко 50% испитаника сматра да овај фестивал има веома велики допринос побољшању њеног имица. Друго место према величини доприноса има Стеријино позорје из Новог Сада (3,75), а на трећем месту се налази Београдски фестивал игре (СВ=3,50). Највећи степен слагања међу испитаницима по питању процене доприноса наведених позоришних и плесних фестивала побољшању имица Републике Србије, утврђен је код процене доприноса Стеријиног позорја из Новог Сада (СД=0,90) и међународног позоришног фестивала БИТЕФ (СВ=4,25).

У раду посвећеном доприносу *Битеф*-а културној дипломатији, Ања Суша констатује да је *Битеф* основан 1967. године, када је Југославија повезивала најбоље са две стране света – Истока и Запада, када се схвата важност и постављају основе дугорочне културне политике, потписују уговори који обавезују стране државе да доведу у Југославију своја позоришта...„У периоду 1960-1968, 428 особа је боравило у 28 земаља Европе, Азије, Африке и Америке, укупне дужине 3987 месеци” – наводи она податке Удружења драмских уметника из 1968. године (Суша, 2017: 156,157). Суша сматра да је почетком миленијунума *Битеф* „почео са озбиљним међународним умрежавањем и повезивањем са осталим међународним позоришним фестивалима, радећи велике копродукције са важним и познатим партнерима”, али да, после 2010. године, држава „није бринула много о српској култури као потенцијалном инструменту дипломатије”, па закључује да су „културна дипломатија и Битеф били тесно везани само током постојања бивше Југославије и да то, из ове перспективе, изгледа као изгубљен и заборављен концепт” (Ибид: 158-160). Ставови анкетираних уметника показују да фестивал *Битеф*, упркос турбулентним околностима, и даље има углед и статус културног бренда. Милена Драгићевић Шешић анализира је допринос Мире Траиловић културној дипломатији кроз Битеф. „Не само да је Мира Траиловић довела свет у Београд, она је одвела југословенско позориште у свет”, била је прави амбасадор културе Југославије и „*Битеф* је постао место сусрета политички конфронтираних или одвојених култура” (Драгићевић Шешић, 2017: 12).

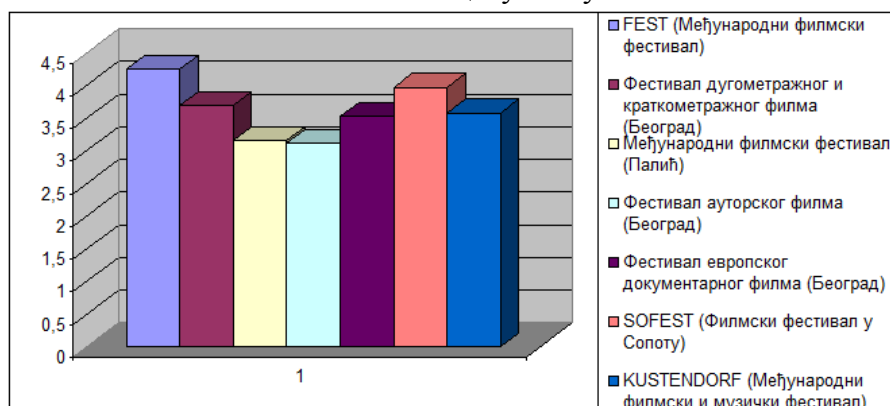
Вредновање појединих филмских фестивала у Србији на побољшање њеног имиџа у свету

Када су у питању филмски фестивали међународног карактера који се одржавају у нашој земљи, процена њиховог доприноса побољшању имиџа Републике Србије у свету приказана је у табели 61. и на графикану 31.

Табела 61. П22: Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих филмских фестивала у Србији на побољшање њеног имиџа у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики допринос

	Врсте програма из културе	Фреквенције и проценти					св	сд	Ранг
		1	2	3	4	5			
П22.1	ФЕСТ (Међународни филмски фестивал)	0	6	17	23	54	4,25	0,95	1
П22.2	Фестивал дугометражног и краткометражног документарног филма (Београд)	1	12	26	39	22	3,69	0,98	3
П22.3	Међународни филмски фестивал (Палић)	9	15	42	19	15	3,16	1,13	6
П22.4	Фестивал ауторског филма (Београд)	11	22	28	23	16	3,11	1,24	7
П22.5	Фестивал европског дугометражног документарног филма „7 величанствених” (Београд)	3	16	30	28	33	3,52	1,11	5
П22.6	СОФЕСТ (Филмски фестивал у Сопоту)	2	6	22	33	37	3,97	1,01	2
П22.7	КУСТЕНДОРФ (Међународни филмски и музички фестивал)	3	14	31	26	26	3,58	1,11	4

Графикон 31. Утицај појединих филмских фестивала у Србији на побољшање њеног имиџа у свету

Према процени испитаника, на основу резултата приказаних у претходној табели и на графикону, највећи утицај на побољшање имиџа Републике Србије у свету имају Међународни филмски фестивал – ФЕСТ (СВ=4,25), затим Филмски фестивал у Сопоту – СОФЕСТ (3,97) и Фестивал дугометражног и краткометражног документарног филма у Београду (СВ=3,69). На основу прегледа фреквенција и процената одговора испитаника, чак 54% испитаника је проценило да Међународни филмски фестивал – ФЕСТ има веома велики утицај на побољшање имиџа Републике Србије у свету. Најмањи допринос у овом погледу, према процени испитаника има Фестивал ауторског филма у Београду (СВ=3,11). Највећи проценат слагања међу испитаницима је био у процени утицаја Међународног филмског фестивала – ФЕСТ-а (0,95) и Фестивала дугометражног и

краткометражног филма у Београду (0,98). Најмањи степен слагања међу испитаницима је био у процени утицаја Фестивала ауторског филма–Београд (1,24).

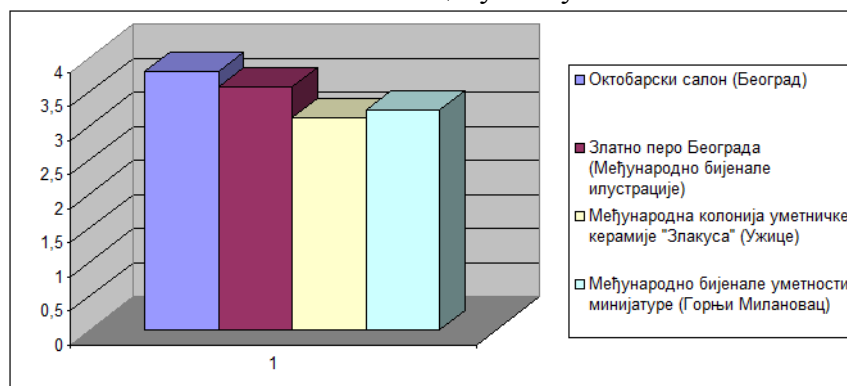
Вредновање утицаја појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа у свету

Када је реч о процени утицаја појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имиџа у свету, резултати приказани у табели 62. и на графикону 32. показују да највећи утицај у том погледу има Октобарски салон који се одржава у Београду (СВ=3,80). Код ове варијабле најмањи степен слагања међу испитаницима испољен је приликом процене утицаја Међународног бијенала уметности минијатуре у Горњем Милановцу (СД=1,29).

Табела 62. П23: Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики допринос

	Врсте програма из културе	Фреквенције и проценти					св	сд	Ранг
		1	2	3	4	5			
1	Октобарски салон (Београд)	5	7	25	29	34	3,80	1,14	1
2	Златно перо Београда (Међународно бијенале илустрације)	6	13	24	32	25	3,57	1,17	2
3	Међународна колонија уметничке керамике „Злакуса” (Ужице)	10	17	33	30	10	3,13	1,13	4
4	Међународно бијенале уметности минијатуре (Горњи Милановац)	10	22	24	23	21	3,23	1,29	3

Графикон 32. Утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имиџа у свету

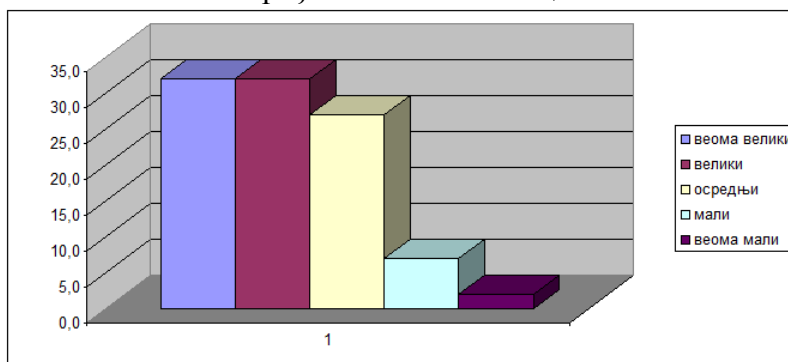
*Промоција наше културне баштине и медијска презентација културних
знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине*

Од посебног значаја за међународну културну сарадњу је промоција наше културне баштине као темеља српског идентитета. Сходно томе, испитаницима је постављено питање: *Какав је, по Вашем мишљењу, утицај изложби о културној баштини Србије на изграђивање њеног имица?* Резултати процене испитаника приказани су у табели 63. и на графикону 33. Чак 64% испитаника сматра да промоција наше културне баштине има „веома велики” и „велики утицај” на побољшање имица Републике Србије у свету. Да ова активност има „осредњи утицај” на побољшање њеног имица сматра 27% испитаника, а да је тај утицај „мали” и „веома мали” истиче свега 9% испитаника.

Табела 63. П24: Утицај изложби о културној баштини Србије на изграђивање њеног имица

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
5.00	Веома велики	32	32.0	32.0
4.00	Велики	32	32.0	64.0
3.00	Осредњи	27	27.0	91.0
2.00	Мали	7	7.0	98.0
1.00	Веома мали	2	2.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 33. Утицај изложби о културној баштини Републике Србије на изграђивање њеног имица?

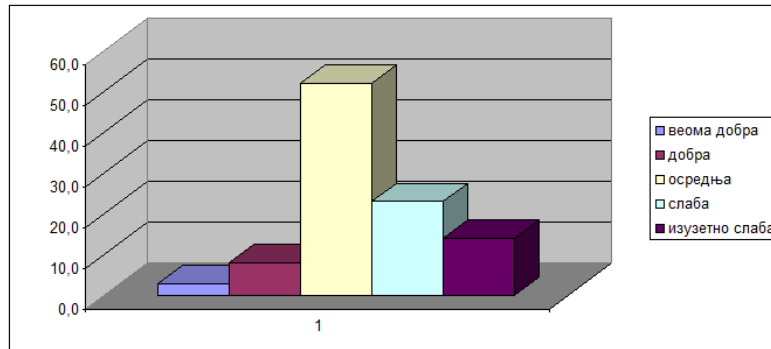
На питање *Каква је, по Вашем мишљењу, медијска презентација културних знаменитости Републике Србије са Унескове листе светске баштине?*, добијени су одговори испитаника који су приказани у табели 64. и на графикону 34. Према добијеним резултатима, око половине испитаника сматра да је медијска презентација културних знаменитости Републике Србије са Унескове листе светске

баштине „осредња” (52%), а да је „слаба” - 23% и „изузетно слаба” - 14%. Да је та промоција „веома добра” сматра 3% испитаника, а да је она „добра” истиче 8% испитаника, што чини свега 11% испитаника који имају позитиван став по овом питању.

Табела 64. П25: Каква је медијска презентација културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине?

	Степен сагласности са тврдњом	Фреквенција	Процент	Кумулативни процент
5.	Веома добра	3	3.0	3.0
4.	Добра	8	8.0	11.0
3.	Осредња	52	52.0	63.0
2.	Слаба	23	23.0	86.0
1.	Изузетно слаба	14	14.0	100.0
Укупно		100	100.0	

Графикон 34. Медијска презентација културних знаменитости Републике Србије са Унескове листе светске баштине

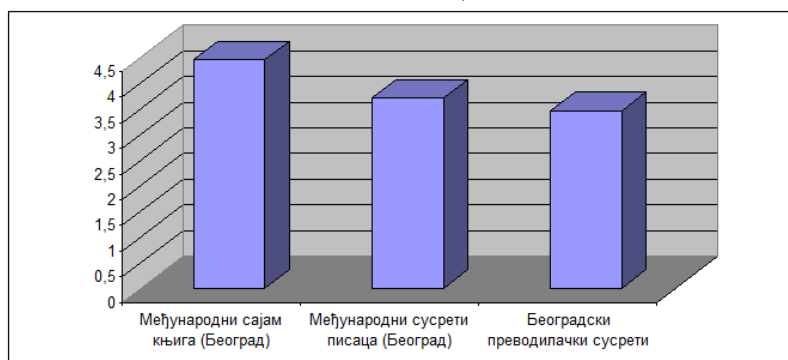
Вредновање утицаја појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на њен имици у свету

Приликом процене испитаника о утицају појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера на имици Републике Србије у свету, добијени су одговори који су приказани у табели 65. и на графикону 35. Ови резултати указују на то да међу наведеним манифестацијама, Међународни сајам књига у Београду има најзначајнији утицај на побољшање имица Републике Србије у свету (СВ=4,46). Чак 63% испитаника се изјаснило да ова манифестација има „веома велики утицај”. По овом питању испитаници имају највећу сагласност у проценама (СД=0,80).

Табела 65. П29: Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера који се одржавају у Србији на њен имиџ, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики утицај

	Врсте књижевних манифестација	Фреквенције и проценти					св	сд	Ранг
		1	2	3	4	5			
П291	Међународни сајам књига (Београд)	0	3	11	23	63	4,46	0,80	1
П292	Међународни сусрети писаца (Београд)	0	13	28	34	25	3,71	0,99	2
П293	Београдски преводилачки сусрети	5	17	31	20	27	3,47	1,20	3

Графикон 35. Утицај појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на њен имиџ

3.2.2. Факторска анализа процена доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имиџа Републике Србије у свету

Један од задатака истраживања је био да се утврди факторска структура 64 манифестне варијабле *процена доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имиџа Републике Србије у свету* (као зависне варијабле) са становишта процене истакнутих уметника који су боравили у иностранству са својим програмима из области културе. Овим поступком мултиваријационе анализе требало је да се утврди да ли се 64 манифестне варијабле (питања, индикатора), са становишта процене наших истакнутих уметника могу свести на мањи и ограничени број латентних варијабли (фактора) у складу са одабраним критеријумом екстракције латентних варијабли (фактора).

У факторској анализи коришћене су 64 манифестне варијабле (питања, индикатора) на петостепеној скали Ликертовог типа о *доприносу појединих*

програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије у свету. Ова анализа је урађена засебно за **четири групе варијабли**, и то:

а) Вредновање доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству (П18): 18.1. Концерти класичне музике; 18.2. Хорски концерти; 18.3. Концерти популарне музике; 18.4. Концерти етно музике; 18.5. Позоришне представе; 18.6. Музичке и плесне представе (опера, балет, плес); 18.7. Учешће на филмским фестивалима; 18.8. Фолклорне представе; 18.9. Смотре/изложбе ликовног стваралаштва; 18.10. Учешће на међународним сајмовима књига (1890); 18.11. Преводи наших дела на стране језике (1891); 18.12. Музеолошке, социокултурне и монографске изложбе (1892); 18.13. Медијска промоција културне баштине (1893) и 18.14. Изложбе о културном туризму (1894);

б) Вредновање доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету (П19): 19.1. Концерти класичне музике; 19.2. Хорски концерти; 19.3. Концерти популарне музике; 19.4. Концерти етно музике; 19.5. Позоришне представе; 19.6. Музичке и плесне представе (опера, балет, плес); 19.7. Учешће на филмским фестивалима; 19.8. Фолклорне представе; 19.9. Смотре/изложбе ликовног стваралаштва; 19.10. Учешће на међународним сајмовима књига (1991); 19.11. Преводи наших дела на стране језике (1992); 19.12. Музеолошке, социокултурне и монографске изложбе (1993); 19.13. Неговање националног идентитета (1994); 19.14. Медијска промоција културне баштине (1995); 19.15. Изложбе о културном туризму (1996); П24: Утицај изложби о културној баштини Републике Србије на изграђивање њеног имица; П25: Медијска презентација културних знаменитости Републике Србије са Унескове листа светске баштине;

в) Вредновање појединих музичких фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету (П20): 20.1. БЕМУС (Београдске музичке свечаности); 20.2. БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал); 20.3. ЕГЗИТ (Међународни музички фестивал); 20.4. ГИТАР АРТ ФЕСТИВАЛ; 20.5. Међународно такмичење музичке омладине; 20.6. NISSVILLE (Међународни џез фестивал); 20.7. Драгачевски сабор трубача у Гучи; П21: Вредновање утицаја појединих позоришних и плесних фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету: 21.1. БИТЕФ (Београд);

21.2. Стеријино позорје (Нови Сад); 21.3. Фестивал тврђава театар (Смедерево); 21.4. Фестивал монодраме и пантомиме (Земун); 21.5. Међународни фестивал позоришта за децу (Суботица); 21.6. Београдски фестивал игре и 21.7. БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал - музички и позоришни); П22: Вредновање појединих филмских фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету: 22.1. ФЕСТ (Међународни филмски фестивал); 22.2. Београдски фестивал документарног и краткометражног филма; 22.3. Међународни филмски фестивал (Палић); 22.4. Фестивал ауторског филма (Београд); 22.5. Фестивал европског дугометражног документационог филма „7 величанствених”; 22.6. СОФЕСТ (Филмски фестивал у Сопоту) и 22.7. КУСТЕНДОРФ (Међународни филмски и музички фестивал); П23: Вредновање утицаја појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету?: 23.1. Октобарски салон (Београд); 23.2. Међународно бијенале илустрације „Златно перо Београда”; 23.3. Међународна колонија уметничке керамике „Злакуса” (Ужице) и 23.4. Међународно бијенале уметности минијатуре (Горњи Милановац); П29: Вредновање утицаја појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на њен имиц у свету? 29.1. Међународни сајам књига (Београд); 29.2. Међународни сусрети писаца (Београд) и 29.3. Београдски преводилачки сусрети;

г) Вредновање утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету (П32): 32.7. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?; 32.8. Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?; 32.9. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?; 32.10. Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету?; П17: Какав је био имиц Србије у земљама у којима сте гостовали?

1) Допринос појединих врста програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству

Факторска анализа 14 манифестних варијабли из прве групе зависних варијабли *доприноса појединих врста програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству* обухватала је одређивање комуналитета, укупне објашњене варијансе, матрице компонената и ротиране матрице компонената.

Ради издвајања (екстракције) компоненти (фактора) примењена је метода главних компоненти. За одређивање броја заједничких компоненти (фактора) коришћен је Гутман-Кајзеров критеријум јединичног корена. Према добијеним резултатима, приказаним у табели 66, уочљиво је да су четири карактеристична корена веће од јединице, па су у даљем поступку факторске анализе, у складу са одабраним критеријумом, задржане четири компоненте (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ове четири компоненте (фактора) износи 69,572%.

Табела 66. Укупна објашњена варијанса (Total Variance Explained)

Компо- ненте	Почетне карактеристичне вредности			Екстраховане суме квадратног оптерећења			Ротиране суме квадратног оптерећења		
	Укупн о	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупни %
1	5.488	39.203	39.203	5.488	39.203	39.203	3.536	25.257	25.257
2	1.909	13.635	52.838	1.909	13.635	52.838	2.334	16.675	41.932
3	1.266	9.045	61.883	1.266	9.045	61.883	2.034	14.531	56.463
4	1.076	7.689	69.572	1.076	7.689	69.572	1.835	13.109	69.572
5	.781	5.581	75.152						
6	.630	4.498	79.651						
7	.583	4.166	83.816						
8	.487	3.482	87.298						
9	.394	2.815	90.113						
10	.380	2.712	92.825						
11	.335	2.395	95.220						
12	.273	1.949	97.169						
13	.203	1.449	98.618						
14	.193	1.382	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

У табели 67. приказана је матрица компонената манифестних варијабли прве групе зависних варијабли *доприноса појединих врста програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству* која је у наредној етапи факторске анализе ротирана у правцу једноставне структуре помоћу „Varimax” критеријума, као аналитичког модела ортогоналне ротације.

Табела 67. Матрица Компонената (Component Matrix^a) манифестних варијабли „вредновање доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству”

Манифестне варијабле		Компоненте			
		1	2	3	4
п181	Концери класичне музике	.420	.458	-.168	-.579
п182	Хорски концерти	.506	.651	-.062	-.118
п183	Концерти популарне музике	.310	.115	.448	.555
п184	Концерти етно музике	.602	.245	-.452	.345
п185	Позоришне представе	.707	.126	.248	.063
п186	Музичке и плесне представе (опера, балет, плес)	.788	.205	.293	-.025
п187	Учешће на филмским фестивалима	.554	.265	.269	-.329
п188	Фолклорне представе	.449	.594	-.204	.347
п189	Смотре/изложбе ликовног стваралаштва	.648	-.080	.342	.085
п1890	Учешће на међународним сајмовима књига	.661	-.393	.384	-.145
п1891	Преводи наших делана стране језике	.715	-.490	-.029	-.070
п1892	Музеолошке, социокултурне и монографске изложбе	.743	-.297	-.251	-.138
п1893	Медијска промоција културне баштине	.729	-.397	-.302	.074
п1894	Изложбе о културном туризму	.720	-.274	-.385	.088

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 4 components extracted.

Ротирана матрица компонената (фактора) прве групе зависних манифестних варијабли *доприноса појединих врста програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству* приказана је у табели 68.

Табела 68. Ротирана матрица компонената (Rotated Component Matrix^a) манифестних варијабли вредновања „доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству”

Манифестне варијабле		Компоненте			
		1	2	3	4
п181	Концери класичне музике	.125	-.103	.837	.151
п182	Хорски концерти	-.006	.189	.637	.506
п183	Концерти популарне музике	-.068	.705	-.208	.271
п184	Концерти етно музике	.424	.075	.100	.742
п185	Позоришне представе	.314	.581	.316	.213
п186	Музичке и плесне представе (опера, балет, плес)	.312	.630	.458	.213
п187	Учешће на филмским фестивалима	.145	.390	.620	.014
п188	Фолклорне представе	.012	.205	.232	.788
п189	Смотре/изложбе ликовног стваралаштва	.358	.626	.169	.040
п1890	Учешће на међународним сајмовима књига	.554	.577	.180	-.294
п1891	Преводи наших дела на стране језике	.807	.300	.079	-.099
п1892	Музеолошке, социокултурне и монографске изложбе	.802	.122	.235	.091
п1893	Медијска промоција културне баштине	.857	.144	.017	.172
п1894	Изложбе о културном туризму	.809	.083	.065	.290

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 11 iterations.

На основу резултата ротираних матрица компонената (фактора) приказаних у табели 68, први фактор највише дефинишу следеће манифестне варијабле вредновања „доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству”: медијска промоција културне баштине (0,857); изложбе о културном туризму (0,809); преводи наших дела на стране језике (0,807) и музеолошке, социокултурне и монографске изложбе (0,802). На основу наведених одређења манифестних варијабли ПРВИ ФАКТОР се може дефинисати као **промоција културне баштине, изложбе о културном туризму, преводи наших дела на стране језике и музеолошке, социокултурне и монографске изложбе као вид промоције српског идентитета у иностранству.**

Други фактор највише одређују манифестне варијабле које се односе на одржавање концерата и представа различитог карактера ради представљања културног идентитета наше земље, и то: музичке и плесне представе (опера, балет, плес) (0,630); смотре (изложбе) ликовног стваралаштва (0,626); позоришне представе (0,581) и учешће на међународним сајмовима књига (0,577). Значење наведених манифестних варијабли упућује на закључак да се ДРУГИ ФАКТОР може дефинисати као **музичке, плесне и драмске представе, манифестације ликовног стваралаштва и учешће на међународним сајмовима књига као вид промоције српског идентитета у иностранству.**

Трећи фактор највише дефинишу манифестне варијабле вредновања „доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству” које се односе на учешће наших истакнутих уметника на концертима и на филмским фестивалима. То су следеће манифестне варијабле: концерти класичне музике (0,837); хорски концерти (0,637) и учешће на филмским фестивалима (0,620). На основу значења наведених варијабли, ТРЕЋИ ФАКТОР се може јединствено дефинисати као **учешће наших уметника на концертима класичне и хорске музике и на филмским фестивалима ради промоције српског идентитета у иностранству.**

Четврти фактор у највећој мери дефинишу манифестне варијабле вредновања „доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству” које се односе на етнографске елементе као средишње тачке културног идентитета наше земље, и то: фолклорне представе (0,788);

концерти етно музике (0,742) и хорски концети (0,506). Полазећи од значења наведених варијабли, ЧЕТВРТИ ФАКТОР се може дефинисати као **представљање етнографских садржаја и мотива наше земље као вид промоције српског идентитета у иностранству.**

На крају овог дела интерпретације резултата може се закључити да је 14 манифестних варијабли вредновања „доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству”: Ф1) промоција културне баштине, изложбе о културном туризму, преводи наших дела на стране језике и музеолошке, социокултурне и монографске изложбе, као вид промоције српског идентитета у иностранству; Ф2) музичке, плесне и драмске представе, манифестације ликовног стваралаштва и учешће на међународним сајмовима књига као вид промоције српског идентитета у иностранству; Ф3) учешће наших уметника на концертима класичне и хорске музике и на филмским фестивалима ради промоције српског идентитета у иностранству и Ф4) представљање етнографских садржаја и мотива наше земље као вид промоције српског идентитета у иностранству.

2) Допринос појединих врста програма из културе побољшању имица Србије у свету

Факторска анализа 17 манифестних варијабли из друге групе зависних варијабли „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету” обухватала је одређивање комуналитета, укупне објашњене варијансе, матрице компонената и ротиране матрице компонената.

У поступку издвајања (екстракције) компоненти (фактора) примењена је метода главних компоненти. За одређивање броја заједничких компоненти (фактора) коришћен је Гутман-Кајзеров критеријум јединичног корена. Према добијеним резултатима, приказаним у табели 69, уочљиво је да су четири карактеристична корена већа од јединице, па су у даљем поступку факторске анализе задржане четири компоненте (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ове четири компоненте (фактора) износи 66,799%.

Табела 69. Укупна објашњена варијанса (Total Variance Explained)

Компо- ненте	Почетне карактеристичне вредности			Екстраховане суме квадратног оптерећења			Ротиране суме квадратног оптерећења		
	Укупно	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупн и %	Укупн о	% од Варијансе	Укупн и %
1	7.210	42.412	42.412	7.210	42.412	42.412	4.021	23.655	23.655
2	1.768	10.402	52.814	1.768	10.402	52.814	3.453	20.312	43.968
3	1.271	7.476	60.290	1.271	7.476	60.290	2.679	15.759	59.727
4	1.106	6.508	66.799	1.106	6.508	66.799	1.202	7.072	66.799
5	.932	5.483	72.281						
6	.829	4.879	77.160						
7	.799	4.703	81.863						
8	.642	3.778	85.641						
9	.470	2.765	88.405						
10	.420	2.470	90.875						
11	.388	2.280	93.155						
12	.327	1.923	95.079						
13	.302	1.779	96.857						
14	.192	1.132	97.989						
15	.152	.893	98.882						
16	.103	.603	99.485						
17	.088	.515	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

У табели 70. приказана је матрица компонената манифестних варијабли друге групе зависних варијабли „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету” која је у наредној етапи факторске анализе ротирана у правцу једноставне структуре помоћу „Varimax” критеријума, као аналитичког модела ортогоналне ротације.

Табела 70. Матрица компонената (Component Matrix^a) манифестних варијабли „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету”

Манифестне варијабле		Компоненте			
		1	2	3	4
п191	Концери класичне музике	.515	.536	-.223	-.212
п192	Хорски концерти	.540	.566	-.405	.189
п193	Концерти популарне музике	.416	-.146	-.265	-.487
п194	Концерти етно музике	.700	.116	-.032	.116
п195	Позоришне представе	.520	.276	.510	.130
п196	Музичке и плесне представе (опера, балет, плес)	.767	.240	.142	-.173
п197	Учешће на филмским фестивалима	.672	.258	.279	-.187
п198	Фолклорне представе	.678	.192	-.429	.247
п199	Смотре/изложбе ликовног стваралаштва	.810	-.147	.181	-.016
п1991	Учешће на међународним сајмовима књига	.761	-.163	.311	-.269
п1992	Преводи наших дела на стране језике	.768	-.116	.280	-.165
п1993	Музеолошке, социокултурне и монографске изложбе	.815	-.176	-.175	-.116

п1994	Неговање националног идентитета	.780	-.275	-.033	.291
п1995	Медијска промоција културне баштине	.774	-.301	-.280	.082
п1996	Изложбе о културном туризму	.677	-.429	-.137	.215
П24	Какав је утицај изложби о културној баштини Србије на изграђивање њеног имица?	.219	.282	.326	.582
П25	Каква је медијска презентација културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине?	-.135	.605	-.025	-.205

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 4 components extracted.

Ротирана матрица компонената (фактора) друге групе зависних манифестних варијабли „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету” приказана је у табели 71.

Табела 71. Ротирана матрица компонената (Rotated Component Matrix^a) манифестних варијабли „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету”

Манифестне варијабле		Компоненте			
		1	2	3	4
п191	Концери класичне музике	.362	-.083	.700	-.139
п192	Хорски концерти	.123	.117	.876	.121
п193	Концерти популарне музике	.277	.215	.192	-.585
п194	Концерти етно музике	.431	.382	.421	.096
п195	Позоришне представе	.661	.035	.136	.408
п196	Музичке и плесне представе (опера, балет, плес)	.707	.178	.405	-.032
п197	Учешће на филмским фестивалима	.734	.070	.295	.027
п198	Фолклорне представе	.132	.474	.705	.046
п199	Смотре/изложбе ликовног стваралаштва	.651	.512	.156	.004
п1991	Учешће на међународним сајмовима књига	.788	.361	.023	-.152
п1992	Преводи наших дела на стране језике	.742	.383	.086	-.065
п1993	Музеолошке, социокултурне и монографске изложбе	.466	.589	.335	-.253
п1994	Неговање националног идентитета	.369	.757	.209	.126
п1995	Медијска промоција културне баштине	.284	.753	.313	-.170
п1996	Изложбе о културном туризму	.242	.797	.112	-.027
П24	Какав је утицај изложби о културној баштини Србије на изграђивање њеног имица?	.177	.083	.157	.714
П25	Каква је медијска презентација културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине?	.048	-.554	.343	-.004

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

Према резултатима приказаним у ротираној матрици компонената (табела 71), први фактор највише дефинишу манифестне варијабле „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету” из области књижевних и ликовних манифестација, представа и филмских фестивала, и

то: учешће на међународним сајмовима књига (0,788); преводи наших дела на стране језике (0,742); учешће на филмским фестивалима (0,734), музичке и плесне представе (опера, балет, плес) и позоришне представе (0,661). Сходно наведеним одређењима, ПРВИ ФАКТОР друге групе варијабли се може дефинисати као **учешће на књижевним и ликовним манифестацијама, на филмским фестивалима и на музичким, плесним и драмским представама.**

На основу добијених резултата други фактор је двополни, јер га највише одређују манифестне варијабле које означавају неговање националног идентитета, с једне стране, и неадекватна медијска презентација културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине, с друге стране. То су следеће манифестне варијабле „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету”: изложбе о културном туризму (0,797); неговање националног идентитета (0,757); медијска промоција културне баштине (0,753; музеолошке, социокултурне и монографске изложбе (0,589) и медијска презентација културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине (-0,554). Значење наведених варијабли указују на то да се ДРУГИ ФАКТОР из друге групе варијабли може дефинисати као **неговање националног идентитета, промоција културне баштине и изложбе о културном туризму, музеолошке, социокултурне и монографске изложбе насрам медијске презентације културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине.**

Трећи фактор из друге групе варијабли је једнозначније одређен и највише га одређују следеће манифестне варијабле „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету”: хорски концерти (0,876); фолклорне представе (0,705); концерти класичне музике (0,700) и концерти етно музике (0,421). Сходно томе, ТРЕЋИ ФАКТОР се може јединствено дефинисати као **извођење хорских концерата и концерата етно музике ради промоције српског идентитета, уз извођење концерата класичне музике усмерених побољшању имица Републике Србије у свету.**

Четврти фактор из ове групе варијабли је такође двополан и највише га одређују три манифестне варијабле „доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету”, и то: утицај изложби о

културној баштини Србије на изграђивање њеног имица (0,714); позоришне представе (0,408) и концерти популарне музике (-0,585). Из добијених коефицијената корелације са фактором и његовим предзнаком видљиво је да један пол овог фактора чини утицај изложби о културној баштини Републике Србије на изграђивање њеног имица (0,714) и извођење позоришних представа (0,408), док други пол овог фактора чини утицај концерата популарне музике (-0,585). У вези с тим, ЧЕТВРТИ ФАКТОР из друге групе манифестних варијабли се јединствено може одредити као **утицај изложби о културној баштини Републике Србије и извођење позоришних представа на изграђивање њеног имица наспрам утицаја извођења концерата популарне музике на изградњу имица Републике Србије.**

Након одређења фактора из друге групе манифестних варијабли *доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету* на узорку од 17 манифестних варијабли, може закључити да су у овој групи манифестних варијабли изоловане четири латентне компоненте (фактори), и то: Ф1: учешће на књижевним и ликовним манифестацијама, као и на филмским фестивалима и извођење музичких, плесних и драмских представа; Ф2: неговање националног идентитета, промоција културне баштине и изложбе о културном туризму, музеолошке, социокултурне и монографске изложбе наспрам медијске презентације културних знаменитости Републике Србије са Унескове листе светске баштине; Ф3: извођење хорских концерата и концерта етно музике ради промоције српског идентитета, уз извођење концерата класичне музике усмерених побољшању имица Републике Србије у свету и Ф4: утицај изложби о културној баштини Републике Србије и извођење позоришних представа на изграђивање њеног имица наспрам утицаја извођења концерата популарне музике на изградњу имица Републике Србије.

3) Допринос појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала, манифестација ликовног стваралаштва, манифестација из области књижевности и стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету

Факторска анализа 28 манифестних варијабли из треће групе зависних варијабли *доприноса појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала, манифестација ликовног стваралаштва, манифестација из области књижевности и стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа у свету* обухватала је одређивање комуналитета, укупне објашњене варијансе, матрице компонената и ротиране матрице компонената.

Приликом издвајања (екстракције) компоненти (фактора) примењена је метода главних компоненти. За одређивање броја заједничких компоненти (фактора) коришћен је Гутман-Кајзеров критеријум јединичног корена. Према добијеним резултатима, приказаним у табели 72, уочљиво је да је седам карактеристичних коренова већа од јединице, па је, у даљем поступку факторске анализе, задржано седам компоненти (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ових седам компоненти (фактора) износи 72,033%.

Табела 72. Укупна објашњена варијанса (Total Variance Explained)

Компо- ненте	Почетне карактеристичне вредности			Екстраховане суме квadratног оптерећења			Ротиране суме квадратног оптерећења		
	Укупно	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупни %
1	12.180	43.502	43.502	12.180	43.502	43.502	5.141	18.361	18.361
2	1.595	5.697	49.199	1.595	5.697	49.199	3.847	13.741	32.102
3	1.552	5.542	54.741	1.552	5.542	54.741	3.447	12.310	44.411
4	1.414	5.051	59.792	1.414	5.051	59.792	2.660	9.499	53.910
5	1.317	4.704	64.496	1.317	4.704	64.496	2.216	7.915	61.825
6	1.085	3.874	68.370	1.085	3.874	68.370	1.532	5.470	67.295
7	1.026	3.663	72.033	1.026	3.663	72.033	1.327	4.738	72.033
8	.974	3.477	75.510						
9	.808	2.884	78.394						
10	.741	2.648	81.042						
11	.634	2.264	83.306						
12	.559	1.998	85.304						
13	.509	1.819	87.123						
14	.429	1.533	88.656						
15	.376	1.342	89.998						
16	.374	1.334	91.332						
17	.336	1.199	92.531						
18	.322	1.149	93.680						
19	.302	1.077	94.756						
20	.279	.998	95.755						
21	.240	.855	96.610						
22	.182	.649	97.259						

23	.175	.627	97.886						
24	.159	.566	98.452						
25	.142	.508	98.960						
26	.123	.439	99.398						
27	.093	.334	99.732						
28	.075	.268	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

У табели 73. приказана је матрица компонената манифестних варијабли треће групе зависних варијабли „доприноса појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала и манифестација ликовног стваралаштва и манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа у свету” која је у наредној етапи факторске анализе ротирана у правцу једноставне структуре помоћу „Varimax” критеријума, као аналитичког модела ортогоналне ротације.

Табела 73. Матрица компонената (Component Matrix^a) манифестних варијаблу вредновања појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала и манифестација ликовног стваралаштва и манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа у свету

Манифестне варијабле		Компоненте						
		1	2	3	4	5	6	7
п201	БЕМУС (Београдске музичке свечаности);	.654	.142	-.377	-.189	.139	-.149	.009
п202	БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал);	.709	.238	-.161	-.253	.017	-.153	.222
п203	ЕГЗИТ (Међународни музички фестивал);	.278	.586	.468	.130	-.089	.310	-.221
п204	ГИТАР АРТ ФЕСТИВАЛ;	.697	.099	-.181	-.281	-.005	.284	.084
п205	Међународно такмичење музичке омладине	.665	-.270	-.378	-.111	-.074	-.117	.075
п206	NISSVILLE (Међународни џез фестивал);	.565	.109	-.236	-.194	.421	.123	-.160
п207	Драгачевски сабор трубача у Гучи	.163	.317	.245	.575	.237	-.104	.391
п211	БИТЕФ (Београд);	.594	.291	.103	-.249	.031	.019	-.312
п212	Стеријино позорје (Нови Сад);	.700	.027	.311	-.237	-.066	-.239	-.063
п213	Фестивал тврђава театар (Смедерево);	.687	-.163	.346	-.220	-.106	-.355	.078
п214	Фестивал монодраме и пантомиме (Земун);	.718	-.338	.223	.092	.212	-.030	.155
п215	Међународни фестивал позоришта за децу (Суботица);	.735	-.329	.120	.211	.197	.102	.186
п216	Београдски фестивал игре	.586	-.194	.149	-.070	-.175	.499	.187
п217	БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал - музички и позоришни)	.676	.217	.012	-.276	-.003	-.077	.338
п221	ФЕСТ (Међународни филмски фестивал);	.568	.391	.231	.025	.145	-.321	-.111
п222	Београдски фестивал документарног и краткометражног филма;	.710	-.060	-.193	.226	.346	-.010	.078
п223	Међународни филмски фестивал (Палић);	.723	-.227	.113	.044	.301	-.006	-.138
п224	Фестивал ауторског филма (Београд);	.711	-.188	-.105	.202	.279	-.031	-.256
п225	Фестивал европског дугметражног документационог филма	.784	-.037	-.067	.206	-.194	.100	.006

п226	СОФЕСТ (Филмски фестивал у Сопоту)	.756	-.016	.294	.095	-.234	-.083	.230
п227	КУСТЕНДОРФ (Међународни филмски и музички фестивал);	.466	.222	.039	-.263	.229	.425	.255
п231	Октобарски салон (Београд);	.735	-.020	.015	-.104	-.224	-.185	-.071
п232	Међународно бијенале илустрације „Златно перо Београда”;	.839	-.088	.028	-.031	-.187	.034	-.152
п233	Међународна колонија уметничке керамике „Злакуса” (Ужице)	.787	-.208	.152	.147	-.126	.065	-.245
п234	Међународно бијенале уметности минијатуре (Горњи Милановац)	.795	-.094	.061	.092	-.028	.155	-.307
п291	Међународни сајам књига (Београд);	.435	.380	-.347	.380	.119	-.078	-.102
п292	Међународни сусрети писаца (Београд)	.624	.247	-.351	.168	-.401	-.007	.087
п293	Београдски преводилачки сусрети;	.628	.014	-.286	.327	-.434	.040	.010

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 7 components extracted.

Ротирана матрица компонената (фактора) треће групе зависних манифестних варијабли „доприноса појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала и манифестација ликовног стваралаштва и манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету” приказана је у табели 74.

Табела 74. Ротирана матрица компонената (Rotated Component Matrix^a) манифестних варијабли вредновања појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала и манифестација ликовног стваралаштва и манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету

Манифестне варијабле	Компоненте							
	1	2	3	4	5	6	7	
п201	БЕМУС (Београдске музичке свечаности);	.175	.320	.310	.615	.216	-.109	-.043
п202	БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал);	.091	.526	.314	.440	.370	-.047	.080
п203	ЕГЗИТ (Међународни музички фестивал);	.025	.114	.092	-.007	.182	.849	.185
п204	ГИТАР АРТ ФЕСТИВАЛ;	.250	.235	.321	.339	.575	.075	-.152
п205	Међународно такмичење музичке омладине	.381	.292	.438	.306	.178	-.346	-.167
п206	NISSVILLE (Међународни цез фестивал);	.334	.090	.016	.646	.300	.080	-.090
п207	Драгачевски сабор трубача у Гучи	.098	.033	.053	.012	.010	.133	.841
п211	БИТЕФ (Београд);	.201	.394	.128	.387	.171	.431	-.176
п212	Стеријино позорје (Нови Сад);	.340	.714	.113	.137	.123	.187	-.052
п213	Фестивал тврђава театар (Смедерево);	.396	.797	.100	.000	.085	-.015	-.010
п214	Фестивал монодраме и пантомиме (Земун);	.718	.371	.062	.064	.229	-.102	.185
п215	Међународни фестивал позоришта за децу (Суботица);	.749	.218	.178	.071	.289	-.102	.231
п216	Београдски фестивал игре	.457	.122	.287	-.185	.603	.109	-.086
п217	БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал - музички и позоришни)	.092	.563	.232	.274	.477	-.013	.139
п221	ФЕСТ (Међународни филмски фестивал);	.169	.536	.083	.382	-.045	.353	.265
п222	Београдски фестивал документарног и	.562	.116	.240	.467	.186	-.094	.269

	краткометражног филма;							
п223	Међународни филмски фестивал (Палић);	.713	.284	.041	.296	.131	.056	.027
п224	Фестивал ауторског филма (Београд);	.703	.129	.206	.425	-.014	.043	.025
п225	Фестивал европског дугметражног документарног филма	.491	.244	.576	.130	.209	.113	.071
п226	СОФЕСТ (Филмски фестивал у Сопоту)	.410	.573	.389	-.099	.243	.114	.228
п227	КУСТЕНДОРФ (Међународни филмски и музички фестивал);	.144	.108	-.004	.246	.714	.166	.077
п231	Октобарски салон (Београд);	.335	.550	.414	.175	.091	.070	-.107
п232	Међународно бијенале илустрације „Златно перо Београда”;	.527	.419	.452	.167	.192	.169	-.149
п233	Међународна колонија уметничке керамике „Злакуса” (Ужице)	.693	.315	.377	.062	.066	.225	-.093
п234	Међународно бијенале уметности минијатуре (Горњи Милановац)	.650	.232	.352	.221	.138	.295	-.129
п291	Међународни сајам књига (Београд);	.121	-.050	.444	.536	-.073	.165	.310
п292	Међународни сусрети писца (Београд)	.062	.208	.797	.229	.160	.060	.075
п293	Београдски преводилачки сусрети;	.282	.117	.818	.074	.058	.030	.050

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 29 iterations.

Узимајући у обзир резултате приказане у ротираној матрици манифестних варијабли *утицаја појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала и манифестација ликовног стваралаштва и манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету*, може се закључити да први фактор из треће групе варијабли највише одређују три групе варијабли: прва, којом се оцењује утицај појединих позоришних и плесних фестивала у Србији на побољшање њеног имица, а то су: Међународни фестивал позоришта за децу у Суботици (0,749); Фестивал монодраме и пантомиме у Земуну (0,718) и Београдски фестивал игре (0,457), друга, које одређују овај фактор чине међународни филмски фестивали који се одржавају у Србији, а то су: Међународни филмски фестивал у Палићу (0,713); Фестивал ауторског филма у Београду (0,703) и Београдски фестивал документарног и краткометражног филма (0,562); Фестивал европског дугметражног документационог филма (0,491) и трећа, којима се оцењује утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету, и то: Међународна колонија уметничке керамике „Злакуса” из Ужица (0,693); Међународно бијенале уметности минијатуре из Горњег Милановца (0,650) и Међународно бијенале

илустрације „Златно перо” из Београда (0,527). На основу значења наведених варијабли ПРВИ ФАКТОР се може одредити као **утицај појединих позоришних и плесних фестивала, утицај појединих међународних филмских фестивала и утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва које се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица.**

Други фактор највише одређују манифестне варијабле којима се оцењује утицај појединих музичких фестивала у Републици Србији на побољшање њеног имица, и то: БЕЛЕФ (0,526); затим утицај појединих позоришних фестивала у Републици Србији, и то: Фестивал тврђава театар у Смедереву (0,797); Стеријино позорје у Новом Саду (0,714); Београдски летњи фестивал - БЕЛЕФ (0,563); затим утицај појединих филмских фестивала у Србији, и то: Филмски фестивал у Сопоту – СОФЕСТ (0,573); Међународни филмски фестивал – ФЕСТ (0,536); утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера, и то: Октобарски салон (0,550). Сходно томе, ДРУГИ ФАКТОР се може означити као **утицај појединих музичких, позоришних, филмских и ликовних манифестација међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица.**

Трећи фактор највише дефинишу манифестне варијабле којима се оцењује утицај појединих манифестација из области књижевности и преводаштва, и то: Београдски преводачки сусрети (0,818); Међународни сусрети писача у Београду (0,797); поједини филмски фестивали међународног карактера који се одржавају у Републици Србији, и то: Фестивал европског дугометражног документарног филма (0,576); поједине манифестације ликовног стваралаштва, и то: Међународно бијенале илустрације „Златно перо Београда” (0,452); Октобарски салон у Београду (0,414); поједини музички фестивали у Србији - Међународно такмичење музичке омладине (0,438). Према одређењу наведених варијабли, ТРЕЋИ ФАКТОР се може дефинисати као **утицај појединих манифестација из области књижевности и преводаштва, филмских фестивала, ликовног стваралаштва и музичких фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету.**

Четврти фактор највише одређују манифестне варијабле којима се оцењује утицај појединих музичких фестивала у Републици Србији на побољшање њеног

имица, а то су: NISSVILLE - Међународни џез фестивал (0,646); БЕМУС - Београдске музичке свечаности (0,615); БЕЛЕФ - Београдски летњи фестивал (0,440); поједини филмски фестивали који се одржавају у Србији - Београдски фестивал документарног и краткометражног филма (0,467); Фестивал ауторског филма у Београду (0,425); поједине манифестације из области књижевног стваралаштва – Међународни сајам књига у Београду (0,536). Сходно томе, **ЧЕТВРТИ ФАКТОР** се може јединствено дефинисати као **утицај појединих манифестација из области музичког, филмског и књижевног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету.**

Пети фактор највише одређују манифестне варијабле којима се означавају поједини филмски фестивали међународног карактера у Србији – КУСТЕНДОРФ (0,714); манифестације из области плесних фестивала у Србији – Београдски фестивал игре (0,603); музички фестивали – ГИТАР АРТ ФЕСТИВАЛ (0,575); музичких и позоришних фестивала - Београдски летњи фестивал „БЕЛЕФ” (0,477). На основу значења наведених манифестних варијабли, **ПЕТИ ФАКТОР** се може одредити као **утицај појединачних манифестација из области филмских, плесних и музичких и позоришних фестивала међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету.**

Шести фактор у највећој мери одређују манифестне варијабле којима се означава утицај појединих манифестација из области културе на имиц Републике Србије у свету: поједини музички фестивали који се одржавају у Србији, и то: Међународни музички фестивал - ЕГЗИТ (0,849), Међународни позоришни фестивал - БИТЕФ у Београду (0,431); Међународни филмски фестивал - ФЕСТИВАЛ (0,353). Имајући то и виду, **ШЕСТИ ФАКТОР** се може дефинисати као **утицај најзначајнијих музичких, позоришних и филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету.**

Седми фактор највише одређују манифестне варијабле које означавају утицај појединих музичких манифестација на имиц Србије у свету - Драгачевски сабор трубача у Гучи (0,841) и утицај појединих књижевних манифестација на имиц Републике Србије у свету – Међународни сајам књига у Београду (0,310). На основу одређења ових манифестних варијабли, **СЕДМИ ФАКТОР** се може

одредити као **утицај појединачних музичких и књижевних манифестација међународног карактера на побољшање имица Републике Србије у свету.**

Након анализе факторске структуре *утицаја појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала и манифестација ликовног стваралаштва и манифестација из области књижевности и преводилаштва међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету*, може се закључити да је 28 манифестних варијабли „утицаја појединих манифестација из области културе међународног карактера које се одржавају у Србији” сведено на седам базичних (латентних) димензија (компонената, фактора), и то: Ф1: утицај појединих позоришних и плесних фестивала, утицај појединих међународних филмских фестивала и утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица; Ф2: утицај појединих музичких, позоришних, филмских и ликовних манифестација међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица; Ф3: утицај појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва, филмских фестивала, ликовног стваралаштва и музичких фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф4: утицај појединих манифестација из области музичког, филмског и књижевног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф5: утицај појединачних манифестација из области филмских, плесних, музичких и позоришних фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф6: утицај најзначајнијих музичких, позоришних и филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету и Ф7: утицај појединачних музичких и књижевних манифестација међународног карактера на побољшање имица Републике Србије у свету.

4) Утицај појединих чинилаца културне дипломатије на имици Републике Србије у свету

Факторска анализа манифестних варијабли из четврте групе зависних варијабли *утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имици Републике*

Србије у свету обухватала је одређивање комуналитета, укупне објашњене варијансе, матрице компонената и ротиране матрице компонената.

Ради издвајања (екстракције) компоненти (фактора) примењена је метода главних компоненти. За одређивање броја заједничких компоненти (фактора) коришћен је Гутман-Кајзеров критеријум јединичног корена. Према добијеним резултатима, приказаним у табели 75, уочљиво је да су два карактеристична корена већа од јединице, па су у даљем поступку факторске анализе, задржане две компоненте (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ових седам компоненти (фактора) износи 61,659%.

Табела 75. Укупна објашњена варијанса (Total Variance Explained)

Компоненте	Почетне карактеристичне вредности			Екстраховане суме квадратног оптерећења			Ротиране суме квадратног оптерећења		
	Укупно	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупни %	Укупно	% од Варијансе	Укупни %
1	2.002	40.030	40.030	2.002	40.030	40.030	1.982	39.646	39.646
2	1.081	21.629	61.659	1.081	21.629	61.659	1.101	22.013	61.659
3	.967	19.336	80.996						
4	.579	11.575	92.571						
5	.371	7.429	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Матрица компонената четврте групе манифестних зависних варијабли „вредновања утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије и какав је био њен имиц у земљама у којима су наши уметници гостовали” приказана је у табели 76. Ова матрица је у наредној етапи факторске анализе ротирана у правцу једноставне структуре помоћу „Varimax” критеријума, као аналитичког модела ортогоналне ротације.

Табела 76. Матрица Компонената (Component Matrix^a) манифестних варијабли „вредновања утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије и какав је био њен имиц у земљама у којима су наши уметници гостовали”

Манифестне варијабле		Компоненте	
		1	2
п327	Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?	.729	-.178
п328	Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?	.304	.528
п329	Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?	.855	.006

п330	Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету?	.803	-.013
П17	Какав је био имиц Републике Србије у земљама у којима сте гостовали?	-.029	.878

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Ротирана матрица компонената (фактора) четврте групе зависних манифестних варијабли „вредновања утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије и какав је био њен имиц у земљама у којима су наши уметници гостовали” приказана је у табели 77.

Табела 77. Ротирана матрица компонената (Rotated Component Matrix^a) манифестних варијабли „вредновања утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије и какав је био њен имиц у свету”

Манифестне варијабле		Компоненте	
		1	2
п327	Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?	.747	-.071
п328	Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?	.225	.566
п329	Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?	.845	.129
п330	Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету?	.796	.103
П17	Какав је био имиц Републике Србије у земљама у којима сте гостовали?	-.155	.865

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 3 iterations.

На основу резултата приказаних у ротираној матрици компонената (фактора), први фактор дефинишу следеће манифестне варијабле: Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету (0,845); Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету (0,796); Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша (0,747). На основу значења наведених варијабли, ПРВИ ФАКТОР се може дефинисати као **гостовања наших уметника у иностранству и културне манифестације међународног значаја које се одржавају у Србији, уз**

агилнију медијску промоцију ових активности, значајно доприносе побољшању имица Републике Србије у свету.

Други фактор се може одредити помоћу следећих манифестних варијабли: Какав је био имиц Републике Србије у земљама у којима сте гостовали? (0,865); Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности (0,566). Сходно томе, ДРУГИ ФАКТОР се може одредити као: **имиц Републике Србије у свету зависи од разнородних унутрашњих и спољних чинилаца, међу којима политичка стабилност државе представља значајну основу њеног имица.**

Након обављене факторске анализе манифестних варијабли из четврте групе зависних варијабли *утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету* утврђене су две латентне димензије (фактори) - Ф1: гостовања наших уметника у иностранству и културне манифестације међународног значаја које се одржавају у Србији, уз агилнију медијску промоцију ових активности, значајно доприносе побољшању имица Републике Србије у свету и Ф2: имиц Републике Србије у свету зависи од разнородних унутрашњих и спољних чинилаца, међу којима политичка стабилност државе представља значајну основу њеног имица.

Након обављене факторске анализе за четири групе зависних варијабли, може се закључити да је у оквиру прве и друге групе зависних варијабли утврђено по четири латентне димензије (фактори), у трећој групи чак седам латентних димензија (фактора), а у четвртој групи две латентне димензије (фактори), што укупно чини 17 латентних димензија фактора на узорку од 64 манифестне варијабле.

Факторском анализом **прве групе** зависних манифестних варијабли на узорку од 14 манифестних варијабли вредновања *доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству* утврђене су следеће латентне димензије (фактори): Ф1) промоција културне баштине, изложбе о културном туризму, преводи наших дела на стране језике и музеолошке, социокултурне и монографске изложбе, као вид промоције српског идентитета у иностранству; Ф2) музичке, плесне и драмске представе, манифестације ликовног стваралаштва и учешће на међународним сајмовима књига као вид промоције

српског идентитета у иностранству; Ф3) учешће наших уметника на концертима класичне и хорске музике и на филмским фестивалима ради промоције српског идентитета у иностранству и Ф4) представљање етнографских садржаја и мотива наше земље као вид промоције српског идентитета у иностранству.

Приликом одређивања фактора из **друге групе** манифестних варијабли *доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету* на узорку од 17 манифестних варијабли, изоловане су четири латентне компоненте (фактори), и то - Ф1: учешће на књижевним и ликовним манифестацијама, као и на филмским фестивалима и извођење музичких, плесних и драмских представа; Ф2: неговање националног идентитета, промоција културне баштине и изложбе о културном туризму, музеолошке, социокултурне и монографске изложбе наспрам медијске презентације културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине; Ф3: извођење хорских концерата и концерата етно музике ради промоције српског идентитета, уз извођење концерата класичне музике усмерених побољшању имица Републике Србије у свету и Ф4: утицај изложби о културној баштини Републике Србије и извођење позоришних представа на изграђивање њеног имица наспрам утицаја извођења концерата популарне музике на изградњу имица Републике Србије.

Након обављене анализе факторске структуре **треће групе** зависних варијабли закључено је да се 28 манифестних варијабли *утицаја појединих манифестација из области културе међународног карактера које се одржавају у Републици Србији (музички, позоришни, плесни и филмски фестивали и манифестације ликовног стваралаштва и манифестације из области књижевности и преводилаштва)*, могу свести на седам базичних (латентних) димензија (компонената, фактора), и то - Ф1: утицај појединих позоришних и плесних фестивала, утицај појединих међународних филмских фестивала и утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва које се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица; Ф2: утицај појединих музичких, позоришних, филмских и ликовних манифестација међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица; Ф3: утицај појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва, филмских фестивала, ликовног стваралаштва и музичких фестивала међународног карактера који се

одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф4: утицај појединих манифестација из области музичког, филмског и књижевног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф5: утицај појединачних манифестација из области филмских, плесних, музичких и позоришних фестивала међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф6: утицај најзначајнијих музичких, позоришних и филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету и Ф7: утицај појединачних музичких и књижевних манифестација међународног карактера на побољшање имица Републике Србије у свету

Поступком факторске анализе манифестних варијабли из **четврте групе** зависних варијабли *утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имици Републике Србије у свету* утврђене су две латентне димензије (фактори) - Ф1: гостовања наших уметника у иностранству и културне манифестације међународног значаја које се одржавају у Републици Србији, уз агилнију медијску промоцију ових активности, значајно доприносе побољшању имица Републике Србије у свету и Ф2: имици Републике Србије у свету зависи од разнородних унутрашњих и спољних чинилаца, међу којима политичка стабилност државе представља значајну основу њеног имица.

3.3. Повезаност између активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе и промоције српског културног идентитета и побољшања имица Републике Србије у свету

Анализа повезаности између *активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе и промоције српског културног идентитета и побољшања имица Републике Србије у свету*, као независне, и *промоције српског културног идентитета и побољшања имица Републике Србије у свету*, као зависне варијабле, обављена је путем корелационе анализе, уз коришћење Пирсоновог коефицијента корелације. Ова анализа је обављена како на манифестном тако и на латентном (факторском) нивоу.

Помоћу корелационе анализе тестиране су појединачне, посебне и општа хипотеза. Сходно томе, прво ће бити анализирана повезаност између манифестних варијабли активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе, а затим ће бити анализирана повезаност између латентних варијабли (фактора) независних и зависних варијабли.

3.3.1. Повезаност између манифестних варијабли активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе и манифестних варијабли промоције српског културног идентитета и побољшања имиџа Републике Србије у свету

Приликом утврђивања повезаности између манифестних варијабли активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе, као независне и манифестних варијабли промоције српског културног идентитета и побољшање имиџа Републике Србије у свету, као зависне варијабле, коришћене су следеће манифестне варијабле:

а) Независне варијабле: П2: Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема?; П3: Којом оценом бисте оценили постојећу праксу селекције програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству?; П6: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са нашимдипломатама?; П7: Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре?; П13: У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја?; П14: У којој мери сте, приликом реализације Ваших програма, сарађивали са страним уметницима?; П15: Како су Ваше гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље пријема?; П16: Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?; П.32.1: Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?; П.32.2: Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?; П.32.3: Већина наших дипломатских

представништава има адекватан стручни кадар за остваривање међународне културне сарадње?; П.32.4: Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Републике Србије?; П.32.5: Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавање Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу? и П.32.6: Умрежавање и партнерство су неопходни елементи у стратегији српске културне дипломатије?

б) Зависне варијабле: П.17: Какав је био имиџ Републике Србије у земљама у којима сте гостовали?; П.24: Од посебног значаја за међународну културну сарадњу је промоција наше културне баштине као темеља српског идентитета. Какав је, по Вашем мишљењу, утицај изложби о културној баштини Србије на изграђивање њеног имиџа?; П.25: Каква је, по Вашем мишљењу, медијска презентација културних знаменитости Републике Србије са УНЕСКО-ове листе светске баштине?; П32.7: Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиџ у свету побољша?; П32.8: Имиџ Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?; П32.9: Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету?; П32.10: Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имиџа у свету?

Пирсонови коефицијенти корелације између независних и зависних варијабли на манифестном нивоу приказани су у табели 78.

Табела 78. Пирсонови коефицијенти корелације између независних и зависних варијабли

	П17	П24	П25	п327	п328	п329	п330
П2	-.027	.020	-.057	.110	-.031	.186	.203*
	.789	.844	.574	.276	.760	.063	.043
	100	100	100	100	100	100	100
П3	-.221*	-.082	.046	.055	.113	.058	.082
	.027	.418	.648	.586	.262	.564	.419
	100	100	100	100	100	100	100
П6	-.022	.100	.098	.010	.183	.132	.093
	.824	.324	.330	.918	.068	.189	.355
	100	100	100	100	100	100	100

П7	.075	.075	.043	.197*	.231*	.118	.150
	.459	.460	.671	.049	.021	.241	.136
	100	100	100	100	100	100	100
П13	-.143	.093	.173	.125	.270**	-.028	.043
	.155	.356	.086	.217	.007	.780	.669
	100	100	100	100	100	100	100
П14	.140	-.005	-.076	-.051	.033	-.023	-.020
	.166	.960	.451	.617	.744	.821	.846
	100	100	100	100	100	100	100
П15	.122	-.032	-.123	.059	-.067	.014	.062
	.226	.754	.222	.561	.505	.893	.543
	100	100	100	100	100	100	100
П16	.330**	.157	.066	-.009	.284**	.013	.003
	.001	.119	.512	.927	.004	.901	.976
	100	100	100	100	100	100	100
п321	-.072	.186	-.145	.377**	.088	.303**	.269**
	.478	.064	.150	.000	.384	.002	.007
	100	100	100	100	100	100	100
п322	-.074	.305**	-.016	.403**	.127	.439**	.347**
	.466	.002	.874	.000	.207	.000	.000
	100	100	100	100	100	100	100
п323	.075	-.123	.031	-.173	-.145	-.083	.051
	.459	.224	.756	.084	.151	.413	.611
	100	100	100	100	100	100	100
п324	.184	.146	.201*	-.044	.091	.039	.016
	.067	.146	.045	.664	.366	.697	.878
	100	100	100	100	100	100	100
п325	.154	.184	.079	.178	.164	.309**	.176
	.126	.067	.433	.076	.104	.002	.081
	100	100	100	100	100	100	100
п326	-.100	.172	-.044	.425**	.197	.374**	.332**
	.325	.088	.662	.000	.050	.000	.001
	100	100	100	100	100	100	100

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed); * . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Пирсонови коефицијенти корелације између независних и зависних манифестних варијабли који су значајни на нивоу 0,05 и 0,01 приказани су у табели 79.

Табела 79. Пирсонови коефицијенти корелације између независних и зависних манифестних варијабли који су значајни на нивоу 0,05 и 0,01

Р.бр.	Корелација	Независне варијабле	Зависне варијабле	Ниво значајности
1	1)П2, п330	П2. Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље пријема?	П330. Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету?	.203* .043
2	2)П3 П17	П3. Којом оценом бисте оценили постојећу праксу селекције програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству?	П.17. Какав је био имиц Републике Србије у земљама у којима сте гостовали?	-.221* .027
3	3)П7 п327	П7. Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре?	П327. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?	.197* .049
4	4)П7 п328	П7. Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре?	П328. Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?	.231* .021
5	5)П13 п328	П13. У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја?	П328. Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?	.270** .007
6	6)П16 п328	П16. Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?	П328. Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?	.284** .004
7	7)п321 п327	п321- Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	П327. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?	.377** .000
8	8)п321 п328	п321- Ради бржег	П328. Имиц Републике	.303** .002

		побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?	
9	9)п321 п329	п321- Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	П329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?	.269** .007
10	10)п322 П24	п322. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?	П24. Од посебног значаја за међународну културну сарадњу је промоција наше културне баштине као темеља српског идентитета. Какав је, по Вашем мишљењу, утицај изложби о културној баштини Републике Србије на изграђивање њеног имица?	.201* .045
11	10)П16 П17	П16. Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?	П17. Какав је био имиц Републике Србије у земљама у којима сте гостовали?	.330** 001
12	11)П16 п328	П16. Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?	п328. Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?	.284** .004
13	12)п321 п327	п321- Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	п327. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?	.377** .000
14	13)п321 п329	п321. Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да	п329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су	.303** .002

		се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?	
15	14)п321 п330	п321. Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	п330. Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету?	.269** .007
16	15)п322 п327	п322. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?	п327. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?	.403** .000
17	16)п322 п329	п322. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?	п329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?	.439** .000
18	17)п322 п330	п322. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?	п330. Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету?	.347** .000
19	18)п324 П25	п324. Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Републике Србије?	П25. Каква је, по Вашем мишљењу, медијска презентација културних знаменитости Републике Србије са Унескове листе светске баштине?	.201* .045
20	19)п325 п329	п325. Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет	п329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање	.309** .002

		интеркултурног дијалога и умрежавање Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу?	имица Републике Србије у свету?	
21	20)п326 п327	п326. Умрежавање и партнерство су неопходни елементи у стратегији српске културне дипломатије?	п327. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?	.425** .000
22	21)п326 п329	п326. Умрежавање и партнерство су неопходни елементи у стратегији српске културне дипломатије?	п329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?	.374** .000
23	22)п326 п330	п326. Умрежавање и партнерство су неопходни елементи у стратегији српске културне дипломатије?	п330. Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имица у свету?	.332** .001

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Након израчунатих корелација између манифестних варијабли *активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе*, као независне и манифестних варијабли *промоције српског културног идентитета и побољшања имица Републике Србије у свету*, као зависне варијабле, са становишта процене наших истакнутих уметника који су са својим програмима више пута гостовали у иностранству, обављено је тестирање следећих пет појединачних хипотеза у овом раду (две појединачне хипотезе у првој и три појединачне хипотезе у другој посебној хипотези).

Ради потврђивања појединих хипотеза коришћене су значајне корелације између независних и зависних манифестних варијабли које својим садржајем одговарају постављеним хипотезама.

Ради тестирања **прве појединачне хипотезе** дефинисане као: **X₁₁: Што се придаје већи значај кадровској политици у културној дипломатији, то ће и**

међународна културна сарадња бити продуктивнија и супротно, коришћена је корелација између три пара независних и зависних манифестних варијабли, и то:

16)п322 п327: **п322.** Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету? **п327.** Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиџ у свету побољша? **(.403** .000);**

17)п322 п329: **п322.** Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету? **п329.** Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету?**(.439** .000);**

19)п325 п329: **п325.** Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавање Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу?; **п329.** Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету? **(.309** .002);**

На основу добијених резултата може се закључити да је **прва појединачна хипотеза (X₁₁) потврђена.**

Приликом тестирања **друге појединачне хипотезе, дефинисане као: X₁₂: Што је веће учешће истакнутих уметника и спортиста у културној дипломатији, то су и интеркултурни дијалог и умрежавање на европском и глобалном нивоу већи, коришћена је, такође, корелација између три пара манифестних варијабли, и то:**

9)п321 п329: **п321-** Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње? **п329.** Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету? **(.269** .007);**

17)п322 п329: **п322.** Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету? **п329.** Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету? **(.439** .000);**

19)п325 п329: **п325.** Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавање Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу? **п329.**

Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету? (.309** .002);

На основу приказаних коефицијената корелације, може се закључити да је **друга појединачна хипотеза (X₁₂) потврђена.**

Трећа појединачна хипотеза, дефинисана као: **X₂₂: Што се боље презентује културно наслеђе Републике Србије, то ће и слика о Републици Србији бити позитивнија**, тестирана је помоћу два пара независних и зависних манифестних варијабли, и то:

10)п322 П24: п322. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету? **П24.** Од посебног значаја за међународну културну сарадњу је промоција наше културне баштине као темеља српског идентитета. Какав је, по Вашем мишљењу, утицај изложби о културној баштини Републике Србије на изграђивање њеног имиџа? (.201* .045);

18)п324 П25: п324. Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Републике Србије? **П25.** Каква је, по Вашем мишљењу, медијска презентација културних знаменитости Републике Србије са Унескове листе светске баштине? (.201* .045)

Приказани коефицијенти корелације за ова два пара независних и зависних манифестних варијабли, упућују на закључак да је **трећа појединачна хипотеза (X₂₂) потврђена.**

Четврта појединачна хипотеза, дефинисана као: **X₂₃: Што је боља медијска кампања културе Републике Србије у иностранству, то ће и ефекат побољшања имиџа бити већи**, тестирана је помоћу следећег пара Пирсоновог коефицијента независне и зависне манифестне варијабле:

3)П7 п327 : П7. Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре? **п327.** Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиџ у свету побољша? (.197* .049);

Приказани коефицијент корелације указује на то да је **пета појединачна хипотеза (X₂₃) потврђена.** На крају овог дела рада може се закључити да је свих пет појединачних хипотеза потврђено.

3.3.2. Повезаност између латентних варијабли активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе и латентних варијабли промоције српског културног идентитета и побољшања имиџа Републике Србије у свету.

Приликом утврђивања повезаности између латентних варијабли (фактора) активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе, као независне варијабле и латентних варијабли промоције српског културног идентитета и побољшања имиџа Републике Србије у свету, као зависне варијабле, коришћене су следеће латентне варијабле:

а) Независне варијабле:

1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;

2) Ф2: сарадња наших уметника са нашим дипломатама и са представницима наше дијаспоре у припреми културних догађаја, као и праћење гостовања наших уметника у домаћим медијима;

3) Ф3: праћење гостовања наших уметника у медијима земаља у којима гостују и сарадња са страним уметницима у припреми културних догађаја насрам сарадње наших уметника са нашом дијаспором у припреми културних догађаја;

4) Ф4: адекватност попуне наших дипломатских представништава стручним кадром који се бави културном дипломатијом и адекватно ангажовање наших истакнутих уметника и књижевних стваралаца у културној дипломатији;

5) Ф5: избор програма са којима наши уметници гостују у иностранству, укључујући и карактеристике земље пријема, насупротив пропраћености њиховог гостовања у домаћим медијима;

6) Ф6: преводи дела српских књижевника на светске језике, учешће наших издавача на међународним сајмовима књига и организација књижевних вечери у иностранству утичу на представљање наше културе и нашег културног идентитета.

б) Зависне варијабле

Зависне варијабле су разматране кроз четири групе латентних димензија (фактора), и то: 1) допринос појединих врста програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству; 2) допринос појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету; 3) допринос појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала, манифестација ликовног стваралаштва и манифестација из области књижевности и стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету и 4) утицај појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету.

Прва група има четири, друга група две, трећа група седам и четврта група две латентне димензије (фактора) доприноса (утицаја) културних манифестација у иностранству и у земљи на промовисање српског идентитета и на побољшање имица Републике Србије, што чини 17 латентних димензија (фактора) у скупу зависних завијабли:

1) Допринос појединих врста програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству

1) Ф11: промоција културне баштине, изложбе о културном туризму, преводи наших дела на стране језике и музеолошке, социокултурне и монографске изложбе, као вид промоције српског идентитета у иностранству;

2) Ф12: музичке, плесне и драмске представе, манифестације ликовног стваралаштва и учешће на међународним сајмовима књига, као вид промоције српског идентитета у иностранству;

3) Ф13: учешће наших уметника на концертима класичне и хорске музике као и на филмским фестивалима ради промоције српског идентитета у иностранству и

4) Ф14: представљање етнографских садржаја и мотива наше земље, као вид промоције српског идентитета у иностранству.

2) Допринос појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету

1) Ф21: учешће на књижевним и ликовним манифестацијама, на филмским фестивалима, као и извођење музичких, плесних и драмских представа;

2) Ф22: неговање националног идентитета, промоција културне баштине и изложбе о културном туризму, музеолошке, социокултурне и монографске изложбе наспрам медијске презентација културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине;

3) Ф23: извођење хорских концерата и концерата етно музике ради промоције српског идентитета, уз извођење концерата класичне музике усмерених побољшању имица Републике Србије и

4) Ф24: утицај изложби о културној баштини Републике Србије и извођење позоришних представа на изграђивање њеног имица наспрам утицаја извођења концерата популарне музике на изградњу имица Републике Србије.

3) Допринос појединих музичких, позоришних, плесних и филмских фестивала, манифестација ликовног стваралаштва и манифестација из области књижевности и стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету

1) Ф31: утицај појединих позоришних и плесних фестивала, утицај појединих међународних филмских фестивала и утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица;

2) Ф32: утицај појединих музичких, позоришних, филмских и ликовних манифестација међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица;

3) Ф33: утицај појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва, филмских фестивала, ликовног стваралаштва и музичких фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету;

4) Ф34: утицај појединих манифестација из области музичког, филмског и књижевног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету;

5) Ф35: утицај појединачних манифестација из области филмских, плесних и музичких и позоришних фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету;

6) Ф36: утицај најзначајнијих музичких, позоришних и филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету и

7) Ф37: утицај појединачних музичких и књижевних манифестација међународног карактера на побољшање имица Републике Србије у свету.

4) Утицај појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету

1) Ф41: гостовања наших уметника у иностранству и културне манифестације међународног значаја које се одржавају у Србији, уз агилнију медијску промоцију ових активности, значајно доприносе побољшању имица Републике Србије у свету и

2) Ф42: имиц Републике Србије у свету зависи од разнородних унутрашњих и спољних чинилаца, међу којима политичка стабилност државе представља значајну основу њеног имица.

Пирсонови коефицијенти корелације између независних и зависних латентних варијабли приказани су у табели 80.

Табела 80. Пирсонови коефицијенти корелације између независних и зависних варијабли на латентном нивоу

Зависне варијабле	Независне варијабле					
	Ф1	Ф2	Ф3	Ф4	Ф5	Ф6
Ф11	.145	-.133	.075	.119	.064	.132
	.149	.187	.457	.240	.527	.189
	100	100	100	100	100	100
Ф12	.144	-.015	.062	.356**	-.068	.060
	.153	.880	.543	.000	.501	.553
	100	100	100	100	100	100
Ф13	.285**	.064	.070	-.022	.035	.036
	.004	.526	.490	.828	.730	.723
	100	100	100	100	100	100
Ф14	.066	.213*	-.110	-.085	-.007	.064
	.512	.033	.274	.398	.941	.528
	100	100	100	100	100	100
Ф21	.284**	-.052	.170	.248*	.013	.117
	.004	.609	.091	.013	.894	.248
	100	100	100	100	100	100
Ф22	.079	-.039	-.077	-.077	.022	-.048
	.434	.702	.445	.446	.828	.632
	100	100	100	100	100	100
Ф23	.151	.117	-.086	.061	.013	.164
	.135	.248	.394	.546	.900	.104
	100	100	100	100	100	100
Ф24	.189	.075	-.117	-.102	.079	.261**
	.060	.456	.245	.313	.435	.009
	100	100	100	100	100	100
Ф31	.068	.011	.132	.141	-.088	.226*
	.501	.913	.191	.163	.385	.024
	100	100	100	100	100	100
Ф32	.161	.037	.040	.223*	.096	.017
	.109	.715	.694	.026	.341	.868
	100	100	100	100	100	100
Ф33	-.048	.033	.044	.073	.030	.288**
	.636	.743	.665	.468	.763	.004
	100	100	100	100	100	100
Ф34	.217*	-.012	-.066	.020	.223*	.025
	.030	.908	.515	.844	.026	.807
	100	100	100	100	100	100
Ф35	.161	-.027	-.076	.010	-.157	-.103
	.110	.792	.452	.919	.118	.309
	100	100	100	100	100	100
Ф36	.271**	-.037	.058	.206*	-.060	.007
	.006	.715	.564	.040	.551	.942
	100	100	100	100	100	100
Ф37	-.090	.186	.040	.033	.026	.088
	.375	.063	.695	.743	.795	.383

	100	100	100	100	100	100
Ф41	.535**	.086	-.107	-.028	.240*	.011
	.000	.394	.291	.786	.016	.915
	100	100	100	100	100	100
Ф42	.097	.241*	.152	.126	-.221*	.111
	.337	.016	.131	.212	.027	.273
	100	100	100	100	100	100

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Пирсонови коефицијенти корелације између независних и зависних латентних варијабли који су значајни на нивоу 0,05 и 0,01 приказани су у табели 81.

Табела 81. Пирсонови коефицијенти корелације између независних и зависних варијабли на латентном нивоу који су значајни на нивоу 0,01 и 0,05

Р. бр.	Корелација	Независне варијабле	Зависне варијабле	Ниво значајности
1	Ф4 – Ф12	1) Ф4: адекватност попуне наших дипломатских представништава стручним кадром који се бави културном дипломатијом и адекватно ангажовање наших истакнутих уметника и књижевних стваралаца у културној дипломатији;	2) Ф12: музичке, плесне и драмске представе, манифестације ликовног стваралаштва и учешће на међународним сајмовима књига, као вид промоције српског идентитета у иностранству;	.356** .000
2	Ф1 – Ф13	1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;	2) Ф13: учешће наших уметника на концертима класичне и хорске музике и на филмским фестивалима ради промоције српског идентитета у иностранству;	.285** .004
3	Ф2 – Ф14	1) Ф2: сарадња наших уметника са нашим дипломатама и са представницима наше дијаспоре у припреми културних догађаја, као и праћење гостовања наших	2) Ф14: представљање етнографских садржаја и мотива наше земље, као вид промоције српског идентитета у иностранству;	.213* .033

		уметника у домаћим медијима;		
4	Ф1 - Ф 21	1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;	2) Ф21: учешће на књижевним и ликовним манифестацијама, као и на филмским фестивалима и извођење музичких, плесних и драмских представа;	.284** .004
5	Ф4 – Ф21	1) Ф4: адекватност попуне наших дипломатских представништава стручним кадром који се бави културном дипломатијом и адекватно ангажовање наших истакнутих уметника и књижевних стваралаца у културној дипломатији;	2) Ф21: учешће на књижевним и ликовним манифестацијама, као и на филмским фестивалима и извођење музичких, плесних и драмских представа;	.248.013
6	Ф6 – Ф24	1) Ф6: преводи дела српских књижевника на светске језике, учешће наших издавача на међународним сајмовима књига и организација књижевних вечери у иностранству утичу на представљање наше културе и нашег културног идентитета;	2) Ф24: утицај изложби о културној баштини Републике Србије и извођење позоришних представа на изграђивање њеног имица наспрам утицаја извођења концерата популарне музике на изградњу имица Републике Србије;	.261** .009
7	Ф6 – Ф31	1) Ф6: преводи дела српских књижевника на светске језике, учешће наших издавача на међународним сајмовима књига и организација књижевних вечери у иностранству утичу на представљање наше културе и нашег културног идентитета;	2) Ф31: утицај појединих позоришних и плесних фестивала, утицај појединих међународних филмских фестивала и утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица;	.226* .024
8	Ф4 – Ф32	1) Ф4: адекватност попуне наших дипломатских	2) Ф32: утицај појединих музичких,	.223* .026

		представништава стручним кадром који се бави културном дипломатијом и адекватно ангажовање наших истакнутих уметника и књижевних стваралаца у културној дипломатији;	позоришних, филмских и ликовних манифестација међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа;	
9	Ф6 – Ф33	1) Ф6: преводи дела српских књижевника на светске језике, учешће наших издавача на међународним сајмовима књига и организација књижевних вечери у иностранству утичу на представљање наше културе и нашег културног идентитета;	2) Ф33: утицај појединих манифестација из области књижевности и преводаштва, филмских фестивала, ликовног стваралаштва и музичких фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа у свету;	.288** .004
10	Ф5 – Ф34	1) Ф5: избор програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству, укључујући и карактеристике земље пријема, наспрот пропраћености њиховог гостовања у домаћим медијима;	2) Ф34: утицај појединих манифестација из области музичког, филмског и књижевног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа у свету;	.223* .026
11	Ф1 – Ф36	1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;	2) Ф36: утицај најзначајнијих музичких, позоришних и филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање њеног имиџа у свету;	.271** .006
12	Ф4 – Ф36	1) Ф4: адекватност попуне наших дипломатских представништава стручним кадром који се бави културном дипломатијом и адекватно ангажовање наших истакнутих уметника и	2) Ф36: утицај најзначајнијих музичких, позоришних и филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у Србији на побољшање	.206* .040

		књижевних стваралаца у културној дипломатији;	њеног имица у свету;	
13	Ф1 – Ф41	1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;	2) Ф41: гостовања наших уметника у иностранству и културне манифестације међународног значаја које се одржавају у Србији, уз агилнију медијску промоцију ових активности, значајно доприносе побољшању имица Републике Србије у свету;	.535** .000
14	Ф5 – Ф41	1) Ф5: избор програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству, укључујући и карактеристике земље пријема, насупротив пропраћености њиховог гостовања у домаћим медијима;	2) Ф41: гостовања наших уметника у иностранству и културне манифестације међународног значаја које се одржавају у Србији, уз агилнију медијску промоцију ових активности, значајно доприносе побољшању имица Републике Србије у свету;	.240* .016
15	Ф2 – Ф42	1) Ф2: сарадња наших уметника са нашим дипломатама и са представницима наше дијаспоре у припреми културних догађаја, као и праћење гостовања наших уметника у домаћим медијима;	2) Ф42: имиц Републике Србије у свету зависи од разнородних унутрашњих и спољних чинилаца, при чему политичка стабилност државе представља значајну основу њеног имица;	.241* .016
16	Ф5 – Ф42	1) Ф5: избор програма са којимаа наши уметници гостују у иностранству, укључујући и карактеристике земље пријема, насупротив пропраћености њиховог гостовања у домаћим медијима;	2) Ф42: имиц Републике Србије у свету зависи од разнородних унутрашњих и спољних чинилаца, међу којима политичка стабилност државе представља значајну основу њеног имица;	-.221* .027

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Након обављене корелационе анализе манифестних и латентних варијабли *активности наших дипломатских представништва у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са својим програмима из области културе*, као независне, и *промоције срског културног идентитета и побољшања имица Републике Србије у свету*, као зависне варијабле, помоћу наведених статистичких показатеља дескриптивне, факторске и корелационе анализе обавиће се тестирање посебних и опште хипотеза у овом раду.

У овом поглављу биће тестиране две посебне хипотезе, а у претходној целини већ је тестирано пет појединачних хипотеза (две појединачне хипотезе у првој посебној и три појединачне хипотезе у другој посебној хипотези). Овај поступак биће обављен помоћу значајних корелација између независних и зависних манифестних и латентних варијабли чији садржај одговара садржају дефинисаних посебних хипотеза. То су следеће две посебне хипотезе:

X₁: Што се придаје већи значај персоналном аспекту у културној дипломатији, то су веће могућности за промену негативне слике Србије у свету и

X₂: Што су јасније стратегије културне политике и културне дипломатије, то ће се медијска слика Србије у иностранству брже мењати и супротно.

Ради тестирања прве посебне хипотезе која је дефинисана као: **X₁: Што се придаје већи значај персоналном аспекту у културној дипломатији, то су веће могућности за промену негативне слике Србије у свету**, коришћени су резултати Пирсонове корелације између пет парова манифестних независних и зависних варијабли и два пара латентних независних и зависних варијабли. Прво ће бити приказани парови коефицијената манифестних независних и зависних варијабли:

13)п322 п327 .403^{**} .000

п322. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?; **п327.** Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиц у свету побољша?

15)п322 п329 .439^{**} .000

п322. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?;

п329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету?

16)п322 п330 .347** .000

п322. Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Републици Србији у свету?

п330. Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Републици Србији од великог су значаја за побољшање њеног имиџа у свету?

17)п324 П25 .201* .045

п324. Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Републике Србије?

П25. Каква је, по Вашем мишљењу, медијска презентација културних знаменитости Републике Србије са Унескове листе светске баштине?

18)п325 п329 .309** .002

п325. Веће ангажовање врхунских уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавање Републике Србије са институцијама културе на европском и глобалном нивоу?;

п329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Републике Србије у свету?

У прилог тестирању прве посебне хипотезе биће приказани коефицијенти корелације два пара латентних независних и зависних варијабли, и то:

1)Ф4 - Ф12 .356** .000

Ф4: адекватност популе наших дипломатских представништава стручним кадром који се бави културном дипломатијом и адекватно ангажовање наших врхунских уметника и књижевних стваралаца у културној дипломатији;

Ф12: музичке, плесне и драмске представе, манифестације ликовног стваралаштва и учешће на међународним сајмовима књига као вид промоције српског идентитета у иностранству;

2)Ф1-Ф13 .285 .004**

Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;

Ф13: учешће наших уметника на концертима класичне и хорске музике и на филмским фестивалима ради промоције српског идентитета у иностранству.

Ови резултати указују на то да су четири пара корелација манифестних независних и зависних варијабли значајни на нивоу поверења мањем од 0,01 и један пар значајан на нивоу поверења мањем од 0,05, док су оба пара корелација латентних независних и зависних варијабли значајни на нивоу поверења мањем од 0,01, па се може закључити да **прва посебна хипотеза (X₁) потврђена.**

Приликом тестирања **друге посебне хипотезе** дефинисане као: **X₂: Што су јасније стратегије културне политике и културне дипломатије, то ће се медијска слика Србије у иностранству брже мењати и супротно,** коришћени су резултати корелационе анализе за три пара манифестних независних и зависних варијабли и четири пара латентних независних и зависних варијабли. Прво ће бити приказани коефицијенти корелације за три пара манифестних независних и зависних варијабли, и то:

7)п321 п327 .377 .000**

п321. Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?;

п327. Што је агилнија медијска промоција културе Републике Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиџ у свету побољша?

8)п321 п328 .303 .002**

п321. Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?; **П328.** Имиц Републике Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?

9)п321 п329 .269** .007

п321. Ради бржег побољшања медијске слике Републике Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?;

п329. Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имица Републике Србије у свету?

У даљем току анализе резултата истраживања биће приказани резултати Пирсоновог коефицијента корелације за четири пара латентних независних и зависних варијабли, и то:

1)Ф1 – Ф13 .285** .004

1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;

2) Ф13: учешће наших уметника на концертима класичне и хорске музике и на филмским фестивалима ради промоције српског идентитета у иностранству;

2)Ф1 – Ф21 .284** 004

1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;

2) Ф21: учешће на књижевним и ликовним манифестацијама, као и на филмским фестивалима и извођење музичких, плесних и драмских представа;

3)Ф 1- Ф36 .271 ** .006

1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;

2) Ф36: утицај најзначајнијих музичких, позоришних и филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету;

4)Ф1 – Ф41 .535 ** .000

1) Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу;

2) Ф41: гостовања наших уметника у иностранству и културне манифестације међународног значаја које се одржавају у Републици Србији, уз агилнију медијску промоцију ових активности, значајно доприносе побољшању имица Републике Србије у свету;

Ови резултати показују да су сва три пара манифестних независних и зависних варијабли и четири пара латентних независних и зависних варијабли значајни на нивоу поверења мањем од 0,01, па се може закључити да је **друга посебна хипотеза (X₂) потврђена.**

На крају овог дела, може се закључити да су потврђене две посебне хипотезе, а у претходној целини већ је тестирано пет појединачних хипотеза (две појединачне хипотезе у првој посебној и три појединачне хипотезе у другој посебној хипотези). Сходно томе, **генерална (општа) хипотеза истраживања** која је гласила: **“Што се придаје већи значај културној дипломатији , то ће и имиц Србије у свету бити бољи, и обратно”**, може се, такође, **потврдити** на основу потврђивања свих појединачних и посебних хипотеза. Сходно томе, **генерална (општа) хипотеза истраживања** која је гласила: **„Што се придаје већи значај**

културној дипломатији , то ће и имиџ Србије у свету бити бољи, и обратно”, може се, такође, **потврдити** на основу потврђивања свих појединачних и посебних хипотеза.

IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Предмет истраживања докторске дисертације односи се на културну дипломатију као чиниоца промене имица Републике Србије у свету. Распад СФРЈ и стварање нових самосталних држава, ратови на простору бивше СФРЈ, санкције према Републици Србији, агресија НАТО на СР Југославију, признање Косова и Метохије као самосталне државе од дела међународне заједнице, неки су од чинилаца који су утицали на имиц Републике Србије у свету. Овакав след догађаја постављао је захтев за усвајањем стратегије на државном нивоу усмереној на побољшање слике о Републици Србији у иностранству, првенствено путем дипломатских, а затим и медијских активности.

Циљ истраживања културне дипломатије као чиниоца промене имица Републике Србије је био да се на основу постојећих теоријских ставова и уопштавања искуствених сазнања, применом научних метода, идентификују релевантни параметри за дефинисање културне дипломатије и њеног утицаја на промену имица Републике Србије у свету. Практичан циљ истраживања састојао се у прибављању поузданих информација за закључивање и давање конкретних предлога у изради основа стратегије културе Републике Србије у домену културне дипломатије. У оквиру овог проблема, истраживани су културни садржаји који су доминирали у међународној културној сарадњи Републике Србије са светом, персонални аспект културне дипломатије, улога дијаспоре и значај културног наслеђа у културној дипломатији.

У овом раду дефинисане су *четири посебне хипотезе*: Х₁: Међународни културни односи Србије са светом, засновани на аутентичној интеркултурној комуникацији, доприносе унапређењу међународних културних веза и побољшању имица Републике Србије у свету; Х₂: Српске и иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица Републике Србије, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у нашој земљи; Х₃: Што се додаје већи значај персоналном аспекту у културној дипломатији, то су веће могућности за промену негативне слике Србије у свету и Х₄: Што су јасније стратегије културне политике и културне дипломатије, то ће се медијска слика Србије у иностранству брже мењати и

супротно. *Генерална (општа) хипотеза овог истраживања* је гласила: Што се придаје већи значај културној дипломатији, то ће и имиџ Србије у свету бити бољи, и обратно.

На основу дефинисаног предмета, циља и хипотеза истраживања, у овом раду примењене су следеће *научноистраживачке методе*: метода анализе садржаја и Survey метода (дескриптивна и аналитичка). Као *технике истраживања* коришћене су *интервјуисање и анкетање*, а за прикупљање података коришћени су следећи истраживачки инструменти: *Арак за анализу садржаја, Протокол интервјуа за српске дипломате, Протокол интервјуа за стране дипломате у Србији и Упитник за уметнике*.

Први задатак истраживања је **анализа садржаја Извештаја о међународној културној сарадњи Србије са светом у периоду од 2001. до 2015. године са становишта њихових носилаца, програма и држава са којима је остварена сарадња**. У овом делу рада прва посебна хипотеза је дефинисана као: X_1 : Међународни културни односи Србије са светом, засновани на аутентичној интеркултурној комуникацији, доприносе унапређењу међународних културних веза и побољшању имиџа Републике Србије у Европи и свету.

Носиоци међународне сарадње у области културе на националном нивоу су Министарство културе и информисања и Министарство спољних послова, преко дипломатско-конзуларних представништава Републике Србије и КИЦ у Паризу, међународних манифестација у земљи и у иностранству, као и путем потписивања међународних билатералних и мултилатералних уговора. Осим установа културе, значајну активност у пољу међународне културне сарадње све више испољавају поједини региони, градови, мреже и организације цивилног друштва.

Предмет овог дела истраживања представљају културне активности Србије у иностранству у периоду од 2001. до 2015. године. Основна метода имплементирана у овом делу рада је *анализа садржаја* која је омогућила систематску, квантитативну и квалитативну класификацију садржаја међународне сарадње Републике Србије са светом у области културе.

Приликом одабира *истраживачког узорка културних програма* коришћен је *Извештај министарства спољних послова о сарадњи Републике Србије са светом у области културе у периоду од 2001. до 2015. године* (око 2843 програма).

Неки ванинституционални програми, посебно програми самосталне уметничке иницијативе, нису, нажалост, евидентирани у овом *Извештају*, те није било могуће да се обраде и укључе у ово истраживање.

Анализа хронологије остваривања културних активности Републике Србије по појединим континентима и државама је показала да је у разматраном периоду Република Србија реализовала укупно 2843 културне активности са државама на шест континетата, при чему је највећи број ових активности реализован са Европом (76,5%), а у знатно мањем обиму са Азијом (7,4%) и Северном Америком (7%). Испод 5% ових активности је реализовано са Средњом и Јужном Америком (4%), Африком (3,2%) и Аустралијом (1,8%).

Када је реч о државама с којима Република Србија сарађује у области културе, међународна културна сарадња је остварена са 74 државе у свету (Европа - 34; Азија - 16; Африка - 11; Северна Америка - 2; Средња и Јужна Америка - 10 и Аустралија - 2). При томе, највећи број активности остварен је са Француском – 198, затим Хрватском – 159, Аустријом - 156, Италијом - 122, Румунијом – 107, Грчком 105 и Руском Федерацијом - 101. Са овим земљама је остварена сарадња у укупном обиму од 28%. Међу земљама са којима је остварена сарадња у опсегу од 50-100 активности, налазе се следеће државе: Канада – 99, САД – 98, Словачка – 98, СР Немачка – 92, Пољска – 91, Босна и Херцеговина – 88, Чешка – 75, Бугарска – 69, Јапан – 68, Црна Гора – 67, Македонија – 55 и Португал – 54 активности. Са овим државама остварено је 33,4% активности, што са претходном групом чини укупно 61,4% реализованих активности.

Осим броја остварених активности, истраживачки подаци показују и трајање остваривања културних активности са појединим државама. Према тим подацима, међу 19 земаља са којима је Република Србија остваривала сарадњу у обиму преко 50% остварених активности, најдужа сарадња је остваривана са Руском Федерацијом – 15 година, затим са Грчком – 14, а након тога следи већи број земаља са остварених 13 година сарадње – Аустрија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Македонија, СР Немачка, Словачка, Хрватска, Чешка, Јапан и Канада. У групи земаља с којима је остваривана сарадња у трајању од 12 година налазе се: Француска, Пољска и Румунија. Са САД је остваривана сарадња у периоду од 11

година, са Португалом - 10 година и са Црном Гором – 7 година (од њеног осамостаљења).

Културни центри се оснивају и при Амбасадама Републике Србије или у оквиру удружења дијаспоре (осим Културног центра у Паризу). Када је реч културним центрима у оквиру Амбасада Р. Србије у Европи, најширу активност у области међународне културне сарадње су остварили Културни центри при Амбасадама Републике Србије у Норвешкој и Данској. Међународна сарадња у области културе између Републике Србије и Народне Републике Кине, према документима и споразумима, резултирала је важном чињеницом да је, новембра 2018. године, у Пекингу, основан културни центар Републике Србије „Иво Андрић”, први културни центар који је основала Република Србија.

Хронолошки преглед заступљености културних активности Републике Србије у иностранству, по годинама реализације, показује да је у разматраном временском периоду (2001. до 2015. године), највећи број културних програма у иностранству остварен 2007. године - 322 или 11,3%; затим следи 2009. - 266 или 9,4%; 2008. - 265 или 9,3%; 2015. - 256 или 9% и 2014. година - 247 или 8,7% програма. Према резултатима истраживања, најмањи број активности остварен је 2001. - 39 или 1,4% и 2002. године - 101 или 3,6%. Иако је укупан број културних активности растао и достигао свој максимум 2007. године – 322 или 11,3%, уочава се пад ових активности у периоду од 2008., односно 2009. године, па све до 2013. године када укупан број активности достиже свој други минимум - 104 или 3,7%.

Приликом истраживања ***облика културне сарадње Републике Србије са светом у периоду од 2001. до 2015. године***, обављена је типологизација културних програма која је „адаптирана према облицима дифузије културе и пројеката у култури” (Драгићевић Шешић, Стојковић, 2007: 189-220). Сходно томе, дефинисано је пет група основних облика културних програма, а у оквиру тих група одређени су основни типови и врсте културних активности, и то: ***1) изложбе; 2) сценски програми; 3) филмске манифестације; 4) књижевне манифестације и 5) пригодне манифестације у иностранству.***

Пригодне манифестације у иностранству обухватају различит број појединачних културних активности, па се укупан број активности у области културе Републике Србије у иностранству повећава у односу на свих пет типова

културних делатности. Узимајући у обзир ову чињеницу, укупан број културних активности Републике Србије се повећао са 2843 на 3078 културних активности које су разматране у даљем току рада. Према резултатима истраживања, најзаступљенији облици међународне сарадње Републике Србије са светом у области културе су: сценски програми (29,31%), затим следе изложбе (23,26%); филмске манифестације (21,83%) и књижевне манифестације (17,80%), а најмању заступљеност имају пригодне манифестације (7,80%).

Обим **изложби (I)**, као важног облика сарадње Републике Србије са страним земљама у области културе, представља укупан број од 716 реализованих изложби (од 3078 културна програма). Заступљеност изложби, према типологији, процентуално изгледа овако: уметничке (73,32%), културолошко-документационе (13,13%), пропагандно-анимационе (5,73%) и фестивали и такмичења уметничких изложби (7,82%).

Када је реч о **уметничким изложбама (1.1)**, најбројније су **изложбе ликовне и примењене уметности** (80,95%), при чему је учешће *ликовних изложби* у овом типу програма највеће - 74,52%. Такође, анализом ликовних изложби, уочава се да самосталне, заједничке и колективне ликовне изложбе чине око две трећине укупних ликовних изложби (65,1%). Ретроспективне изложбе обухватају 7,23% укупних изложби ликовних уметности у иностранству. Мање од 5% ликовних изложби чине изложбе акварела (4,72%). Изложбе графика обухватају 11,32% свих изложби сликарства. *Изложбе примењене уметности* обухватају 24,82% изложби ликовних и примењених уметности. Највећи проценат изложби из области примењене уметности имале су изложбе фотографија (51,43%), а затим карикатуре (15,24%) и српских народних ношњи и народне радиности (9,52%).

Програмске и тематске изложбе (1.2) чине 1,72% од укупног броја изложби и обухватају две врсте изложби - изложбе међународног карактера (6) и изложбе српске уметности (3), док **заједничке изложбе (2) и размене изложби (2)** чине свега 1,72% уметничких изложби.

Представљање на светским изложбама савремене уметности обухвата, између осталог, и учешће наших уметника на *ликовним бијеналима* у Венецији (Италија). **Изложбе наивног сликарства** су заступљене са око 10% од укупног

броја уметничких изложби. **Изложбе о културној баштини** обухватају 5,52% укупних уметничких изложби и односе се на: 1) изложбе културног наслеђа Републике Србије (2); 2) изложбе икона и фресака (17) и 3) изложбе српских манастира.

Културолошко-документарне изложбе (1.2.), заступљене са 13,13%, подразумевају четири типа изложби, и то: музеолошко-студијске изложбе (5,32%); 2) социо-културне изложбе (6,38%), 3) културолошко-историјске изложбе (69,15%) и 4) монографске изложбе о значајним личностима из Србије (19,15%).

Пропагандно-анимационе изложбе (1.3.) чине свега 5,73% у укупном узорку реализованих изложби. Од тога, изложбе о културном туризму обухватају највећи проценат ових изложби (34,15%), затим следе изложбе о археолошком туризму (26,83%), привредне изложбе и сајмови (17,07%), изложбе о туристичким потенцијалима Србије (12,20%), а најмање учешће имају етно-изложбе (9,76%).

Фестивали и такмичења уметничких изложби (1.4.) обухватају 7,82% укупног броја уметничких изложби, и то су две врсте манифестација: *фестивали и награде за ликовну и примењену уметност* (19,64%) и *такмичења и награде за ликовну и примењену уметност* (80,36%), при чему такмичења и награде за ликовну уметност обухватају две трећине ових активности (66,66%).

Сценски програми (II), као најзначајнији сегмент културних активности Републике Србије у свету (обухвата 29,31% свих активности), разматран је преко три типа културних програма, а то су: 1) представе у иностранству, 2) концерти у иностранству и 3) фестивали и такмичења сценских програма у иностранству. Према приказаним резултатима, највећи проценат сценских програма припада концертима у иностранству (47,89%), затим следе представе у иностранству (22,95%), док 29,16% ове врсте програма припада фестивалима и такмичењима на којима су урествовали наши уметници.

Представе у иностранству (2.1.) чине три врсте манифестација, а то су: 1) позоришна представа (73,91%), 2) музичка и плесна представа (15,46%) и 3) фолклорна представа (10,63%).

Међу **позоришним представама (1.1.)**, преко 60% припада гостовањима позоришта из Републике Србије у иностранству (62,09%). Друго место, по обиму сарадње, заузима премијерно извођење позоришних представа (16,34%), а треће

место – самостално учешће глумца, редитеља и професора драмских уметности (15,03%). Испод 5% учешћа ове врсте програма припада извођењима монодрама у иностранству (4,58%) и позоришном читању драмског текста (1,96%).

Музичке и плесне представе (1.2.) партиципирају са 15,46% у укупном узорку представа. Њих чине: оперске представе - са близу две трећине учешћа у овом типу културних активности - 62,5% и балетске представе и савремени плес које чине нешто више од једне трећине ових активности - 37,5%. **Фолклорне представе (1.3.)** чине 10,63% од укупног броја изведених представа.

Концерти у иностранству (2.2.) обухватају скоро половину разматраних сценских наступа (47,89%). Ова врста културних активности обухвата: 1) концерте класичне музике (44,91%); 2) хорске концерте (16,44%); 3) концерте културно-уметничких друштава (2,08%); 4) концерте популарне музике (6,71%); 5) концерте етно-музике (4,40%); 6) концерте ране музике (2,08%); 7) концерте традиционалне музике (0,69%); 8) концерте цез, рок, блуз и техно-музике (5,10%), као и 9) учешће српских уметника, хорова, фолклорних група и позоришта из дијаспоре на манифестацијама у иностранству (17,59%).

У оквиру концерата као облика културних делатности Републике Србије у свету, **концерти класичне музике** обухватају 44,91%, од чега солистички концерти чине 47,42% ових активности. Заједничким концертима припада 25,77%, а колективним 4,64% од укупног броја концерата класичне музике. Концерти оркестара и ансамбала класичне музике чине 15,46%, док преостала два разматрана облика учествују са мање од 4% активности (концерти музичких школа из Републике Србије и учешће српских гостујућих композитора и диригената).

Једна четвртина концерата припада групи *заједничких концерата* класичне музике (25,77%). Ове концерте одржали су прваци Београдске опере, бројни дуети, триа и групе музичара. Заједничке концерте музичара су изводила клавирска два, дуети виолониста и пијаниста, дуети виолончелиста и пијаниста, концерти виолиниста и виолончелиста и концерти дуета других инструменалиста. *Колективни концерти* чине тек 4,64% свих концерата класичне музике. Ове концерте су одржале различите групе оперских уметника, инструменталиста, КУД-ова, ансамбала и оркестара. *Концерти оркестара и ансамбала класичне музике* обухватају 15,46% концерата класичне музике и налазе се на трећем месту по

заступљености у оквиру концерата класичне музике. *Концерти музичких школа из Републике Србије у иностранству* учествују са 3,62% концерата класичне музике. *Концерти гостујућих српских композитора и диригената у иностранству* представљају само 3,09% концератних активности у иностранству. *Хорски концерти* обухватају 16,44% укупног броја концерата у иностранству. Њих чине: концерти академских хора (29,58%); концерти камерних хора (7,04%); концерти мешовитих, мушких, женских, омладинских, дечјих и хора КУД-а (26,76%), концерти црквених хора, духовне и сакралне музике (35,21%) и заједнички концерти ансамбала и хора (1,41%). *Концерти камерних хора* чине 7,04% укупног узорка хорских концерата. *Концерти мешовитих, мушких, женских, омладинских, дечјих и хора КУД-а* обухватају више од једне четвртине укупног узорка наступа хора (26,76%). *Концерти црквених хора, духовне и сакралне музике* обухватају 35,21% од укупног броја изведених концерата, *концерти културно-уметничких друштава* - 2,08% . *концерти популарне музике* - 6,25%, *концерти етно-музике* - 4,86%, а *концерти џез, рок, блуз и техно-музике* - 5,10% концертних активности, при чему је, од тога, највише одржано концерата џез-музике (63,64%).

Кад је у питању *учешће српских уметника, хора, фолклорних група и позоришта из дијаспоре на манифестацијама у иностранству*, оно подразумева 76 програма или 17,59%. Изложбе, концерти класичне музике и књижевне манифестације чине 46,05% активности, док су друге врсте концерата и фестивали хора, фолклорних група и позоришних представа заступљени са 53,95% учешћа.

Фестивали и такмичења сценских програма у иностранству (2.3.) обухватају 263 културне активности, односно 29,16% сценских програма, од тога фестивали сценских програма у иностранству чак 88,59% активности, док међународна такмичења сценских програма и награде чине 11,41% манифестација.

Фестивали сценских програма у иностранству обухватају: 1) позоришне фестивале и награде (30,47%); 2) музичке фестивале и награде (10,30%); 3) балетске и плесне фестивале и награде (1,29%); 4) фестивале и награде хорских представа (17,17%); 5) фестивале оркестара и ансамбала класичне музике (1,72%); 6) фестивале средњевековне, барокне и ренесансне музике (1,29%); 7) фестивале традиционалне музике (1,29%); 8) фестивале нове музике (0,43%); 9) фестивале џез

и рок музике (3,43%); 10) фестивале популарне музике (3,86%); 11) фестивале етно-музике (5,58%) и 12) фестивале и такмичења културно-уметничких друштава (22,18%).

Позоришни фестивали и награде подразумевају учешће на позоришним фестивалима (67,61%), награде на позоришним фестивалима (18,31%) и извођење монодрама и награде за монодраме (14,08%). На позоришним фестивалима у иностранству учествовало је 38 позоришта.

Музички фестивали и награде (3.1.2) обухватају 10,30% укупног броја свих фестивала, а чине их: учешће на музичким фестивалима (58,33%); награде на музичким фестивалима (29,17%) и учешће композитора на музичким фестивалима (12,50%).

Балетске и плесне представе на фестивалима и награде чине 1,29% узорка фестивала. *Фестивали и награде хорских представа* обухватају 17,17% узорка музичких фестивала. У ову категорију спадају: фестивали камерних хора (15%); фестивали академских хора (30%); фестивали мешовитих, мушких, женских, омладинских, дечјих и хора КУД-а (20%); фестивали црквених хора, духовне и сакралне музике (12,50%) и награде за хорове на фестивалима (22,50%).

Фестивали оркестара и ансамбала класичне музике обухватају 1,72% укупног броја наступа оркестара и ансамбала из Србије на фестивалима у иностранству. *Фестивали средњевековне, барокне и ренесансне музике* подразумевају активности два ансамбла за рану музику (1,29%), *фестивали џез и рок музике* представљају 3,43% фестивалских активности, *фестивали популарне музике* - 3,86% укупног броја фестивала на којима су учествовали уметници из Србије, а, када је реч о *фестивалима етно-музике*, они представљају 5,58% укупних наступа наших уметника на свим фестивалима.

Фестивали културно-уметничких друштава чине 22,18% од укупног броја фестивала на којима су учествовали уметници из Србије. Учесће наших КУД-ова забележено је на 46 иностраних фестивала. На овим фестивалима учествовало је 47 културно-уметничких друштава и фолклорних ансамбала.

Међународна такмичења сценских програма и награде (3.2.) представљају 11,41% културних активности у иностранству, које чине: 1) међународна музичка такмичења и награде (73,33%); 2) међународна такмичења и

награде за балет и плес (16,66%); 3) међународна такмичења и награде за хорове (3,33%) и 4) међународна такмичења и награде за фолклор (6,66%). Учешће наших уметника у овом сегменту разматрано је кроз наступе и такмичења у наведеним областима уметничког деловања.

Засебну врсту програма из области културе с којима се Република Србија представља у иностранству чине **филмске манифестације (III)** са 21,83% од укупног узорка свих културних активности. Око 40% ових програма чине међународни филмски фестивали (41,22%), затим следе ревије и пројекције филмова српске продукције (38,39%) и награде на филмским фестивалима (15,92%), док су у најмањем проценту заступљени регионални филмски фестивали - 4,46%. У периоду од 2001- 2015. године, констатовано је учешће Републике Србије на 277 (41,22%) **међународних филмских фестивала (3.1.)** у иностранству.

Најзаступљенији облик међународних филмских манифестација јесу фестивали дугометражног филма који обухватају више од половине укупних активности ове врсте (55,60%), док остали фестивали имају учешће српске филмске продукције са мање од 10 одсто - на другом месту су фестивали документарних филмова (9,39%), на трећем месту – фестивали европског филма (9,03%), на четвртном – фестивал франкофонског филма (8,66%) и на петом – фестивали краткометражног филма (4,33%). Остале врсте међународних филмских фестивала заступљене су у знатно мањем проценту.

Када је реч о **регионалним филмским манифестацијама (3.2)**, највећу укупну заступљеност у узорку (30,02%) имају филмски фестивали на којима су српске синеасте са својим филмовима учествовале само једанпут (учешће на девет регионалних филмских манифестација).

Ревиие и пројекције филмова српске продукције (3.3.) забележене су у обиму од 250 манифестација, што чини 8,79% целокупног узорка културних активности Републике Србије у свету. Филмске ревије и пројекције филмова српске продукције са њиховом учесталашћу од 2-87 гостовања наших уметника, чине 92,8% ових активности. Према добијеним резултатима, преко једне трећине свих представљања чине дугометражни филмови (34,8%), а затим следе документарни филмови (15,2%) и фестивали српског филма (13,6%). Ове три врсте представљања партиципирају са скоро две трећине филмских активности овог типа (63,6%).

Многа филмска остварења из Србије приказана су и награђена на више издања међународних филмских фестивала. **Награде на филмским фестивалима (3.4)** чине 15,92% активности у укупном узорку филмских манифестација, а деле се на награде филмским ствараоцима за њихов вишегодишњи рад (10,28%) и награде за одређене филмске продукције (89,72%).

Кад су у питању **књижевне манифестације у иностранству (IV)**, треба истаћи да скоро једну трећину програма чине промоције књига (31,09%), на другом месту су књижевне (литерарне) вечери (18,02%), на трећем – преводи књига (13,86%), на четвртном – међународни сајмови књига (12,48%) и на петом месту – издавачка делатност (6,34%). Књижевне вечери у иностранству су биле су посвећене делима наших великих писаца, савременој књижевности, капиталним издањима посвећеним српској историји, уметности, важним јубилејима... Важно је истаћи преводилачке подухвате и значајнија финансијска улагања у преводилаштво, као и веће присуство српске књижевности и издаваштва на међународним сајмовима књига. Нашим књижевницима и преводиоцима додељене су бројне награде у иностранству, укључујући признања и награде највиших иностраних државника и институција (7,85%).

Пригодне манифестације у иностранству (V) одабране су на основу њиховог значаја за јачање културног идентитета Републике Србије и промене њеног имиџа у свету. Према истраживачким подацима, пригодних манифестација има укупно 240 и оне чине 7,80% укупног узорка културних делатности Републике Србије у свету. Прву групу представљају *манифестације српске културе у иностранству* – 167 манифестација или 69,58%, а другу пригодних манифестација - *обележавања значајних годишњица из историје и културе Срба и Републике Србије*, које обухватају 73 или 30,42% укупних културних активности. *Дани културе Србије (5.1.1)* као специфичан вид културне сарадње, најчешће се везују за дијаспору. Одржавају се у државама са других континената, као што су Канада и Аустралија, а од европских земаља у Швајцарској, Немачкој, Француској и Руској Федерацији, као и у државама региона - у Хрватској, Црној Гори и Румунији (43,71% пригодних манифестација у иностранству). *Обележавање значајних годишњица из историје и културе Срба и Р. Србије* представља 73 манифестације или 30,42% пригодних манифестација у иностранству. Највише је било

манifestација везаних за обележавање годишњица Великог и II светског рата, српских устанака, Карађорђа, али и јубилеја Тесле, наших књижевника и дипломатских односа.

Када је реч о садржају предметних културних програма, могао се уочити велики број програма посвећених традиционалном културном обрасцу – у свим областима уметничке праксе. С друге стране, бројни су програми савремене и авангардне културне акције, најчешће везани за индивидуалне уметничке пројекте и гостовања. Чини се да је неопходно заузети заједничку платформу међународне културне сарадње, те онда византијско, православно и српско традиционално идентитетско начело представити савременим уметничким језиком (уз коришћење модерног приступа и нових технологија) и групним и индивидуалним наступима. Да би се дефинисали приоритети међународне културне сарадње, потребно је дефинисати и главне одреднице културне политике, као и оквире националног и културног идентитета. Такође, неопходна је тимска, планска, дугорочна, интерсекторска сарадња свих субјеката у области међународне сарадње – Министарства спољних послова, Министарства културе, Министарства просвете, САНУ и Института за српски језик, институција културе, економије и туризма, медија и Јавног медијског сервиса, да носиоци овако важног домена деловања не би били појединци и њихови појединачни, а некад и *ad hoc* пројекти.

На основу презентованих резултата истраживања, закључујемо да је прва посебна хипотеза дефинисана као X_1 : Међународни културни односи Србије са светом, засновани на аутентичној интеркултурној комуникацији, доприносе унапређењу међународних културних веза и побољшању имица Републике Србије у Европи и свету; потврђена.

Други задатак истраживања био је **прикупљање и анализа ставова наших и иностраних амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије**. Посебне и појединачне хипотезе у овом делу рада дефинисане су као: X_2 : Српске и иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица Републике, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у нашој земљи (X_{21} : Српске дипломате са различитим дипломатским искуством указују на

могућност утицаја културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету, у зависности од кадровског потенцијала и осмишљење стратегије остваривања међународне културне сарадње; X₂₂: Иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица државе, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у властитој земљи).

Као што је више пута поменуто, ставови српских амбасадора о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету, прикупљени су помоћу *Протокола интервјуа* и то на пригодном узорку од 10 наших дипломата. Највише њих су (80%) професионалне, тј. каријерне дипломате које имају високо или највише образовање, широку културу, говоре најмање два страна језика и имају значајно искуство у дипломатској пракси.

Наше дипломате констатују да је негативан имиц Србије изазван политичком унутрашњом кризом, распадом СФРЈ и ратним сукобима деведесетих година прошлог века, као и да су култура и уметност најјачи инструменти у мењању, тј. побољшању слике о Србији. Скоро да су једногласне у ставу да се имиц Србије у свим земљама споро, али сигурно, поправља и сматрају да тако важна стратешка тачка дипломатије Србије не може бити препуштена иницијативама појединачних ДКП-а и њихових дипломата. Скоро све наше дипломате су иницирале или реализовале неке програме из области културе и уметности у земљи пријема (од 2-52 пројекта). Када је реч о специфичностима земље пријема, разуме се да ће првенствено дипломате на служби у предметној земљи, као и дипломате из МСП-а које су раније службовале и истој земљи, додатно указати на њих, те и на императиве за различитост садржаја програма који се делегирају. Било да су програми иницирани од стране МК, МСП, или на друге начине, нема решења системског карактера у погледу садржаја и финансирања уметничких програма који се приказују у иностранству и представљају Србију на директан или посредан начин. Првенствено треба решити хронични недостатак финансијских средстава, тј. планско одређивање буџета и програмских садржаја, и креирати заједничку платформу за координацију у овим делатностима. Осим подршке МК и МСП, треба сарађивати са организацијама цивилног друштва из Србије, као и истакнутим представницима наше дијаспоре у земљама пријема, те

нашом црквом у расејању. Потребна је шира акција политике усмерене према дијаспори, нарочито академској, уметничкој, спортској и привредној, као и удружењима српске дијаспоре.

На културне догађаје се у свим нашим дипломатским представништима позивају, осим представника дипломатског кора, представници политичке елите држава пријема, колеге из Министарстава спољних послова и Министарства културе, представници културног естаблишмента земље, познате јавне личности, представници медија, уметници из области која се промовише и угледни представници наше дијаспоре.

Када је о језику реч, дипломате су сагласне да је увек најбоље имати програме на језику земље пријема. Опет, поготово кад је реч о тзв. језицима мањих земаља, тешко је обезбедити финансијска средства за превођење, па је неопходно да програми буду на енглеском језику. Али, важно је да се негује, промовише и чује и наш језик. Треба остварити сарадњу и давати дугорочну подршку лекторатима српског језика - и на тај начин се шири интересовање и представља наша култура. Школе српског језика су првенствено усмерене за децу наших исељеника, али су од неизмерног значаја за неговање друге и треће генерације Срба, као и за њихово осећање припадности српском народу и ширење српске културе међу странцима.

Наши амбасадори сматрају да реципроцитет у културној сарадњи није пресудан и да је, с обзиром на различиту величину и економску моћ држава, тешко и непотребно инсистирати на реципроцитету, већ је важно обезбедити квалитет и видљивост, тј. публицитет.

Што се тиче уметничких садржаја, амбасадори сматрају да треба инсистирати на високим уметничким достигнућима из Србије која се представљају страној публици. Најпријемчијиви програмски садржаји су музика и ликовно стваралаштво због непостојања језичке баријере (осим у земљама региона). Али, треба улагати у превођење, да би се што више представљала дела српске културе из области књижевности, позоришта, филма... Значајно је и да се ваљано и континуирано представља наша културна баштина са територије Србије и света, и *интензивирају активности на заштити 572 регистрована српска војна меморијала из I и II светског рата у 40 земаља света*, иницирају партнерства са

државним и страним институцијама, организацијама и појединцима, обележавају јубилеји – како српских и светских значајних датума и годишњица, тако и дипломатских односа са различитим државама света. У промени имица Србије у свету, важно је представљање културних потенцијала Србије. Културни туризам је (амбасадор Никшић истиче, као подврсте, и *меморијални* и *религиозни* туризам) један од императива културне дипломатије, за чије је акције неопходно партнерство МСП и МК са Министарством привреде, туризма и телекомуникација Републике Србије – Сектором за туризам и туристичким организацијама из Србије. ТОС и Привредна комора Србије су институције које би морале интензивније да сарађују са нашим ДКП.

У земљама у којима постоји засићеност уметничким догађајима, тешко је обезбедити медијску видљивост. Да Србија не би била присутна у сензационалистичком новинарству, уметност, култура и туристички потенцијали су садржаји чијим представљањем посредно може да се полако, али систематским напорима, мења слика Србије. Такође, то треба чинити и унапређивањем сајтова амбасада и постављањем трајних садржаја из области културе и уметности Србије.

Културна дипломатија, по мишљењу српских дипломата, функционише на сличан начин у различитим државама света. Оно што разликује функционисање српске дипломатије у сфери културе и уметности је хроничан недостатак финансијских средстава, а као последица тога, неадекватна планска политика, координација и дугорочна сарадња са домаћим и страним субјектима културе. На потребе партнера, системских решења и већих финансијских улагања указују све дипломате. Речи које су најчешће наше дипломате најчешће користиле у својим одговорима су: *слаба координација, системска акција, планирање, интензивирање сарадње, делегирање, недостатак средстава, минималне финансије, непостојање буџета, малобројна партнерства, осмишљен наступ, међуминистарска, међуресорска сарадња, неадекватна кадровска политика...*

Културна дипломатија не би требало да се ослања на индивидуалне квалитете појединаца, него на стратешка документа и разрађене програме за сваку од земаља. Све дипломате Републике Србије сматрају да је, за сврсисходну културну дипломатију, императив доношење документа Стратегије културе Србије, док се помиње и Национална стратегија у домену наступа и представљања Србије у

иностранству и формирање Сектора за јавну дипломатију у МСП. То су основе за озбиљан културни наступ у иностранству чији је циљ дугорочно поправљање имиџа Србије.

Стране дипломате које су учествовале у овом истраживању, у својим исказима се најчешће слажу са српским колегама када је реч о улози и значају културе и уметности у дипломатији. У закључним разматрањима ћемо изнети оно што нам се чини важно за имплементацију у домену организације, функционисања и унапређења српске културне дипломатије. За разлику од Републике Србије, стране државе имају на располагању више кадрова, мање финансијских проблема, те тако и осмишљену планску буџетску и програмску политику у домену културне дипломатије. Истиче се да је културна дипломатија у пракси нарочито важна када су политички односи две или више држава веома неповољни. Једино у чему су стране дипломате подељене је становиште о приоритетима српске политике. Наиме, једни заступају став да се треба *прво фокусирати на политичку стабилност и на економски просперитет, како би се обезбедили предуслови за културну дипломатију*, а други заступају супротан став, да се *баиш у ситуацијама када су затворена политичка врата, треба ослонити на акције културне дипломатије*.

Стране дипломате упућују на улогу нових технологија, друштвених мрежа као нових јавних простора друштва који могу да допринесу побољшању слике Србије у свету, а не захтевају већа финансијска улагања. Препорука је: уводити праксе *дигиталне дипломатије*. Иако се помињу спонзори као потпора и финансијери у културној дипломатији, страни амбасадори указују и на опасност од превелике видљивости спонзора, а мањег истицања националног брэнда, тј. државе Србије. Министарства спољних послова и министарства културе, заједно са одређеним организацијама или агенцијама делегирају програме у иностранству, а у сарадњи са амбасадом у земљи пријема. Истичемо пример Хрватске, која програме делегира системски, из матице: *Постоји попис културних програма који нуди Министарство вањских и еуропских послова РХ и уз чију се помоћ може реализирати. На конкретном дипломатско-конзуларном представништву је да оцијени који би програм најбоље прошао у земљи приматељици у којој дјелује, уважавајући специфичне интересе публике у тој земљи, односно скупине којима би*

неки програм био намијењен. Када постоји планска политика, онда стране земље могу да једне године ставе акценат на савремено уметничко стваралаштво, следеће на филмску уметност, потом на књижевност, на преводилаштво и друго, што у српској пракси још није могуће. Такође, стране дипломатије указују на широко поље јавне дипломатије, на *излазак* у различите области – креативне индустрије, информационе технологије, гастрономију (*гастро-дипломатија*), радно-интензивне програме, едукативне и дечје, програме прекограничне сарадње, људских права, пројекте интеграције... Препоручују да се треба више системски позабавити *спортском дипломатијом*. Поменут је и тржишни, комерцијални приступ културним делатностима у оквиру функционисања културне дипломатије. Занимљив је податак да неке стране земље у Србији, формално или неформално, ангажују наше истакнуте уметнике који имају саветодавну функцију у области сарадње, мобилности уметника, прекограничне сарадње, копродукција...

Стране државе немају бројне припаднике својих исељеника у Србији. Али, тесно сарађују са компанијама које раде у Србији, и, ма колико финансисјких средстава имали на располагању, остварују са њима разне облике сарадње, када су у питању програми из области културе. С друге стране, припадници српске дијаспоре су, често, страни држављани, и стране амбасаде у Србији се труде да им, кад год могу, изађу у сусрет на разне начине. Препорука страних дипломата је да српске колеге у земљи пријема треба да посећују догађаје које организују наша удружења, као и да Србија треба да делегира програме намењене припадницима наше дијаспоре. Такође, важно је организовати програме са децом из дијаспоре – иако то није културна дипломатије, јесте дугорочно улагање. Истакнути представници дијаспоре су најбољи српски амбасадори, као и странци који су посетили Србију. Треба наћи баланс у представљању традиционалне и савремене српске уметности. Фестивали, највише *Егзит* и *Гуча* су допринели и културном туризму, али и томе да баш странци млађе старосне доби посећују Србију. Фестивали *Битеф*, *Бемус*, цез-фестивали, као и отварање музеја у Србији, представља дугорочно улагање у културну дипломатију. С друге стране, треба дефинисати програме који су намењени само страниј публици, а не српској дијаспори која познаје Србију и српску културу. МСП РС не треба и не може све да уради. Промена пореске политике и улагање у развој фондова за културу много би

донели култури и културној дипломатији Србије, а ваљало би разматрати и алтернативне изворе финансирања. Не треба очекивати брзе резултате на овом пољу деловања које подразумева и значајне маркетиншке акције и велике ризике. Србији предстоји брендирање државе, а страни амбасадори сугеришу и брендирање Београда. СРФЈ је била један од оснивача Покрета несврстаних, није припадала ни Западу ни Истоку. И сада би било упутно да не преовладава усмереност на Европу и Америку, већ да остварује сарадњу са целим светом.

На основу презентованих резултата истраживања, закључујемо да је друга посебна хипотеза дефинисана као: X_2 : Српске и иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица Србије, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у нашој земљи (X_{21} : Српске дипломате са различитим дипломатским искуством указују на могућност утицаја културне дипломатије на промену имица Републике Србије у свету, у зависности од кадровског потенцијала и осмишљење стратегије остваривања међународне културне сарадње; X_{22} : Иностране дипломате имају различиту перцепцију утицаја културне дипломатије на побољшање имица државе, у зависности од сопственог дипломатског искуства у појединим државама, као и у властитој земљи); потврђена.

Трећи задатак истраживања у овом раду је представљао **испитивање ставова наших истакнутих уметника који гостују у иностранству о културној дипломатији и начинима промене имица Републике Србије у свету**. У овом делу рада хипотетички оквир истраживања чиниле су две посебне хипотезе, са њима одговарајућим појединачним хипотезама истраживања. X_3 : Што се придаје већи значај персоналном аспекту у културној дипломатији, то су веће могућности за промену негативне слике Србије у свету (X_{31} : Што се придаје већи значај кадровској политици у културној дипломатији, то ће и међународна културна сарадња бити продуктивнија и супротно; X_{32} : Што је веће учешће истакнутих уметника у културној дипломатији, то су и интеркултурни дијалог и умрежавање на европском и глобалном нивоу већи);

X_4 : Што су јасније стратегије културне политике и културне дипломатије, то ће се медијска слика Србије у иностранству брже мењати и супротно (X_{41} : Што се

боље презентује културно наслеђе Србије, то ће и слика о Србији бити позитивнија и X_{42} : Што је боља медијска кампања културе Србије у иностранству, то ће и ефекат побољшања имица бити већи).

У овом делу истраживања, дефинисане су и операционализоване независне и зависне варијабле са одговарајућим индикаторима. Независна варијабла је дефинисана као *активност наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству*, а зависна варијабла је одређена као *промовисање српског културног идентитета и промена имица Републике Србије у свету*.

Независна варијабла - *активност наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника са програмима из области културе у иностранству*, има осам врста индикатора, а то су: 1) дефинисање оквира и садржаја међународне културне сарадње путем културне политике и умрежавање и партнерство у културној дипломатији (два индикатора); 2) избор адекватног стручног кадра у нашим дипломатским представништвима за остваривање међународне културне сарадње (два индикатора); 3) адекватност ангажовања наших истакнутих уметника у културној дипломатији (два индикатора); 4) избор програма из области културе за гостовања наших уметника у иностранству (четири индикатора); 5) сарадња са нашим дипломатама, дијаспором и страним уметницима приликом реализације програма у иностранству (шест индикатора); 6) карактеристике дела која су извођена у иностранству (повод, врсте, језик на ком су извођена) и највећа пријемчивост појединих врста програма за публику (четири индикатора); 7) организација књижевних вечери у иностранству, учешће на међународним сајмовима књига и преводи наших дела на светске језике и њихов утицај на представљање наше културе у свету (три индикатора) и 8) медијска презентација гостовања наших истакнутих уметника у земљи пријема и у домаћим медијима (два индикатора). Узевши у целини, групу независних варијабли чинило је укупно 25 индикатора.

Зависна варијабла, дефинисана као *промовисање српског идентитета и јачање имица Републике Србије у свету* операционализована је путем следеће четири групе индикатора: 1) утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на

имиц Републике Србије у свету (пет индикатора); 2) доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству (14 индикатора); 3) доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету (17 индикатора); 4) утицаја појединих културних манифестација међународног значаја које се одржавају у Републици Србији на њен имиц у свету (28 индикатора) - *музичких фестивала у Србији* (седам индикатора); *позоришних и плесних фестивала у Србији* (седам индикатора); *филмских фестивала у Србији* (седам индикатора); *манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера* (четири индикатора); *манифестација из области књижевности и преводаштва међународног карактера* (три индикатора). Ову групу варијабли чини укупно 64 индикатора.

Анкетни упитник за уметнике састоји се од два дела. Помоћу *Упитника за испитивање статусних и персоналних обележја испитаника*, обављено је прикупљање следећих података: пол, образовање, врста културне делатности коју обављају, познавања страних језика, број гостовања у иностранству, фреквенција учешћа на иностраним фестивалима, начин учешћа на фестивалима и државе у којима су уметници гостовали.

Најзначајнији део *Анкетног упитника* представља *Скала за мерење ставова о културној дипломатији и њеном утицају на имиц Републике Србије у свету*, која се састоји од **81 индикатора** (питања, тврдњи, ајтема) на петостепеној скали Ликертовог типа. Ова скалу чине две субскеале: *прва субскала за мерење индикатора независне варијабле* коришћена је ради испитивања ставова о активностима наших дипломатских представништава у међународној сарадњи из области културе и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе, која се састоји од 17 индикатора (питања, тврдњи, ајтема), а *друга субскала за мерење индикатора зависне варијабле* коришћена је за испитивање ставова испитаника о утицају појединих врста делатности из области културе у иностранству и делатности из области културе међународног карактера које се одржавају у нашој земљи на имиц Републике Србије у свету, која се састоји од 64 индикатора (питања, тврдњи, ајтема).

Ова скала је конструисана за потребе овог истраживања, па су израчунате основне метријске карактеристике овог инструмента: ваљаност и поузданост.

Ваљаност је испитана помоћу факторске анализе, а њени резултати су приказани у оквиру поглавља о резултатима истраживања. *Поузданост скале* (81 индикатор) мерена помоћу Кронбаховог алфа (Cronbach's Alpha) коефицијента базираног на стандардизованим ајтемима износи 0,946. Добијени коефицијент поузданости се налази изнад граничне вредности за високу поузданост инструмента.

Испитивање је обављено на *пригодном узорку* од 100 истакнутих уметника различитог профила, што га чини високо селекционираним узорком. Основне показатеље структуре узорка по категоријама испитаника чине: пол, факултет (школа) коју су испитаници завршили, врста културне делатности коју обављају, познавања страних језика, број гостовања у иностранству, фреквенција учешћа уметника на иностраним фестивалима, начин учешћа уметника на фестивалима и државе у којима су наши уметници гостовали.

Структура узорка према *полу*, указује на то да је чини 63% испитаника мушког пола и 37% испитаника женског пола. Кад је у питању *образовање*, подаци указују на то да је 90% испитаника углавном завршило факултете средње културним делатностима које су предмет овог истраживања. Око 10% испитаника је завршило остале државне и приватне факултете у земљи и иностранству, али се активно ангажују у културним делатностима у иностранству. Највећи проценат испитаника чине они који су завршили Факултет драмских уметности (30%), затим следе они са завршеним Факултетом примењених уметности (16%) и Факултетом музичке уметности (14%). Знатно мањи проценат испитаника има завршен Факултет ликовних уметности (7%) и Филолошки факултет (5%). Укупан проценат испитаника са завршеном балетском школом износи 2%, а факултет и балетску школу завршило је још 3% испитаника.

Увидом у резултате узорка испитаника у односу на *врсту културне делатности коју обављају*, може се уочити различитост профила (17 основних профила), с једне (82%), као и спој два и више профила у једном испитанику, с друге стране (18%). Међу ових 82% испитаника с основним профилем, највећи проценат је оних са музичком делатношћу (20%), а затим следе они са ликовном (18%) и позоришном делатношћу (17%). Књижевна делатност је заступљена код 11%, а филмска делатност код 10% испитаника. Балетска делатност је заступљена код, свега, 1 % испитаника.

Када је реч о *познавању страних језика* испитаника, резултати истраживања указују на широк спектар познавања страних језика, при чему око 50% испитаника познаје два или више страних језика, што чини добру претпоставку за остваривање веза из области културе са већим бројем земаља. Да добро познају енглески језик изјаснило се чак 45 % испитаника, руски - 3%, немачки - 2% и шпански 1%. Познавање француског језика се везује за познавање других језика, што укупно чини 18% испитаника који говоре француски језик.

Ради остваривања међународних веза из области културе неопходна су честа путовања уметника у иностранство. Укупан *број гостовања наших уметника у иностранству* указују на то да је највећи проценат испитаника путовао у иностранство до 10 пута (28%), затим следе они који су путовали између 30 и 50 пута (24%) и они чији број путовања износи између 10 и 20 пута (23%). Према добијеним подацима, преко 10 пута у иностранство је путовало 72% испитаника, што чини значајан показатељ остваривања културне дипломатије.

Овом податку, свакако, треба додати чињеницу да је око 80% испитаника више пута *учествовало на иностраним фестивалима из области културе*, док 14% испитаника уопште није учествовало на међународним фестивалима. Што се тиче *начина учешћа наших уметника на фестивалима*, своје путовање у иностранство наши уметници су у подједнаком проценту остваривали индивидуално (42%) или као чланови одређене групе (40%), док је 18% њих путовало у иностранство на оба начина.

Српски уметници су *одлазили у иностранство на позив различитих субјеката*. Скоро 50% позива је долазило из иностранства, а свега 6% од удружења из дијаспоре. У комбинацији ова два позива у иностранство је отишло још 8% испитаника, а у неком другачијем аранжману - 20% испитаника. На позив из иностранства и на позив Министарства културе Републике Србије у иностранство је отишло 3% испитаника, као и приликом позива из иностранства у комбинацији са другачијим аранжманом. Исти проценат испитаника је отишао у иностранство и у комбинацији позива из иностранства, неког удружења из дијаспоре и у неком другачијем аранжману. На поменуте начине у иностранство је одлазило 92% испитаника.

Када је реч о државама у којима су испитаници гостовали, резултати истраживања показују да си испитаници посетили 61 државу (све континенте). Највише гостовања је одржано у СР Немачкој (52), Француској (50) и Италији (50), а затим у САД (43), Руској Федерацији (42), Аустрији (35) и Великој Британији (32). Након тога, следе државе у којима су испитаници гостовали од 21 до 24 пута - Румунија, Швајцарска, Словенија и Хрватска. У групи земаља у којима су испитаници боравили од 10 до 20 пута налазе се: Грчка, Норвешка, Чешка, Македонија, Шведска, Турска, Црна Гора, Бугарска, Босна и Херцеговина и Мађарска. Од један до 10 пута наши уметници су посетили 40 земаља, при чему су 14 пута посетили једну земљу.

Статистичка обрада података обављена је помоћу метода мултиваријационе анализе и уз коришћење статистичког пакета програма СПСС. Сходно испитиваним варијаблама и њиховим релацијама, обрадом података утврђени су основни статистички показатељи (фреквенција и проценти), а ради потврђивања појединачних, посебних и опште хипотезе у обради података примењене су факторска и корелациона анализа.

Први део анализе резултата истраживања обухвата дескриптивну и факторску анализу манифестних и латентних варијабли *квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе*, као независне варијабле. Дескриптивна анализа процена наших истакнутих уметника о квалитету активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и њихових гостовања са програмима из области културе у иностранству обављена је на узорку од **25 манифестних варијабли** (питања, тврдњи, индикатора). Факторска анализа процена наших истакнутих уметника о квалитету активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и њихових гостовања са програмима из области културе у иностранству урађена је на узорку од **17 манифестних варијабли** (питања, тврдњи, индикатора).

Прва дескриптивна анализа обухвата првих шест питања којима је утврђен *значај појединих чинилаца културне дипломатије Републике Србије са становишта њиховог утицаја на њен имиџ у свету*. Када је реч о избору програма из области

културе са којима су наши уметници гостовали у иностранству, анализом је обухваћено пет питања. Наредних шест питања се односило на *сусрете и сарадњу са нашим дипломатама, нашом дијаспором и страним сарадницима приликом реализације програма из културе у иностранству*. Следећа четири питања су се тичала *потенцијалне сарадње наших уметника са нашом дијаспором или страним уметницима у припреми културних догађаја, као и пропраћености гостовања наших уметника у медијима земље пријема и у домаћим медијима*. У анализи организације *књижевних вечери у иностранству, учешћа на међународним сајмовима књига и превода дела српских књижевника на светске језике који промовишу српско књижевно стваралаштво и доприносе бољем представљању наше културе и нашег културног идентитета*, обухваћена су три питања.

Прва факторска анализа процена наших истакнутих уметника о *квалитету активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и њихових гостовања са програмима из области културе у иностранству*, примењена је на узорку од **17 манифестних варијабли** (питања, тврдњи, индикатора). Ради издвајања (екстракције) компоненти (фактора) примењена је метода главних компоненти. За одређивање броја заједничких компоненти (фактора) коришћен је Гутман-Кајзеров критеријум јединичног корена према коме се у даљем поступку факторске анализе задржава онолико заједничких компоненти (фактора) који су већи од јединице. У складу са одабраним критеријумом, у даљем поступку факторске анализе задржано је шест компоненти (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ових шест компоненти (фактора) износи 61,67%.

На основу резултата ротиране матрице фактора, дефинисане су следеће компоненте (фактори) манифестних варијабли *квалитета активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и наших истакнутих уметника у иностранству* (као независне варијабле): Ф1: избор одговарајућег кадра за културну дипломатију, уз веће ангажовање уметника у културној дипломатији и дефинисање стратегије културне политике којом се одређују оквир и садржаји међународне културне сарадње, као и интеркултурни дијалог и умрежавање са институцијама културе на европском и глобалном нивоу; Ф2: сарадња наших уметника са нашим дипломатама и са представницима наше

дијаспоре у припреми културних догађаја, као и праћење гостовања наших уметника у домаћим медијима; Ф3: праћење гостовања наших уметника у медијима земаља у којима гостују и сарадња са страним уметницима у припреми културних догађаја, наспрам сарадње наших уметника са нашом дијаспором у припреми културних догађаја; Ф4: адекватност попуне наших дипломатских представништава стручним кадром који се бави културном дипломатијом и адекватно ангажовање наших истакнутих уметника и књижевних стваралаца у културној дипломатији; Ф5: избор програма са којима наши уметници гостују у иностранству, укључујући и карактеристике земље пријема, насупротив пропраћености њиховог гостовања у домаћим медијима; Ф6: преводи дела српских књижевника на светске језике, учешће наших издавача на међународним сајмовима књига и организација књижевних вечери у иностранству утичу на боље упознавање наше културе и нашег културног идентитета.

Други део анализе резултата истраживања обухвата дескриптивну и факторску анализу манифестних и латентних варијабли *доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имиџа Републике Србије у свету*, као *зависне варијабле*. У првој фази овог дела анализе обављена је дескриптивна анализа процена наших истакнутих уметника о *доприносу појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имиџа Републике Србије у свету* на узорку од **64 манифестне варијабле** (питања, тврдњи, индикатора). Друга фаза овог дела анализе садржи факторску анализу процена наших истакнутих уметника о *доприносу појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имиџа Републике Србије у свету* на узорку од **64 манифестне варијабле** (питања, тврдњи, индикатора).

Друга дескриптивна анализа процене манифестних варијабли о *доприносу појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имиџа Републике Србије у свету* обухвата приказ процена, односно одговора испитаника за **64 варијабле** (питања, тврдњи, индикатора) на петостепеној скали Ликертовог типа. Резултати истраживања су приказани помоћу основних статистичких параметара: фреквенције и процената.

Зависна варијабла дефинисана као *промовисање српског идентитета и јачање имица Републике Србије у свету* операционализована је путем четири групе индикатора: 1) утицај појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету (пет индикатора); 2) допринос појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству (14 индикатора); 3) допринос појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету (17 индикатора); 4) утицај појединих културних манифестација међународног значаја које се одржавају у Републици Србији на њен имиц у свету (28 индикатора).

Када је реч о *утицају појединих чинилаца културне дипломатије на имиц Републике Србије у свету*, прва четири питања се односе на тврдње којима је утврђен значај појединих чинилаца културне дипломатије Републике Србије са становишта њиховог утицаја на промоцију културе Републике Србије и на њен имиц у свету, а пето питање на процену имица Републике Србије у земљама у којима су наши уметници гостовали. Затим су уследили резултати процене испитаника о доприносу појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству и процена доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету. Наставак ове анализе обухватао је резултате процене доприноса појединих манифестација које се одржавају у нашој земљи на побољшање имица Републике Србије у свету (музичких фестивала у Србији; позоришних фестивала у Србији; филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у нашој земљи и манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету).

Од посебног значаја за међународну културну сарадњу је промоција наше културне баштине као темеља српског идентитета, па су анализирани одговори на питање: *Какав је, по Вашем мишљењу, утицај изложби о културној баштини Србије на изграђивање њеног имица?* Затим су анализирани одговори на питање: *Каква је, по Вашем мишљењу, медијска презентација културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине?* На крају овог дела анализе, размотрен је утицај појединих манифестација из области књижевности и преводилаштва

међународног карактера које се одржавају у Србији на имици Републике Србије у свету.

Друга факторска структура обухвата **64 манифестне варијабле** процена доприноса појединих програма из културе и утицају појединих чинилаца културне дипломатије промовисању српског идентитета у иностранству и побољшању имица Републике Србије у свету (као зависне варијабле) са становишта процене истакнутих уметника који су боравили у иностранству са својим програмима из области културе. Ова анализа је урађена засебно за **четири групе варијабли**, и то: 1) вредновање доприноса појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству; 2) вредновање доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету; 3) вредновање утицаја појединих културних манифестација које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету (музички фестивали, позоришни и плесни фестивали, филмски фестивали, манифестације ликовног стваралаштва, манифестације из области књижевности и преводаштва) и 4) вредновање утицаја појединих чинилаца културне дипломатије на имици Републике Србије у свету.

Факторска анализа 14 манифестних варијабли из **прве групе** зависних варијабли доприноса појединих врста програма из културе промовисању српског идентитета у иностранству је показала да се према одабраном критеријуму могу издвојити четири компоненте (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ове четири компоненте (фактора) износи 69,57%. На основу резултата ротираних матрица компонената (фактора), ове четири компоненте (фактори) могу се дефинисати на следећи начин: Ф1: промоција културне баштине, изложбе о културном туризму, преводи дела српских писаца на стране језике и музеолошке, социокултурне и монографске изложбе, као вид промоције српског идентитета у иностранству; Ф2: музичке, плесне и драмске представе, манифестације ликовног стваралаштва и учешће на међународним сајмовима књига, као вид промоције српског идентитета у иностранству; Ф3: учешће наших уметника на концертима класичне и хорске музике и на филмским фестивалима, ради промоције српског идентитета у иностранству и Ф4: представљање етнографских садржаја и мотива наше земље, као вид промоције српског идентитета у иностранству.

Факторска анализа 17 манифестних варијабли из **друге групе** зависних варијабли *доприноса појединих врста програма из културе побољшању имица Републике Србије у свету*, показала је да се овим поступком могу издвојити четири компоненте (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ове четири компоненте (фактора) износи 66,79%. На основу резултата добијених у ротираној матрици компонената, четири латентне компоненте (фактора) могу се дефинисати на следећи начин: Ф1: учешће на књижевним и ликовним манифестацијама, као и на филмским фестивалима и извођење музичких, плесних и драмских представа; Ф2: неговање националног идентитета, промоција културне баштине и изложбе о културном туризму, музеолошке, социокултурне и монографске изложбе насрам медијске презентације културних знаменитости Србије са Унескове листе светске баштине; Ф3: извођење хорских концерата и концерата етно музике ради промоције српског идентитета, уз извођење концерата класичне музике усмерених побољшању имица Републике Србије у свету и Ф4: утицај изложби о културној баштини Републике Србије и извођење позоришних представа на изградњу њеног имица насрам утицаја извођења концерата популарне музике на изградњу имица Републике Србије.

Факторска анализа 28 манифестних варијабли из **треће групе** зависних варијабли односила се на *допринос појединих музичких фестивала, позоришних и плесних фестивала, филмских фестивала, манифестација ликовног стваралаштва, манифестација из области књижевности и стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету*. Поступком факторске анализе издвојено је седам компоненти (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ових седам компоненти (фактора) износи 72,03%. Ових седам компоненти (фактора) могу се дефинисати као: Ф1: утицај појединих позоришних и плесних фестивала, утицај појединих међународних филмских фестивала и утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва које се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица; Ф2: утицај појединих музичких, позоришних, филмских и ликовних манифестација међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица; Ф3: утицај појединих манифестација из области књижевности и преводаштва, филмских фестивала, ликовног стваралаштва и музичких

фестивала међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф4: утицај појединих манифестација из области музичког, филмског и књижевног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф5: утицај појединачних манифестација из области филмских, плесних и музичких и позоришних фестивала међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету; Ф6: утицај најзначајнијих музичких, позоришних и филмских фестивала међународног карактера који се одржавају у Републици Србији на побољшање њеног имица у свету и Ф7: утицај појединачних музичких и књижевних манифестација међународног карактера на побољшање имица Републике Србије у свету

Факторска анализа пет манифестних варијабли из **четврте групе** зависних варијабли односила се на *утицај појединих чинилаца културне дипломатије на имици Републике Србије у свету*. Поступком факторске анализе издвојене су две компоненте (фактора). Укупна варијанса која се може објаснити помоћу ове две компоненте (фактора) износи 61,66%. Ове две латентне димензије (фактори) су дефинисане као: Ф1: гостовање наших уметника у иностранству и културне манифестације међународног значаја које се одржавају у Републици Србији, уз агилнију медијску промоцију ових активности, значајно доприносе побољшању имица Републике Србије у свету и Ф2: имици Републике Србије у свету зависи од разнородних унутрашњих и спољних чинилаца, међу којима политичка стабилност државе представља значајну основу њеног имица.

Узевши у целини, након обављене факторске анализе за четири групе зависних варијабли, може се закључити да је на узорку од 64 манифестне варијабле утврђено 17 латентних димензија (фактора).

Анализа *повезаности између активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са својим програмима из области културе, као независне, и промоције српског културног идентитета и побољшања имица Републике Србије у свету, као зависне варијабле*, обављена је путем корелационе анализе, уз коришћење Пирсоновог коефицијента корелације. Ова анализа је обављена како на манифестном, тако и на латентном (факторском)

нивоу. Сходно томе, прво је анализирана повезаност између манифестних независних и зависних варијабли, а затим је анализирана повезаност између латентних варијабли (фактора) независних и зависних варијабли. Помоћу корелационе анализе тестиране су појединачне, посебне и општа хипотеза.

Ради потврђивања **појединачних хипотеза** коришћене су значајне корелације између независних и зависних манифестних варијабли које својим садржајем одговарају постављеним хипотезама.

Код тестирања **прве појединачне хипотезе** дефинисане као: **X₃₁: Што се придаје већи значај кадровској политици у културној дипломатији, то ће и међународна културна сарадња бити продуктивнија и супротно**, коришћена је корелација између три пара независних и зависних манифестних варијабли који су значајни на нивоу поверења мањем од 0,01. На основу добијених резултата закључено је да је **прва појединачна хипотеза (X₃₁) потврђена**.

Приликом тестирања **друге појединачне хипотезе**, дефинисане као: **X₃₂: Што је веће учешће истакнутих уметника у културној дипломатији, то су и интеркултурни дијалог и умрежавање на европском и глобалном нивоу већи**, коришћена је, такође, корелација између три пара манифестних варијабли који су значајни, такође, на нивоу поверења мањем од 0,01. На основу приказаних коефицијената корелације, закључено је да је **друга појединачна хипотеза (X₃₂) потврђена**.

Трећа појединачна хипотеза, дефинисана као: **X₄₁: Што се боље презентује културно наслеђе Републике Србије, то ће и слика о Републици Србији бити позитивнија**, тестирана је помоћу два пара независних и зависних манифестних варијабли који су значајни на нивоу поверења мањем од 0,05. Коефицијенти корелације за ова два пара независних и зависних манифестних варијабли, упутили су на закључак да је **трећа појединачна хипотеза (X₄₁) потврђена**.

Четврта појединачна хипотеза, дефинисана као: **X₄₂: Што је боља медијска кампања културе Републике Србије у иностранству, то ће и ефекат побољшања имица бити већи**, тестирана је помоћу једног пара Пирсоновог коефицијента независне и зависне манифестне варијабле који су значајан на нивоу

поверења мањем од 0,05. Овај коефицијент корелације указао је на то да је **пета појединачна хипотеза (X₄₂) потврђена.**

Приликом утврђивања повезаности између латентних варијабли (фактора) *активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са програмима из области културе*, као независне варијабле и латентних варијабли *промоције српског културног идентитета и побољшања имиџа Републике Србије у свету*, као зависне варијабле, утврђено је 16 значајних корелација.

Након обављене корелационе анализе латентних варијабли *активности наших дипломатских представништава у међународној културној сарадњи и гостовања наших истакнутих уметника у иностранству са својим програмима из области културе*, као независне, и *промоције српског културног идентитета и побољшања имиџа Републике Србије у свету*, као зависне варијабле, тестиране су две посебне хипотезе. Овај поступак је обављен помоћу значајних корелација између независних и зависних манифестних и латентних варијабли.

Ради тестирања **треће посебне хипотезе** која је дефинисана као: **X₃: Што се придаје већи значај персоналном аспекту у културној дипломатији, то су веће могућности за промену негативне слике Србије у свету**, коришћени су резултати Пирсонове корелације између пет парова манифестних независних и зависних варијабли и два пара латентних независних и зависних варијабли. Ови резултати указују на то да су четири пара корелација манифестних независних и зависних варијабли значајни на нивоу поверења мањем од 0,01 и један пар значајан на нивоу поверења мањем од 0,05, док су оба пара корелација латентних независних и зависних варијабли значајни на нивоу поверења мањем од 0,01, па се може закључити да је **прва посебна хипотеза (X₃₁) потврђена.**

Приликом тестирања **четврте посебне хипотезе** дефинисане као: **X₄: Што су јасније стратегије културне политике и културне дипломатије, то ће се медијска слика Србије у иностранству брже мењати и супротно**, коришћени су резултати корелационе анализе за три пара манифестних независних и зависних варијабли и четири пара латентних независних и зависних варијабли. Ови резултати су показали да су сва три пара манифестних независних и зависних варијабли и четири пара латентних независних и зависних варијабли значајни на

нивоу поверења мањем од 0,01, па се може закључити да је **четврта посебна хипотеза (H₄) потврђена.**

На крају анализе, може се закључити да су потврђене све четири посебне хипотезе. Сходно томе, **генерална (општа) хипотеза истраживања** која је гласила: **„Што се придаје већи значај културној дипломатији, то ће и имиџ Србије у свету бити бољи, и обратно”**, може се, такође, **потврдити** на основу потврђивања свих појединачних и посебних хипотеза.

Педесетих година XX века, у СФРЈ је постојала свест о важности дугорочне културне политике, свест о значају улоге културе за имиџ земље и императиву културне дипломатије – представљања културе у међународним оквирима. Тих година су настали *Битеф*, *Фест*, *Бемус*... Програм *Битефа* је био „концептуално сличан југословенској спољној политици ‘на малом нивоу’, као дипломатски оквир пројектован на плану културе”, приметиће К. Радуловић (Радуловић, 2017: 150). Мира Траиловић је била истински културни амбасадор Југославије.

Данас се поставља много питања – приоритети, стратегије културне политике у домену културне дипломатије; кључни актери и партнери; врста активности којима се боримо против негативног имиџа Србије у свету; мапирање земаља у којима прво треба радити на поправљању имиџа; наше предности, али и мањкавости у међународној културној политици; дефинисање општих циљева и интереса културне дипломатије; циљна публика; инструменти решавања организационе, планске, финансијске, програмске и кадровске политике у овој сфери; неупућеност у стране фондове и алтернативне изворе финансирања; медији и видљивост у иностранству; присутност у уметничким мрежама; стратегије партнерства и интернационализације, интерсекторска и интерресорна сарадња...

Презентација културног идентитета и промена имиџа једне државе у датом социјалном и политичком тренутку мора да има поливалентне правце дејствовања. Без тимски осмишљених дугорочних стратегија културне политике, нема ни ваљане културе, већ само стихијски и *ad hoc* реализованих пројеката. Није решење у прављењу медијске халабуке у којој доминира површност. Оптималније коришћење могућности нових медија мора да буде императив у приступу представљања културног идентитета и промени имиџа Србије. Медијско

представљање културног идентитета Србије, да би било адекватно и запажено, подразумева много ‘корака уназад’, стварање платформе презентације Републике Србије, као и формирање платформе културне политике у домену културне дипломатије. Менаџмент и политика људских ресурса од непроцењивог су значаја у међународним односима, политици, дипломатији, култури и уметности.

У условима неповољних финансијских могућности, међусекторска сарадња, као и развој и унапређење система комуникација, представљају кључ решавања и смањења трошкова реализације пројеката. Лоша или непостојећа међусекторска сарадња, условљава нецеловитост и неорганизованост активности. Управо из ових разлога, у овом раду смо наглашавали значај стратегије партнерства, међусекторске, међувладине, међуминистарске сарадње и умрежавање институција културе и спољне политике и читавог културног сектора. Такође, треба подстаћи улагања у културу политиком пореских стимулација.

Приликом разматрања културне дипломатије као чиниоца промене имиџа Србије, дошли смо до неколико конкретних препорука, наводећи их без претензије на хијерархијски поредак и исцрпност:

- Држава, преко својих институција, мора организационо, финансијски и стратешки помоћи развоју културне дипломатије. Креирање културног идентитета и формулисање особених и иновативних стратегија његове репрезентације у савременим глобалним условима за сваку земљу, а посебно земље попут наше, која се налази пред многим изазовима, представља изузетно важан задатак, то је потреба Србије у међународној јавности.
- Када је реч о културној политици у домену међународне сарадње треба представљати уметничка дела и програме највишег квалитета, улагати у високу уметност, у капитална дела и пројекте, у превођење дела и програма, а истовремено подржавати и мобилне форме које поседују истински уметнички квалитет. Потребно је формулисати и имплементирати јасне и прецизне критеријуме вредновања, инсистирајући на „култури квалитета”.

- Културна баштина Србије представља суштину националног и културног идентитета и треба је диверсификованим облицима уметничких пракси представити на међународној сцени. Брига о културној баштини која се налази на територији Србије треба да подразумева активности у два смера. Један смер обухвата очување, презентацију и промоцију оног дела наслеђа које припада византијској, романској култури и још ранијим културама, а други - очување, презентацију и промоцију српског културног наслеђа, нарочито наше баштине на Косову и Метохији. Такође, српско наслеђе у иностранству, првенствено меморијале и војничка гробља, треба чувати и представити промишљеним и инвазивним акцијама. Потребна је ефективна употреба нових медија у овом процесу.
- Медији, а нарочито медији у статусу јавног сервиса, морају систематски и са јасним критеријумима деловати у смеру промоције културе, имајући у виду и чињеницу да медији нису тек трансмитер у том процесу него су, итекако, актер у производњи културе. У медијској сфери, треба радити на проширењу међународног присуства српских медија, али и што успешнијој сарадњи са иностраним медијима. Србија треба да понуди моделе репрезентације у сфери нових медија - препорука је креирање централне вишејезичне интернет презентације српске културе од стране *Јавног сервиса*, а под надлештвом републичке владе.
- Имајући у виду датост интензивних транснационалних кретања, урбанизације и метрополизације, не треба брендирати целу Србију, већ направити платформу приоритета и прво брендирати Београд и Нови Сад. Улагање у културу доноси дугорочну и многоструку корист на различитим пољима, побољшава се став јавног мњења о Србији, а уложена се средства враћају и кроз културни туризам. Културни туризам је важна делатност која треба да се развија у партнерству између туристичких организација и културних институција.
- Велики српски уметници који су створили препознатљива дела, или су сами брендови, својим деловањем могу да допринесу стварању позитивног имиџа

Србије у иностранству и да буду истински амбасадори Србије. Зато треба размишљати о подршци изразитим појединцима из сфере уметности и културе, а, такође, уочити и посленике културе који нису директни и транспарентни актери, али су њихове делатности и напори важни за промену имица Србије. Не треба заборавити и личности које су стубови српске културе, представљање Тесле, Миланковића, Пупина, Андрића, Црњанског, Капора... Емир Кустурица, виолиниста Немања Радуловић, композитор Исидора Жебељан су само неки од данашњих амбасадора Србије. Наши уметници могу да укључе и стране уметнике и звезде у промоцију Србије (примери су Моника Белучи, Џони Деп, Роберт Де Ниро...)

- Србија у културној дипломатији треба да регрутује и консолидује своју дијаспору. Истакнути и цењени представници српске дијаспоре могу да учине много на промоцији српске културе, српског идентитета, као и промени имица Србије у свету. Матица, такође, треба да допринесе унапређењу образовања и информисања на српском језику у заједницама српске дијаспоре у иностранству.
- Оснивање лектората на страним универзитетима био је један од најважнијих праваца културног деловања Југославије у периоду после 1950. године. У овој образовној области која је итекако важна за идентитет, културу, традицију, представљање и имиц Србије, уз учешће најбољих стручњака и институција и других субјеката из области образовања, језика и књижевности, императив је дефинисање прописа и именовање надлежне институције за ову делатност, да би се пронашла системска дугорочна решења за формирање мреже наших лектората, одабира најадекватнијих кадрова и начина финансирања.
- Анализом културне политике претходног века, анализом праксе и теоријских извора, дошли смо до закључка да је неопходно оформити **национално координационо тело при Министарству спољних послова**, а у оквиру сектора *Јавне дипломатије*, које би се бавило културном дипломатијом. Министарство спољних послова једино има дипломатско-

конзуларну мрежу у иностранству, а колико год нових културних центара и буде отворено, мрежа МСП 'покрива' много више земаља. Координационо тело би требало да има координаторе из сфере спољних послова, културе, медија, дијаспоре, образовања, науке, као и преводилачког сектора. Ово тело би било задужено за координацију делатности културе и уметности у иностранству; оно би селетовало, усмеравало и дистрибуирало програме ДКП-има, удружењима дијаспоре, културним, уметничким, научним и образовним институцијама... Благовремено, уз ангажовање медијских експерата, стручњака из области менаџмента у култури, самих културних посленика и уметника, осим селекције културних програма и садржаја, координационо тело би требало и да иницира и руководи новим пројектима намењеним искључиво за стране тржиште, сарађује са институцијама државе и културе, да организује базу података уметника и институција у матици и у иностранству, да ојача сарадњу са страним амбасадама у Београду и културним центрима, да контактира стране агенције и промовише наше културне институције и уметнике. У сарадњи са дипломатама на терену, ово тело би требало да дефинише специфичности појединих земаља и програма који им се шаљу, наших односа са одређеним државама и организује обележавање одређених јубилеја са предметним државама. Координационо тело би требало да буде јавни сервис културне дипломатије.

Свега овога нема и не може бити без разумевања важности улоге културе у друштву и њеног значаја за државу, као и значаја дугорочног развоја и планирања културе, како се не би појединачним и краткорочним акцијама и иницијативама симулирала озбиљна културна политика у домену културне дипломатије. Држава се у овом процесу не сме пропознати као господар, а друштво као пасивни посматрач, већ се мора инсистирати подједнако на сарадњи и бризи о општем интересу и на одговорности сваког појединца, као грађанина-дипломате, за судбину културе у својој земљи, као и њене успешне репрезентације пред лицем света.

V ЛИТЕРАТУРА

1. Ada, S. (2017) Cultural diplomacy: From Showcaseto Intercultural Dialogue. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
2. Aksoj, A. (2008) Izazov migranata za novo viđenje Evrope. *Transkulturalna Evropa* (prir. Majnhof, U. H., Triandafilidu, A.). Beograd: Clio, 249-273.
3. Aleksander, V. (2007) *Sociologija umetnosti*. Beograd: Clio.
4. Alvarado, M., Gutch, R., and Wollen, T., (1987) *Learning the Media*, London: Palgrave Macmillan.
5. Андерсон, Б. (1998) *Нација: замишљена заједница*. Београд: Плато.
6. Andrić, I. (2011) *Razvoj duhovnog života u Bosni pod uticajem turske vladavine (doktorska disertacija)*. Bijeljina: NIP Orfej.
7. Anholt, S. (2007), *Competitive Identity: the new brand management for nations, ciuties and regions*. London: Palgrave Macmillan.
8. Андрић, И. (2011) *Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине* (докторска дисертација). Бијељина: НИП Орфеј.
9. Ападурај, А. (2011) *Култура и глобализација*. Београд: Библиотека XX век.
10. Bal, F. (1997) *Моћ медија*. Beograd: Clio.
11. Бјељац, др Ж., Терзић, др А., Ловић, С. (2015.) Нематеријално културно наслеђе у Србији као туристички бренд. Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ. *Туристичко пословање*, бр. 15, 53-61.
12. Blek, S. (2003) *Odnosi s javnošću*. Beograd: Clio.
13. Бобић, М. (2009) Дијаспора као економски и социјални капитал Србије. *Социолошки преглед*. vol. XLIII No. 3, 361-377. Београд: Српско социолошко друштво.
14. Војић, D. (2017) Creative Industries. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
15. Brigs, A., Kobli, P. (prir.) (2005) *Uvod u studije medija*. Beograd: Clio.

16. Бркић, А. (2011) Интеркултурни дијалог кроз актере, стратегије и програме. Студија случаја: Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске, Италија, Македонија и Србија. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција 2* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 49-66.
17. Бутиган Вучај, Т. (2009.) Народна библиотека Србије на дигиталном путу. <http://www.biblioteka-bor.org.rs/2009/05/nbs-digitalni-put/>
18. Васиљевић. Л., Анђелковић, В. (2009) *Приручник за медије*. Београд: Женски ИНДОК центар.
19. Vizomirski, M., Šnajder, S. (2003) *Kulturna diplomatija*. Beograd: Balkankult.
20. Vickery, J. (2017) Since Internationalism: Diplomacy, Ideology, and a Political Agency for Culture. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
21. Volcic, Z. (2008) Former Yugoslavia on World Wide Web. *International Communications Gazette* (70), 395-413.
22. Вукићевић, В. (2009) Упоредна анализа међународног позоришног фестивала у Авињону и Битефа: за вишеструке циљева или против њих. *Зборник радова Факултета драмских уметности* (16). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију ФДУ, 211-226.
23. Гадамер, Х. Г. (1999) *Европско наслеђе*. Београд: Плато.
24. Гајић, С. (2008) Проблем српског културног идентитета. *Нова српска политичка мисао* (1), 133-144.
25. Галумов, Э. (2005) *Имидж против имиджа*. Москва: Известия.
26. Gidens, E. (2009) *Evropa u globalnom dobu*. Beograd: Clio.
27. Голубовић, З. (1994) Културе у транзицији у Источној Европи и Југославији: Раскорак између културног и националног обрасца. *Културе у транзицији*. Београд: Плато.
28. Голубовић, З. (1999) *Ја и други - антрополошка истраживања индивидуалног и колективног идентитета*. Београд: Република.
29. Голубовић, В., Радаковић, М. (2010) Културно-историјско наслеђе Србије у савременим процесима међународне заједнице. *Очување и заштита културно-*

- историјског наслеђа Србије у иностранству II* (ур. Голубовић, В.). Београд: Институт за међународну политику и привреду, 11-18.
30. Gosijo, Ž. F. (2009) Religija i identitet: jugoslovenski slučaj. *Identitet(i)* (прир. Halpern, K., Ruano-Borbalan, Ž. K.). Beograd: Clio, 391-401.
31. Gotal, M. (2015) *Kulturna diplomacija Republike Hrvatske. Polemos*, 18, 141-162.
32. Граовац, К. (2007) *Културна дипломатија – Облици и форме постојеће међународне сарадње и стратегије развоја*. Београд: Универзитет уметности.
33. Гречић, В. (2008) Место српске дијаспоре у спољној политици Србије. *Елементи стратегије спољне политике Србије* (прир. Стојић Карановић, Е., Јанковић, С.). Београд: Институт за међународну политику и привреду.
34. Greef, H. De (2017) Art Festivals are our Voices in Society (говор на отварању београдске конференције). *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
35. Dimitrijević, J. (2017) Performing Arts: Why are Technologies and Equipment so Important for European and International Cooperation? *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
36. Delvainquière, J. C. (2010) *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*, 11th Edition France. (<http://www.culturalpolicies.net/web/france>).
37. Димитријевић, М. (2013) Нема уметности без мецена (интервју са Љиљаном Мркић Поповић). *Политика*, 24.01.2013.
38. Доменак, Ж.М. (1991) *Европа: културни изазов*. Београд: Библиотека XX век.
39. Драгићевић Шеших, М. (прир.) (2002) *Јавна и културна политика, социо-културолошки аспекти*. Београд: Чигоја штампа.
40. Dragičević Šešić, M. (2008) Teaching Transnational Cultural Cooperation in Europe Today: Situation and Perspective. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 199-218.
41. Dragičević Šešić, M. (i sar.) (2010) *Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*, 11th edition – Serbia. (<http://www.culturalpolicies.net/web/serbia>).

42. Dragičević Šešić, M., Dragojević, S. (2005) *Menadžment umetnosti u turbulentnim okolnostima*. Beograd: Clio.
43. Dragičević Šešić, M., Dragojević, S. (2008) Zamišljene ili prave podele? Kulturne politike i njihove granice. *Transkulturalna Evropa* (прир. Majnhof, U. H., Triandafilidu, A.). Beograd: Clio, 62-82.
44. Драгићевић Шешић, М., Драгојевић, С. (2011) Стање и перспективе развоја капацитета за интеркултурални дијалог у Европи (Оквир за европски програм интеркултуралног дијалога). *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција 2* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 13-47.
45. Dragičević Šešić, M., Stojković, B. (2003, 2007) *Kultura: menadžment, animacija, marketing*. Beograd: Clio.
46. Dragojević, S. (1999) *Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications*. Zagreb: Culturelink, No. 29.
47. Dragojević, S. (2006) *Kulturna politika: evropski pristupi i modeli (doktorska disertacija)*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
48. Dyer, R. (1993) *The Matter of Images: Essays on Representation*. London: Routledge.
49. Ђордано, К. (2001) *Огледи о интеркултурној комуникацији*. Београд: Библиотека XX век.
50. Ђорђевић, М., Мihaljinac, N. (2017) Distribution of Ministry of Culture and Media of RS funds for International Cooperation. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
51. Ђукић, В. (2008) Фестивалски менаџмент уметничких манифестација у Србији. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 158-170.
52. Ђукић, В. (2010) *Држава и култура: Студије савремене културне политике*. Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности.

53. Ђукић, В. (2011) Европске интеграције и развојне могућности културне политике у Србији. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција 2* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 67-94.
54. Ђукић, В. (2011) Уводне напомене приређивача: Развој културне политике. *Култура*, бр. 130. Београд: Завод за проучавање културног развојка, 9-32.
55. Ђукић, В. (2012) Коцка је бачена: транскултурни пројекат сећања и идентитета Центра за драму у едукацији и уметности (CEDEU М). *Менаџмент културе и медија у друштву знања*. Зборник радова са међународне конференције (бр. 21). Београд: Факултет драмских уметности, 363-384.
56. Ђукић, В. (2013) Цвет без корена: утицај медијских текстова у Србији на обликовање транснационалног културног идентитета. *Идентитет и сећања: транскултурални текстови драмских уметности и медија (Србија 1989-2014)* Београд: Факултет драмских уметности.
57. Ђукић Дојчиновић, В. (2003) *Транзиционе културне политике, конфузије и дилеме*. Београд: Задужбина Андрејевић.
58. Ђукић Дојчиновић, В. (2005) *Културни туризам: менаџмент и развојне стратегије*. Београд: Слио.
59. Ђукић Дојчиновић, В. (2008), Транзиционе конфузије и дилеме - седам година касније. Београд: *Нова српска политичка мисао* (1), 57-67.
60. Eagleton, T. (2008) *Smisao života*. Zagreb: Jesenski i Turk.
61. Жебељан, И. (2009) Висока уметност као особеност српског идентитета која гарантује равноправност у времену европских интеграција. *Изазови европских интеграција*, бр. 7, ГИЗ, 1-17.
62. Žuvela, A. (2017) The Dialectics of Cultural Diplomacy. Example of Dubrovnik Summer Festival. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
63. *Закон о локалној самоуправи*. „Службени гласник РС”, бр. 129/07, 3/14-др. закон и 101/16 др.закон.
64. *Закон о култури*. „Сл. гласник РС” бр. 72/2009, 13/2016 и 30/2016 – испр.

65. *Закон о културним добрима*. „Службени гласник РС”, бр. 71/94.
66. *Закон о дијаспори и Србима у региону*. „Службени гласник РС”, бр. 88/2009.
67. *Закон о министарствима*. „Сл. гласник РС”, бр. 44/14, 14/15, 54/15 и 96/15.
68. Зборник радова са друге научне конференције са међународним учешћем *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству* (2010). Београд: Институт за међународну политику и привреду.
69. Зборник радова са треће међународне научне конференције *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству* (2011). Београд: Институт за међународну политику и привреду.
70. Зборник радова са четврте научне конференције са међународним учешћем *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству* (2012). Београд: Институт за међународну политику и привреду.
71. Зборник радова са научног скупа *Менаџмент драмских уметности и медија – изазови XXI века* (2014). Београд: Универзитет уметности у Београду, Факултет драмских уметности.
72. Зечевић, И. (2010) *Мултилатерална културна сарадња у оквиру програма деловања Министарства културе Републике Србије (магистарска теза)*. Београд: Универзитет уметности у Београду.
73. Извештај КЦС за период јануар-децембар 2011. године.
74. Извештај КЦС за период јануар-децембар 2012. године.
75. Инђић, Т. (2008) Политика културног идентитета. *Нова српска политичка мисао*(1), 99-105.
76. Исаковић, С. (2011) Друштвени утицај менаџера у музичкој уметности. *Комуникације, медији, култура* (3), 269-283.
77. Јакшић, М., Ђуретић, С. (2009) *Положај и перспективе српског народа у земљама окружења*. Београд: Службени гласник.
78. Jang, O., Kvin, L. (2004) *Pisanje delotvornih predloga za javnu praktičnu politiku, vodič za savetnike u zemljama Srednje i Istočne Evrope*. Beograd: Beogradska otvorena škola.
79. Janjić, D. (prir.) (1995) *Srbija između krize identiteta i modernizacije. Srbija između prošlosti i budućnosti*. Beograd: Institut društvenih nauka.

80. Јазић, А. (2010) Радио и телевизија као медијска средства у презентацији културе и културног наслеђа. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству II* (ур. Голубовић, В.). Београд: Институт за међународну политику и привреду, 235-252.
81. Kaiser, H.F. (1958) The Varimax Criterion for Analytical Rotation in Factor Analysis. *Psychometrika* (23) US: Psychometric society.
82. Kastels, M. (2002) *Моћ идентитета*. Zagreb: Golden marketing.
83. Kelner, D. (2004) *Медијска култура*. Beograd: Clio.
84. Kicinger, Dž. (2005) „Dejstvo i uticaji” mediја. *Uvod u studije mediја* (прir. Brigs, A., Koblj, P.). Beograd: Clio, 415-429.
85. Kivan, N., Kosnik, K. (2008) „Belaštvo” kulturne politike u Parizu i Berlinu. *Transkulturalna Evropa* (прir. Majnhof, U. H., Triandafilidu, A.). Beograd: Clio. 146-180.
86. Klajn, N. (2003) *No logo*. Beograd: Samizdat B92.
87. Klaić, D. (2007) *Mobility of Imagination*. Budapest: Central European University Center for Arts and Culture.
88. Klapper, J. (1960) *The Effects of Masscommunications*. New York: Free Press.
89. Кларк, Ц. (1990) Уоквиравање уметности: Улога културних институција. *Културни радник – часопис за теорију и социологију културе и културну политику* (први део), 80-98.
90. Кнежевић, М. (прir.) (1996) *Србија и Европа: европски културни идентитети и национални идентитети европских народа – положај и перспективе српског културног идентитета у европској култури*. Београд: Дом културе Студентски град.
91. Ковачић, З. (1994) *Мултиваријациона анализа*. Београд: Економски факултет
92. Којић, А. (и сар.) (2009) *Информативни приручник за дијаспору*. Београд: Службени гласник.
93. Коковић, Д. (2002) Процеси интеграције, регионализам и очување културног идентитета. *Социолошки преглед*, vol. XXXVI (1-2), 163-171.
94. Коковић, Д. (2007) *Друштво и медијски изазови*. Нови Сад: Филозофски факултет.

95. *Конвенција о заштити светске културне и природне баштине (1972)*. УНЕСКО. www.kultura.gov.rs/dokumenti
96. *Конвенција о заштити и унапређењу разноликости културних израза (2005)*. УНЕСКО. www.kultura.gov.rs/dokumenti
97. Кораћ, М., Голубовић, С. (2012) Савремена презентација античких локалитета у Србији. *Комуникација, медији, култура* (4), 567-582.
98. Kotler, P., Haider, D., Rein, I. (1993) *Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States, and Nations*. New York: Free press.
99. Krstović, N. (2017) Cultural Heritage: Interdisciplinarity, Intersectoral Cooperation and Participation. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
100. Leonard, M, Stead, C., Smewing, K. (2002) *Public Diplomacy*. London: The Foreign Policy Center.
101. Lorimer, R. (2011) *Masovne komunikacije*. Beograd: Clio.
102. Лучић, С. (2011) Утицај медија српских исељеника на очување етничког идентитета у дијаспори. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству III* (ур. Голубовић, В., Петковић, П.). Београд: Институт за међународну политику и привреду, 542-558.
103. Majnhof, U. H., Triandafilidu, A. (prir.) (2008) *Transkulturalna Evropa*. Beograd: Clio.
104. Мајсторовић, С. (1979) *У трагању за идентитетом*. Београд: Слово Љубве/Просвета.
105. Makruri, J. (2005) Advertajzing. *Uvod u studije medija* (prir. Brigs, A., Kobli, P.). Beograd: Clio, 64-89.
106. Mandić, T. (2003) *Komunikologija: Psihologija komunikacije*. Beograd: Clio.
107. Mark, E. (2009) Identitetska izgradnja pojedinca. *Identitet(i)* (prir. Halpern, K., Ruano-Borbalan, Ž.-K.). Beograd: Clio.
108. Marković, D. (2010) *Audio-vizuelna pismenost*, Beograd: Univerzitet Singidunum.
109. Марковић, П. (2009) Србија и Европа: дуго путовање ка кући. *Изазови европских интеграција*, бр. 7, ГИЗ.

110. Markuze, H. (1977) *Kultura i društvo*. Beograd: BIGZ.
111. Martino, D. (2009) Označiti svoju različitost. *Identitet(i)* (prir. Halpern, K., Ruano-Borbalan, Ž. K.). Beograd: Clio, 51-60.
112. Милосављевић, С., Радосављевић, И. (1975) *Репетиторијум из методологије друштвених истраживања*. Београд: ФПН.
113. Мијалковић, С., Поповић, М. (2012), „Социјетална” безбедност – теоријски и практични аспекти очувања и заштите националног идентитета. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству IV*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 564-579.
114. Miler, D. (2005) Odnosi s javnošću i novinarstvo. *Uvod u studije medija* (prir. Brigs, A., Kobli, P.). Beograd: Clio, 112-134.
115. Милетић, М. (2001) *Масовно комуницирање у Србији у последњој деценији XX века (докторска дисертација)*. Београд: Факултет политичких наука.
116. Мићевић, И. (2018) *Уместо српског, сад свет учи хрватски*. Вечерње новости, 22. II 2018.
117. Михаиловић, Д. (1999) *Методологија научних истраживања*. Београд: Факултет организационих наука.
118. Mihaljinac, N. (2017) Strategic Development of European and International Cultural Cooperation in Serbia. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
119. Митровић, Љ. (2011) Однос према дијаспори у националној стратегији и културној политици Србије. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству III* (ур. Голубовић, В., Петковић, П.). Београд: Институт за међународну политику и привреду, 26-39.
120. Moren, E. (1989) *Kako misliti Evropu*. Sarajevo: Svjetlost.
121. Mujović, V. (2010) Organizacija i trendovi međunarodne kulturne saradnje: Francuska, Slovenija, Rusija, Srbija. *Zbornik Fakulteta dramskih umetnosti* (17), 375-389.

122. Мујовић, В. (2013) Медијска репрезентација и односи с јавношћу културног центра Србије у Паризу. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству V*. Београд: Институт за међународну политику и привреду.
123. Мујовић, В. (2014) Стратегија повезивања и партнерства у функцији медијске репрезентације српског културног идентитета у ЕУ – Културни центар Србије у Паризу (студија случаја). *Зборник радова са научног скупа „Менаџмент драмских уметности и медија – изазови XXI века”*. Београд: Факултет драмских уметности, 233-248.
124. Мујовић, В. (2015) Значај дијаспоре у културној дипломатији Србије. *Зборник радова, VI међународна научна конференција „Дипломатија и култура Србије: стање и перспективе”*. Београд: Институт за међународну политику и привреду
125. Нај, Ц. (2006) *Како разумети међународне односе*. Београд: Стубови културе.
126. Negojević, N. (2017) Audiovisual Sector – European and International Cooperation as a Necessity. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
127. Negri, R., Hard, M. (2005) *Imperija*. Beograd: Izdavački grafički atelje M – IGAM.
128. Neumeier, M. (2006) *The Brand Gap – Rascep brenda*. Beograd: Computer Book.
129. Николић, М. (2010) Етика медија – између личне, професионалне и друштвене одговорности. *Култура*, бр. 127. Београд: Завод за проучавање културног развитака, 35-51.
130. Николић, М. (2012) Памћење јавних медија: Од истраживања прошлости до обликовања идентитета. *Менаџмент културе и медија у друштву знања*, Зборник радова са међународне конференције (бр. 21). Београд: Факултет драмских уметности, 401-415.

131. Никшић, Љ. (2012а) Културна дипломатија – „мека моћ” у међународној политици. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству IV*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 13-43.
132. Никшић, Љ. (2012б) Културна дипломатија у функцији очувања културног наслеђа. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству IV*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 418-431.
133. Ninkovich, F. (1996) US information policy and cultural diplomacy (Headline series), No. 308 ed. New York: Foreign Policy Association.
134. Nissbet, M. (2017) Who Holds the Power in Soft Power? *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
135. Nye, J.S.Jr. (2004) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
136. Nye, J.S. (2004) *Power in the Global Information Age*. New York: Routledge.
137. Nye, J. (2004) Soft Power and American Foreign Policy. *Political Science Quarterly*, vol.119, No.2. Cambridge, Harvard Kennedy School.
138. Павловић, М. (1990) *Срби у Чикагу – проблем етничког идентитета*. Београд: Етнографски институт САНУ.
139. Paladin, A. (2017) Music: Ethno and/or Contemporary? *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
140. Пантовић, Б., Башић, И. (2015) Значај „двоструке укоренености” (Потенцијал исељеника у међународним интеракцијама и креирању имиџа држава). *Гласник Етнографског института САНУ LXIII (1)*.
141. Пера, М. (2010) *Зашто се морамо звати хришћани: либерализам, Европа, етика*. Београд: Службени гласник.
142. Перишић, М. (2012) Култура у улози претходнице спољне политике. *Комуникације, медији, култура* (4), 413-428.
143. Перишић, М (2013) *Дипломатија и култура*. Београд: Институт за новију историју Србије, Народна библиотека Србије.

144. Pick, J. (2007) Britain, Its 'Image' and 'Cultural Diplomacy'. *Lying Abroad, A critical Study of Cultural Diplomacy* (edited by Bereso, R.). New York: Buffalo University.
145. Полић Радовановић, С. (2011) Културно наслеђе у веб-презентацијама дипломатских представништава Србије. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству III* (ур. Голубовић, В., Петковић, П.). Београд: Институт за међународну политику и привреду, 513-526.
146. Предлог *Стратегије развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. год.* www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/predlog-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-
147. Прњат, Б. (1986) *Културна политика и културни развој*. Београд: Савремена администрација.
148. Радаковић, М., Голубовић, В. (2010) Компоненте националног и европског идентитета као део националног идентитета. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству II* (ур. Голубовић, В.). Београд: Институт за међународну политику и привреду, 19-42.
149. Radojković, M., Stojković, B. (2009) *Informaciono-komunikacioni sistemi*. Београд: Clio.
150. Радојевић, П. (2010) Важност нових димензија моћи за унапређење имица државе: случај Србије. *Српска политичка мисао*, 4/2010, 77-104.
151. Радојевић, П. (2011) Анализа основних димензија имица Србије., *Национални интерес*, 171-222.
152. Radulović, K. (2017) The Foundation of Bitef (1967) and Cultural Diplomacy of Socialistic Yugoslavia. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
153. Robins, K. (2008) Ка transkulturnoj politici za evropski kosmopolitizam. *Transkulturna Evropa* (прir. Мајnhof, У. Н., Triandafilidu). Београд: Clio, 347-384.
154. Рогач. Љ. (2007) *Редефинисање и трансформација идентитета и имица Србије у контексту европских интеграција* (магистарски рад). Београд: Универзитет уметности.

155. Рогач, Љ. (2008) Европске интеграције у српским медијима. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 91-104.
156. Рогач, Љ. (2009) Културна дијагностика идентитета и имица Србије у европском контексту. *Култура* бр. 122/123. Београд: Завод за проучавање културног развоја, 120-140.
157. Рогач Мијатовић, Љ. (2011) *Међународни културни односи и интеркултурна комуникација у функцији репозиционирања Србије у европској и светској јавности* (докторска дисертација). Београд: Универзитет уметности, Факултет драмских уметности.
158. Рогач, Љ. (2011а) Културне активности Србије у Европи и свету: 2000-2010. *Култура*, бр. 130. Београд: Завод за проучавање културног развоја, 331-349.
159. Рогач, Љ. (2011б) Имиц Србије на путу ка Европи: десет година касније. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција 2* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 177-194.
160. Рогач Мијатовић, Љ. (2012) Дихотомије парадигми међународних културних односа. *Теме*, Вол. 36, бр. 3, XXXVI, 1047-1050.
161. Рогач Мијатовић, Љ. (2012а) Национално памћење као нематеријално културно наслеђе. *Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству IV*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 168-176.
162. Рогач Мијатовић, Љ. (2013) Порука у боци: Изазови стратешког конципирања јавне и културне дипломатије Србије. *Култура*, бр. 139. Београд: Завод за проучавање културног развоја, 142-161.
163. Rogač Mijatović. Lj. (2014) *Kulturna diplomatija i identitet Srbije*. Beograd: Clio.
164. Rogač Mijatović. Lj. (2017) Implication of Multiple Identity Layers for Cultural Diplomacy in Serbia. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.

165. Ромић, Б. (2008) Адвертајзинг и телевизијске рекламе у Србији: студија случаја на примеру реклама за пиво и кућну хемију. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 135-143.
166. Рохајм, Г. (1974.) *Настанак и функције културе*. Београд: БИГЗ.
167. Ruano-Borbolan, Ž.-K. (2009) Identitet, resurs za akciju. *Identitet(i)* (прир. Halpern, K., Ruano-Borbalan, Ž.-K.). Beograd: Clio, 419-426.
168. Savić, M. (2017) Contemporary Art Practices in the Conduct of Cultural Diplomacy. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
169. Santrač, S. (2014) Uloga kulturne diplomacije u prevladavanju međunarodne krize u procesu globalizacije. *Zbornik radova, 7. međunarodna znanstveno-stručna konferencija „Dani kriznog upravljanja”*. Velika Gorica: Veleučilište Velika Gorica, University of Applied Sciences.
170. Sasateli, M. (2008) Logika evropeizacije kulturne politike. *Transkulturalna Evropa* (прир. Majnhof, U. H., Triandafilidu, A.). Beograd: Clio, 36-61.
171. Секулић, И. (2012) *Балкан*. Београд: Плави јахач.
172. Siepmann, A. Ch. (1950) *Radio, Television and Society*. New York: Oxford University Press.
173. Laggiard, L. (2017) Cities and Regions in International Cultural Relations. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
174. Смирс, Ј. (2004) *Промоција културне разноликости у доба глобализације*. Нови Сад: Светови.
175. Смит, А. (1998) *Национални идентитет*. Београд: Библиотека XX век.
176. Сретеновић, М. (2013) Културна дипломатија. *Политика*, 1.4.–6.4. 2013.
177. Stam, R., Shohat, E. (1994) *Unthinking Euro centrism: Multiculturalism and the Media*. London and New York: Routledge.

178. Stanković, B. (2017) Literature and Martini principle. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
179. Стојковић, Б. (1993) *Европски културни идентитет*. Ниш/Београд: Просвета/Завод за проучавање културног развитка.
180. Стојковић, Б. (1996) *Културна политика европске интеграције*. Београд: Институт за европске студије.
181. Стојковић, Б. (2002) *Идентитет и комуникација*. Београд: ФДУ-Чигоја штампа.
182. Стојковић, Б. (2008) *Европски културни идентитет*. Београд: Службени гласник.
183. Стојковић, Б. (2012) Културни канон и културе мањина. *Култура, род, грађански статус* (прир. Духачек, Д. и Лончаревић, К.). Београд: Центар за студије рода и политике, 59-69.
184. *Стратегија очувања и јачања односа матичне државе и дијаспоре и матичне државе и Срба у региону*. (2011) Република Србија: Министарство вера и дијаспоре. Београд.
185. *Стратегија развоја информисања у Републици Србији до 2016. Године* „Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05-исправка, 101/07, 65/08 и 16/11.
186. Стругар, В. (2017) Наши културни брендови само су појединци (интервју са Мајом Вукадиновић). *Позоришне новине Лудус*, бр. 200/201.
187. Strugar, T. (2017) Gastronomy as a Tool in Cultural Diplomacy and Nation Branding of Serbia. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
188. Suša, A. (2017) BITEF in the New Millennium: From One Crisis to Another. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
189. Shore, C. (2000) *Building Europe: the cultural politics of European integration*. London: Routledge.

190. Tadić, D. (2017) Creative Europe programme as an Instrument of European Cooperation, Internationalisation and Strengthening the Capacity of Cultural Organisations and Institutions in Serbia. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
191. Танасковић, Д. (2010) Изазови европског идентитета. *Изазови европских интеграција*, бр. 12, ГИЗ, 125-137.
192. Tanurovska Kjulavkovski, B. (2017) Cultural Diplomacy, a Dialogue with the Civil society. *Cultural diplomacy: arts, festivals and geopolitics* (edited by Dragičević Šešić, M.). Belgrade: Culture Desk Serbia, Ministry of Culture and Media, Faculty of Dramatic Arts.
193. Тасић, А. (2011) Савремена српска драма на европским сценама: рецепција слике српског друштва. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција 2* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 131-162.
194. Тодорова, М. (1996) *Имагинарни Балкан*. Београд: Библиотека XX век.
195. Todorović, A. L. (2009) *Umetnost i tehnologije komunikacije*. Beograd: Clio.
196. Томић, З. (2004) *Комуникологија*. Београд: Чигоја штампа.
197. Томић, Ђ. (2011) Културна дипломатија као политичко средство Европске интеграције. *Социолошки дискурс*, година I, бр. 2.
198. Trifunović, N. (2010) *La coopération culturelle internationale – centres culturels et autres modes de représentation à l'étranger. Etude de cas: le Centre culturel de Serbie à Paris*. Lion: Universite Lumiere Lion 2
199. Tuch, H. (1990) *Communicating With the World: US Public Diplomacy Overseas*. New York: Institute for the Study of Diplomacy; New York: St. Martin's Press.
200. Ђаловић, Д. (2008) Репрезентација власти у визуелним уметностима. Србија после 2000. *Образовање, уметност и медији у процесу европских интеграција* (прир. Даковић, Н., Николић, М.). Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности, 185-198.

201. Филиповић, В., Костић, М., Прохаска, С. (2001) *Односи с јавношћу – пословна комуникација, пословни имиџ, професионално понашање*. Београд: Факултет организационих наука – Институт за менаџмент.
202. Филиповић, В., Костић Станковић, М. (2015) *Односи с јавношћу*. Београд: Факултет организационих наука – Институт за менаџмент.
203. Filipović, J. (2013) *Management of a Diaspora Virtual University as a Complex Organization Serbian Diaspora Virtual University: An Emerging Leadership of a Nation* LAMBERT. Academic Publishing, Germany.
204. Фукојама, Ф. (1997) *Судар култура*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
205. Haidh, A. (1974) *Cultural Diplomacy in Europe*. Strasbourg: Council of Europe.
206. Hall S., Held, D. and McGrew, T. (edited by) (1992) *The Question of Cultural Identity. Modernity and its Futures*. London: Polity Press, Open University.
207. Hall, S. (1997) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. CA: Sage Newbury Park.
208. Halpern, K., Ruano-Borbalan, Ž. K. (prir.) (2009). *Identitet(i)*. Београд: Clio.
209. Harvi, S. (2005) *Politika. Uvod u studije medija* (prir. Brigs, A., Kobli, P.). Београд: Clio, 335-354.
210. Harris, L. T. (1998) *Value added Public Relations: The Secret Weapon of Integrated Marketing*. Chicago: The McGraw-Hill Companies.
211. Herman E., Mekčesni R. (2004) *Globalni mediji*. Београд: Clio.
212. Higson, E. (2005) *Nacionalnost. Uvod u studije medija* (prir. Brigs, A., Kobli, P.). Београд: Clio, 602-621.
213. Хрустић, Х. (2010) *Заштита културно-историјског наслеђа Србије у светлу сарадње са ЕУ. Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству II* (ур. Голубовић, В.). Београд: Институт за међународну политику и привреду, 171-184
214. Цветићанин, Р. (2004) *Београд – град идеја (интервју са Драганом Саканом)*. *Политика*, 6. 2. 2004.
215. Chalier, P. B. (2008) *The Place and the Role of Culture in the Policies of European Union: Issues and Perspectives. Obrazovanje, umetnost i mediji u procesu*

- evropskih integracija* (prir. Daković, N., Nikolić, M.). Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju Fakulteta dramskih umetnosti, 271-275.
216. Centliveres, P. (1981) *Regional Identity and Perspectives*. Berne: Haup.
217. Clark, T. (1997) *Art and Propaganda*. London: The Everyman Art Library.
218. Croteau, D., Hoynes, W. (1997) *Media/Society, Industry, Images and Audiences*. London: Sage Publications.
219. Cummings, M. (2009) *Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey*. Washington: *Americans for the Arts*.
220. Curan, J., Woollacott, J. (1986) *Culture, Society and The Media*. London-New York: Routledge.
221. Cutlip, S.M., Center, A.H., Broom, G.M. (2000) *Effective Public Relations*. New Jersey: Prentice Hall.
222. Chomsky, N. (2002) *Mediji, propaganda i sistem*. Zagreb: Biblioteka Što čitaš?
223. Čomski, N. (1996) *Svetski poredak stari i novi*. Beograd: SKC.
224. Švob Đokić, N. (ed.) (2001) *Redefining Cultural Identities: Multicultural Contexts of the Central European and Mediterranean Regions*, Institute for International Relations. Zagreb: Royaumont Process.
225. Švob Đokić, N. (ed.) (2001) *Redefining Cultural Identities: Southeastern Europe*. Institute for International Relations. Zagreb: Royaumont Process.
226. Šovije, S. (2009) Filozofsko pitanje ličnog identiteta. *Identitet(i)* (prir. Halpern, K., Ruano-Borbalan, Ž.-K.). Beograd: Clio, 31-40.
227. Шутаров, В. (2013) *Концепти на јавната дипломатија, со посебен осврт на културната дипломатија* (магистерски труд). Штип: Универзитет „Гоце Делчев”.
228. Шушњић, Ђ. (1999) *Рибари људских душа*. Beograd: Чигоја штампа.
229. Watson, A. (2005) *Diplomacy: the Dialogue Between States*. London: Routledge.
230. Wiesand, A. J. (2000) *Handbook of Cultural Affairs in Europe* (3rd edition). Baden-Baden.
231. Wiesand, A. J. (2007) *National Policies Influencing Cultural Cooperation and Mobility in Europe*. *ERICarts Institute*. www.interarts.net/descargas/interarts690.pdf

232. Wyszomirski, M. (2003) *International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison*, Seattle, Arts International and Center for Arts and Culture.
233. Wyszomirski M. J., Burgess Ch., C. Peila (2003) *International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison*. Columbus: The Ohio State University
<http://www.mcm.asso.fr/site02/presentation.htm>

www.kultura.gov.rs

www.mfa.gov.rs

www.culturalpolicies.eu

www.ccsrbie.com

www.serbia.travel

Прилог 1.

**ПРОТОКОЛ ИНТЕРВЈУА
за амбасадоре Републике Србије**

Истраживачки задатак:
*„Значај културне дипломатије за промену имиџа
Републике Србије”*

- Београд, 2017. године -

Циљ истраживања *значаја културне дипломатије за промену имица Републике Србије* јесте да се на основу постојећих теоријских ставова и уопштавања искуствених сазнања, применом научних метода, идентификују релевантни параметри за дефинисање културне дипломатије и њеног утицаја на промену имица Републике Србије у свету. Практичан циљ истраживања састоји се у прибављању поузданих информација за закључивање и давање конкретних предлога за израду основа стратегије културе Републике Србије као окоснице културне дипломатије.

Идејним пројектом истраживања је, између осталог, предвиђено да се прикупе мишљења наших амбасадора у иностраним земљама и дипломатских представника иностраних земаља акредитованих у нашој земљи о утицају културне дипломатије на промену имица Републике Србије. У вези с тим, уважавајући Вашу функцију, знање и искуство, молимо Вас да нам одговорите на одређени број питања везаних за предмет истраживања. Питања су оријентирна, и ако је неопходно могу се допунити другим питањима ради потпунијег сагледавања истраживане појаве.

Унапред Вам се захваљујемо на разумевању и сарадњи!

Пре него што одговорите на постављена питања, молимо Вас да нам дате неке основне податке о себи и дужности коју обављате:

1. Дужина стажа у дипломатији: _____

2. Образовање (факултет): _____

3. Језици које говорите:

4. Земље у којима сте били у дипломатској мисији:

5. Какав је био имиц Републике Србије у земљама пријема?

1. Како Ви видите улогу културе и уметности у дипломатији? Да ли је и на који начин, по Вашем мишљењу, могуће обезбедити реципроцитет у међународној културној сарадњи? Да ли у својој делегацији имате адекватан стручни кадар за реализацију међународне културне сарадње? У вези с тим, интересује нас – ко је задужен за Веб презентацију амбасаде и шта мислите да би требало урадити на том плану – уредити, поправити и слично?

2. Која је била висина буџета којим сте располагали, а који је био намењен за културу (културне програме). Да ли се, по Вашем мишљењу, неки програми могу реализовати, односно финансирати без буџетских средстава, и на који начин?

3. Какав је начин селекције програма за културу и ко их одобрава (МСП, Министарство културе, самостални програми...)? Да ли се узимају у разматрање специфичности земље пријема када се упућују одређени уметнички програми? Да ли са позиције амбасадора можете да иницирате одређене пројекте и да утичете на њихов садржај?

4. Која врста програмских садржаја (музички, ликовни, драмски...) је најбоље промовисала српски идентитет и доприносила побољшању имиџа Републике Србије у иностранству? Који програми су најпријемчивији за страну публику, а могу да утичу на промену слике о Републици Србији? Ко је циљна група која се позива на културне догађаје?

5. Да ли је међу реализованим програмима било програма који промовишу светску културну баштину и баштину земље пријема на простору Републике Србије (нпр. меморијали и војничка гробља)?

6. Да ли је у реализацији програма било укључено њихово превођење – на који начин, и који језик (један од светских језика или језик земље пријема)? Да ли је довољан енглески језик или је неупоредиво боље имати преводе на језик земље пријема?

7. Каква је сарадња са српском дијаспором – истакнутим појединцима и удружењима дијаспоре? Да ли сте (у којим приликама и како) сарађивали са нашом дијаспором у припреми културних догађаја? Шта мислите да треба променити у дипломатској стратегији са српском дијаспором?

8. Какав је Ваш став о оснивању школа српског језика и промоцији постојећих и шта је урађено на том плану? Да ли имате контакт са лекторатима на универзитетима у земљи пријема, као и са издавачким кућама?

9. Због све већег пораста значаја „културног туризма”, интересује нас каква је Ваша сарадња са Министарством привреде, туризма и телекомуникација Републике Србије – Сектором за туризам и туристичким организацијама из Србије?

10. Наведите најпозитивније и најнегативније ставове о Републици Србији у страниој штампи? Да ли сте, колико и на који начин могли да утичете на

извештавање страних медија? Како сте прикупљали информације из страних медија? Како комуницирате са медијима?

11. На основу Вашег досадашњег искуства, које вештине сматрате пресудним за културну дипломатију? Да ли сте размењивали искуства са страним колегама о томе, и шта су Вам они саветовали у циљу промоције идентитета и промене имица Републике Србије? Шта сте од тога могли да преузмете од страних колега?

12. Да ли сте слали извештаје о културним догађајима у земљи службовања у МСП и ко је задужен да шаље те информације? Какав је, по Вашем мишљењу, учинак културне дипломатије наше земље на промени имица Републике Србије у земљи службовања? Такође, желели бисмо да нам кажете шта сматрате својим конкретним доприносом културној дипломатији - промоцији Републике Србије и промени имица?

И на крају, молимо Вас да нам, с аспекта Ваше надлежности, кажете које мере и акције сматрате неопходним и пресудним за промену имица Републике Србије, као и да нам укажете на још неке аспекте испитиване појаве који нису обухваћени наведеним питањима?

Прилог 2.

INTERVIEW PROTOCOL

For foreign diplomats in Serbia

Research assignment:

„The importance of cultural diplomacy for the change of image of the Republic of Serbia”

- In Belgrade 2017 -

The aim of the research *of the importance of cultural diplomacy for the change of image of the Republic of Serbia* is to identify, based on the existing theoretical positions and generalizations of empirical knowledge, relevant parameters and to define cultural diplomacy and its influence on the change of image of the Republic of Serbia in the world. The practical aim of the research is to obtain reliable information in order to make conclusions and give concrete suggestions for the development of the basis of cultural strategy of the Republic of Serbia, as the foundation of the cultural diplomacy.

The preliminary design of the research aims to collect opinions of Serbian Ambassadors abroad and diplomatic representatives of countries accredited in our country, on the influence of the cultural diplomacy on the change of image of the Republic of Serbia. Regarding this, and recognizing your position, knowledge and experience, we kindly ask you to answer a number of questions regarding the subject of the research.

Thank you in advance for your cooperation and understanding!

Before you answer the questions, please provide us with some basic information about yourself and duties you perform:

1. The country you represent: _____
 2. How long have you been in diplomacy? _____
 3. Education (level, area): _____
 4. Languages you speak: _____
 5. Countries where you were on a diplomatic mission: _____
1. Countries where you were on a diplomatic mission: What do you think about the role of culture and art in diplomacy? To what extent is your opinion different than the previous practice you encountered during your diplomatic service? Is it, and in what way, in your opinion, possible to ensure reciprocity in international cultural cooperation? Does your diplomatic mission have adequate personnel for implementation of the international cultural cooperation?
 2. Could some programs, in your opinion, be developed without budgetary funds, and how?
 3. How do you make a selection of the cultural programs and who delegates it (Ministry of Foreign Affairs, Ministry of Culture, independent programs...)? During the selection process, to what extent are the specific characteristics of a country of reception taken into account?.
 4. What cultural content (music, visual art, drama) is most commonly represented in the programs of your Diplomatic Representation in the Republic of Serbia? Do these

programs, and to what extent, promote the cultural heritage of your country? Have you personally initiated a cultural project in the Republic of Serbia?

5. The most interesting art to be presented is – music, paintings, performing arts, literature? Have you (and on what occasion and to what extent) collaborated in the preparation of the cultural events with prominent artist from Serbia? How are they engaged in these programs?
6. To your knowledge, which Serbian cultural event (EXIT, BITEF, GUCA, BEMUS, Belgrade Book Fair) attracts most audience from your country and how these programs influence the image of the Republic of Serbia?
7. When you organize a program in Serbia, which language do you use in the program? What is the most desirable language for the program translation? Is it enough to translate it into English language or is it better to translate it into the language of the country of reception?
8. In what way do you usually cooperate with your Diaspora in the Republic of Serbia – with prominent individuals and Diaspora Associations? Have you participated (when, at what occasion and to what extent) in preparation of cultural events with Diaspora? What should, in your opinion, the Republic of Serbia change in its collaboration with the Serbian diaspora?
9. In your opinion, what impact does the cultural diplomacy of our country have on the change of the image of the Republic of Serbia in your country?
10. Do you believe that the image of the Republic of Serbia in your country has changed during your diplomatic service in the Republic of Serbia? How much influence could you have and, in what way, on the media coverage from your country for the events in the Republic of Serbia?
11. Based on your experience, what skills do you consider crucial for the cultural diplomacy?
12. Finally, what advice would you give to Serbian diplomacy that could be used in order to change the image of the Republic of Serbia? Which action do you consider crucial for the change of its image? We would also like you to point out other aspects of the researched subject that were not included in these questions.

Прилог 3.

УПИТНИК ЗА УМЕТНИКЕ

Поштовани/а

У склопу реализације истраживачког пројекта „Значај културне дипломатије за промену имица Републике Србије”, предвиђено је да се о неким питањима из домена те проблематике изјасне уметници, односно радници у сфери културе и образовања који су, по природи свог посла, директно или индиректно, укључени у активности на којима почива знатан део садржаја културне дипломатије. Својим искреним одговорима на постављена питања помоћићете да се реалније сагледају кључни проблеми у функционисању културне дипломатије и могућности њеног унапређивања у циљу побољшања имица Републике Србије у свету.

Анкетирање је анонимно. Можете се потписати ако то лично желите.

Молимо Вас да најпре дате неке податке о себи који су нам потребни за анализу резултата истраживања. Заокружите један или више понуђених одговора или допишите одговор уколико ниједан од понуђених није оговарајући.

1. Пол : а) мушки б) женски

2. Коју школу/факултет сте завршили? а) факултет ликовних уметности; б) факултет драмских уметности; в) факултет музичке уметности; г) факултет примењених уметности; д) филолошки факултет; њ) _____

3. Културна делатност или уметност којом се бавите: а) ликовна б) музичка в) позоришна г) балетска д) књижевна њ) _____

4. Које стране језике говорите а) енглески; б) француски; в) руски; г) немачки; д) шпански; њ) италијански; е) грчки; ж) кинески; з) јапански и) _____

5. Колико пута сте гостовали у иностранству? а) до 10 пута; б) између 10 и 20 пута; в) између 20 и 30 пута; г) између 30 и 50 пута и д) преко 50 пута

6. У које сте све земље гостовали као уметник? а) САД; б) Русија; в) Француска; г) В. Британија; д) Немачка; њ) Италија; е) Кина; ж) Индија; з) Турска и) _____

7. Да ли сте учествовали на неком фестивалу културе у иностранству?
а) да, више пута; б) једном и в) нисам учествовао ни на једном фестивалу

8. Како сте најчешће гостовали у иностранству?
а) као члан одређене групе и б) индивидуално

9. На чији позив, односно у чијој организацији сте најчешће гостовали у иностранству?

- а) на позив из иностранства
- б) на позив неког од удужења из дијаспоре
- в) на позив из МСП РС
- г) на позив из Министарства културе РС

д) у неком другачијем аранжману

Молимо Вас да на питања која следе, где је понуђено више одговора, заокружите један од понуђених одговора или допишете одговор

1. Ко има пресудан утицај на избор програма из културе с којима наши уметници гостују у иностранству?

- а) Министарство иностраних послова РС
- б) Министарство културе РС
- в) различита удружења из дијаспоре
- г) уметници - извођачи програма
- д) спонзори
- ђ) не могу да проценим
- е) _____

2. Да ли се приликом избора програма узимају у обзир специфичности земље домаћина?

- а) да, редовно
- б) углавном да
- в) како кад

3. Којом оценом бисте оценили постојећу праксу избора програма с којима наши уметници гостују у иностранству?

- а) оценом одличан
- б) оценом врло добар
- в) оценом добар
- г) оценом довољан
- д) слабом оценом

4. Да ли су неки од програма у којима сте гостовали укључивали уметнике из више земаља?

- а) већина програма је била таквог карактера
- б) неки од програма су били таквог карактера
- в) ниједан од њих није био таквог карактера

5. Ко је првенствено финансирао Ваша досадашња гостовања у иностранству?

- а) неко од надлежних министарстава РС
- б) странци
- в) невладине организације
- г) удружења дијаспоре
- д) страна продукција
- ђ) остали

6. Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са нашим дипломатама?

- а) скоро увек
- б) често
- в) ретко
- г) никада

7. Да ли сте се приликом гостовања у иностранству сусретали са представницима наше дијаспоре?

- а) скоро увек
- б) често
- в) ретко
- г) никада

8. Које су најчешће били намењени програми са којима сте гостовали у иностранству?

- а) страној публици
- б) дипломатама
- в) нашој дијаспори
- г) неком другом

9. Ако живите у иностранству, колико често вас наша амбасада позива да узмете учешће у културним програмима?

- а) веома често
- б) често
- в) понекад
- г) веома ретко
- д) никада
- ђ) не живим у иностранству

10. Приликом Ваших гостовања у иностранству, чија дела сте најчешће изводили?

- а) дела домаћих аутора
- б) дела страних аутора
- в) подједнако једна и друга
- г) представљао сам се сопственим уметничким делима

11. На ком језику су најчешће извођени програми у којима сте учествовали?

- а) на српском језику
- б) на енглеском језику
- в) на језику земље домаћина

12. Према вашим сазнањима, који од наведених програма су најпријемљивији за страну публику?

- а) музички
- б) драмски
- в) ликовни
- г) филмски
- д) фолклорни
- ђ) књижевни и преводилачки

13. У којој мери сте сарађивали са нашом дијаспором и припреми културних догађаја?

- а) редовно
- б) често
- в) понекад
- г) врло ретко
- д) никада

14. У којој мери сте, приликом реализације Ваших програма, сарађивали са страним уметницима?

- а) редовно
- б) често
- в) понекад
- г) врло ретко
- д) никада

15. Како су Ваше гостовања у иностранству пропраћена у медијима земље домаћина?

- а) увек веома добро
- б) углавном добро
- в) не могу да оценим
- г) углавном лоше
- д) веома лоше

16. Како су Ваша гостовања у иностранству пропраћена у домаћим медијима?

- а) увек веома добро
- б) углавном добро
- в) не могу да оценим
- г) углавном лоше
- д) веома лоше

17. Какав је претежно био имиџ Србије у земљама у којима сте гостовали?

- а) веома повољан
- б) углавном повољан
- в) негде повољан, негде неповољан
- г) углавном неповољан
- д) веома неповољан

18. Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените допринос појединих програма из културе промовисању српског идентитета у иностраним земљама, тако да број 1 означава лошу промоцију, а број 5 веома добру.

- а) концерти класичне музике ()
- б) хорски концерти ()
- в) концерти популарне музике ()
- г) концерти етномузике ()
- д) позоришне и драмске представе ()
- ђ) музичке и плесне представе (опера, балет, плес) ()
- е) учешће на филмским фестивалима ()
- ж) фолклорне представе ()
- з) смотре/изложбе ликовног стваралаштва ()
- и) учешће на међународним сајмовима књига ()
- ј) преводи наших дела на стране језике ()
- к) музеолошке, социокултурне и монографске изложбе ()
- л) медијска промоција културне баштине ()
- м) изложбе о културном туризму ()

19. Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените допринос појединих врста програма из културе побољшању имица Србије у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики допринос.

- а) концерти класичне музике ()
- б) хорски концерти ()
- в) концерти популарне музике ()
- г) концерти етно-музике ()
- д) позоришне и драмске представе ()
- ђ) музичке и плесне представе (опера, балет, плес) ()
- е) учешће на филмским фестивалима ()
- ж) фолклорне представе ()
- з) смотре/изложбе ликовног стваралаштва ()
- и) учешће на међународним сајмовима књига ()
- ј) преводи наших дела на стране језике ()
- к) музеолошке, социолошке и монографске изложбе ()
- л) неговање националног идентитета ()
- м) медијска промоција културне баштине ()
- н) изложбе о културном туризму ()

20. Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих музичких фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики утицај.

- а) БЕМУС (Београдске музичке свечаности) ()
- б) БЕЛЕФ (Београдски летњи фестивал) ()
- в) ЕГЗИТ (Међународни музички фестивал) ()
- г) ГИТАР АРТ ФЕСТИВАЛ ()
- д) Међународно такмичење музичке омладине .. ()
- ђ) НИШВИЛ (Међународни џез фестивал) ()
- е) Драгачевски сабор трубача у Гучи ()

21. Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих позоришних и плесних фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики утицај.

- а) БИТЕФ (Београд)..... ()
- б) Стеријино позорје фестивал (Нови Сад) ()
- в) Фестивал тврђава театар (Смедерево) ()
- г) Фестивал монодраме и пантомиме (Земун) ()
- д) Међународни фестивал позоришта за децу (Суботица) ()
- ђ) Београдски фестивал игре ()
- е) BELEF (Београдски летњи фестивал–музички и позоришни) .. ()

22. Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих филмских фестивала у Србији на побољшање њеног имица у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики утицај.

- а) ФЕСТ (Међународни филмски фестивал) ()
- б) Београдски фестивал документарног и краткометражног филма .. ()
- в) Међународни филмски фестивал (Палић) ()
- г) Фестивал ауторског филма (Београд) ()
- д) Фестивал европског дугметражног документационог филма

- „7 величанствених” ()
ђ) SOFEST (Филмски фестивал у Сопоту) ()
е) KUSTENDORF (Међународни филмски и музички фестивал) ()

23. Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих манифестација ликовног стваралаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на побољшање њеног имица у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики утицај.

- а) Октобарски салон (Београд)..... ()
б) Златно перо Београда (Међународно бијенале илустрације)..... ()
в) Међународна колонија уметничке керамике „Злакуса”(Ужице).. ()
г) Међународно бијенале уметности минијатуре (Г. Милановац)..... ()

24. Од посебног значаја за међународну културну сарадњу је промоција наше културне баштине као темељ српског идентитета. Какав је, по Вашем мишљењу, утицај изложби о културној баштини Србије на изграђивање њеног имица?

- а) веома велики
б) велики
в) осредњи
г) мали
д) веома мали

25. Каква је, по Вашем мишљењу, медијска презентација културних знаменитости Србије са УНЕСКО-ове листе светске баштине (Гамзиград, Грачаница, Дечани, Пећка Патријаршија, Студеница, Богородица Љевишка, Стари Рас, Сопоћани)?

- а) веома добра
б) добра
в) осредња
г) слаба
д) изузетно слаба

26. У којој мери је присутна организација књижевних вечери у иностранству као вид промоције српског књижевног стваралаштва?

- а) у веома великој мери
б) у великој мери
в) осредње
г) у малој мери
д) у веома малој мери

27. Колико учешће наших књижевних издавача и писаца на значајним међународним сајмовима књига може да утиче на упознавање наше културе и изградњу имица Србије у свету?

- а) веома много
б) много
в) осредње
г) мало
д) веома мало

28. Да ли преводи наших књижевника на светске језике доприносе бољем упознавању наше културе и нашег културног идентитета?

- а) да, у потпуности
- б) углавном да
- в) не могу да одлучим
- г) углавном не
- д) уопште не

29. Молимо Вас да бројевима од 1 до 5 оцените утицај појединих појединих манифестација у области књижевности и преводаштва међународног карактера које се одржавају у Србији на њен имиџ у свету, тако да број 1 означава незнатан, а број 5 веома велики утицај.

- а) Београдски међународни сајам књига ()
- б) Београдски међународни сусрет писаца..... ()
- в) Београдски преводачки сусрети ()

30. Шта сматрате својим конкретним доприносом промоцији културне баштине Србије и промени њеног имиџа?

31. На основу Вашег виђења улоге културе и уметности у дипломатији, које активности у тој области би требало предузети у циљу побољшања имиџа Србије?

32. У следећој табели наведене су одређене тврдње у вези са утицајем појединих чинилаца културне дипломатије на имиџ Републике Србије у свету. Молимо вас да процените у којој мери су те тврдње основане и да, у складу с тим, заокружите један од пет бројева 5, 4, 3, 2, 1 која су наведена у продужетку сваке тврдње:

- број 5, уколико се у потпуности сагласни са датом тврдњом,
- број 4, уколико сте углавном сагласни са датом тврдњом,
- број 3, уколико не можете та се одлучите,
- број 2, уколико сте само делимично сагласни са датом тврдњом и
- број 1, уколико уопште нисте сагласни са датом тврдњом

Ред бр.	ТВРДЊА	Степен слагања са наведеном твдрњом				
		Потп. сагл.	Углав. сагл.	Неод сам	Делим сагл.	Нисам сагл.
1	Ради бржег побољшања медијске слике Р. Србије у свету, неопходно је да се стратегијом културне политике дефинишу оквир и садржаји међународне културне сарадње?	5	4	3	2	1
2	Уколико се придаје већи значај избору кадра за културну дипломатију, знатно су веће могућности за промену негативне слике о Р. Србији у свету?	5	4	3	2	1
3	Већина наших дипломатских представништава има адекватан стручни кадар за остваривање међународне културне сарадње?	5	4	3	2	1
4	Наши врхунски уметници на адекватан начин су ангажовани у културној дипломатији Р. Србије?	5	4	3	2	1
5	Веће ангажовање истакнутих уметника у културној дипломатији значајно утиче на степен и квалитет интеркултурног дијалога и умрежавања Р. Србије са културним институцијама на европском и глобалном нивоу?	5	4	3	2	1
6	Умрежавање и партнерство су неопходне стратегије у српској културној дипломатији?	5	4	3	2	1
7	Што је агилнија медијска промоција културе Р. Србије у иностранству, то су већи изгледи да се њен имиџ у свету побољша?	5	4	3	2	1
8	Имиџ Србије у свету побољшава се сразмерно повећању њене политичке стабилности?	5	4	3	2	1
9	Гостовања наших уметника на културним манифестацијама у иностранству од великог су значаја за побољшање имиџа Р. Србије у свету?	5	4	3	2	1
10	Културне манифестације међународног карактера које се одржавају у Р. Србији од великог су значаја за побољшање њеног имиџа у свету?	5	4	3	2	1

Хвала на сарадњи!

Биографија кандидата

Вјера Мујовић Прајс (Београд, 1970.) стекла је основно и средње образовање у Подгорици. Дипломирала је на Факултету драмских уметности Универзитета уметности у Београду (академско звање *мастер*), одсек глума 1991. године. Вишегодишње искуство стекла је и као учесник и као организатор у институционалним и ванинституционалним пројектима из области културе. Даје активан допринос међународној сарадњи и промоцији српске културе у свету са посебним акцентом на Руску Федерацију и франкофони свет. Бави се истраживањем дијаспоре, имиџа Србије у свету, као и стратегијама културне политике у домену културне дипломатије.

Запослена је као члан *Драме* у Народном позоришту у Београду. Одиграла је бројне улоге, написала две књиге и приредила више драмских текстова.

У Зборнику Факултета драмских уметности бр. 17 (2011) објављен је њен рад *Организација и трендови међународне културне сарадње – Француска, Словенија, Руска Федерација и Србија*, који је преузео и часопис *Изазови европских интеграција*. У оквиру конференције „Менаџмент културе и медија у друштву знања”, учествује на докторантској сесији на Факултету драмских уметности у Београду, новембра 2011. године. На Факултету драмских уметности, 2013. године, одржан је национални научни скуп са међународним учешћем „Менаџмент драмских уметности и медија - изазови XXI века”, на коме има реферат *Стратегије повезивања и партнерства у функцији медијске репрезентације српског културног идентитета у ЕУ*. Исте године, на V међународној научној конференцији „Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству” коју организује Институт за међународну политику и привреду, партиципира радом на тему *Медијска репрезентација и односи с јавношћу Културног центра Србије у Паризу*. На VI међународној научној конференцији „Дипломатија и култура Србије: стање и перспективе” 2015. године,

коју организује Институт за међународну политику и привреду, реферише на тему *Значај дијаспоре у културној дипломатији Србије.*

Објављени радови:

- Организација и трендови међународне културне сарадње – Француска, Словенија, Руска Федерација и Србија. (2011) *Зборник ФДУ бр. 17, М51.*

- Организација и трендови међународне културне сарадње – Француска, Словенија, Руска Федерација и Србија. (2011) *Изазови европских интеграција бр. 13, ГИЗ, М53.*

- Медијска репрезентација и односи с јавношћу Културног центра Србије у Паризу. (2013) *Зборник радова V међународне научне конференције „Очување и заштита културно-историјског наслеђа Србије у иностранству”.* Институт за међународну политику и привреду.

- Стратегије повезивања и партнерства у функцији медијске репрезентације српског културног идентитета у ЕУ. (2014) *Зборник „Менаџмент драмских уметности и медија - изазови XXI века”.* Факултет драмских уметности Београд, М33.

- Значај дијаспоре у културној дипломатији Србије. (2015) *Зборник радова VI међународне научне конференције „Дипломатија и култура Србије: стање и перспективе.* Институт за међународну политику и привреду.